

Kalem ve Kılıç

R. M. RILKE

Çev.: Kâmuran Şipal

SAY ÖYKÜ

KALEM VE KILIÇ

Rainer Maria Rilke

Almanca aslından çeviren:
Kâmuran Şipal

SAY
İstanbul

Rainer Maria Rilke
d. 4 Aralık 1875, Prag - ö. 1926, Montreux

Askeriyede ve demiryolu işletmesinde çalışan erkenden emekliye ayrılmış memur bir baba ile çok dindar bir annenin oğlu. Anne ve baba arasındaki evliliğin çöküşünden sonra on yaşındaki Rilke, St. Pölten ve Mährisch-Weisskirchen'deki askeri okullarda okudu. Bu yatılı okul dönemi Rilke'nin yaşamında en sıkıntılı dönemi oluşturdu. Daha sonra Linz'te ticaret okuluna devam etti, lise olgunluk sınavını verdi. Erken yaşta edebiyatla ilgilenmeye başladı. İlk şiiri 1891'de yayınlandı. 1895'ten başlayarak Prag'da, Münih'te, Viyana'da ve Berlin'de sanat tarihi, edebiyat tarihi ve hukuk tarihi okumaya başladıysa da yüksek öğrenimini tamamlayamadı. Alabildiğine değişik ülkelerde gezip dolaşmaları, zengin dış izlenimlerle donattı Rilke'yi, içsel bir olgunluğa kavuşturdu. İki kez Rusya'ya, sık sık İtalya'ya gitti, Mısır'ı, Kuzey Afrika'yı, İspanya'yı, Danimarka'yı, İsveç'i dolaştı, Almanya'da, Bavyera'da, Avusturya'da, Fransa'da ve İsveç'te yaşadı. 1900'da Worpswede'deki sanatçılar kolonisinde Rodin'in bir öğrencisi olan Clara Westhof'la evlendi, ama sonradan sürekli olarak dış ülkelerde kaldı. Çok geçmeden Avrupa'nın bütün ülkelerinde yazar olarak ün yaptı. Ömrünün son yıllarını Reinhart ailesi tarafından ikametine ayrılan Wallis'teki Muzot şatocuğunda geçirdi.

Say Yayınları
Edebiyat Dizisi / Öykü

Kalem ve Kılıç / Rainer Maria Rilke

ISBN 975-468-398-0

Yayın yönetmeni: Murat Batmankaya
Editör: Özgü Çelik
Almanca aslından çeviren: Kâmuran Şipal
Düzelti: Nalan Barbarosoğlu
Tasarım uygulama: Hülya Aktaş, Ayhan Kaya
Baskı: Engin Ofset, İstanbul

Ön kapak resmi: *R. M. Rilke*

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2003

07 06 05 04 03 5 4 3 2 1

© Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
http://www.sayyayinlari.com
e-posta: info@sayyayinlari.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
http://www.saydagitim.com
e-posta: saydagitim@ttnet.net.tr

İçindekiler

KALEM VE KILIÇ
7
İSA ÇOCUK
13
ALTIN SANDIK
25
OLAY
33
PAZAR GÜNÜ
43
HEPSİNDE ANNE MARIE
47
MEZARCI
61
UZLAŞMA
79
KRAL BOHUSCH
89
EWALD TRAGY
151
KUŞAKLAR
211

FEDERHAYI ÖLDÜREN YİĞİT
215
BAYAN BLAHA'NIN HİZMETÇİSİ
223
BİR KIZIN MEKTUBUNDAN
231
İÇTEN REFAKAT
237
ALBRECHT OSTERMANN
243
AŞIK
253

RAINER MARIA RİLKE YAŞAM ÖYKÜSÜ
ÇOCUKLUK VE İLKGENÇLİK YILLARI
271
ÜNİVERSİTE YILLARI
285
WORPSWEDE WESTERWEDE
293
GEZİ YILLARI VE YENİ DOSTLAR
299
USTALIK YILLARI VE BÜYÜK GEZİLER
309
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI
321
İSVİÇRE YILLARI
329

KALEM VE KILIÇ

(1893)

Bir odanın bir köşesinde bir kılıç duruyor, gövdesinin çelik yüzüne güneşin şavkı vurmuş, pembemsi pembemsi ışıldıyordu. Derken kasılarak çevresine bir göz gezdirdi kılıç. Gördü ki odada bulunan her şey kendi parıltısından beslenip geçiniyordu. Her şey mi? Ama yo! Şu oradaki masanın üzerinde bir mürekkep hokkasına miskin miskin yaslanmış bir kalem duruyor, onun çakmak çakmak görkemi karşısında boyun eğmeyi şuncacık aklına getirmiyordu. İşte buna içerledi kılıç ve konuşmaya başlayarak şöyle dedi:

"Sen kim oluyorsun da, beş para etmez yaratık, başkaları gibi benim parıltım karşısında boyun eğmiyor ve ona hayranlık duymuyorsun? Bir bak bakayım şöyle çevrene! Ne kadar araç gereç varsa, hepsi derin bir saygıyla koyu bir karanlığa bürünmüş duruyor.

Mutluluk bağışlayan ışıl ışıl güneş, beni, yalnızca beni aranızdan seçip kendine gözde yaptı; hazdan geçilmeyen alev alev öpücükleriyle hayat veriyor bana, ben de bunun altında kalmıyor, ışığının gücüne bin kat daha güç katıp yansıtıyorum. Göz kamaştırıcı giysiler içinde dolaşmak yalnızca kudretli prenslere yaraşır. Güneş de benim kudretimi biliyor, bildiği için de ışınlarından dokuduğu o krallara özgü erguvan rengindeki kaftanı omuzlarıma atıyor."

Bunun üzerine, kalem vakur bir edayla, gülümseyerek karşılık verdi:

"Biliyor musun, ne kendini beğenmiş, ne burnu havada şeysin sen! Ödünç alınmış bir parıltıyla böbürlenip duruyorsun. Oysa –düşünsene bir– çok yakın akrabayız seninle. İkimizi de o sevecen toprak ana doğurdu; ikimiz de başlangıçta belki aynı dağın koynunda yan yana yattık binlerce yıl. Sonunda arı gibi çalışan hamarat insanlar, bizi barındıran o maden cevherini keşfetti. İkimizi de soyup aldılar cevherden. Hoyrat doğanın biz söz dinlemez çocuklarının buram buram tüten demirci ocağının kızgın alevlerinde tutulup güçlü çekiç darbeleri altında dünya işlerinde kullanılacak yararlı nesnelere dönüştürülmemiz gerekiyordu. Öyle de oldu. Sen kılıç şeklini alıp kocaman ve sivri bir uçla donatıldın; ben de bir kalem olup ince ve zarif bir uca kavuştum. Bir işe soyunacağımız zaman ilkin pırıl pırıl uçlarımızı ıslatmamız gerekiyor. Sen kanla, ben yalnızca mürekkeple."

Oradan atıldı kılıç: "Senin bilgiçlik taslayan bu konuşmana doğrusu gülmemek elde değil. Bir farecik,

hiç değerindeki bu hayvan, kalkmış da fille arasında yakın bir dostluğun varlığını kanıtlamak istiyor sanki. Bir fare de konuşsa senin gibi konuşurdu ancak! Öyle ya, onun da fil gibi dört ayağı var, hatta filin hortumu gibi bir ağza sahip olmakla övünebilir. Bu durumda hani her ikisinin en azından birbirinin kuzeni olduğuna inanılabilirdi. Sen, azizim kalem, pek kurnazca davranıp kendi çıkarını düşünerek *ne bakımdan* sana benzediğimi dile getirdin sadece. Ama bizi birbirimizden ayıran şeyin ne olduğunu bak sana anlatayım. Ben ışıl ışıl, mağrur kılıcı gözünü budaktan esirgemeyen soylu bir şövalye kuşanır; sana gelince, seni moruk bir yazıcı eşek kulağı gibi uzun kulağının arkasına yerleştirir. Beni efendim güçlü elleriyle kavrayıp düşman saflarından içeri taşıyıp götürür; *ben* ona yol gösteririm. Seni ise canım kalem, yazıcı efendin sararmış kâğıtlar üzerinde elleri titreyerek gezdirip durur. Ben düşmanların arasında celallenip ifrit kesilir, pervasızca oradan oraya atılır, gözümü karartıp bir sağa bir sola saldırırım. Oysa sen sonu gelmeyen bir tekdüzelikle kâğıt üzerinde cızırdayarak ilerler, seni hareket ettiren elin dikkatle gösterdiği çizgilerden bir lokma bile dışarı çıkmayı göze alamazsın. Ve ben sonunda –sonunda– gücüm kuvvetim kalmadı da yaşlanıp kocayarak elden ayaktan düştüm mü, kahramanlara yaraşır biçimde atalar salonunda sergilenir, herkesin hayranlığını kazanırım. Peki, seni nasıl bir gelecek bekler, söyler misin? Efendin senden artık memnun kalmadı mı, yaşlanıp kocadın da kâğıt üzerinde soluya soluya, kalın çizgiler çekerek ilerlemeye başladın mı, efendin kolundan tutar, sana destek

olan sapından çıkararak kaldırıp atar seni; bilemedin merhamete gelip birkaç kardeşinle eskicinin birine birkaç kuruş karşılığında verip seni elden çıkarır."

Kalem ucu pek ciddi bir edayla, "Evet, bu söylediklerinde bazı bakımdan o kadar da haksız sayılmazsın!" diye karşılık verdi. "Çokluk küçümsenip horlandığım doğrudur. İşe yaramaz duruma geldiğim zaman bana pek kötü davrandıkları da yalan değil. Yine de çalışabildiğim sürece elimde bulundurduğum güç hiç de az buz sayılmaz. Bir bahse bakar nihayet, gerçekten böyle midir, değil midir, görürsün."

"Sen beni bir bahse mi davet ediyorsun?" diye güldü kılıç kurumlanarak.

"Kabul etmeyi göze alabiliyorsan evet."

"Kabul etmem mi hiç!" diye yanıtladı kılıç. Gülmekten hâlâ kendine gelememişti. "Nasıl olacak bu bahis peki?"

Kalem ucu doğrulup oturdu, vakur ve resmi bir tavır takınıp konuşmaya başladı:

"Bahse girerim, istedim mi işini görmekten, kalkıp savaşa gitmekten alıkoyabilirim seni."

"Güleyim bari. Bu ne cüret!"

"Nasıl, var mısın?"

"Tamam, varım!"

"Pekâlâ..." dedi kalem ucu. "Görelim bakalım."

Bahse tutuşmalarının üzerinden henüz bir - iki dakika geçmişti ki, tepeden tırnağa zırhlara bürünmüş genç bir subay girdi içeri, oradan kılıcı kaptığı gibi kuşandı. Ardından memnun gözlerle kılıcın çil çil pa-

rıldayan çeliğine baktı. Dışarıdan borazan sesleri, trampet gürültüsü geliyordu, anlaşılan savaş kopmuştu. Genç subay odadan tam çıkıp gidecekti ki, üniformasındaki bir sürü nişandan anlaşıldığına göre yüksek rütbeli bir komutan içeri girdi. Genç subay eğildi komutanının önünde. Ama, yüksek rütbeli komutan masaya yaklaşıp kalemi kaptı, bir kâğıda acele bir şeyler çiziktirdi. *"Barış anlaşması imzalanmış bulunuyor."* dedi ardından gülümseyerek. Bunun üzerine genç subay kılıcı yine aldığı köşeye bıraktı; komutanla birlikte odadan çıkıp gittiler.

Ama kalem masanın üzerinde kalmıştı. Güneş ışınları onunla oynuyor, ucundaki ıslak maden ışıl ışıl parıldıyordu.

"Hani sen savaşa gitmiyor muydun, sevgili kılıççığım?" diye sordu gülümseyerek.

Kılıca gelince, karanlık köşesinde sessiz sedasız duruyordu. Sanırım bir daha da övünüp böbürlenmeye kalkmadı.

Isa çocuk
(1893)

Hastanenin kalın, yeşil kayıt defterine nemli nemli parıldayan umursamaz ve hoyrat harflerle düşülmüş bir not: Öldü. Aynı satırda şunlar okunuyordu ayrıca: Kat 2, koğuş 12, no. 78 Horvet, Elisabeth; orman memurunun kızı, yaş: 9.

* * *

Erkenden çöken şubat akşamı adeta bir tövbekârın ağlamaktan kızarmış gözleriyle, yorgun ve somurtkan, 12 no.'lu koğuştan içeri bakıyordu. Koğuşun gri-beyaz duvarları aynı renkteki alacakaranlıkta adeta eriyip gidiyor, siyah tahta haç boşlukta süzülüp duruyordu. Koğuştaki demir karyolaların silik silüetleri hayal meyal seçilebilmekteydi. Loş hava, yatakları ikişer ikişer paylaşan çocukların üzerine bir büyü gibi abanmıştı. Çocuklardan biri koğuşun bir köşesinde, kolu kanadı kırık, usulcacık ağlıyor, bir diğeri

sanki hasta annesinin yatağının başucunda oturuyormuş gibi yumuşak, kollayıp gözeten bir sesle bir şeyler mırıldanıyordu. Pencerenin hemen bitişiğindeki yatakta ise küçük bir kız, kollarını yukarı kalkık dizlerine dolamış, yastık yorganlar içinde dimdik oturuyor, profili ve yuvarlak omzunun silüeti pencerenin soluk grisiyle belirgin bir kontrast oluşturuyordu. Ve karbonla doymuş hava öylesine şişkin ve gergindi ki, mırıldanıp duran kızın çekingen sesi bu havaya toslayarak yüz geri ediyor, yalnızca karanlık köşedeki kızın ağıdı tiz tonuyla alacakaranlığı burgu gibi oyup geçiyordu. Güz başlarındaki sisli ikindiler orman içlerinde böyledir hep, akan çayların ve otların sesi sis denizinde yavaş yavaş sönüp gider, yalnızca rüzgârın tartakladığı ağaç doruklarının iniltileri duyulur.

Derken nöbetçi hemşire yumuşak adımlarla koğuştan içeri girdi. Koğuşun orta duvarına tutturulmuş yeşil bir perde arkasında saklı duran gaz lambasını yaktı. Mehtap rengindeki ışık, alçak kumlar üzerine kendini atan bir dalga gibi, yumuşak ve narin, koğuştan akın etti içeri, nerdeyse biri öbüründen daha az ya da daha çok denemeyecek gibi beş karyolanın beşini de aydınlattı. Ama hemşire perdeyi biraz yana çekip önündeki engel kalkınca, göz kamaştıran kırmızı ışık amansız bir güçle doldurdu koğuşu. Duvarlara iliştirilmiş donuk siyah tahta tabelalardan biri iyice aydınlanmıştı şimdi; üzerinde 78 rakamı okunuyor, tabelanın altındaki yatak dağınık ve boş duruyordu. Yatağa yaklaşan hemşire çarşafı çekip aldı üzerinden, döşeğin kırışıp buruşmuş yerlerini düzeltti.

Çocukların hepsi de susmuş, ışıktan kaçırdıkları kamaşmış gözlerle hemşireyi izlemeye koyulmuştu. Köşedeki kızcağız bile artık ağlamayı bırakmıştı. Kafasını yumruk yaptığı iki eline dayamış, dimdik oturuyor, başındaki kar beyazı süslü alınlık altında gözleri adeta bir tek karanlık soruya dönüşmüş, iri iri yanıp tutuşuyordu.

Hemşire boşalmış yatakta bulduğu bebeği kızın kucağına attı. Hafifçe irkilen kız, oyuncak bebeğe el sürmedi; çok parlak, ölümcül bir aleve saplanıp kalmış gibi hummalı gözlerinden kararsız, titrek bir yansımanın kıvılcımları etrafa saçılıyordu. Kızla aynı yatağı paylaşan çocuk, belirsiz korkular içinde, yorganın altına büzülüp girdi.

Pencerenin bitişiğindeki küçük kız ansızın başını çevirdi, bir pazar ilahisi gibi yankılanan sesiyle sordu:

"Betty bir melek mi oldu şimdi?"

Hemşire başını salladı gülümseyerek, elindeki açık mavi örtüyü boş döşeğin üzerine yaydı.

***

Numarada bir değişikliktir ölüm. Küçük Elisabeth şimdi aşağıda, beyaz dış duvarlarını daha önce sık sık koğuşun penceresinden gördüğü odada yatıyordu. Küçülüp ufalmıştı, donmuş ayakçıklarıyla gösterişsiz tahta yatağında fazla bir yer gereksinmiyordu artık ve şimdiki yatağına çoktan yeni bir numara iliştirilmişti: Gömütlükteki mezarının numarası. Mezar hazırdı, ama hiç de bir canavarın açılmış bekleyen siyah ağzına benzemiyordu. Bastıran gece çukur içine kardan dokuduğu ışıl ışıl ak bir örtü yaymış, onu zen-

gin çocuklarının yatakçıkları gibi sevimli ve göz alıcı bir görünümle donatmıştı, Ve küçük Betty sanki bunun farkındaymış gibi, aşağıdaki sessiz odada öylesine sakin ve memnun yatıyordu ki! Balmumu beyazlığındaki minik elleri, bir oyun oynarcasına tahtadan bir haçı tutmaktaydı. Saçları ölüm yastığının dantel bulutu içinden yüz gösteren bir güneş gibi nurdan bir haleye dönüşmüştü; ince ve solgun dudaklarının çevresinde hüzün dolu bir gülümseme seçiliyor, yeni açan bir çiçeği anımsatıyordu. Bir dua kitabının sararmış yaprağını çevreleyen amber çiçeklerinden bir çelenkti adeta gülümseme.

Dört yıl var ki Aziz Tanrı'nın yanında yolunu gözleyen annesini artık gördü de ondan mıydı gülümsemesi? Küçücük ruhu bir kelebeğinki gibi ışıl ışıl parıldayan körpecik kanatlar üzerinde gri sis içinden yol almaya, hepsi de gülümseyen yıldızlar önünden geçerek ebedi yurduna uçup gitmeye mi başlamıştı şimdiden? Pek çok hamarat meleğin oturmuş, yeryüzünde sabun köpüğünden küreciklerı havaya üfleyen çocuklar gibi boyuna yeni yıldızları üfleyip durduğu o engin samanyolundan mı geçiyordu şimdi kanat çırpa çırpa? Hatta gümüş gibi uzun sakalı, başında pırıl pırıl kocaman tacıyla Aziz Tanrı'ya hiç zahmet çekmeksizin çoktan yaklaşmıştı bakarsın?

Oraya temiz ruhlar gidebilir herhalde?

Ve yara bere izleri nasıl olsa ruhun kendisine kadar ulaşamaz, öyle değil mi?

Yara bereler küçük, ölü vücutçuk üzerinde kırmızı renkte zehirli tırtıllar gibi sağa sola sürünüp durur

sadece. Ve Aziz Tanrı küçük Elisabeth'i bu minik vücutla karşısında görmek istedi mi, yara berelerin o saat iyileşeceğine kuşku yoktur, aydınlıktan geçilmeyen gökyüzünde kırmızı bir tek çizgi olsun artık vücutta görülemez.

Böyle olması da iyidir, çünkü Aziz Tanrı ve iyi yürekli anneciği, üvey annesinin küçük Betty'yi döve döve kan revan içinde bıraktığını bilmemelidir. Bunu hiç öğrenmemeleri için de küçük Betty, hastanenin karanlık morgunda kavuşturulmuş solgun elleri ve sessiz ölü dudaklarıyla dua ediyor olmalı.

***

Mutlu Noel günü. Küçükler sabırsızlıktan tıpış tıpış adımlarla gözleri parıldayarak ardında burcu burcu kokan ışıl ışıl mucizelerin hazırlandığı kapıya sokulup içeriye kulak veriyor, anlamlı yüz ifadeleriyle akşam şölen sofrasına çıkarılacak balığı kızartan annelerine bakıyor; sonra da, dudaklarında eski şarkılar, hoplaya sıçraya büyükannelerinin yanına koşuyor, çıtır çıtır konuşup duran ateşin başındaki yüksek kulaklı koltukta düşlere dalmış büyükannenin kırış kırış pamuksu ellerini öpüyorlar. Derken babaları da çıkıp geliyor eve. Kuşkusuz, sakalında kardan inci tanelerini, kış mevsiminden azımsanmayacak bir parçayı taşıyıp getiriyor yanında, karla örtülmüş yolda İsa Çocuk'la karşılaştığından söz ediyor: Sırf altından saçları varmış İsa Çocuk'un, elleri rengârenk, şahane hediyelerle dolup taşıyormuş. Ve dışarıda uluyan bir fırtına ve bir yerde bir kızağın çıngır çıngır sesi. Her şey öylesine gizemli, öylesine büyük ve öylesine görkemli ki, bir ömür boyu artık unutulacak gibi değil.

Ve küçük Elisabeth de, annesi henüz sağken, kırmızı yüzlü yabancı kadının yemekte kendileriyle beraber sofraya oturmadığı zamanlar evlerinde Noel'in böyle yaşandığını unutmuş değildi. Ama şimdi üşüyor, azgın ve asık suratlı bir ateşin alev alev yandığı ocak başında çömelmiş titreyerek oturuyordu.

Annesine duyduğu özlem ansızın bir büyümüş, bir büyümüştü ki içinde! Şişman üvey anne onu sille tokat mutfaktan uzaklaştırınca, tartaklanıp aşağılanmış bir köpek gibi tavanarasına çıkarak dipteki bir köşeye büzüldü, usulcacık, için için ağlamaya başladı. Ağırlığı altında kendisini ezen, gönlünü karartan ne çok şey varsa, bu sessiz gözyaşlarında eriyip gitti. Sonunda tek bir şey kaldı aklında: Bugün Noel'di, bütün cici çocukların sevineceği bir gündü, çünkü İsa Çocuk yeryüzünde dolaşmaya çıkmıştı.

Babası tavanarasında buldu Betty'yi, titreyen parmaklarını okşayarak saçlarında gezdirdi, sonra eline birkaç kuruş tutuşturdu. Betty için başlı başına bir servetti bu para. Oturduğu yerden sıçrayıp kalktı; içi gülen, ışıl ışıl gözleriyle her iki kolunu babasının boynuna sımsıkı doladı. Bu davranışında bir veda havası esiyordu adeta.

Aradan iki saat geçmemişti ki, küçük Betty, babasının verdiği para yumulmuş sağ elinde, kasabanın sokaklarında tıpış tıpış yürümeye koyulmuştu. Noel günü her yer beyazlara bürünmüştü, ortalık süt limandı, iri taneli kar, beyaz bir kürk gibi kızın incecik ayakkabılarını sarıp sarmalamış, onları süslemişti adeta. Küçük Betty ormana doğru seğirtiyordu. Kasa-

banın sonundaki evlere varmıştı ki, bir kız arkadaşı çıktı karşısına. Yolunu kesen arkadaşı sesinde bir üstünlük edasıyla, "İsa Çocuk'un sana da geleceğine inanıyor musun?" diye sordu.

Betty kocaman, mavi gözlerini kaldırıp yürekten inanmış, "İsa Çocuk uslu bütün çocuklara gelir." diye yanıtladı.

Ve öğle vaktini haber veren çanlar soğuktan kızarmış Noel günü gibi Betty'nin içinde görkemli ve vakur yankılandı, onun sözlerine bir âmin'le katılmak istediler adeta.

***

Kasabanın ucundaki en son bakkal dükkânına gelen Betty, elindeki parayı verip birkaç mumcuk, renkli kâğıt halkalardan uzun bir zincir, bir kibrit ve bir de yürek biçiminde ballı baharatlı kocaman bir çörek aldı. Bu pek değerli öteberileri yüklenip yeniden seğirtmeye koyuldu, ormandan içeri daldı. Artık kimselere rastlamıyordu; yalnızca sağda solda, yol kenarlarında yakacak kuru dal parçaları devşiren soğukta buz kesmiş yoksul kimseler görülüyor, küçük Betty'ye pek dikkat etmiyorlardı.

Ormanda bir yer vardır; altın ışığını bir cimri tedirginliğiyle yakındaki dağın ardına taşıyan akşam, güzelim yeryüzünden ayrılmaya gönlü bir türlü elvermiyormuş gibi ağırdan alarak bir süre daha oyalanır burada. Ve yine burada uzun saplı beyaz çiçekler açar, evden ayrılıp giden babalarının ardı sıra mendil sallayan çocuklar gibi, biraz soluklanan rüzgârda görkemlerini dalgalandırıp dururlar. Böyledir yazları. Ama kış

ortasında da erkenden yorgun düşen akşam, kırmızı tabanlarını ışıl ışıl karlar içinde sürüyüp giderken söz konusu yerde bir an mola verir, son kalan ateşiyle yol kenarındaki delik deşik taş sütun üzerinde barınan eski Madonna'yı öper ve o ayrılıp giderken, Madonna yalnızlığın hüznüyle gülümseyerek bakar ardından.

Ve küçük Betty'nin hepsinden çok sevdiği yerdi burası. Sırtına indirilmiş ateş gibi yanan yumruklarla ikide bir kaçıp soluğu burada almış, göklerin kraliçesine bir anne gibi derdini açmıştı. İkide bir, sanki Meryem Ana'nın taştan heykeli anneciğinin yüz hatlarını taşıyormuş gibi bir duygu uyanmıştı içinde. Ormanda çiçekler bulunduğu sürece, hiçbir gün geçmemişti ki, Betty taş sütunun tabanındaki paslı çivinin üzerini yeni açmış çiçeklerle süsleyip bezemesin. Ülkedeki her mihrap kendisine böyle tapınıp dua eden *birini* bulsa, Tanrı dünyaya daha çok kucak açardı kuşkusuz.

Bu Noel akşamında da küçük Betty alıştığı yolu yürüdü bakkaldan aldığı süsleri, bezekleri yanında taşıyarak. Kafasında tasarladığı sessiz plan gözlerini parlatmış, ayakçıklarını bir çeviklikle donatmıştı. Meryem Ana'nın yanına gelince, ona takılgan, saygılı bir bakış fırlattı, bu bakışla şöyle demek ister gibiydi: "Ben uslu bir kızım, öyle değil mi? Bugün beklemiyordun beni, öyle değil mi?" Ardından hiç kararsızlığa kapılıp duraksamadan işe koyuldu.

Meryem Ana sütununun bulunduğu yolun karşısında körpe çamlardan bir orman uzanıyordu. Küçük

Betty öndeki ağaçlardan kolunu uzatarak tepesine ulaşabileceği birini seçti. Elindeki renkli kâğıt zinciri sertleşmiş karın bir elmas parçası gibi ışıldadığı yatay dallarına doladı ağacın. Sonra yanındaki mumlardan birini yakıp dalların uçlarına biraz biraz damlattı. Mumdan damlalar dondu, katılaştı hemen. Kutsal gecede gökyüzünde doğan ilk yıldızla birlikte yalnızlığa gömülen Noel ağacında ışıklar yandı.

Hani öyle görkemli bir manzaraydı ki! Kırmızı kırmızı titreşen mum alevlerinin çevresindeki karlar erimeye başlamıştı; ortalığa öylesine bir ışıltı, öylesine şimşek şimşek bir parıltı saçılıyordu ki, insanın içi gülüyordu. Küçük Betty, Tanrı Anası'nın önünde ilkin bütün kalbiyle bir duacık okudu, ardından elini parıldayıp duran ağaççığa uzatarak, "Nasıl, keyfin yerine geldi mi?" diye seslendi. Sonra yürek biçimindeki ballı baharatlı çöreğe dişlerini bir güzel geçirdi. Ağzı çörekle doldu, şişti avurtları. Işıl ışıl çamın o kadar yakınında dikilmiş duruyordu ki, ağaçtaki parıltı duru gözlerinde çakmak çakmak yansıyordu.

Tüm genişliğiyle orman, Noel şenliğini Betty'yle birlikte kutluyordu adeta. Geniş bir alan içindeki karanlık ulu çamlar yürekleri saygıyla dolup taşarak tapınır gibi dikilmiş duruyor, tıpkı harika bir çocuğa bakan insanlar gibi daha demincek fazla önemsenecek yanı olmayan ağaççığa hayretle bakıyorlardı. Hatta yıldızlar küçük çam üzerinde tıkış tıkış bir araya toplanmış, sergilenen oyundan hiçbir ayrıntıyı kaçırmak istemiyorlardı. Ve Betty'nin ne uslu bir kız olduğunu Aziz Tanrı'ya, meleklere ve iyi yürekli annesine gidip anlatacaklardı.

Derken ormanın loş yollarından büyük büyük karanlık kuşlar merakla yaklaştı. Sizin de karnınız acıkmıştır herhalde diye geçirdi içinden Betty; kuşlardan hiç korkmamıştı, ballı baharatlı kocaman çöreğini aç gözlü konuklarıyla paylaştı hemen. Gönlünü öylesine bir sevinç kapladı, kendini öylesine mutlu hissetti ki, şöyle güzel, seçkin bir şarkı bilseydi, söylemek isterdi doğrusu.

Mumlar yana yana iyice kısalmıştı. Betty mutlu gözler ve soğuktan mosmor olup küçülmüş elleriyle Meryem Ana heykelinin ayakları dibine oturdu. Ama üşüdüğünün hiç farkında değildi. Çevresinde öylesine harikulade bir sessizlik vardı ki! Gözlerini yumunca, kendini sıcacık ve rahat bir odada, annesinin kucağında otururken gördü; saat aceleye yer vermeyen kararlı bir tempoyla tik tak edip duruyor, rüzgâr döne döne çatırtılı sesler çıkaran bacadan içeri giriyordu. Annesi sevecen elleriyle usulcacık başını okşuyor, kırmızı ve yumuşak dudaklarıyla alnının ortasına bir öpücük konduruyordu. Güzeldi annesi, Andersen'in masalındaki peri gibi güzel. Ve dalga dalga gür saçlı başında tuhaf bir taç vardı.

Ona bakmak içini şenlendiriyordu insanın.

***

Böylece küçük, yoksul Elisabeth ışıl ışıl odalarda karnı tok varlıklı aile çocuklarından daha güzel kutlamıştı Noel'i. Mutluluğuna doğrusu diyecek yoktu. Meryem Ana sütununun ayakları dibinde öylece uyurken, küçük yüzünde ışıl ışıl parıldıyordu bu mutluluk. Ufacık ellerini sımsıkı, içten bir sadakatle kavuştur-

muş tutuyor, sütun üzerindeki Meryem Ana heykelinden gülen yüzüne bir gölge akıp geliyordu; merhametli Meryem Ana, yüz üzerine adeta koruyucu bir örtü yaymıştı.

Görkemi yavaş yavaş sönen minik çam ağacı son bir kez parıldadı ışıl ışıl. Derken ağır ağır bir kar yağmaya başladı, görkemle; sanki gökte ne çok yıldız varsa, süzüle süzüle yeryüzüne iniyordu.

***

O Noel akşamı kasabadan köylerine dönen iki yetim çocuk ormandan geçiyordu. Köye vardıklarında rahip efendiye koşup nefes nefese, gözleri parıldayarak, "İsa Çocuk'u gördük." dediler. "Ormanın göbeğinde, küçük bir çamın yanıbaşına uzanmış, dinleniyordu. Çam ağacı da bir ışıldıyor, bir ışıldıyordu ki! Sonra güzeldi İsa Çocuk, bir güzeldi ki..."

ALTIN SANDIK

(1894)

Mevsimlerden ilkbahardı. –Pırıl pırıl, koyu mavi gökyüzünde güneş mutlulukla gülümsüyor, ama ışığının yolunu şaşırıp da o dar yan sokaktaki evin ikinci katına kadar uzandığı seyrek görülüyordu. Bir ışık demeti küçük camlardan sızarak mütevazı odanın badanalı arka duvarını kayıp giden dairecik-lerle donatsa, bu dolaylı olarak, adeta ikinci elden, karşıdaki yüksek evin pencerelerinden birine vuran güneşin yansımasıyla gerçekleşiyordu ancak. Ama duvarda titreşen bu aydınlık lekenin neşeli devinimi, orta kattaki pencere önünde her Allah'ın günü oyna-yan küçük oğlanın sevincini daha da çoğaltıyordu. Oğlan sıçrayıp sıçrayıp duvardaki lekeleri yakalamaya çalışıyor, bu arada bütün kalbiyle bir gülüyor, bir gü-lüyordu ki, annesinin mahzun yüzüne bile bu gülü-şün yansısı vuruyordu ister istemez.

Kadın dul kalalı bir yıl var yoktu. Sevgili kocasının ölümüyle, onun çalışıp yaşamlarında sağladığı az buçuk rahatlığın da yerinde yeller esmeye başlamıştı. Kadın önceki geniş evlerinden bu odaya taşınmış, eskiden artırdığı üç beş kuruşu kendi el emeğiyle çoğaltmaya bakmış, bunu yaparken her şeyden önce beş yaşındaki küçük yavrusu Willy'nin en zorunlu gereksinimlerini karşılamayı düşünmüştü. Şimdi de bu çocuğun tek avuntusunu oluşturmasından daha doğal ne vardı.

Bir ara gözlerini önündeki işten kaldırıp yürekten, sevecen bakışlarla küçük oğluna baktı. Willy, körpecik küçük yüzünü etli yumruklarına dayayarak pencereye yaslanmış, oracıkta dikilmiş duruyordu. Kendisini öylesine eğlendiren güneşin oyunundan ortada eser yoktu bugün; pencere pervazında devrilmiş duran oyuncak atçağızına bile dönüp bakmıyordu Willy. Dışarıda alışılmadık bir şeyler olmaktaydı. Bu yakında karşı binadaki üstü kubbeli yer boşalmış, oradaki manifaturacı bir başka sokağa taşınmıştı. Boşalan yer silinip temizlenerek yerler ovulmuş, geceleyin ve pazar günleri her iki vitrini örtecek tahta kepenklerin üzeri ilkin kazınıp ardından kirli sarıya, sonunda da koyu siyah, güzel bir renge boyanmış, bu da küçük Willy'nin pek hoşuna gitmişti. Olup bitenler şimdiye kadar sadece ilgisini uyandırmıştı, ama şimdi pırıl pırıl vitrin camları arkasında, fazla yüksek denemeyecek, kiminin boyu biraz daha uzun, kiminin biraz daha kısa altın ve gümüşten, hepsi de altı köşeli kutucukların sergilendiğini görünce, sevincinden yerinde duramadı. Hele üzerinde diz çökmüş güzel, olağa-

nüstü güzellikte iki küçük melekle som altından küçük bir kutuyu adamların kaldırıp vitrinlerden birine yerleştirmeleri üzerine, kendini tutamayarak sevincinden minik ellerini çırpmaya başladı.

"Anneciğim, anneciğim, baksana, bak! Ne bu? Şu sevimli kutulara bak! Üzerlerinde iki melekçik var her birinin. Nedir bunlar?" Ayağa kalkıp ışıl ışıl parıldayan o şirin kutucuklara bakan annesinin hiç sevinmeyişi az şaşırtmadı Willy'yi.

Üstelik bir damla gözyaşının annesinin kızarmış gözlerinin kenarından süzülüp aktığını görmüştü.

Çekingen ve ürkek yineledi Willy: "Nedir bunlar?"

Annesi vakur bir edayla, "Bak Willy!" dedi, elindeki mendili gözlerinin üzerinde hafifçe gezdirerek, "Bu kutuların içine insanlar, Tanrı babanın yine dünyadan çekip yanına aldığı kimseleri koyarlar; küçük, büyük, fark etmez."

Bir haz duygusuyla gözlerini hâlâ vitrinden ayırmayan Willy, "O kutuların içine mi?" diye sordu.

"Evet." diye devam etti annesi. "Babamızı da böyle bir kutuya koymuşlardı."

Kafası hâlâ ilk açıklamaya takılmış Willy, annesinin sözünü kesti. "Peki, Tanrı baba küçükleri niçin yanına alıyor? Bu güzel kutulara konulup gökyüzünde melekler gibi yaşayacak küçükler, pek uslu çocuklar olmalı. Öyle değil mi, anneciğim?"

Annesi, can ve gönülden kucakladı küçük oğlunu. Ardından yere diz çöküp onun körpecik dudaklarına kocaman bir öpücük kondurdu. Willy başka soru sor-

mayarak başını hemen yine pencereyden dışarıya çevirdi, karşı vitrinin büyük camlarına bakmaya koyuldu. Mutlu, şen bir gülümseme ışıl ışıl parıldıyordu küçük yüzünde.

Annesi tekrar elindeki işin üzerine eğilmişti.

Ama birden kaldırdı yine başını.

Gözlerinden akan yaşlar yanakları üzerine yuvarlanmaya başladı.

İşi bırakıp ellerini kavuşturdu, titreyen sesiyle usulcacık, "Yarabbi, sen bu çocuğu bana bağışla!" diye mırıldandı.

***

Gökte yıldızların görülmediği karanlık bir eylül gecesi. Evin orta katındaki odalar sessizliğe gömülmüştü. Yalnızca duvar saatinin tik takları ve ateşler içinde kıvranarak kendini oradan oraya atan Willy'nin iniltileri işitiliyordu. Annesi, zavallı oğlunun üzerine eğildi; yorgun gece lambasının kırmızımtrak ışığı iyice süzülmüş yüzünden kayıp geçti. "Willy! Yavrucuğum, hayatım benim, bir şey istiyor musun?" Willy'nin ağzından tutarsız, karmakarışık sözcükler çıktı yalnızca.

"Söyle yavrucuğum, neren ağrıyor?"

Oğlan cevap vermedi.

"Yarabbim, hey yarabbim! Nasıl oldu da bütün bunlar geldi başımıza!" demeye kalmadı, acılar içinde kıvranan belleğinden hızla birbirini kovaladı anımsamalar. Evet, o akşam. Oyundan sonra. Bir hafta var yok. Nasıl da terlemişti. Sonbaharın sisli havası diyor

doktor. Ve şimdi, şimdi – umut yokmuş söylediğine göre. Eğer sağlam bünyesi... Aklı almıyordu bir türlü. – Bana bir şey söylüyor galiba?

Bir kez daha yavaşçacık: "Anne!" dedi Willy.

"Ne istiyorsun yavrucuğum?"

"Güzel... güzeldi!" diye kekeledi Willy, yatakçığında güçlükle kalkıp oturarak. Ateşten kızarmış yüzünü annesinin koluna yasladı.

"Gökyüzündeki Tanrı baba yanına gelmemi söyledi. Gidebilirim, değil mi anneciğim? İzin ver de gideyim, ne olur!" Ardından sıcak, küçük ellerini kavuşturdu.

Birden ateş yeniden yapıştı yakasına. Arka üstü yatağa yıkıldı Willy. Zavallı annesi, yorganı titizlikle oğlunun üzerine örttü. Sonra yüreğine çöken acıyla diz çöktü yere, her iki elini demir karyolanın kenarına sımsıkı geçirerek usulcacık dua etmeye başladı karmakarışık, tutarsız.

Derken saat sekizi vurdu. Pencereden sonbahar gününün renksiz ışığı azıcık sızıyordu içeri. Döşeme tahtaları gri bir görünüme bürünmüştü; odadaki eşyalar çevrelerine ağır, siyah gölgeler salıyordu. Diz çökmüş kadın doğrulup kalktı, yeniden yatağın yanı başına oturdu, yanan kuru gözlerini boşluğa dikti. Küçük Willy biraz daha sakinleşmiş uyuyor, ama hızlı hızlı soluyordu; alnı sıcak, yanakları kızarmıştı. Annesi, elini oğlunun dağınık, sarışın bukleleri üzerine yavaşçacık koyup hiç ses etmeden oturmaya başladı. Ne zaman merdivenlerde fazla yüksek bir ses yankılansa ya da ansızın vurulup kapatılsa bir kapı, irkildi.

Ansızın, "Baba, baba!" diye bağırdı Willy; yattığı yerde bir tarafından öbür tarafına döndü. Dul kadın korkmuştu. Ama çok geçmeden Willy yeniden sakin sakin uyumaya başladı. Derken yoldan bir araba geçti. Tangırtısı yavaş yavaş yankılanıp söndü. Kaldırımlarda gezinen süpürgelerin hışırtısı geliyordu aşağılardan.

Birden inildeyerek, "Tanrı babacığım, Tanrı babacığım, lütfen!" dedi küçük Willy. "Ben... ben... usluydum... Anneme sorabilirsin." Annesi titreyerek ellerini kavuşturdu. Gözlerini yavaş yavaş açtı Willy, şaşkın şaşkın çevresine bakındı. "Ben cennetteydim anne." dedi fısıltıyla. "Cennette..." Ansızın heyecanlı heyecanlı konuşmaya başlamıştı. "Değil mi, anneciğim... Öyle değil mi, beni o güzel, altın kutunun içine koyacaksın, öyle değil mi anneciğim, o karşıdaki kutu var ya, onun içine." Mutlulukla gülümseyerek, "Üzerinde iki melek oturuyor ya, işte onun!" Annesi sesli sesli hıçkırmaya başlamıştı. "O kutuya, söz ver..." Korkudan yüreği oynayan dul kadın, sevgili oğlunun her iki elceğizini sımsıkı tuttu. "Yarabbi, yarabbi!" diyerek duaya başladı. Bunun dışında bir şey söyleyemiyordu. Ansızın yavrucuğunun ellerinde soğuk bir ürperti hissetti, derken bir çırpınış – bir çığlık attı.

Bütün kırmızılık kaybolmuştu oğlu Willy'nin yanaklarından. Dudakları henüz kıpırdıyordu; derken kıpırtı tümüyle kayboldu.

Kadın oğlu Willy'nin küçük bedenine dikti gözlerini. Adeta buz gibi bir soğukluk bu bedenden çevreye yayılıyordu.

Oğlunun küçük ellerini ve ayaklarını tutup vücuduna bastırdı. Boşuna.

Geride yalnızca küçük cansız vücudun kaskatı dudaklarındaki gülümseme kalmıştı – ve mutlu bir gülümsemeydi.

Soluk sonbahar güneşi karşı vitrindeki tabutların üzerinde ışıl ışıl parıldıyor, parıltı o küçük, güzel altın tabutu da dışarıda bırakmıyordu. Vitrinin kocaman camı güneş ışığını yansıtıp orta kattaki odadan içeri yolluyor, donuk ışık zavallı küçük Willy'nin solgun yüzünden ürkek ürkek kayıp giderek duvarın beyazında sessiz sedasız kayboluyordu.

OLAY
(1896)

Bayan S.'nin evinde çaya oturulmuştu. Göz kamaştırıcı beyazlıktaki masa örtüsü üzerinde Rus semaveri duruyor, melodik fokurtusuyla söyleşilere eşlik ediyordu. Günün olayları didik didik edilmiş, orası burası derken, ele alınmadık yerleri bırakılmamıştı. Sergiler ve tiyatrolara gelince, bu güz mevsiminin başlarında üzerinde konuşulacak fazla bir malzeme sunmuyordu. Ağır bir hava gibi salondakileri bunaltıp endişelendiren, kahve kaşıklarının ve fincanların kulakları tırmalayan tiz bir sesle yankılandığı o suskunluk anlarından biri yine gözdağı vererek kapıda bekliyordu.

Ama evin hanımı tehlikeyi sezmişti. Henüz genç, kızıla çalan sarışın dul bayan S. Bir öneride bulundu, herkes yaşadığı en ilginç olayları bize anlatsın dedi. Alkış sesleri. Şans eseri ve ölmüş babasının hatırası-

tiyle baronluğa yükselmiş genç bir bay ilk olarak anlatmaya başladı.

Zahmetle ve kendi esprisinin mükemmelliğine ikide bir gülüp konuşmasına ara vererek başından geçen birkaç olayı genizden gelen bir sesle salondakilere buyur etti. Mizansenini hep dünyanın anlamına ilişkin sahnelerin ya da sahneciklerin oluşturduğu, başlıca rolleri kısa etekleri, kıt akılları, hafif ayakları, daha da hafif yürekleriyle hanımların oynadığı serüvenler. Sinek kaydı tıraş olmuş, gözlerini kırpıştırıp duran baron fazla ayrıntılara kaçacak oldu mu, kendisini uyarma yükümlülüğünü hisseden evin hanımı ufak ufak öksürüyordu. Derken baron adeta utanıp sıkılmış gibi renksiz gözlerini kıstı, başındaki mat sarışın birkaç tel saça varıncaya kadar kızardı. Sonunda konuşmasını bitirmişti. O mızmız gülüşlerinden biriyle kendi kendine güldü. Salondaki baylar da kimi az, kimi daha çok bir içtenlikle onun bu gülüşüne katıldı. Hanımlar çay fincanlarını dudaklarına götürmüştü, mimikleri doğru dürüst izlenemiyordu.

Derken bir binbaşı birkaç anısını belleğinde paldır küldür uyandırıp ayağa kaldırdı, konuştu, güldü, bağırıp çağırdı, habire komutlar verdi, durup dinlenmedi hiç. Dolayısıyla, konuşması küçük çapta bir silahın seri atışları gibi yankılandı.

Binbaşının ardından da diğer bazı kişiler konuştu. Salondakilerden biri de Mısır'dan anlattı. Bir çöl gezisinin korkunçluklarını ve tehlikelerini canlı bir dille hikâye etti.

Sonra da arkasına yaslanıp usulcacık, yumuşak

bir sesle Nil kıyısındaki mehtaplı gecelerden ve Mısır nilüferlerinin ihtişamından söz etmeye koyuldu.

Konuşmasını bitirdiğinde herkes duygulanmış, düşlere dalmıştı. Derken evin hanımı, yaklaşık otuz yaşlarındaki solgun benizli bir konuğa döndü. "Şimdi sıra sizde Bay Savant!"

Bay Savant, bu davet üzerine gri renkteki iri gözlerini kaldırdı.

Bir gülümseme sessiz sedasız kayıp geçti dudaklarından.

Yolunu şaşırmış yorgun bir gülümseme.

Sonbahar gecelerinin birinde bir tarladaki devedikenleri içinden yürüyüp giden ay ışığı gibi bir gülümseme.

Bütün gözler Bay Savant'a çevrilmişti.

Bay Savant hafifçecik göğüs geçirdi.

Ve gözlerini kaldırmadan başladı anlatmaya.

"Başımdan öyle ilginç bir olay geçmedi dersem, bana inanmayacaksınız. Ama asla yaşamadım böyle bir olay, asla.

Hayatım, bir çatıdan damlayan yağmur taneleri gibi yuvarlanıp durdu hep.

Bir karar üzere, sıkıcı, tekdüze.

Ve hep böyle sürüp gitti.

Ve hep öyle sürüp gitmesi korkunçtu.

Ama...

Görüyorsunuz işte, hanımefendi, sizlere anlatacak eğlenceli bir şey bilmiyorum pek; izin verin de

susayım." Ne var ki bu önerisine şiddetle karşı çıktı salondakiler.

Ve genel gürültü ortasında ev sahibesinin latifemsi bir edayla, "Madem bir kez başladınız, arkasını getireceksiniz!" sözleri yankılandı. "Bir kez meraklandırdınız bizi; susar, konuşmazsanız, bunu asla cezasız bırakmayacağımızı bilmenizi isterim."

Genç Bay Savant uzaklara çevirdi gözlerini; bakışları salondakilerin içinden geçip gider gibiydi.

"Öyle olsun!" dedi peltek, kuru bir sesle.

"Çok gerilere gitmem gerekiyor; yine de lafı uzatmamaya bakacağım.

Yüreğimde büyük, güçlü, olağanüstü şeylere karşı bir dürtü yaşar hep. Daha çocukken bu dürtüyü içimde hissederdim. Bütün masalları yiyip yuttum. Bana en güzel görünen parçalarını seçip alarak bunlardan kendi çocukluğumun masalını kurdum. Yaşamadığım, düşlemediğim bir masal kalmadı. Çünkü çocukluk yıllarım tıpkı ovadaki çay gibi bir tekdüzelik içinde akıp gidiyordu.Ruhumu derinden kavrayacak ne bir heyecan, ne bir kaza ne de bir olay yaşıyordum. Yumuşak kalpli, hassas bir kadındı annem, babam ise asık suratlıydı, somurtup dururdu hep. Anneme karşı daha çok sevgi diye niteleyeceğim doğal bir yakınlık hissederdim. Her ikisi de hayata zamansız kapadı gözlerini. Ben ağladım. Ama bir üzüntü duymadan, sadece gözkapaklarımda bir ağırlık hissettiğim için. Fazla parlak bir ışığa baktığında insanın hisseder gibi olduğu bir ağırlık.

Bütün kalbimle sevinerek baba evini terk ettim,

onun kaskatı bacaklarıyla hüzünlü sandalyelerinden ve kasvetli odalarından ayrıldım."–

Baron ufak ufak öksürdü. Ama salondaki öbür konuklar meraklanmıştı, biraz içerlemiş bakışlarla konuşmanın akışını bozan barona baktılar. Baron da sustu bunun üzerine.

Hiçbir şeyin farkına varmayan genç Savant konuşmasını sürdürdü: "Çık git bu evden, çık git diye düşünüyordum hep. Dünyanın içine, hayatın içine dal, annemin anlattığı gibi azgın fırtınaların estiği, değişken hayatın içine. Savaşabilecek güçtesin artık. Ve evden ayrılıp düştüm yola. Ama savaşmak kısmet olmadı. Kaderimde yokmuş. Her gittiğim yerde babamın dostlarıyla karşılaştım her gittiğim yerde, bana canı gönülden kol kanat gerdiler. Beni ortaokula yolladılar, yedirip içirdiler, giydirdiler, barındırdılar. Ve o kurşun gibi tekdüze yaşam yeniden kuşattı çevremi. Arada bir fark varsa, şimdi eskisinden daha aydınlık odalarda yatıp kalkıyor, yemeklerde evdekinden daha bol et yiyor, babamın sevmediği baharatlı çorbaları kaşıklayabiliyordum.

Derken bir yüksek okula gitmeye başladım. Bir süre çalışkanlığı bırakmadım elden, ama bu fazla bir takdir görmemi sağlamayınca boşladım çalışmayı. Ancak, sınıfta da hiç kalmadım; hayır, gösterdiğim çaba o monoton memurluk mesleğinden içeri ayak atmama kıta kıt yetmişti.

Bir oda kiraladım, bugün de hâlâ bu odada kalıyorum. Portmantosu ve el yüz yıkamak için demirden küçücük masasıyla tam bir bekâr odası."

Sözün burasında bir ürpertiyle sarsıldı Bay Savant'ın genç vücudu. Bir süre gözlerini yumduktan sonra sürdürdü konuşmasını: "Derken bir gün geldi, hayatımda yaşayacağım ilk ilginç olayın eli kulağında olduğu sanısına kapıldım. Bir kadını sevdiğime inanır gibi olmuştum. Biraz heyecanlanarak sevgimi itiraf ettim kendisine. Hemen anlaşıp nişanlandık.

Ah, keşke sevdiğim kadın nişanlanmayı karşı çıksaydı da ilginç bir olay yaşasaydım!

Hayır falan deseydi de, bedenini ve ruhunu ödül olarak koyacağı o harikulade, o tatlı savaşa girişmeme fırsat verseydi! Ama ne gezer, ne gezer! Bunun üzerine nasıl her şeyin yine o eski, o aşınmış yolu sağa sola sapmadan izleyeceğini canlandırıp durdum kafamda. Böyle bir şeyi düşünmek beni titretiyordu. Ve kahvede oturduğum bir ikindi vakti (anlayacağınız on yıldır her gün saat dörtten altıya kadar kahvede geçiririm zamanı) ona nişanı bozduğumu yazdım. Basit bir karta çiziktirilen birkaç sözcük, kahvedeki kırık dökük kalemden dökülen kaba, kirli cümleler. Sevgi denen şeyin bu olamayacağını nihayet seziyordum. Çünkü bütün bu zaman içinde hiç heyecan duymamıştım. Hayır, hayır, benim için varlığıyla yokluğu kuşkusuz birdi bu sevginin. Ama bir yandan da yazdığım satırların nişanlımı nasıl dehşete düşüreceğini sinsi sinsi, çılgınca bir sevinçle tasarlamaktan geri kalmıyordum. Kim bilir, nişanı bozmam kadın kalbinde nasıl onmaz bir yara açacaktı!

Suçlamalarla dolup taşarak bana koşup gelecek, beni sigaya çekmek isteyecekti; ama ben soğuk ve

azametli bir tavırla onu başımdan uzaklaştırmaya bakacaktım, sırf arsızlığımdan, sırf sonunda, en sonunda ilginç bir olay yaşamış olmak için sadece.

Bu düşüncelerle kahveden çıkıp eve geldim. Masamın üzerinde bir mektup ilişti gözüme. Baktım nişanlımın el yazısı. Mektubu yırtar gibi aceleyle açtım; onun nişanı bozduğunu bildiren satırlar. Henüz yolda olması gereken benim karttakiler gibi soğuk, kuru ve serinkanlı."

Bay Savant başını ellerine dayayıp sustu.

Kaşıkların fincanlar içinde ürkek ürkek şıngırdadığı duyuldu. Semaver de kulak kesilip konuşmayı dinlemesi gerekiyormuş gibi susmuştu.

Kimsenin içinden bir şey söylemek gelmiyordu.

Yalnızca binbaşı, bakımsız sakalının içine bir şeyler mırıldandı.

Genç baron, yüzüklü beyaz elini dazlak kafasında sağa sola gezdirdi. O an pek aptalca bir hali vardı.

Birkaç saniye sonra Bay Savant yeniden kaldırdı başını. İri gözleriyle oradakileri süzdü, ardından düşlere dalmış, yeniden sürdürdü konuşmasını:

"Yani, hiçbir şey; – yine hiçbir şey olmamıştı."

Yine günler ve haftalar, aylar ve yıllar geçti aradan. Birbirine karıştırılacak gibi biri ötekinin benzeri.

Her gün akşam vakti aynı saatte dönüp eve geliyordum.

Her gün biliyordum ki, kilide sokunca anahtar gıcırdayacak, kilit içinde ilkin dönmek istemeyecek, ama bir iki saniye sonra kolaycacık, kendi gönül rıza-

sıyla kapıyı bana açacaktı. Masanın üzerinde önemsiz bir iki mektup beni bekliyor olacak, terliklerimi hizmetçiye tenbih ettiğim gibi yatağın altında değil de sandalyenin yanı başında bulacaktım.

Ve her gün böyle oldu. –

Bir defasında tekdüze yaşamın kesintiye uğradı yine. Tarafıma bir tutuklama emri iletilmişti. Bildiğim kadarıyla herhangi bir suç işlememiştim. Öyleyken sevinçten uçarak haykırıyordu: Bir olay! Bir olay! Dışarıda polis memuru bekliyordu; onun eşliğinde mahkemenin yolunu tutmak için her zamankinden daha bir özenle giyinmeye koyuldum. Ama giyinmem daha bitmemişti ki, içeri bir başka memur girdi, ortada bir karıştırmanın söz konusu olduğunu açıklayarak rahatsız edildiğim için benden özür diledi...

Ve ardından yine yıllar geçti.

Sık sık bir suç işlemek geliyordu içimden."

Bayan S.'nin nasıl korkulu gözlerle kendisine baktığını fark eden Bay Savant, "Bağışlayınız, hanımefendi..." dedi. "Siz benden anlatmamı istemiştiniz, ben de her şeyi hiç saklayıp gizlemeden anlatacağım. Evet, pek sık öyle oluyordu ki, az kalsın bir suç işliyordum, çünkü bütün gücümü harcayıp nihayet bir olayı bozbulanık ve acımasız yaşamımdan içeri çekip almak istiyordum, çekip almak zorundaydım." Bay Savant'ın gözleri tıpkı yaralı bir av hayvanınkiler gibi alev alev yanıyordu.

Kendi kendime, 'İlk karşına çıkacak kişiyi öldür gitsin!' diyor, yolda yürürken ikide bir bu istek yakama yapışıyordu. Ama sonra bakıyordum, yanımda ne

bir silah var ne de bende böyle bir eylem için yeterli güç. Yazı yazması gerekip kalemini evde unutan sersem bir öğrenci gibi ortada kalakalıyordum.

Sık sık cebimde tabancayla sokağa çıktığım da olmuyor değildi. Ama o zaman da ateş edip öldürmekten tiksinti duyacağım kimselerle karşılaşıyordum hep. Örümceğin kendi ipine tutunması gibi birazcık varolma güçleriyle yaşama sarılan, buruş buruş pörsümüş vücutlarıyla ufak tefek insanlar. Ve sonra yaşamak hakkını nasırlı ellerinde ve kasvetli alınlarında taşıyan güçlü kuvvetli işçiler.

Geceleri yatakta uyanık yatıp dururken, aklımı kaçırsam bari diye dua edip duruyordum.

Ve bazen gerçekten aklımı kâçırıyormuşum gibi geliyordu bana: İşte şimdi sürüne sürüne aşağılardan çıkıp geliyor yukarılara diyordum. Ve işte kikirdiyor kafamın içinde, benimle eğleniyor, gülüyor bana. Derken ben de gülüyordum bağıra bağıra, tiz bir sesle. Ama sonunda bakıyordum ortada bir şey yok. Bir gazete sayfasını alıp bir iki satır okuyunca görüyordum ki, kelime kelime, cümle cümle bütün okuduklarımı anlıyorum. Hayır, aklımı kaçırmak da yasaklanmıştı bana. Bunu bile başaramıyordum."

Bay Savant ağlayacak gibi olup tuttu kendini.

Salondakiler yerlerinde suskun oturuyor, dehşetle Bay Savant'a bakıyorlardı. Yalnızca yengeç gibi kırmızı yüzüyle binbaşı, sol ayağındaki mahmuzla usulcacık döşeme tahtalarına vuruyordu.

Cesetlere musallat olan kurtların gürültüsü gibi yankılanıyordu ses.

Derken bir ürperti salonun içinde gezindi.

Fincanların hiçbirinde bir kıpırtı yoktu.

"Şimdi bitiyor konuşmam." dedi mutsuz, genç Savant donuk ve renksiz bir sesle.

"Yerimde bir başkası olsa, bu monoton, renksiz yaşamda belki kendini mutlu hissedebilirdi. Leziz yemekleri bol bol yer, sindirim konusunda hiç şikâyeti olmaz, bir güzel semirip palazlanırdı. Oysa beni, çocukluktan beri bir olay yaşamak özlemiyle yanıp tutuşan benim gibi birini bu yaşam kahrediyor. Özlemle alev alev yanıyor yanaklarım, ama onları serinletecek bir esintinin hiçbir yerden çıkıp geldiği yok."

Pazar Günü

(1896)

Baltık denizi kıyısında, evet Baltık denizi kıyısındaydı... Sabah erkenden çıktığım bir yürüyüşten dönüyordum. Çevremi kuşatan orman sessizdi, çıt çıkmıyordu hiçbir tarafta. Ormanın sabah giysisi gibi kahverengi yumuşak zemini üzerinde benim ayak seslerim de usulcacık yankılanıp kayboluyor, yalnızca ortalık kuş cıvıltılarından geçilmiyordu. Omuzlarıma kadar ulaşan eğrelti otları inci gibi parıldayan çiğ taneleriyle kurumlanıp böbürleniyordu. Ağaçların uyuşuk gövdeleri yanıp tutuşuyor, sağa sola sallanan yüksek dorukları sanki engin gökyüzünü silip süpürerek pırıl pırıl parlatmak istiyorlardı. Oysa gökyüzü öylesine parlaktı ki! Derken köy göründü. Evler her zamankinden çok daha beyazdı ve yosun kirpikli pencereler her zamankinden çok daha aydınlık göz kırpıyordu. Sonra bir soğanı andıran kubbesiyle o kilise –

komikti doğrusu, bu haliyle ablak yanaklarından kan damlayan iri yarı, turp gibi sağlıklı birine benziyordu. Karşıda ışıl ışıl çakıltaşlarıyla döşenmiş yol ve yolun iki yanında yeşillikler içinde sırtlarında gömleklerle diz çökmüş dua eden çocuklar gibi kilometre taşları! Öyle değil mi?

Dua, evet! Dua ederek Tanrı'ya şükranlarını sunuyorlardı.

Sokaklar içinden yürüdüm. Benden hemen önce sabah geçmişti buralardan, altın pençelerinin izlerini gördüm. Bazen sağda, bazen solda çitlerin açık yeşil lataları gerisinde güneş saçlı kızlar ilişiyordu gözüme. Ezgiler söylüyor, kesip kopardıkları güllerle süslenip bezeniyorlardı. Gülüştük, baş salladık birbirimize. Pencerelerden donuk, ama gülen gözleriyle dost yüzlü pek yaşlı nineler gökyüzüne bakıyordu. Kapı direklerinin dibinde dikilmiş ellerini çırpan çocukların şeftali kırmızısı avurtları pazar günlerinin pastasıyla doluydu. Deniz kıyısına gelip durdum. Deniz menekşe mavisiydi, ağır bir atlas kumaşa benziyordu. Toprak sarısı minik bir yelkenli hayli uzakta güneşleniyor, ufakta gümüş beyazı bir kuğu gibi Rügen'e doğru yol alan vapur görülüyordu. Gözlerimi hayretle çevremdeki pırıl pırıl ihtişama diktim. Kendisine cici bir oyuncak armağan edilen bir çocuk gibi bütün sevdiklerime şöyle seslenebilirdim: "Gelin, gelin de bakın, bu ne şahane oyuncak!"

Göğsüm sevinç haykırışları ve gülmelerle dolup taşıyordu. Esmer, ihtiyar bir balıkçı yaklaştı karşıdan. Koşup nasırlı sert elini bir sıkış sıktım ki, canım acıdı.

Evet, Baltık denizi kıyısındaydı. Sonra, o zamanlar harıl harıl bir günlük tutuyordum. Sözünü ettiğim gün şu notu düştüm içine: "Bir pazar." Hepsi o kadar. –

Hepsinde Anne Marie

(1897)

Anne Marie odasına girer girmez, solgun yüzlü genç Werner oymakta olduğu tahta figürü bir kenara kaldırdı, dizleri üzerindeki yongaları eliyle süpürüp uzaklaştırdı, gözlerini iri iri açarak dikkatle Anne Marie'ye baktı. Koyu gözleri, öksüz çocukların ve hastaların en küçük bir iyilik karşısında içlerinde beliren o duygulandırıcı şükran hissinden bir şeyler barındırıyordu. Anne Marie bunun kuşkusuz hiç farkına varmadı; hep böyle karşılanmaya alışmıştı çünkü; gülümsedi, merak dolu ve çocuksu büyük bir ilgiyle Werner'in ara verdiği çalışmayı gözden geçirmeye başladı.

"Kutsal Meryem mi?" diye sordu, narin parmaklarını kıvrılıp bükülmüş çıtır çıtır birkaç yonga üzerinde gezdirdi.

Birkaç kez başını salladıktan sonra, "Evet, Kutsal Meryem" diye yanıtladı Werner.

Kuşkusuz bazen Werner'e kent kapısındaki bir yol ayrımı ya da bir kapı nişi için Ermiş Johanna'nın ya da Ermiş Laurenz'in heykelinin sipariş edildiği oluyordu. "Suda başı dara düşenlerin büyük evliyası, koru bizi!" yazısıyla Kutsal Nikolas'ın, hatta üzerinde "Uyuz illetinden esirge bizi!" yazısı eksik olmayan Ermiş Egyd'inin heykelleri de bunlar arasındaydı. Ama siparişti hepsi ve böyle siparişler hasta Werner'e göre değildi. Onun coşkuyla oyduğu heykeller kendi zevkine uygun şeylerdi ve bol bol Madonna vardı içlerinde. Annelikle gurur duyan ve tombul Kurtarıcı İsa çocuğu kollarıyla sarmış, kucağında taşıyan büyük Madonnalar, öte yanda anne olmalarına şaşırmış, minicik, Kutsayıcı İsa Çocuk'u yorgunluktan yere bırakmak üzere olan ufak tefek, çaresiz Madonnalar. Sonra, öyleleri de vardı ki, kocaman taçlar görülüyordu başlarında, elleri sonu gelmeyen bağışlamalarda ileriye uzanmış. Ve kimi Madonnalar da, mahcup ve çekingen, uyuşmuş kollarını göğüsleri önünde kavuşturmuş, gözlerini pek çok kez yere indirip uzun süre öylece bırakmalarından göz kapakları hayli ağırlaşmıştı. Nihayet yine öyleleri vardı ki, boyanmak istemişler, al al yanaklar ve kıpkırmızı dudaklarla donanmışlardı, bu durumlarıyla çok daha sağlıklı ve görkemli bir görünüm sergiliyorlardı. Ama hepsinin de yüz çizgilerinde aynı ifade seçilmekteydi: Onsuz var olamayacakları Werner'e duydukları büyük minnettarlık. Ve bir kişi önlerinde diz çöküp kendilerine yakarmak istesin yeter ki, hepsi bir araya gelip

el ele, omuz omuza vererek genç adamın yardımına koşacak, on altı yaşından beri felçli ayaklarını yeniden kullanabilmesini sağlamaya çalışacaklardı. Gelgelelim, içlerinden pek çoğu sipariş ürünü değildi; tavanarasındaki odada yan yana dikilmiş duruyor, aylak aylak bekleşiyorlardı. Dolayısıyla, can ve gönülden bir araya gelseler bile bir mucize gerçekleştirebileceklerine inanmak için bir neden göremiyorlardı. Werner'in nasıl yorulmak bilmeden Meryem üstüne Meryem heykellerini kotarabildiğine kasaba halkı akıl erdiremiyor, pek yaşlılar kızıp içerliyor buna, hayretle ak saçlı başlarını sallıyorlardı. Dediklerine bakılırsa, yaptığı işle günah işlemekteydi Werner; çünkü hiç kimse, hele sakatlığı yüzünden asla kilisenin semtine uğramayan Werner aslında Meryem Ana'nın nasıl biri olduğunu bilemezdi. Ama Anne Marie belki de bu konuda şaşkınlığa kapılmayan tek kişiydi. Bir vakit başka çocuklara sokulmayarak kendisiyle kasaba önündeki kasvetli kırlarda dolaşan masum ve narin küçük Werner'i anımsayınca, onun şimdi yaptığı işi pek doğal görüyordu. Kırda bayırda gezip dolaşmaları genç adamın hastalığından önceydi, ama daha o zamanlar küçük Werner'in adım atışlarında Anne Marie'nin içine korku salan bir endişe, bir kaçış sezilmekteydi. Ancak Werner'in çaresizliği Anne Marie'yi pek cezbediyor, hem de duygulandırıyordu. Susup konuşmadılar da gezip dolaştıkları yerde derleyecek çiçek bulamadılar mı, Werner'in dudakları çokluk kendiliğinden, usulcacık özlem yüklü bir ezgi tutturuyor, bu ezginin nereden aklına geldiğini ikisi de bilmiyordu. Güneş söğüt dallarının arkasında bir kızıllık içinde

batarken sanki sevdiği gerçek bir insan ölmüş gibi yaşlar boşanıyordu Werner'in gözlerinden. O vakitler ikisi de çocuktu henüz. Ve bir zamanki akşam ağlamalarından Madonna heykellerinin yapımına özellikle hastalık içinden götüren yol Anne Marie'ye hiç de pek uzun görünmüyordu. Bu yüzden Werner'in yaptığı iş kendisini şaşırtmamıştı; bir zaman yürüyebilen Werner'le nasıl kırlarda gezip dolaşmışsa, şimdi de yürümeyi unutmuş Werner'in odasında oturup tahtadan ermiş heykellerini çocukken onun gözyaşları gibi büyük bir ilgiyle seyretmeyi pek doğal sayıyordu. Hasta genç adama hâlâ bir zamanki o tuhaf oyun arkadaşı gözüyle bakmaktaydı. Ve şimdi bu arkadaşı, onun gülümsemesi gibi acımasına da gereksinim duyuyordu. Bazen Werner'in ıstırap dolu derin gözleriyle karşılaşıyordu düşünde; onun kız eline benzeyen beyaz, hasta ellerini görüyor, akşamın alacakaranlığında her vakit görkemli, kutsayıcı bir niteliğe bürünen ellerini görüyordu. Hasta Werner'in önünde otururken hep bu düşler geliyordu Anne Marie'nin aklına. O zaman kula rengindeki gür saçlı başını biraz arkaya atıyor, ellerini kucağında kavuşturup kırlık engin bir araziden içeri bakar gibi Werner'in yüzüne bakıyordu.

"Anne Marie, nen var senin?"

Anne Marie uyanıp kendine geldi; "Hiç, düşünüyordum yalnızca." diye cevapladı.

"Nedir düşündüğün bakayım?"

"Dünyada senin gibi hep hasta çok insan var mıdır acaba?"

"Korkarım çok, Anne Marie."

"Oh! Ve böyleleri için dünya hiç yok gibidir herhalde. Ne ormanlar vardır onlar için ne o yabancı ve şahane bir sürü nesneyle büyük büyük kentler? Bütün bunları hiç görmezler çünkü."

"Ama hayal edebilirler."

Anne Marie sustu. Utanmıştı.

Yine böyle loş saatlerin birinde, "Biliyor musun?" dedi Anne Marie. "Çok vakit acaba Meryem Ana'lara dua ediyor musun diye aklımdan geçtiği oluyor."

Hasta Werner zarif bir edayla gülümsedi. "Ben onları tahtadan oyuyorum. İşte benim duam."

Anne Marie bir an düşündü, adeta kendi kendine, "Meryem'i nasıl öyle canlandırıyorsun kafanda?" dedi. "Neden başka türlü değil de, öyle? Meryem Ana'nın güzel bir resmini hiç gördün mü?"

"Bilmem. Belki bir resim, bir düş belki de. Ama Meryem Ana gözlerimin önünden gitmez hiç. Bir özlem gibi tıpkı."

Bunun üzerine sordu Anne Marie: "Yaptığın heykeller içinde ona en çok benzeyeni hangisidir?"

Werner gözlerini yumdu: "Meryem Ana, heykellerin tümüdür. Tek tek heykellerdeki sevimlilik, merhamet ve güçlülük ve içtenlik özelliğini alır da bir tanesine armağan edersen, işte bu Meryem Ana'ya en çok benzeyen heykel olur. Boyuna tahtadan yeni Meryem Analar oymam gerekiyor, çünkü Meryem Ana'da o kadar çok sevecenlik, o kadar çok iyilikseverlik var ki! Oyduğum ve oyabileceklerim heykelle-

rin tümü işte odur. Onu öyle seviyorum ki!" Adeta bir vizyon karşısında bulunuyormuş gibi kollarını görkemle açıp ileriye uzattı.

Sonra eğilip az önce üzerinde çalıştığı figürü aldı eline, onu yukarı kaldırıp akşamın alacakaranlığına tuttu ve fısıldayarak, "Belki yeniden yaparım bunu." dedi. "Diğerlerindeki bütün özellikleri belki bunda bir araya toplarım." Derin bir nefes aldı ardından. "Bitsin, onu sana armağan ederim Anne Marie."

Anne Marie, gözlerinde muzipçe bir ifade, güldü. "Düğünümde armağan edersin." diye yanıtladı.

"Neden düğününde?" Werner'in sesi sanki atlatılmış bir dehşetin ardından yabancı ve hoyrattı.

Anne Marie ağırbaşlı, "Çünkü düğün bir şenliktir." dedi. Ansızın büyük bir korku düşmüştü içine.

***

Anne Marie'nin bir Madonna'ya gereksinim duyduğu zaman sonunda çıkagelmişti. Werner, koltuk değnekleriyle her sabah zahmetle tavanarasına çıkıyor, yeni çalışma için elverişli tahtayı bulmaya çalışıyordu. Ama ahşap malzemeden hiçbirini gözü tutmuyor, her seferinde aramaktan bitkin düşerek serin odanın bir köşesine oturup o zamana kadar elinden çıkmış bütün Madonnaları gözden geçiriyordu. Madonnaların hepsinde de bir hüzün vardı, çünkü şimdiye kadar önlerinde diz çöküp dua eden bir çocuk görmemişler, hiçbirinin önünde cumartesi günleri bir mum yakılmamıştı. Werner'in tavanarasında eli boş duran ermişleri düşündüğü yoktu, kafasında yalnızca Anne Marie'nin evleneceği düşüncesi vardı, düğününde Madonnalardan birini ona armağan edecekti.

Hanidir görmüyordu Anne Marie'yi. O akşamdan beri Anne Marie kendisinden korkar, çekinir gibiydi. Artık arada bir on yaşındaki kızkardeşi Klara'yı Werner'e yolluyordu. Hasta Werner kızı pek sevmiş, ona fare ismini takmıştı; bir fare kadar çevikti Klara, ne bulursa tadına bakmadan edemeyen cici bir kızdı. Fare, Werner'in hizmetine bakıyor olmasından kaynaklanan bir üstünlük duygusuyla davranıyordu. Bir ara bir mahremiyet edasıyla açıkladığına göre, Werner onun çocuğuydu, pek aptal ve beceriksiz bir çocuk. Fare her gün çıkıp geliyor, her seferinde yanında Werner'e bir çiçek, bir elma ya da sadece körpe ve serin çocuk ağzını getiriyordu, bu da Werner için hepsinden sevimli bir armağandı.

Uzun aramalardan sonra Werner uygun bir tahta ele geçirdi sonunda, Madonnalardan da model olarak yararlanabileceği işe yarar birini seçip karşısına geçti. O büyük, görkemli Madonnalardan biriydi bu. Fare, gözleri parıldayarak, ağzı açık, Madonna'nın renkli görkemi karşısında sevincinden deliye döndü.

Ansızın, "Biliyor musun?" dedi, "Doğrusunu istersen Meryem Ana değil bu yaptığın." Çalışmanın istediği gibi ilerlemediğini gören Werner, başını kaldırıp soran bakışlarla kıza baktı. Fare ne diyeceğini bilemeyerek sustu, küçük gamzeli elini ağzına bastırdı sıkıca.

"Nedenmiş o?" diye sordu Werner.

"Öyle ya..." diye başladı fare, ama sonra, "Söyleyemem." diyerek yarıda kesti konuşmasını. Yüzünde şeytanca bir ifade vardı.

"Haydi, çıkar baklayı ağzından, seni çok bilmiş fare seni!" dedi Werner pohpohlayarak, yorgun bir sesle. "Meryem Ana değil de kimmiş peki?"

Fare, sırnaşarak Werner'e sokuldu.

Kızın saçlarını okşayan Werner, "Ermiş Agathe mı peki?" diye sordu ağzını arayarak.

"Oh, hayır!"

"Peki, Ermiş Anna mı?"

Canı sıkılmış, başını salladı fare. Werner aklına gelen bütün kadın ermişleri bir bir saydı. Kız her seferinde daha kesin bir dille hayır dedi, sonunda surat asıp sabrı taşarak, "Ne aptal şeysin sen!" dedi. "Ermiş falan değil bu. Bir insan, insan!"

Werner gülümsedi.

"Kim, bil bakalım!"

Dostu Werner'in çaresizlik taşan yüzüne bakan kız, "Nasıl bilemiyorsun?" diye ekledi yakınan bir edayla.

Ardından oturuşuna bir çeki düzen vererek, "Anne Marie bu!" dedi.

Werner'in yüzü sarardı birden. Beyaz elleri hafifçe titremeye başladı, sandalyesine gömüldü iyice; büyük ve görkemli Madonna'nın yanı başında giderek içinde büyüyen Anne Marie'nin heykelini görür ve ikisini acele birbiriyle karşılaştırır gibiydi. Werner'in bir ciddilik ve sessizlik içinde hiç kımıldamaksızın öylece durması üzerine ilkin büyük bir düş kırıklığına uğradı kız, adeta şaşırmıştı. Az sonra doğrulup kalkan dostunun koltuk değneklerine sarıldığını ve yadırga-

tıcı bir sesle, 'Gel!' diye seslendiğini işitince yüreği ağzına geldi.

Hayli büyüktü kızın korkusu. İkide bir, "Neyin var?" diye dostu Werner'e soracak oluyorsa da, heyecanla çarpan kalbi gırtlağını sıkıyor, sözlerine ağzından dışarı çıkacak yer bırakmıyordu. Güçsüz dizleriyle dostunun güm güm öten koltuk değneklerinin peşine takılıp tavanarasına tırmandı.

Werner, gözleri karanlığa henüz alışmamış kızı kolundan tutup çekerek sertçe, "Bu da Anne Marie sence, öyle mi?" dedi.

Kız hiçbir şeyi seçemiyordu tavanarasında. Dostu Werner'in koluna yapışmış eli canını acıtıyordu; bütün gücünü toplayarak, ağladı ağlayacak, "Evet!" diye yanıtladı.

Derken, "Peki, bu?" dediğini işitti dostunun. O anda iyice açılmış gözleriyle aşağı odadakine çok benzeyen bir Madonna heykeli seçer gibi oldu. "Bu da."

Kız, dostu Werner'in kendisini tavanarasındaki odanın başka köşelerine çekip götürdüğünü hissetti. Dostunun ona nefes nefese yönelttiği sorularda yalvarıp yakaran bir ton vardı.

"Peki, ya buradaki?"

"Evet, o da!" diye yanıtladı kız hemen.

Kızın gözleri karanlıkta o çok sayıdaki güzel, büyük büyük Anne Marie'leri yavaş yavaş seçmeye başlamıştı. Bunun üzerine korkusu biraz geçer gibi oldu. Bir hayranlık duygusuyla, "Oh!" sözcüğü çıktı ağzından. Derken dostunun yönelttiği soru üstüne soru-

nun heykelleri rahatça seyretmekten kendisini alıkoymaması için "Hepsi bunların, hepsi de Anne Marie!" diyerek kestirip attı.

Birden kızın kolunu bırakan Werner, sendeleye sendeleye köşeye kadar yürüyüp bir sandalyeye oturdu. Koltuk değneklerinin her ikisi de paldır küldür yere devrildi. Kızın ürkek gözleri istemeye istemeye dostu Werner'e kaydı. Dostu pek üzgün görünüyordu. Gözlerini hemen yine o bir sürü yapma bebeğe çevirdi kız; bir parmağı ağzında, ayak uçlarına basarak Anne Marie'lerin birinden ötekisine yöneldi.

***

Werner çalıştığı odanın kapısını kapalı tutuyor, yalnızca yemeğini getiren yaşlı bakıcısına açıyordu. Ama hemen hiç el sürmeden geri yolluyordu akşam yemeklerini. Yanan mumun ışığında gece geç vakitlere kadar oyma işini sürdürüyor, yorulmak nedir bilmiyordu. Elleri ateş gibi yanıyor, çalışmaktan parmakları uyuşup duyarsızlaşıyordu. Gecenin bir vakti, dibine kadar yanan mum cızırdayıp titreyerek söner sönmez, yorgun gözlerinin üzerine karanlık bütün ağırlığıyla çöküyor, ama kasılmalar içindeki eli bıçağı koyvermeyerek tahta içinde körü körüne, aceleyle birkaç kez daha oynatıyordu. Bu oynatışlar, güçlü hamleler gibi oturuyordu ahşap malzeme içine. Werner özleminin konusunu oluşturan Meryem Ana'nın koyu zifiri karanlıkta elindeki alete yol göstermesi gerektiği gibi bir duygu içindeydi; Meryem Ana uysal eline kafasında tasarlayamadığı, ama tüm yüceliğin ve kutsallığın özü sayılan yüz hatlarını tahtaya oyabilme gücünü kendisine bağışlamalıydı.

Çalışmayı bütün gece elinden bırakmadı bir türlü ve sabahı sızlayan uykusuz gözlerle karşıladı. Tahtadan heykeli kaldırıp, duraksayarak içeri dolan ışığa tuttu. Karşıdan kendisine bakan önceki heykeller gibi, düğün günü yaklaşmış Anne Marie'yi anlatıyordu. Bunu fark eder etmez, heykeli tuttuğu gibi pencere pervazına çaldı; öylesine sert vurmuştu ki, heykelin kopan başı geniş yaylar çizerek fırlayıp gitti loş oda içinde. Heykelin gövdesi elinden yere düşen Werner, parmaklarını saçlarına daldırdı; tırnaklarının demirden soğuk vidalar gibi başından içeri gömüldüğünü hissetti.

Karşıda erken güz güneşi yükseliyordu yavaş yavaş. Odadaki grilik eriyip kayboluyor, yakındaki bahçede sabah yüzlerce kuş cıvıltısıyla bayram ediyordu. Uyku sersemi Werner, gözlerini dışarıdaki erguvan rengi görkeme dikmişti. Cansız ayaklarıyla yere diz çökebilecek durumda değildi; ama umutsuzluğa düşmüş ateşler içinde kavrulan ruhu Meryem Ana'ya yakarırken, kendisi de havaya kaldırdığı ellerini kavuşturarak dua etmeye başladı:

"Meryem Ana, sen *varsın* ve Anne Marie'ye benzemiyorsun kuşkusuz. Bu günlerde düğünü olacak birine benzeyemezsin. *Seni* ululamak istiyorum. Rabbim, ayaklarımı kullanmak lütfunu benden esirgediğinden beri, senin heykelini yapar dururum. İşitiyor musun, senin heykelini. Bu zavallı, çaresiz ellerimle tahtadan dualarımı oyup duruyorum senin için. Bu hiç hoşuna gitmiyor mu? Meryem Ana, biliyorum yaptıklarımın hepsi senin kötü tasvirlerindir, hiçbiri senin sevecenliğini içermiyor. Ama izin ver, bir tane

heykel yapayım sana benzeyen, isterse kömürden sıçrayan bir kıvılcımın güneşe benzediği kadar benzesin sana. Sana şükran borçluyum. Ne olur, senin ışığından ışık, senin sevginden sevgi içersin yapacağım heykel, çünkü sen bu günlerde düğünü olacak Anne Marie'ye asla benzeyemezsin."

Sesi ölgün çıkıyordu Werner'in, bitkinliğe doymuş elleri kayıp kucağına düştü. Gözlerini yumarak yaptığı duaya kulak verdi. Ateşler içinde yanıp kavruldukları uzun gecenin ardından dinlenen çocuklar gibi uyumaya başladı.

Ama birkaç dakika sonra fırlayıp kalktı tekrar, eline yeni bir ahşap malzeme alıp bir kez daha denemeye koyuldu; doğal denemeyecek aşırı heyecan dolu bir beceriyle çabuk çabuk çalışıyordu. Gözü, elinin altında hızlı bıçak vuruşlarıyla şekillenen heykeldeydi pusuda bekleyen endişeli bir gerilimle. İçinde zaferi müjdeleyen kutsal bir gücün varlığını duyuyor, dualarındaki kudsiyet içini tatlı ve gizli bir umutla dolduruyordu. Her el atışta önceden yaptığı elli, yüz, hatta bin heykeldekinden değişik bir heykelin doğduğunu hissediyordu adeta. Yepyeni bir şeyi, şimdiye kadar hiç var olmamışlığı içinde bakir bir heykeli, bütün ötekileri kendisinde barındıran değil de, ötekilerden tümüyle habersiz bir heykeli başarıyla yontup çıkaracaktı. Gönlündeki büyük şenlik ona güç veriyor, parmaklarında sevinç giderek daha bir hızlı titreşiyor, o asabi yorgunluğa hiç benzemiyordu bu titreşim. Kendisine dakikalar gibi gelen birkaç saatin sonunda çalışmasına ara verdi, elindeki heykeli pencere pervazının üzerine koyup düşünceli düşünceli gülümseyerek

onu seyre daldı; narin yüz hatları, burcu burcu kokan tahtadan hafif bir peçe altında öne çıkıyordu. Yumuşak, çileli bir yüzdü bu; adeta veda eden birinin yüzüydü, belki çok uzaklaştığı ya da bakan kişinin gözleri yaşlarla dolu olduğu için açık seçik tanınmaktan çıkmış birinin yüzüyle hiç alıp vereceği yoktu.

Nasıl olduysa zavallı, hasta annesine gitti Werner'in aklı; hayli erken yaşta bir çukur içinde ellerini kavuşturmak zorunda kalan annesini pek tanıyamamıştı. Elleri kendiliğinden tahtayı oymayı sürdürürken hafif bir duygulanmışlığın peşine takılan ruhu nerdeyse unutulmuş anne sevgisinin o küçük, solgun çiçeklerine kadar uzandı.

Kapı açılır gibi bir ses Werner'i daldığı düşlerden uyandırdı. Werner irkildi ansızın. Yerinden fırlayarak uzaklardan geriye çağırdığı şaşkın bakışlarını alabildiğine derin köşelerinde bir loşluğun ağlarını örmeye başladığı odada sağı solu araştırdı. Kimseleri göremedi. Ama yeniden işe koyulur koyulmaz sezdi hemen: Biri yanında oturmuş, elindeki figür üzerindeki çalışmayı kendisiyle birlikte yürütüyordu. Bir tehlikeden korumak ister gibi heykelin üzerine abandı Werner. Ama yanı başındaki elini uzatıp figürün alabildiğine zarif ve çileli yüz çizgilerinden çekip çekiştirmeye başladı ve bunların somut, dünyevi nitelik kazanmasına, Anne Marie'nin yüz çizgilerine benzemesine yol açtı. Dehşete kapılan Werner donup kalmıştı. Artık sıranın son bir savaşa geldiğini hissetti. Elindeki parıldayan bıçak, peşinden bir kovalayan varmış gibi baş döndürücü bir hızla ahşap malzeme üzerinde inip kalkıyor, yongaların fırladığı açılmış yarıklarda

yıldırım gibi devinip duruyordu. Yanındaki kişiden önce davranmak istiyordu Werner. Ama söz konusu kişi amansız, hoyrat bir serinkanlılıkla kendi bıçağını oynatıp duruyor, soluk soluğa çalışan Werner'in heykelin yüzüne kondurduğu her çizgiyi alay edercesine yine bozup çıkıyordu. Sonunda Werner'e öyle geldi ki, o durmak bilmeyen acelesi yenilgiye uğramış, düşmanının hizmetine girmişti. Derken Werner çaresizlikten kaynaklanan bir hırsa kaptırdı kendini. Titreyen sağ eli giderek daha azgın ve hedef gözetmeyen hamlelerle girişti önündeki tahtaya. Elinin devinimlerini izleyemez olmuştu. Gözlerini dışarıya, akşamın kızıl yüzüne dikmiş, haykırıyordu: "Sen ya da ben!" Bu arada sağ eli, adeta onun isteminden kendini özgür kılmış, habire çalışmasını sürdürüyordu. Keskin bıçak artık sert tahtayı şekillendirmekten çıkmış, Werner'in kanayan ellerini yontup durmaya başlamıştı.

MEZARCI
(1901-1902)

San Rocco'nın yaşlı mezarcısı ölmüştü. Boşalan yere yeni birinin alınacağı her gün halka duyuruluyordu. Ama aradan üç hafta, hatta onu da aşkın bir süre geçmiş, bir başvuran çıkmamıştı. Bütün bu zaman içinde kasabada bir ölen olmadığından iş o kadar da aceleyi gerektirmiyor, şimdilik sakin sakin beklemekle yetiniliyordu. Derken mayıs ayında bir akşamüzeri dışarıdan yabancı biri gelip boşalan yere talip oldu. Kasabada ilkin Belediye Başkanı'nın kızı görmüştü yabancıyı; o anda babasının makam odasından çıkan adam (Gita adamın geldiğini fark etmemişti) doğru Gita'ya yaklaştı, karanlık koridorda onunla karşılaşmayı beklemişti adeta. Alçak sesle, "Sen başkanın kızı mısın?" diye sordu. Sözcüklerden her biri adamın ağzından yabancı bir vurgulamayla çıkmıştı. Gita başını sallayarak onayladı soruyu,

adamla yürüyüp derin pencerelerden birine geldiler; akşam vaktini yaşayan sokağın parıltı ve sessizliği pencereden içeri doluyordu. Pencere önünde Gita'yla yabancı adam dikkatle birbirlerini süzdüler. Gita adamın dış görünüşüne öylesine dalmıştı ki, ona baktığı bütün zaman adamın da kendisine bakmış olacağı ancak sonradan aklına geldi. Boylu boslu biriydi adam, sırtına yabancı bir modaya uygun siyah bir yol giysisi geçirmişti, sarışın saçlarını tıpkı soylular gibi taşıyordu başında. Genel olarak adamın halinde bir soyluluk vardı. Belki bir öğretmendi adam, ama belki de bir doktor; işinin mezarcılık oluşu tuhaftı doğrusu. Farkında olmadan gözleri adamın ellerini aradı. Adam da Gita'ya uzattı ellerini, iki elini de, bir çocuk gibi tıpkı.

"Zor bir iş sayılmaz." dedi adam. Adamın ellerine bakan Gita, bir yandan da onun dudaklarındaki gülümsemeyi fark etti; adam, bir güneş ışığında durur gibi duruyordu gülümseme içinde.

Derken birlikte yürüyüp kapının önüne geldiler. Sokağa alacakaranlık çökmeye başlamıştı.

"Mezarlık uzak mı buraya?" diye sordu yabancı adam, gözleri evler boyunca ilerleyip sonuna kadar uzandı sokağın. Ortalıkta in cin top oynuyordu.

"Uzak değil; ama seni ben oraya götürürüm, sen yolu bilmezsin."

"Peki, sen biliyor musun?" diye sordu adam ciddi bir edayla.

"Ben iyi biliyorum. Daha küçük bir çocukken öğrendim; Tanrı'nın genç yaşta elimizden aldığı anne-

me de aynı yoldan gidiliyor. Annem aynı mezarlıkta yatıyor çünkü. Sana gösterirm yattığı yeri."

Sonra yine konuşmadan yürüdüler. Adımları sessizlikte *tek bir* kişinin adımları gibi yankılanıyordu. Birden siyah giysili adam, "Kaç yaşındasın bakayım, Gita?" diye sordu.

"On altı." diye yanıtladı Gita, ayaklarının ucunda biraz dikilmeye çalışarak. "On altı yaşındayım, her geçen gün de biraz daha büyüyorum."

Yabancı adam gülümsedi.

"Peki, sen kaç yaşındasın?" diye sordu Gita gülümseyerek.

"Senden büyük, senden daha büyük Gita; iki kat daha yaşlıyım senden, her geçen gün de daha çok yaşlanıyorum."

Mezarlığın kapısına gelmişlerdi.

"İşte orada oturacağın ev, morgun bitişiğinde." dedi Gita, eliyle kapının demir parmaklığı arasından mezarlığın öbür başını işaret ederek. Gösterdiği yerde sarmaşıklar bürümüş küçük bir ev duruyordu.

"Demek mezarlık burası!" dedi adam başını sallayarak; yeni yurdunu gözleriyle bir uçtan bir uca kucakladı. "Benden önceki mezarcı ihtiyar bir adam olmalı?"

"Evet, çok ihtiyar. Karısıyla o evde oturdu, kadın da çok ihtiyardı. Adam ölür ölmez ayrıldı kasabadan. Nereye gitti bilmiyorum."

Yabancı adam, "Ya!" dedi sadece; o anda bambaşka bir şey düşünür gibiydi. Birden Gita'ya döne-

rek, "Artık gitmelisin sen!" dedi. "Vakit geç oldu. Yalnız korkmaz mısın?"

"Hayır, ben hep yalnızım zaten. Ya sen? Burada, kasaba dışında korkmayacak mısın?"

Adam, başını sallayarak, "Hayır!" dedi. Kızın elini hafifçe tutup güvenle sıktı. "Ben de hep yalnızım." diye ekledi usulcacık. Birden nefes nefese, "Dinle!" diye fısıldadı Gita. Ve adamla kulak verip dinlediler, mezarlığın dikenli çitinde bir bülbül şakımaya başlamıştı. Ses büyüye büyüye tümüyle sarıp sarmaladı adamla kızı, özlem ve mutluluğa boğdu.

Ertesi sabah San Rocco'nun yeni mezarcısı göreve başladı. Görevini yerine getirişi de hayli ilginçti. Bütün mezarlığı değiştirip kocaman bir bahçeye dönüştürdü. Her taraf, çiçekler ve insana el eden sarmaşıklarla donandı, insanı kasvetli düşüncelere sürükleyen mezarlar eski görünümlerinden sıyrıldı. Ve karşıda, ortadaki yolun arkasında, o zamana kadar bakımsız kalmış, otlarla kaplı boş yerde yolun bu tarafındaki gibi küçük küçük bir sürü çiçek tarhı hazırladı adam. Böylece mezarlığın her iki yarısı arasında bir denge oluştu. Kasabadan gelen ziyaretçiler sevdikleri kişilerin mezarlarını eskisi gibi ilk anda bulamıyordu. Hatta bir defasında ihtiyar bir ninecik yolun sağ tarafındaki boş tarhlardan birinin başında diz çöküp ağlamaya başladı; oysa nineciğin duası boşa gitmemişti; çünkü oğlu karşıda, uzak bir köşede ışıl ışıl parıldayan gelincikler altında yatmaktaydı. Mezarlığı gören kasaba halkı artık ölümün ağırlığını üzerlerinde fazla hissetmez olmuştu. İçlerinden biri dünyadan

göçüp gitti mi (bu düşündürücü baharda da çokluk yaşlı insanları gelip buluyordu ölüm), yol ne kadar uzun ve kasvetli olsa da, mezarlıkta küçük ve sessiz bir şenlik cenaze alayına katılanları bekliyordu adeta. Dört bir yandan çiçekler itiş kakış koşup geliyor, karanlık çukurun üstünü bir anda kapatıveriyorlardı. İnsan öyle sanıyordu ki, sanki toprak kara ağzını açmış da çiçek, çiçek, çok çiçek deyip duruyordu.

Bütün bu değişiklikler Gita'nın gözünden kaçmamıştı; kasabadan çıkıp yabancı adamın yanına gelmediği hemen hiçbir gün yoktu. Adam çalışırken yanı başında duruyor, ona sorular sorup onun kendisine yönelttiği soruları yanıtlıyordu. Küreğin çalışmasını sık sık kesintiye uğratan konuşmaları, toprağı eşen küreğin sesindeki ritmi içermekteydi. Gita'nın sorusunu, "Çok uzaktan, kuzeyde ki bir adadan." diye yanıtladı adam. Sonra eğilip yerdeki yabani otları yolarken, "Denizden..." diye ekledi. "Sizinkisiyle pek ortak yanı olmayan bir başka denizden. Gecenin bir vakti bazen nefes alıp verdiğini duyuyorum, oysa iki gün uzaklıkta buraya. Bizim deniz gridir, acımasızdır; kıyılarında oturanları mahzun ve sessiz insanlara dönüştürmüştür. Baharda ardı arkası kesilmeyen fırtınaları taşıyıp getirir yanında; öyle fırtınalar ki, adada hiçbir şeyin yetişmesine izin vermez, mayıs ayı da boşuna geçip gider böylece. Kışın da donar, adadakilere bir hapishane hayatı yaşatır."

"Çok oturan var mı adada?"

"Çok sayılmaz."

"Kadınlarda mı çok değil?"

"Kadınlar da."

"Ya çocuklar?"

"Evet, onlar da."

"Peki, ölüler?"

"Ölüler pek çoktur, çünkü çok, ama çok ölü taşıyıp getirir deniz, getirip geceleyin sahile bırakır. Ama onları sahilde bulan korkmaz, başını sallar, bu işin hanidir böyle olduğunu bilen biri gibi başını sallar sadece. Bizim orada yaşlı bir adam vardı, bir gün küçük bir adadan söz etti bize: Gri deniz adaya öyle çok ölü getirip bırakmış ki, oradakilere yaşayacakları yer kalmamış. Ölüler sarıp kuşatmış çevrelerini. Belki bir söylenti yalnızca, bunu bize anlatan yaşlı adam yanılıyordur belki. Ben doğrusu böyle bir şeye inanamıyorum. Bana göre, hayat ölümden daha güçlüdür."

Gita bir süre sustu.

"Ama annem öldü." dedi ardından.

Yabancı adam çalışmayı bırakıp elindeki küreğe yaslandı: "Evet, ben de bir kadın biliyorum ölmüştü. Ama ölümü istemişti o."

"Öyle!" dedi Gita ciddi bir edayla, "Ölümün istenebileceğini düşünebilirim."

"İnsanların çoğu ister ölümü, bu arada yaşamak isteyen az kişi de ölür, onları da ölüm ötekilerle çekip alır yaşamın içinden. Dünyada gezip dolaşmadığım yer kalmadı Gita, pek çok kimseyle konuştum, onlara gönüllerinden geçen şeyi sordum. Aralarında ölmeyi istemeyen çıkmadı. Söylemedi değil elbet, bazıları bunun tersini söylemedi değil, korkuları on-

ları böyle konuşturmuştu. Ama söylemeye gelince, insanlar neler söylemiyorlar ki! Ama söylediklerinin arkasında asıl istemleri vardı, konuşmayan istemleri ve ölümün üzerine düşüyordu, ağaçtan meyvenin düşmesi gibi düşüyordu ölümün üzerine. Bunu da durduracak bir şey yoktu."

Derken yaz çıkıp gelmişti. Minik kuşların uyanışıyla başlayan her yeni gün Gita'yı kasaba dışında, kuzeyden gelen yabancı adamın yanında buldu. Evdekiler uyardılar Gita'yı, paylayıp azarladılar, onu mezarlığa gitmekten zorla alıkoymaya çalıştılar, cezalar uyguladılar Gita üzerinde. Ama hiçbiri para etmedi. Gita, yabancı adama bir yerden kalmış bir mirastı adeta. Bir ara belediye başkanı adamı çağırıp konuştu; kalın ve tehditkâr sesiyle güçlü biriydi başkan. Adam kendisine yöneltilen bütün suçlamalar karşısında başkanın önünde biraz eğilerek serinkanlı, "Yalnızlığı seven bir kızınız var, Messer Vignola." dedi. "Vaktini benim ve annesinin yakınında geçirmesini önleyemem. Şimdiye kadar ona ne bir şey armağan ettim, ne bir şey için söz verdim, ne de onu yanıma çağırdım." Bunları saygılı ve kesin bir edayla söylemişti yabancı adam, sonra da oradan ayrılıp gitti, çünkü söylediklerine ekleyecek bir şey kalmamıştı. Kasaba dışında çiçeklerle donanan bahçe, etrafını saran dört çit ortasında açılıp yayılıyor, uğrunda harcanan çabayı hak ettiğini gösteriyordu. Ve bazen erkenden paydos ediliyor, evin önündeki küçük sıraya oturulup akşamın bir yücelik içinde usulcacık bahçeye inişi izleniyordu. Böyle zamanlarda Gita soruyor, yabancı adam da cevap veriyordu. Bazen uzun bir süre susu-

yorlar, bu kez çevrelerindeki nesneler kendileriyle konuşmaya başlıyordu. Bir gün böyle bir susuşun ardından kuzeyden gelen yabancı, "Sana bugün bir adamdan, adamın karısının nasıl öldüğünden söz edeceğim." diyerek başladı konuşmaya; bir elini öbürünün içinde tutuyor, elleri titriyordu. "Güzdü mevsimlerden. Adam karısının öleceğini biliyordu, hekimler söylemişti, ama yanılabilirlerdi tabii. Ne var ki, kadının kendisi hekimlerden çok daha önce dile getirmişti bunu. Ve yanılmıyordu."

Yabancı adam konuşmasına ara verince, "Kadın ölmek mi istiyordu?" diye sordu Gita.

"Ölmek istiyordu. Yaşamaktan daha başka bir şeydi istediği. Çevresi insanla dolup taşıyor, ama kadın yalnız kalmayı istiyordu. Evet, istiyordu bunu. Genç kızken senin gibi yalnız değildi; evlendiğinde ise yalnız olduğunu anladı; ama o yalnız olmak, yalnız olduğunu bilmek istiyordu."

"Kocası iyi bir adam değil miydi?"

"İyiydi Gita. Karısını seviyor, karısı da onu seviyordu. Ama yine de ulaşamıyorlardı birbirlerine. İnsanlar birbirinden öyle korkunç uzak ki! Ve birbirini sevenler ise birbirine en uzak olanlardır. Neleri varsa kaldırıp atarlar birbirine, ama atılan şeyi karşı taraf yakalayamaz, aralarında bir yerde kalır ve bir kule gibi zamanla üst üste yığılır, birbirlerini görmelerini, birbirlerine yaklaşmalarını önler. Ama ben asıl ölen kadından söz edecektim sana. Kadın öldü anlayacağın. Sabah vaktiydi, gece gözünü hiç kırpmamış kocası başında oturuyor, karısının ölümünü izliyordu. Kadın ansızın doğrulup başını kaldırdı, sanki vücu-

dundaki yaşam tümüyle kalkıp yüzüne gelmiş, burada toplanmış, yüz hatlarında yüzlerce çiçek gibi duruyordu. Derken ölüm gelip bu yaşamı bir hamlede koparıp aldı oradan, yumuşak bir balçıktan koparıp alır gibi aldı ve kadının yüzünü açıp yayarak, uzun ve sivri, bıraktı geride. Kadının gözleri açıktı, kapatıldı mı yeniden açılıyordu, içindeki canlı ölmüş istiridye kabuklarına benziyordu tıpkı. Ve kadının görmeyen gözlerinin açık durmasına katlanamayan adam bahçeye inerek, geç açan bir gülden iri iki tomurcuk alıp döndü. Bunları göz kapaklarının üzerine koydu, ağırlaştı gözkapakları. Bir daha açılmadı kadının gözleri; adam da oturup uzun uzun kadının cansız yüzüne baktı. Ve ne çok bakarsa, yaşam dalgasının usulcacık kadının yüz hatlarının kenarına kadar gelip sonra geriye çekildiğini o kadar açık seçik hissetti. Birlikte yaşadıkları pek güzel saatlerin birinde bu yaşamı kadının yüzünde gördüğünü belli belirsiz anımsar gibi oldu ve bunun kadının en kutsal yaşamı olduğunu, bu yaşamı onunla bir türlü paylaşamadığını anladı birden. Ölüm söz konusu yaşamı kadından koparıp alamamış, yüz hatlarına gelip yerleşen bir sürü yaşam ölümü yanıltmıştı; kadından alabildiği *yüz* hatlarındaki yaşamdı sadece, bir de kadının yumuşak çizgili profiliydi. Ama öbür yaşam hâlâ içindeydi kadının; ilkin bir sel gibi kabarıp dudaklarına kadar gelmiş, şimdi kendini yine geriye çekiyor, sessizce kadının içine akıyor, kırılıp dökülmüş kalbinin üstünde bir yerde toplanıyordu.

Kadını seven, onun kendisini sevdiği gibi ölesiye seven adam, ölümün gözünden kaçan bu yaşama sa-

hip olmak için dile gelmez bir özlem duydu. Buna hakkı olan tek kişi varsa, o da kendisiydi, karısının vücudu gibi hâlâ burcu burcu kokan çiçeklerinin, kitaplarının ve kadife yumuşaklığındaki giysilerinin varisi de nihayet kendisi değil miydi? Ama kadının yanaklarından işte öylesine insafsızca çekilip gitmekte olan bu sıcaklığı nasıl tutup alıkoyacağını, neresinden yakalayacağını, bulunduğu yerden nasıl çekip alacağını bildiği yoktu. Ölmüş kadının eline uzandı, çekirdeği çıkarılmış bir meyve kabuğu gibi yorgan üzerinde içi boş ve açık duruyordu el. Eldeki soğukluk her bir köşesinde aynıydı, suskun bir soğukluktu, bir gece çiy altında kaldıktan sonra sabah rüzgârında çarçabuk soğuyup kurumuş bir nesne gibiydi. Ansızın kadının yüzünde bir kımıltı oldu. Adam merakla yüze çevirdi gözlerini. Ama her şey eski sessizliğini koruyordu. Birden sol göz üzerindeki tomurcuğun oynadığını gördü. Ayrıca sağ gözdeki tomurcuğun da büyüdüğünü fark etti. Büyüdükçe büyüdü tomurcuk, büyüdükçe büyüdü. Kadının yüzü ölüme alışmıştı; ama açılmış tomurcuklar bir başka yaşamdan içeri bakan gözlere benziyordu. Akşam oldu derken, bu suskun günün akşamı adam titreyen elinde kocaman iki gülle pencereye yöneldi. Ağırdı güller, adam titreyen elindeki güllerle kadının yaşamını, bu yaşamın kendisinin de şimdiye kadar sahip olamadığı parçasını taşıyordu."

Başını eline dayayan yabancı adam öylece oturmuş, susuyordu. Bir ara kımıldanır gibi olunca, sordu Gita:

"Peki, sonra?"

"Sonra gitti adam, çekip gitti, başka da ne yapabilirdi ki! Ama ölüme inanmıyordu artık; inandığı şey, insanların birbirlerine ulaşamamasıydı. Gerek hayatta olanların, gerek ölmüşlerin. Dolayısıyla, bu dünyadan göçüp gitmeleri de çok kötü bir şey değildi insanlar için."

"Evet, ben de biliyorum, anlıyor musun, bu konuda elden bir şey gelmeyeceğini." dedi Gita boynunu bükerek. "Benim de beyaz bir tavşanım vardı, minik bir şey. Öyle evcildi ki, bensiz asla yapamazdı. Günün birinde hastalandı, boynu şişti; bir insan gibi acı çekiyordu. Küçücük gözleriyle yalvararak hep bana bakıyor, benim derdine bir çare bulacağımı umuyor ve buna inanıyordu. Sonunda bana bakmaz oldu artık ve kucağımda can verdi, tek başına, benden dünya kadar uzakta."

"En iyisi hiçbir hayvanı insan kendisine alıştırmamalı, Gita. Böyle yapmazsa ona karşı bir yükümlülük altına girer, söz verir, ama yerine getiremez sözünü. Hayvanlarla ilişkide payımıza düşen hep başarısızlık oluyor. İnsanlarla ilişkilerimizde de değişik değil durum. Arada bir fark varsa, insanlarda biri diğerine karşı iki tarafın da, suçlu duruma düşmesi. Bunun *ismi* de sevmek işte: Birbirine karşı suçlu duruma düşmek, o kadar Gita, o kadar."

Derken el ele tutuşarak mezarlıkta dolaşmaya çıktılar. Durumun olduğundan başka türlü olabileceğini akıllarından geçirdikleri yoktu.

Ama yine de değişti durum. Ağustos ayı gelmişti ve ağustos ayında bir gün kentin sokaklarını bir ateş-

tir bastı, ağır, bunaltıcı ve esintisiz bir hava çöktü kent üzerine. Yabancı adam, solgun yüzünde vakur bir ifade, mezarlık kapısında Gita'yı bekliyordu.

"Bu gece kötü bir rüya gördüm, Gita." diye karşıladı kızı. "Sen şimdi eve dön, ben haber verene kadar bir daha da gelme buraya. Belki şimdiden sonra mezarlıkta işler çoğalacak. Haydi şimdi güle güle sana!"

Ama Gita yabancı adamın kucağına atılıp ağlamaya başladı. O da kızın ağlayacağı kadar ağlamasına ses çıkarmadı. Gita giderken uzun uzun arkasından baktı. Yanılmamıştı, gerçekten işler giderek artmıştı mezarlıkta. Artık her Allah'ın günü iki, üç cenaze, peşlerinde kalabalık bir alayla çıkıp geliyordu; varlıklı ve görkemli defin törenleri düzenleniyor, hiçbirinde buhur ve ilahiler eksik olmuyordu. Ama yabancı adam kimsenin dile getirmediği bir şeyi biliyordu: Kentte veba salgını çıkmıştı. Günler ölümcül bir gökyüzü altında giderek daha çok ısınıyor, daha iğneleyici nitelik kazanıyordu. Gece oluyor, ama ortalık serinlemiyordu bir türlü Bir korku ve dehşet esnaftan kişilerin ellerini ve sevenlerin yürekleri üzerine çörekleniyor, onları eli kolu tutmaz duruma sokuyordu. Evlerde en büyük yortulardakini andıran ya da geceyarılarındakine benzeyen bir sessizlik kol geziyordu. Ama kiliseler şaşkınlık okunan yüzlerle dolup taşmaktaydı. Ve birden kiliselerdeki çanların çaldığı duyuldu, ne kadar çan varsa fırlayıp kalkmıştı ayağa, seslerini duyurmaya başlamıştı; sanki vahşi hayvanlar sıçradıkları gibi çanların iplerine asılmış, dişlerini iplere geçirmişlerdi. İşte öylesine çalıyordu çanlar, öylesine nefes nefese.

Bu tüyler ürpertici günlerde mezarcı çalışmalarına ara vermeyen tek kişiydi. İşinin alabildiğine büyük beklentileri karşısında kolları daha çok güçlenmiş, hatta içinde belli bir neşe havası esmeye başlamıştı. Damarlarında kanın eskisinden daha hızlı dolaşmaya başlamasından kaynaklanan bir neşeydi bu. Ancak bir sabah kısa bir uykunun ardından uyandığı vakit, karşısında Gita'nın dikilmiş durduğunu gördü. "Hasta mısın?"

"Hayır, hayır!" Adam, kızın telaşla, sözcükleri birbirine karıştırarak söylediklerini ancak yavaş yavaş anlayabildi.

Gita'nın dediğine göre, San Rocco halkı ona karşı ayaklanmıştı, yola koyulmuş mezarlığa geliyordu. Onu öldürmekti niyetleri, çünkü vebayı güya o getirmişti kente. Mezarlığın eskiden boş duran bölümünde tümsekler yapmış, çukurlar açmış, böylelikle de ölüme davetiye çıkarmış. "Kaç buradan, durma kaç!" dedi Gita yakaran bir sesle, sanki bir kulenin tepesinden kendini aşağı atar gibi yere sertçe diz çökerek. O anda yolda karanlık bir insan topluluğu belirmişti; önde bir toz bulutu, yavaş yavaş mezarlığa yaklaşıyor, yaklaştıkça da büyüyordu. Kalabalığın boğuk homurtusu arasında tek tük tehdîtkâr sözler açıkça işitilmeye başlamıştı. Sıçrayıp ayağa kalkan Gita, hemen adamın önüne gelip yeniden diz çöktü, onu kendisiyle çekip götürmeye çalıştı.

Ama yabancı adam taştan bir sütun gibi oracıkta dikilmiş duruyordu; Gita'ya emreder gibi bir tonla eve girip beklemesini söyledi. Gita da adamın dediği

gibi yaptı, eve girip kapının arkasına çömeldi; kalbi boynunda, ellerinde, kısaca vücudunun her bir yerinde küt küt atıyordu.

Derken bir taş geldi ileriden, arkadan bir taş daha; atılan her iki taşın da çite çarptığı duyuldu. Daha fazla dayanamayan Gita kapıyı açtığı gibi koşmaya başladı, taşların atıldığı yöne doğru koşuyordu; atılan üçüncü bir taş alnına geldi, yaraladı alnını. Yabancı adam yere düşerken yakaladı Gita'yı, küçük ve karanlık evden içeri taşıdı. Coşkuyla bağırıp çağıran kalabalık alçak çitin hemen önüne kadar gelmişti, çitin kalabalığı durduramayacağına kuşku yoktu. Derken beklenmedik korkunç bir şey oldu: Theophile adındaki dazlak kafalı, ufak tefek yazıcı ansızın yanındaki Vicolo St. Trinita sokağındaki demirciye yaslandı. Yalpaladı olduğu yerde, gözleri tuhaf bir şekilde döndü. Ve tam bu anda kalabalığın üçüncü sırasındaki bir oğlan sallanmaya başladı. Onun arkasındaki gebe bir kadının da birden bağırdığı işitildi, bağırdı, bağırdı kadın; bu bağırışın ne anlama geldiğini bilen kalabalık korkudan çılgına dönerek dağıldı hemen, herkes kaçmaya başladı. Uzun boylu, güçlü kuvvetli biri olan demirci titriyor, kendisine yaslanan yazıcıyı silkip atmak ister gibi kolunu sallayıp duruyordu.

Evin içinde bir yatağa yatırılmış Gita, yine kendine gelmişti; dışarıdaki seslere kulak kabarttı.

"Gittiler!" dedi kızın üzerine eğilen yabancı adam. Gita adamı göremiyordu artık, ama durumun nasıl olduğunu bir kez daha anlayabilmek için el yordamıyla usulcacık adamın kendisine doğru eğilmiş başını

buldu. Sanki yabancı adamla uzun zamandan beri, yıllar ve yıllardır bir arada yaşamışlarcasına bir duygu vardı içinde.

Ve birden, "Zaman önemli değil, öyle değil mi?" dedi.

"Hayır, Gita." diye yanıtladı adam, "Zaman önemli değil." Kızın ne demek istediğini biliyordu. Derken öldü kız.

Ortadaki yolun sonunda, pırıl pırıl çakıl taşları arasında bir çukur kazdı adam. Mehtap etrafı aydınlatıyor, adam sanki gümüşten bir şey kazıyordu. Sonra kızı çukurun içine, çiçeklerin üzerine yatırdı ve yine çiçeklerle örttü üzerini. "Sevgili Gita!" dedi, bir süre sessizce dikilmiş durdu oracıkta. Ama hemen ardından, sanki öyle boş durup düşünmekten korkar gibi yeniden çalışmaya koyuldu. Tabutlarda gömülmeyi bekleyen daha yedi ölü vardı, son günlerde kasabadan getirilmişlerdi. Cenaze alayları fazla kalabalık değildi, oysa özellikle meşe ağacından yapılmış büyük bir tabut içinde belediye başkanı Gian-Battista Vignolo bulunuyordu.

Her şey değişmişti. Makam ve payelerin değeri kalmamıştı artık. Eskisi gibi bir ölüyü pek çok kişi mezarlığa getirmiyor, tek bir kişi el arabasında üç, dört tabutu mezarlığa taşıyordu. Kızıl saçlı Pippo bunu iş edinmişti kendine. Yabancı adam ölü gömebileceği daha ne kadar yer olduğuna baktı. Yaklaşık on beş mezarlık yer kalmıştı. Hemen işe soyundu. İlkin elindeki küreğin gürültüsü gecede duyulan tek ses olarak kaldı. Derken yine ölüm haberleri geldi kasa-

badan. Çünkü kimse artık ölümden yakasını kurtaramıyordu; vebadan ölümler sır olmaktan çıkmıştı. Hastalığa yakalanan ya da yakalanacağından korkan kimse bağırmaya başlıyor, bağıra bağıra sonunda can veriyordu. Anneler çocuklarından korkuyor, sanki ortalığa zifiri karanlık çökmüş gibi kimse kimseyi tanımıyordu. Umutsuzluğa düşmüş tek tük kişi yiyip içip eğleniyor, yalpalamaya başlayan içkili fahişeleri, hastalığın kendilerine de bulaşacağı korkusuyla pencereden kaldırıp dışarı atıyorlardı.

Ama yabancı adam mezarlıkta çukur kazmasını sakin sakin sürdürüyordu. İçinde öyle bir his vardı ki, dört çit ortasındaki mezarlıkta kendisi söz sahibi olduğu, burayı bir hale yola koyup çiçekler yetiştirebildiği, en azından kasaba dışında, en azından çiçekler ve tarhlarla bu çılgınca saçmalığa bir anlam kazandırıp onu dört bir taraftaki topraklarla uzlaştırabildiği sürece, ötekinin sözü geçmeyecekti. Ve gün gelip öteki yorgun düşerek bu işten vazgeçecekti. Ve bu arada iki çukuru daha kazıp bitirmişti ki, birden bir gürültü işitti, gülmeler, konuşmalar ve bir tekerlek gıcırtısı. Araba ağzına kadar ceset doluydu. Kızıl saçlı Pippo'nun yanında ona yardım edecek bazı kişiler de vardı şimdi. Elleri açgözlülükle arabadaki cesetlere uzanıyor, içlerinden rasgele birini çekip alarak adeta kendini savunmaya çalışan cesedi çit üzerinden kaldırıp mezarlığa atıyorlardı. Sonra bir başkasına geliyordu sıra. Yabancı adam istifini bozmadan çalışmaya devam ediyordu. Derken genç bir kızın cesedi, çıplak ve kanlar içinde, saçları tarımar, ayaklarının önüne düştü. Bunun üzerine, dayanamayan mezarcı,

gecenin koynuna tehditkâr sözler yolladı. Sonra yine işinin başına dönecek oldu. Ama içkili adamlar söz dinleyecek durumda değildi. İkide bir kızıl saçlı Pippo görünüyor, yassı alnı kalkıyor havaya, cesetlerden birini daha çit üzerinden kaldırıp mezarlıktan içeri atıyordu. Sakin sakin çalışan adamın çevresinde giderek birikti cesetler. Her taraf ceset, ceset. Adamın elindeki kürek giderek ağırlaştı. Sanki ölülerin elleri diretip karşı koyar gibi küreğe yapışıyordu. Birden durdu yabancı adam. Alnında terler birikmişti. Bağrında bir boğuşma; derken çite yaklaştı. Kızıl saçlı yuvarlak başı arabada yeniden yukarı kalkar kalkmaz, küreği var gücüyle salladığı gibi Pippo'nun kafasına indirdi. Geriye çekip aldığında sıcak olduğunu hissetti küreğin. Elinden kaldırıp attı, kürek havada geniş bir yay çizdi. Sonra yabancı adam bahçesinden ağır ağır çıktı dışarı, yenilgiyi kabullenmiş biri gibi gecenin içine dalıp kayboldu. Dünyaya fazlasıyla erken gelmiş biri gibi, fazlasıyla erken.

Uzlaşma

Bayan Sophie, oğlunun bardağına çay doldurdu. Narin, nazlı eli hafifçe titriyordu. Hasta oğlu, karşısındaki Goblen sandalyede oturmuş susuyordu. Yalnızca sandalyenin siyah kolluklarında duran beyaz elleri ateşler içinde yanıp tutuşan kendi yaşamlarını yaşıyorlardı. Bayan Sophie loş odadaki bütün aydınlığı kendisinde toplar görünen gümüş çaydanlığı masanın üzerine koydu, eliyle ak saçlarını sıvazlayıp koltuğa gömüldü, ipek giysisi hışırdadı bu arada. Sevecen bir gülümsemeyle oğluna baktı. Ama karşısındaki kalbinden rahatsız oğlunun yanaklarındaki uçukluğun ve can çekişen bir kelebeğin kanatlarını çırpması gibi burun kanatlarındaki hafif titreşimin farkına varmadı; o an hissettiği tek şey, oğlunun pek çok yıl sonra yeniden eve dönüp gelişiydi; müşfik ellerini eskisi gibi oğlunun alnına koyup gözlerinden isteklerini endişeli bakışlarla keşfedebiliyordu. Oğlu-

nun hastalandığı için dönüp geldiği aklından çıkıp gitmişti düpedüz; artık ona kol kanat gerebileceği için Tanrı'ya şükrediyor, fırtınaların ve sellerin büyük ve vahşi yolunu terk etmesine seviniyordu; gücünü, iradesini tümüyle yitirdiği, sevgisine bütün varlığıyla gereksinim duyduğu zaman onu kollayıp gözetebilecekti. Bunun bilinci, suskun, nurlu bir parıltı gibi Bayan Sophie'nin yüzünü aydınlatıyordu. Oğlu Gerhard'ın karanlığa gömülmüş iri gözleri bir sonsuzluktan içeri bakıyordu adeta, ama bir yandan da annesinin yüz çizgilerindeki o düşsü mutluluğa bakıyordu. Hasta, endişeli ruhu annesinin yüzündeki gülümseme üzerinde düşüncelere dalmış, ondaki derinlikleri ele geçirmeye çalışmaktaydı. İçinden şöyle geçiriyordu delikanlı Gerhard: "İşte böyle bir kadın annem; artık hiçbir tehlikenin gelip beni bulamayacağına inandığı için Allah'a şükrediyor; oysa hayatın kendisi biricik tehlikedir. Benim için benim hayatım için şükrediyor, oysa benim kurtların vaktinden önce oyduğu sararmış, çürük bir meyveden farkım yok. İşte böyle bir kadın annem." Çay fincanları gümüşten bir ezgi mırıldanıyordu. Bayan Sophie daldığı düşler içinden, "Bizim burada her şey yine eskisi gibi, değil mi Gerhard?" diye sordu. "Yerinden oynatılmış bir sandalye yok. Resimler de senin istediğin yerlerde asılı duruyor. Yatağının üstünde de kemancı Hans Thoma'nın resmi asılı. Çocukken ne çok sevmiştin onu. Hâlâ seviyor musun?" Hasta Gerhard, belli belirsiz başını salladı.

"Şimdi ne çalıyor Bay Thoma dersin? Bana sorarsan senin memleket ezgini." Gerhard çabuk çabuk soludu: "Çocukluğu çalıyor o. Bir hüznü, bir iç çekişi çalıyor!" Sesi kısık çıkmıştı. Çay fincanları yeniden başladılar ezgilerini mırıldanmaya.

Bayan Sophie irkildi birden ve sordu: "Çocukluğunu sevmiyor musun?" Gerhard ciddi ciddi annesine baktı: "Sevmek mi? Hem de nasıl. İnsanı mutlu kılan bir yalanı sever gibi, insanı kral yapan bir düşü ya da onu köleye dönüştüren bir iyiliği sever gibi tıpkı. Çocukluğumu kendilerinde barındırmış bu odaları, çocukluğumun özlemini oluşturmuş senin sesini seviyorum. Beni elimden tutup götürdüğün bütün o yolları, yaşamın çevresinden dolanıp senin Tanrı'na giden bütün o suskun, sessiz yolları seviyorum."

Bayan Sophie'nin bir hareketi üzerine tabağa düşen çay kaşığı sert bir ses çıkardı.

Soğuk bir edayla, "Seni dindar biri olarak yetiştirmeye çalıştım." dedi Bayan Sophie.

Gerhard hafiften gülümsedi: "Nedir senin şu dindarlık dediğin şey? Karanlık kiliselerden ve aydınlık Noel ağaçlarından gönle dolan haz, hiçbir fırtınanın yanına sokulamadığı sessiz günlük yaşam için Tanrı'ya şükrediş, yolunu kaybedip sonsuzluk içinde arayıp duran, el yordamıyla ilerlemeye çalışan sevgi için Tanrı'ya duyulan minnettarlık. Ve kanatlarını açıp gerecekken ellerini kavuşturan bir özlem."

Başını alabildiğine geriye atıp karanlık yastıklara gömdü Gerhard, sakalındaki seyrek kıllarla çenesi ve gergin sinirlerle sıska boynu dışında yüzü görülmez

oldu. İnce parmaklarıyla yakasındaki siyah dantellerini telaşlı telaşlı çekiştiren Bayan Sophie sevecenlik taşan sesiyle;

"Beni suçluyor musun, Gerhard?" dedi.

Hasta delikanlı hiç kımıldamadı, yalnızca sessiz elleri boşlukta hafifçe inip kalktı. "Hayır anne!"

Yaşlı kadın endişeyle, "Ama..." dedi, "Konuşmanda öyle bir hava var ki!" Anne ve oğul, birbirlerinin gözlerinin içine baktı.

"Aslında bunun için sana teşekkür etmem gerekir anne, önüme düşüp beni mucizelerden mucizelere taşıdın, hep daha ileriye götürdün beni, hep daha ileriye. İnancının öylesine derinliklerine daldırdın ki, senden uzakta geçen on yılımı bu derinliklerden dışarı çıkmaya harcadım hep."

Bayan Sophie, oğlunun konuşmasından hiçbir sözcüğü kaçırmamak için öne doğru eğilmişti.

Oğlu, sesinde dile gelmez bir yumuşaklıkla, sürdürdü konuşmasını. Her sözcük tek başına bir bağışlanma diliyordu adeta: "Anne, şunu bilmelisin ki, bu on yıl kasvetli bir geriye dönüş oldu benim için. Beni işte öylesine yordu. Ama bu kadar hasta düşmeseydim, sana bunun için yine de teşekkür etmem gerekirdi. Şu an tamamen başa döndüm, ister istemez öleceğim. Hiç yaşamamışım sanki, çünkü yaşama giden yolu bir türlü ele geçiremedim. On beş yıl sapa yollarda dolaştırılıp durdum, on yılı da yeniden başa döneceğim diye savaşarak geçirdim. İşte böyle biri oğlun."

"Gerhard!" dedi Bayan Sophie, yakaran bir sesle. Titreyen ellerini koyu bir çaresizlikle kavuşturmuştu. "Günaha giriyorsun."

Ama Gerhard daldığı derin düşüncelerden sıyrılıp, "Hayatın başında bulunmak ve çaresiz ölecek olmak, ne hazin bir şey!" diye yanıtladı. Gözleri öylesine bir hüzünle dolup taşıyordu ki, bu manzara karşısında yaşlı kadın ellerini yüzüne kapatıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyuldu.

Gerhard sesini çıkarmadı; tesadüfen babasının duvardaki resmine ilişti gözü, resim pencereye yakın bir yerde asılıydı ve yüz çizgileri alacakaranlıkta hâlâ seçilebilmekteydi. Babasını zar zor anımsıyordu, kendisi daha el kadar bir çocukken babası yabancı bir kadının peşine düşüp memleketi terk etmişti. Yeniden düşüncelere daldı. Derken, "Sanırım anne." dedi, "Şu an sana babamdan daha uzak ve yabancıyım."

Bayan Sophie, elindeki ince patiska mendili gözlerine bastırdı; nefis bir lavanta kokusu pek hafifçecik odanın içine yayıldı hemen. Kuru bir sesle sordu Bayan Sophie: "Kimden dedin?"

"Babamdan!" diye yanıtladı Gerhard hoyrat bir sesle.

Korkuya kapılan yaşlı kadın oğluna baktı. Gözleri seğiriyor, dudakları şiddetle titriyordu. Oğluna karşı çıkmak istedi, ama bunun için gereken sözcüğü ele geçiremedi. Her an oğlundan gelecek bir tehlikeyle karşı karşıya bulunan bir şeyi, içindeki derinliklerde yaşayan, kendisini güçlendirip kutsayan, oğlundan önce kendi üzerinde hak sahibi olan bir şeyi savun-

ma zorunluluğunu duymuştu ansızın. O anda kaçıp gitse buralardan, dünyalar kendisinin olacaktı. Ürkek ürkek başını kaldırınca, oğlunun bitkinlik okunan bakışlarıyla karşılaştı, pek çok sözden yorgun düşmüş ağzını gördü. Oğlunun zavallı, insana dokunan çaresizliği tutup koyvermedi kendisini. Elinde olmadan her ikisini hayalinde yan yana koydu: Gerhard'ın bir tehdit oluşturduğu içindeki Tanrı'yı ve zayıf, mutsuz oğlunu. Sonunda olduğu yerde kaldı.

İlerideki haftalar el altından sürdürülen gizli bir savaşla geçti; Bayan Sophie Tanrı'sını içindeki derinliklere yavaş yavaş daha çok gömerek ve onu oğluyla yüz yüze gelmekten kaçırarak savaşı yumuşatmaya çalışıyordu. Dolayısıyla, tüm varlığı korkulu bir telaşa, ürkek bir gizliliğe bürünüyor ve söz konusu gizlilik davranışlarındaki güven duygusundan yoksun bırakıyordu onu. Geceleyin dua ederken kapıyı arkadan kilitliyordu; Ave Maria çanları çaldığında karanlık odalardan rasgele birine giriyor, burada korkudan titreyerek alışılmış istavrozunu çıkarıyordu. Öğle yemeklerinden önce çocukluktan beri yapageldiği duayı artık Tanrı'yı şöylece aklına getirmekle sınırlandırıyor, her seferinde Gerhard'ın onu gözlerinde bulabileceğinden endişe ediyordu. Sürekli bir tedirginlik, yabancı bir nesne gibi Bayan Sophie'nin üzerine çullanmıştı. Ne var ki, annesindeki tuhaf değişiklik hasta Gerhard'ın gözlerinden kaçmamıştı. Adeta farkında olmayarak söz konusu değişikliğin nedenlerini araştırmaya koyuldu: Tahminler, varsayımlarla yoruldu zihni. Derken hırçın ve hoyrat birine dönüştü. Sık sık "dönüş yolu"ndan söz açıyor, ama bunu ilk sefer-

ki gibi hüzünle karışık bir özveri duygusuyla yapmıyordu artık. Bayan Sophie hasta oğlunu düşünerek ne kadar korkuyorsa, bir o kadar da Tanrı'sı için korkuyordu. Her ikisini de seviyordu çünkü; birini öbürüne üstün tutmaya kalkar kalkmaz, ikisinden birini öldüreceğini biliyordu. Çocukluk günlerinden beri ona kol kanat germiş güçlü ve büyük Tanrı bu tasa ve endişe dolu haftalarda küçüle küçüle yuvadan düşmüş bir kuş yavrusu gibi bu kez onun kollayıp gözeteceği korkak bir Tanrı'ya dönüşmüştü. Bunun ayrımına varır varmaz irkildi Bayan Sophie, Tanrı'sının bu derin gizlilik içinde nasıl giderek yoksullaşıp çaresizliğe gömülerek ufaldığını duyumsuyordu; bir an gelip onun tümüyle yığılıp kalacağı, hiç karşı koymaksızın, sesini çıkarmadan yağı tükenmiş bir kandil gibi sönüp gideceği aklına geldikçe korkudan titriyordu. Öte yandan, bu Tanrı elinden uçup gitti mi, kendisinin ölü bir yaprağa dönüşeceğini seziyor, henüz vakit varken onu gömüldüğü yerden alıp gün ışığına çıkarmak gerektiğini görüyordu.

Bu yüzden, oğlu Gerhard'la bir ara otururken,

"Tanrı'ya inanıyorum. O seni sağlığına yine kavuşturacak." dedi.

Sesinden bir ürkeklik vardı; derken bu kez daha bir cesaretle yineledi:

"Tanrı'ya inanıyorum."

Bunun üzerine güçlükle ayağa kalkan Gerhard annesine doğru yürüdü. Sanki annesinden bir şey alması gerekiyordu. Oğlunun bakışları karşısında titremeye başladı Bayan Sophie. Oğlunun hasta elleri

karşısında titriyor, soğuk ve sert parmakların gırtlağına sarılıp Tanrı'sını boğmaya çalıştığını görür gibi oluyordu. Oğlunun önünde Tanrı için dua etmeye koyuldu.

"Merhamet et!"

Gerhard, annesinin önüne gelip dikildi.

Bir lanete karşı kendini sürekli savunmaya çalışır gibi iniltili bir sesle yineleyip duruyordu annesi:

"Tanrı'ya inanıyorum."

Önünde duran Gerhard, annesinin titreyen ellerini tuttu.

Başını sallayarak, "Evet!" dedi. Ardından bir başkasının söylediklerini tekrarlar gibi: "... ama senin Tanrı'n hastalığımı iyi edemez. Bana bu hastalığı veren senin Tanrı'n değil çünkü, onu ben babamdan aldım."

Dehşete kapılan annesi Gerhard'a baktı.

Gerhard, bu bakışa göğüs gerdi. Giderek gücünü yitirdi bakış ve yorgun düştü. Annesinin narin ellerini koyveren Gerhard, onun yanı başındaki bir sandalyeye bıraktı kendini. Annesiyle göz geze geldiler ve içlerinden birbirimizden ne kadar da uzaklaşmışız diye geçirdiler.

Birbirlerine öyle benziyorlardı ki! Ama artık geç olmuştu, birbirlerinin yüz çizgilerini seçemiyorlardı artık. Öylece oturdular sandalyelerinde ve hasta Gerhard'ın gönlünde bir duygu uyandı: Anlaşılan kısa bir süre tek başına olacağım. Dudaklarımız birbirine artık fazla bir şey sunacak durumda değil, çünkü annem gülümsemeyecek artık, öpücüklerini Tanrı'sına

saklıyor o, sözcükleri ise yabancı bir dilde söylenen sözcükler sanki. Bu durumda ben yapayalnız kalacağım. Oysa annemin Tanrı'sı var.

Sonra Bayan Sophie konuşmaya başladı; adeta çağıldayıp duran geniş bir ırmak üzerinden karşı kıyıya yollar gibiydi sözcükleri:

"Mektupları öyle korkunçtu ki! Açlık çekiyordu. Babana para yolladım. Bağışla!"

Sevincinden gözleri ışıldayan Gerhard, "Ben de yolladım." dedi.

Bunun üzerine, her ikisinin de gözleri şükran dolu bir parıltıyla dolup taşmaya başladı.

Tüm uzaklıklar eridi, kayboldu.

Birbirine yardım etmek isteyen iki insanın elleri gibi içtenlikle birbirine kavuştu elleri.

KRAL BOHUSCH

(1897)

İri yarı bir adam olan Mime Norinski ikindi üzeri saat üç sularında Prag Çek Tiyatrosu önünde National Cafe'den içeri ayak atınca, irkildi biraz, ama hemen ardından alabildiğine küçümser bir edayla gülümsedi: Kapının karşı yan tarafındaki aynaya salonun uzak bir köşesi yansımıştı, bu köşede eğik bir sütun ve altında oturan ufak tefek, kambur bir adam ilişmişti gözüne; adamın adeta pusuda bekleyen tuhaf gözleri çirkin bir baştan kendisine dikilmiş bakıyordu. Karanlık derinliklerinde işitilmedik bir olayı yansıtıyor gibi ışıldayan bakıştaki yabancılık, bir an Norisnki'yi dehşete düşürdü. Hani bu pek korkak yaradılışta biri olmasından değil, çokluk pek büyük sanatçılara özgü derin ve dalgın mizacının duvarlarını her olayın ister istemez delip geçmesinden kaynaklanıyordu. Aynaya yansısı düşen adamın bizzat karşı-

sında ise benzer bir duygudan hiç eser kalmadı Norinski'de. Hatta gedikliler masasında oturan ötekilerle gereksiz bir önemle tokalaşırken, bir süre için kambur adamı unuttu. El sıkışmalar hayli uzun zaman almıştı, çünkü her biri adeta üç ayrı perdeden oluşuyordu. Birinci perde: Oyuncunun eli karşıdan kendisine uzatılan ellerin yakarışına duraksayarak karşılık veriyordu. İkinci perde: Oyuncunun eli, sıktığı ele sözcükleri vurgulayarak şöyle diyordu: Bu an'ın öneminin de farkında mısın? Norinski'nin her sıktığı eli bırakıp kendisinden uzalaştırdığı üçüncü perde ve facia: Oh, sefil yaratık, böyle önemli bir şeyin hiç de bilincine varacak adam değilsin sen... Söz konusu sefil yaratıklardan biri bu kez Tschas'ta eleştiri yazıları yazan hayli uzun bir boyunla ve kötü niyetli bir Yahudi meslektaşının bir ara ileri sürdüğü gibi hayli kibar âdemelmasıyla öne çıkan solgun yüzlü Karás'tı; âdemelması içilen içkinin her damlasına gırtlağın yalnızlığı içinden yakalığın kenarına kadar eşlik ediyor, burada daha fazla oyalanmayarak bir görev aşkıyla fırladığı gibi eski yerine dönüyordu. Söz konusu sefil yaratıklardan ötekilerine gelince, hayli iç karartıcı resimler yapan yakışıklı ressam Schileder, öykü yazarı Pátek, lirik şair Machal, biraz kıyıda kenarda oturmuş, gedikli müşterilerin o kocaman bardağından pek çok konyakla sıcak çay içip hiç konuşmayan yüksekokul öğrencisi Rezek idi. Sonunda Norinski kambur adamı da fark etmiş göründü, gülerek 'Kral Buhusch' diye yükseltti sesini ve alaylı bir 'majesteleri' sözüyle elini mermer masa üzerinden Bohusch'a

uzattı. Ufak tefek, kambur adam fırlayıp kalktı ayağa, kendisine uzanan oyuncu elini fazla bekletmemek için gereken olgunluğa henüz kavuşamamış parmaklarını apar topar Norinski'ye uzattı; iki el havada kuşlar gibi birbirini yakalamaya çalıştı. Bohusch'a hayli gülünç göründü bu, titrek ve kırık bir kahkaha koyverdi, ama sonra korkarak yarıda kesti gülmesini, çünkü çiçek bozuğu alnındaki öfkeli kırışıklıklar altında Norinski'nin nasıl gizlendiğini fark etmişti. Oyuncu Norinski bir şeyler mırıldandı, el peşinde sürdürdüğü avı bir yana bırakıp suratını astı. Eleştirmen Karás'a dönerek,

"Yine saçmalamışsın yazında, azizim." dedi. "Ama sana şunu söyleyeyim ki, Hamlet rolümü dün nasıl oynadımsa, bir dahaki sefer yine öyle oynayacağım. Yani *kendi* Hamlet'imi oynayacağım, anladın mı, sevgili dostum?"

Karás boğazındaki bir şeyi yutkunur gibi yaptı; başkalarının, önemli kişilerin düşüncelerinden söz etti; yalnızca Kainz'ın adını verebilirdi bu konuda ya da; Rezek bir içişte boşalttı bardağını. Norinski, sinirlenmiş, konuşmasını sürdürdü:

"Aziz dostum! Bana ne Alman bir Hamlet'ten! Bizim de kendimize göre bir görüşümüzün olamayacağını ileri sürmeye kalkmazsın sanırım. Shakespeare bir Alman mıdır? Eh, Almanlardan bize ne o halde? Ben Hamlet'e ilişkin bakış açımı İngilizlerden alıyorum."

"Bu da tek doğru şey." diyerek onayladı öykücü Pátek ve modaya uygun kesilmiş sivri sakalını bakımlı parmaklarıyla sıvazladı.

"Sonra şu senin kostüm, bir ressam gözüyle hani!" diyerek Norinski'yi yatıştırmaya çalıştı yakışıklı ressam Schileder. Norinski de hemen ona döndü. "Evet." dedi önemsemez bir edayla, esneyerek; ardından tenezzül buyuran bir hami sesiyle, "Sizin oyun ne âlemde, Machal?" diye sordu.

Lirik şair bir süre susup önündeki absint kadehine baktı, ardından usulcacık, mahzun bir sesle, "Mevsim ilkbahar." diyerek cevap verdi.

Oradakiler kendisinden bir şeyler daha söylemesini beklediler, ama şair Machal anlaşılan çoktan yine düşlerinin solgun bahçesine doğru yola koyulmuştu. Önündeki kadehin büyüdükçe büyüdüğünü gördü, sonunda kendisini saydam bir aydınlığın ortasında hissetti; pek hafiflemiş, bu tuhaf atmosfer içinde tümüyle gevşemişti. Yalnızca Schileder, şair Machal'ın ağzından çıkan o zorlu ilkbahar sözünü ciddiye almıştı. Sözcük, başının üstünde bir yerde, o kadar yakınında bulunuyordu ki, kirpiklerini oynatmak bile gelmedi içinden. Ruhunun derinliklerinde, "Tanrım, herkesin üstesinden geleceği şey bu!" diye geçirdi içinden. "Olağanüstü bir şey mi söyledi sanki? Ben de söyleyebilirim bunu. Adeta..."

Ama düşüncesi yarıda kesildi. Herkes gülüyordu; Schileder oradakilerin yüz ifadelerinden Machal'ın hiç de pek önemli bir şey söylemediğini anlayınca rahat bir nefes aldı. Bunun üzerine Karás lirik şair Machal'a döndü: "Yani senin oyun baharını yaşıyor, öyle mi?"

Bunun üzerine Machal kendi sanat perisinin önünde eğilerek, "Özür dilerim." dedi. Sonra renkli dünya-

sından istemeyerek dönüp geldi; ama ortadaki yanlış anlama da yeterince ağırdı. "Hayır!" diye ekledi ardından vurgulayarak, "Demek istediğim, şu an pek üzgünüm. Demek istediğim, şu sıra doğanın tüm oluşumları yanlış anladığı bir zaman; demek istediğim, yorgun düştüm, filizlenip yeşermeler yordu beni."

"Ama bağışla!" dedi öykü yazarı, modaya uygun sarı renkli eldivenli elleriyle Machal'ın omuzlarına hafifçe dokunarak, "Olabilir, ama bu bahar sayılmaz."

Ressam Schileder, "Hayır, bahar değil." diye geçirdi içinden.

"O pek sevimli mayıs ayında." dedi Norinski tumturaklı bir edayla.

"Bir zaman." dedi Machal fısıldayarak ve bu bir zamanı daha da gerilere götürmek ister gibi elini oynattı. "Bir zaman öyleydi belki, eski şiirlerdeki gibiydi bahar: İstek, sevgi ve yaşam. Böyle olduğuna hâlâ inanan varsa, kendini aldatıyordur."

Derin derin içini çekti ardından. Ne yazık diye düşündü Schileder, demek bir daha baharı yaşayamayacağız.

Ama Machal iri yaz lekeleriyle bozulmuş yüzünü kaldırıp parlak ikindi ışığına baktı; pencereden Ulusal Tiyatro'ya çıkan rampayı görebiliyordu; polisin biri rampa boyunca bir aşağı bir yukarı gidip gelmekteydi. Bunu kimseye göstermeye kalkmadı Machal, ama yine de konuşmaktan kendini alamadı:

"Dışarıya bakın bir! Narin, güçsüz tohumlardan her birinin kendi yazına alışabilmek için o işlenmemiş toprakla sürdürdüğü savaş!"

Ayakları üzerinde biraz daha dikilmeye çalışarak, "Burada zavallı çiçek duruyor, açmak istiyor." dedi. "Tek yapabileceği şey bu, yalnızca çiçek açmak geliyor elinden ve bununla gerçekten kimsenin rahatını kaçırmak gibi bir niyeti yok; gelgelelim her şey ona karşı, toprağın üstü ancak binbir ricadan sonra kendisine yol veriyor, sıcağı, yağmuru ve rüzgârı gözü kapalı üzerine yollayan gündüzler, sonra buz gibi parmaklarla gırtlağına sarılıp onu boğmak için usulcacık yanına sokulan geceler. Korka korka sürdürülen bu kasvetli savaş, işte bahar size!" Machal üşümeye başlamıştı, gözlerindeki ışık söndü. Kral Bohusch gözlerini dikerek Machal'a baktı. Şair Machal'ın dedikleri pek çok haksız sözler gibi geldi kendisine; kafasında buna karşı söyleyeceği çok şey vardı. Bir şey onu ayağa kalkıp dikilerek, her şeye karşın zaferle, güneşle dolup taşan ilkbaharı neşeyle savunmaya zorluyordu. Öyle çok düşünce zihnine üşüşmüştü ki, yanakları ateş gibi yanıyordu, hatta bir an nefes almayı bile unuttu. Ama ah, neye yaramıştı ayağa kalkması; oradakilerden bunu pek fark eden çıkmamıştı, çünkü Bohusch kadife kaplı sıra üzerinde otururken ayaktakinden nerdeyse daha iri yarı görünüyordu. Ayrıca, sesi Norinski'ye kadar pek uzanamamıştı, bu kadar uzaklıkta sesi kesinliğini yitiriyor, vurulup yaralanmış bir kuş gibi kanat çırpmaya başlıyordu. Bunu biliyordu Bohusch, dolayısıyla sustu, tahtadan oyulmuşa benzeyen dudaklarını sımsıkı birbirine bastırdı; küçükken sık sık yaptığı gibi kendi kendine altın değerinde bir yığın düşünceyle oynamaya, hayalinde dağlar ve dağlar üzerinde şatolar kurmaya başladı;

şatoların olabildiğine zarif sütunlarına yerleştirilmiş pencerelerden kurduğu düşler kendisini selamlıyordu. Bohusch öylesine varlıklıydı ki, her defasında hiçbiri öncekilere benzemeyen yeni saraylar, köşkler kurup çatabiliyordu ve bunlar üzerinde durulmadan geçilecek gibi değildi, çünkü ufak tefek biri olan Bohusch beş yaşından başlayarak otuz yıldır bu işle uğraşıyor, kendisini tekrarlamaması gerekiyordu. Machal yine apsent kadehi içinde oturduğu duygusunu yaşarken, ötekiler bağıra çağıra güncel sorun ve konulardan söz ediyor, ortada bir curcuna havası esiyordu. Bütün konuşmaların üstünde oyuncu Norinski'nin bas sesi kanatlarını açmış süzülmekteydi. Bohusch ise kendi köşesinde kaleme almak istediği ilkbaharı savunu yazısı üzerinde çalışıyordu. Nihayet baharı karanlık ve nemli Hirschgraben'de ya da Malvasinska Gömütlüğü'ndeki manzarasıyla tanıyordu; çocukken bir defasında onu vahşi Scharka'da* görmüştü ve bugün hâlâ o güneşli günün gerilerde kalmış nazlı yankısını işitiyordu. Hele memleketinde, kentin ve oun telaş ve tedirginliğinin uzağında ne mutlu bir görünüm sergileyecekti ilkbahar. Dünyayı hayli gezip dolaşmış çevresindeki insanların baharı yadsımaları onu kızdırıp incitiyordu. Ne var ki, dudaklarında konuşmak için kendini açığa vuran ürkek bir çaba genel hayhuy ortasında çok geçmeden geride bir iz bırakmaksızın silinip gitti; zavallı Bohusch söyleyecek başka şey de bulamadı. Kafasındaki düşünceler, sanki ele verilmekten korkar gibi, hırçın bir telaşla Bohusch'un bulunduğu güzel topluluktan ka-

* Prag kentinin batı tarafında yer alan derin bir vadi. (Çev. n.)

çıp gitti, onların yerini bir tek düşünce aldı zihninde ve bilmeden, farkına varmadan dile getirdi bu düşünceyi. Evet, babam! Ancak aradan bir süre geçtikten sonradır ki, nasıl olup da durup dururken aklına özellikle babasının geldiğini anlayabildi. Yakası o gür top sakalıyla iç içe geçip kaynaşmışa benzeyen sırma kordonlu koyu mavi mocaman kürkü içinde, Sporn Sokağı'ndaki eski hükümdar sarayının açık renge boyanmış yüksek tavanlı holünde geniş ve kendinden emin adımlarla gidip gelirken hayalinde canlanmıştı babası. Asasının altın yaldız başlığı neredeyse, altında vakur ve uyanık gözlerinin yer aldığı üç köşeli şapkasının kenarından sarkmış sırma saçaklara dayanıyordu. Hastalıklı küçük Bohusch çokluk bekçi kulübesinin kapısının arkasında dikiliyor, aralıktan babasının görkemli yürüyüşünü ürkek ürkek izliyordu; saraydaki görevlilerin hepsinden daha uzun boyluydu babası; babasının boyu, ipek şeritli şapkasını başından çıkarıp çok aşağılara kadar indirdiği, ama kendisinin fazla eğilmediği yaşlı hükümdarın boyunu da hayli aşıyordu. Geçmişin ne kadar gerilerine uzanırsa uzansın, babası olacak bu adamın bir kez bile kendisini öptüğünü ya da kendisine gülümsediğini anımsamıyorsa da, onun boyu bosu ve sesi biçare çocukluğunun en belirgin anıları arasında yer almaktaydı. Dolayısıyla, bu dünyadan göçüp gideli hayli zaman olmuş babası, söz konusu iki özelliğini gıptayla anımsadığı zaman aklına geliyordu ancak ve her anımsayıştan önce de Bohusch şöyle diyordu kendi kendine: "Her iki özellik de doğrusu şimdi el sürülmeden duruyor öylece; onun artık ne boya, ne de sese ihti-

yacı var; ne diye giderken bunları alıp götürdü beraberinde sanki!" Ve kambur Bohusch ne zaman bunları kafasından geçirse, her seferinde ansızın bir duygu kendisini önüne katarak götürüyordu. Kafasından çıkıp giden düşünceler önü sıra seğirtiyor, Bohusch da onları tekrar yakalamak için peşlerine düşüyordu. Öyle kolaycacık başlarını alıp gitmelerine nasıl göz yumabilirdi! Nefes nefese kalarak, her vakit aynı yerde yetişiyordu arkalarından. Telaşlı bulutlarla aydınlık bir güz gecesiydi. Gelgeç ışık, o anda yeterince sabırlı davranıp Bohusch'un mermer bir kitabeyi görmesini sağlamıştı; levhada üzeri yabanıl dallarla kaplı 'Vitezlav Bohusch; prens hazretlerinin kapıcısı.' yazıyordu. Ufak tefek Bohusch bu yazıyı ne zaman okusa, tırnaklarıyla mezarın üzerinden ot ve toprağı hırsla uzaklaştırmaya koyuluyor, giderek yorgun düşüyor sonunda, ıslak toprağın soluğu giderek ağırlaşıp puslu bir hal alıyor, nihayet kanlar içindeki tırnakları kocaman sarı bir tabutun kaygan tahtası üzerinde gıcırtılı sesler çıkarmaya başlıyordu. Bunun üzerine Bohusch karanlık çukurdaki tabutun üzerinde diz çöküyor, bir iki saniye çaresizlik içinde durup bekliyordu. Hep de sonunda aynı düşünce gelip dikiliyordu karşısına: Başıyla bastırıp tahtayı bir pencere camı gibi çökertmek. Her vakit o kaya gibi sert kafasından dolayı eğlenmişlerdi kendisiyle... Derken bir çatırtı! Tahta doğal olarak bir pencere camı gibi bel veriyor ve Bohusch sıcak eliyle tabut içindeki bunaltıcı karanlıktan babasının göğsüne çıkarıp alarak bir zırh gibi çekingen omuzlarına doluyor, ardından bir kez daha elini tabuttan içeri uzatıp asabi parmaklarıyla arı-

yor, habire arıyordu. Derken öbür elini de ötekinin yardımına yolluyor, yara bere içinde kalan iki eliyle babasının sesini nasıl olup ele geçiremediğine akıl erdiremiyordu bir türlü.

***

İlkbahar başlarında nemli serin hava, tüm renkler üzerinde usulcacık uzanıp yatarak onları daha bir aydınlıkla donatır, birbirine benzer duruma sokar. Rıhtımdaki ışıl ışıl evlerin hemen hepsi gökyüzünün solukluğunu benimsemiştir; yalnızca pencereleri sıcak bir parıltıyla titreşir ve güneş kendilerini ürkütüp tedirgin etmekten çıkar çıkmaz alacakaranlıkta barışık sönüp giderler. Artık sadece o sonsuz, yaşlanmış griliği içinde St. Veit'in kulesi kalır ortada. "Gerçekten bir simge gibi." dedi Bohusch, susup hiç konuşmayan öğrenci Rezek'e. "Tüm alacakaranlıklardan sağ salim çıkıyor ve değişmeden kalıyor hep. Renk bakımından hani. Öyle değil mi?"

Rezek, onun söylediklerini hiç işitmemişti. Karşıya, Kleinseite tarafındaki köprünün kulesine bakıyordu; ışıklar yanmaya başlamıştı burada.

Bohusch konuşmasını sürdürdü: "Ben Prag anacığımı avcumun içi gibi bilirim." dedi. Ardından bu iddialı sözünden kuşku duyan biri varmışçasına, "Avcumun içi gibi." diye yineledi. "Çünkü Hradschin ile Kleinseite semtlerinin Prag'ın kalbini oluşturduğuna kuşku yok. Kalpte de hepsinden gizli şeyler bulunur. Ve bakınız, bu eski evler de öyle çok gizliliği kendilerinde barındırıyor ki! Bunu size söylemek zorundayım, Bay Rezek! Çünkü siz taşradan geldiniz, belki

bilmiyorsunuzdur. Eskiden kalmış küçük küçük kiliseler yer alır bu semtlerde. Tanrım, ne antika şeylerdir hepsi! O tablolar ve lambalar, o bir sürü sandık. Ve bu eski kiliselerden başlayıp bütün kentin altından geçerek uzaklara, hayli uzaklara giden, belki Viyana'ya kadar uzanan o dehlizler!"

Rezek, göz ucuyla kambur Bohusch'a baktı.

Bohusch elini çarpık, küçük göğsü üzerine koyarak, "Yemin ederim!" dedi, "Bana böyle bir şey söyleseler, inanmazdım doğrusu. Asla, asla inanmazdım. Ama kendi gözlerimle gördüm, bir kilisede değil, ama..."

Ansızın öğrenci Rezek belirgin bir ilgiyle, "Nerede?" diye sorunca, irkildi Bohusch.

"Bakın!" dedi. "İnanmak istemiyorsunuz, ama bizim evin bodrumunda yaklaşık iki basamakla inilen bir çukur var; çukura indiniz mi, duvarda bir delik çıkıyor karşınıza, içinde bir kişinin ancak sürünerek ilerleyebileceği genişlikte bir delik, tabii emekleye emekleye." Bohusch, o kırık gülüşlerden biriyle güldü.

"Peki, ne olmuş?" dedi öğrenci Rezek, Bohusch'u sıkboğaz eder gibi; ama sonra canlı parmakları arasında tuttuğu sigaraya bir şekil vermeye çalışarak daha bir serinkanlı ekledi: "E, sonra?"

"Benim şimdiye kadar bu delikten sürünerek geçmek aklıma gelmedi. Allah korusun! Ama bir defasında bodruma inerken yanıma bir mum almıştım, elimden yanar durumda odunların arasına düştü. Aman ne korktum! Eh, düşünün bir, Bay Rezek, yanan bir mum, eski ve kuru odunlar arasında! Sonunda yine

buldum mumu, tabii bu arada sönmüştü, ama ben yine de korkudan ödüm patlayarak odunları kaldırıp kaldırıp altlarına baktım; öyle ya, bir yere bir kıvılcım sıçramış olabilirdi. Derken odunlarla ansızın aşağı yuvarlanmayayım mı! Deliğin önünde buldum kendimi. İçine bir göz attım. Olacak şey değil! Al sana bir kiler daha diye geçirdim içimden. Mumu deliğe tuttum. Baktım, sadece bir dehliz duruyor karşımda, uzanıp gidiyor, Allah bilir nereye kadar."

O sırada hayli yavaşlamış adımlarla rıhtımdan aşağı, köprüye iniyorlardı. Hayli nemlenmiş, kısa sigarasından uzun bir nefes çeken Rezek, gözlerini indirip Bohusch'a bakmaksızın, "Pek tabii, delik çoktan duvarla örülüp kapatılmıştır." dedi.

"Duvarla örülüp kapatılmış mı?" Bohusch kıs kıs güldü. "Duvarla örülüp kapatılmış ha!" Neşesinden zor sıyrılıp kendine gelebildi. "Kim duvarla örüp kapatacak bir deliği?"

"Öyle olsun. Ama herhalde gereken yere haber vermişsinizdir böyle bir dehlizin varlığını?" Rezek içerlemiş görünüyor, solgun yüzündeki koyu gözleri ufak tefek Bohusch'un vereceği cevap üzerine atılacakmış gibi pusuda bekliyordu.

O anda yine kendine gelen Bohusch, "Diyeceğim, annem, anneme anlatmıştım durumu. 'Bir delik mi?' dedi o da. 'Bize ne bundan, Bohusch! Sen odunları yine yığ önüne eskisi gibi.' Ben de öyle yaptım, yığdım odunları deliğin önüne. Kadıncağız haklı, bize ne delikten." Rezek dalgın dalgın başını salladı; sonra acele, "Nisan ayına girdik, hâlâ soğuk hava." dedi. Köşe-

li omuzlarını yukarı kaldırıp bütün kış sırtında taşıdığı baharlık külüstür pardösüsünü sımsıkı sarındı. "Şu karşıdaki kahveye gidip oturalım mı?" diye sordu ardından. "Bir çay bize iyi gelecektir. Gidelim haydi!" Kambur Bohusch'un koltuğuna girip onu kendisiyle çekip götürmek istedi. Ama Bohusch karşı koydu, gitmeye yanaşmadı. "Nasıl olur, Bay Rezek! Daha önce yeteri kadar oturmadık mı kahvede?" Rezek, "Oturduk, ama *onlarla*." dedi. Son sözcüğünde bir küçümseme edası vardı. "Ben *sizinle* biraz sohbet etmek istiyorum, Bohusch; o büyük kişilerle, o sanatçılarla değil." Bohusch, "Nasıl sözler bunlar, Bay Rezek? Toplumun kendileriyle iftihar edeceği insanlar hepsi." diye yanıtladı. Rezek olduğu yerde durdu, yüzü sapsarı kesilmişti. "Aslında bu kişilerin toplumla iftihar etmesi gerekirdi. Ama inanın bana, her iki tarafın da birbirinden haberi yok, ne toplumun onlardan, ne onların toplumdan. Söyler misiniz bana lütfen, kimdir bunlar, Çek midirler ha? İçlerinden birinin yüzüne bir bakın şöyle. Karás, Alman gazetelerine bizim sanatımız üstüne yazılar yazıyor. Peki, bizim sanatımız, nasıl şeydir o? Gencecik, sağlıklı, gözleri henüz pek açılmamış halkın dilindeki ezgiler mi dersin? Onun gücünü, cesaretini ve özgürlüğünü dile getiren anlatılar mı? Onun yurdunu betimleyen tablolar mı? Ha? Ne gezer! Senin beylerin bu konuda en ufak bir bilgisi yok. Henüz pek çocuksu, yüreği isteklerle dolup taşan, ama tek bir isteği bile gerçekleşmemiş halkın kendisi gibi bugünün insanları değil onlar. Akşamdan sabaha büyüyüp olgunlaşmış kimseler tümü. Fazlasıyla olgunlaşmış. Zavallı halkın ister istemez dertler, sıkıntılar içinde izlediğine benzer özgür, uzun bir yo-

lu arşınlamaktansa, böylesi onlar için daha rahattır kuşkusuz. Hemen hiç zahmet gerektirmez. Her şey Paris'ten alınıp getiriliyor, giysiymiş, zihniyetmiş, düşünceymiş, esinmiş, her şey. Daha dün çocukken bugün genç yaşta ihtiyar, aşırı doygunluğa ulaşmış biri olunup çıkılıyor. Her şey biliniyor ansızın. Buna göre de sanat yapılıyor. Dehşet uyandıran sahneler ve sefahat âlemleri resme geçiriliyor. Kadında fahişe peşine düşülüyor ve bu fahişe romanlarda yüceltilip ululanıyor. Öte yandan aynı fahişe açık seçik ezgilerde yerin dibine batırılıyor ve ağır dizelerde erkek sevgisi kutlanıyor ve sonunda ulaşılıyor amaca: Ne ululayıp yüceltmelere, ne de yerin dibine batırmalara başvuruluyor artık, hepsinden bıkkınlık duyuluyor. Her şey geride bırakılmıştır çünkü. Derken mistisizme soyunuluyor. Buraya, Bohemya'ya kendi yurdu gözüyle bakmaktan düpedüz çıkıyor herkes, bir başka yer, ne bileyim, sözde yaşamın kaynaklandığı o ilk pınar yurt tutulmak isteniyor. Ne eğlenceli, değil mi? Halk kımıldanır, ne kadar genç ve sağlıklı olduğunu ilk kez hisseder, başlangıçlardaki ürkek güç damarlarında kaynayıp coşarken, sanatçılar baharını bir sonun hasta sanatı uğrunda kötüye kullanarak onun dilini berbat edip çıkıyor." Öğrenci Rezek konuşmaktan kan ter içinde kalmış, sesi kısılmıştı. Hâlâ aynı yerde dikilmiş duruyorlardı, gelip geçenlerin dikkatini çekmeye başlamışlardı; zaman zaman bir polisin kuşkulu gözlerle kendilerini izlediği görülüyordu. Sesini çıkarmayan Bohusch başını kaldırıp Rezek'e baktı; o anda Rezek, karşı katedralin kulesi gibi yüce ve mağrur gecenin içinden boy verip yükseliyor gibi geldi kendisine.

Rezek, sesinde değişik bir tonla, insanların meraklı bakışlarına içerlemiş, "Gelin haydi, kahveye gidelim!" diye üsteledi. Bohusch, bu istekle nerdeyse bayağı büyülenmiş, Rezek'in peşinden yürüdü. Hayır diyebileceğini asla aklından geçirememişti. Ama küçük kahvenin kapısına gelip durduklarında, çekine çekine, "Gerçekten canım istemiyor kahvede oturmayı, Bay Rezek, bağışlayın!" dedi. "Şu an gerçekten yapamam bunu. Annem, bilirsiniz işte, akşam evde beni bekler. Gitmeyecek olursam, korkup telaşa kapılır sonra. Öyle bir kadın işte. Özür dilerim hani..."

Rezek, kısaca sözünü kesti Bohusch'un: "O zaman eve kadar size arkadaşlık edeyim." Üşümesi tamamen geçmiş görünüyordu. Derken Kleinseite* semtine yöneldiler konuşmadan. Önünden geçtikleri polisin, Rezek'e karanlık, kuşkulu bir bakış fırlattığını sezer gibi oldu Bohusch. Gözlerini kaldırdı, ama hiç oralı olmayan Rezek başını çoktan çevirmiş, dikkatle köşe taşını nişan alıp yolun öbür yakasına tükürüyordu. Bohusch düşünceye daldı; bugün öğleden sonra National Café'de aklına gelmiş parlak düşüncelerle Rezek'in söyledikleri ve söyleyecekleri arasında bir yakınlık hissediyordu.

Rezek'le sık sık buluşup görüşmesine karşın böyle bir duygu ilk kez uyanmıştı Bohusch'un içinde. Şimdiye kadar Rezek'e aptal biri gözüyle bakmıştı. Neden? Belki normalde çok vakit susup konuşmayan biriydi de onun için. Belki bu yüzden Bohusch dar görüşlü biri sayılmıştı hep. Öte yandan, öğrenci Re-

* Çekçe'de Malá Strana denen Hradschin Kalesi'nin alt tarafında, bir semt. (Çev. n.)

zek'in zayıf ve çirkin yüzü, o coşkulu sözleri konuşurken nasıl da güzelleşmişti. Yüzünde ve jestlerinde kaba ve zarafetten uzak görünen ne varsa bir yüceliğe kavuşmuş, sert, buyurgan ve acımasız niteliğe bürünmüştü. Fazlasıyla çabuk büyümüş, fazlasıyla kötü beslenmiş, fazlasıyla sefil giysiler içinde dolaşan bu genç, bu uzun boylu insan hiç beklenmezken alabildiğine önemli ve ölümsüz biri olup çıkmıştı. Yanı başında yürürken, bu günü özellikle aklında tutması gerektiği duygusundan kendini kurtaramadı Bohusch: Cumartesi, 17 Nisan. Söz konusu duygu bir anda içinde büyüyüp tamamen belirgin ve açık seçik nitelik kazandı, ama ruhunun adeta arka planında gerçekleşti bu, oysa karşısında kendi ben'i duruyor, eğilerek Bohusch'a şöyle diyordu: Kesinlikle böyle davranmamalısın, ama kesinlikle! Sana, sen Bohusch'a bağışladığım tüm hazineleri susup saklamaya hiç hakkın yok azizim. Haydi dile getir bunları! Konuş! Benim varlıklı biri olduğumu öğrensin herkes. Ne söylemek istediğini biliyorum. Çirkinsin, ama bir konuş bakalım! Konuşmak güzelleştirir insanı. Bunu demin gördün işte. Bana söz ver! Ve zavallı Bohusch kendi ben'ine şeref sözü verdi: Bundan böyle kesinlikle konuşacaktı. Ve konuşmak üzere tam ağzını açmıştı ki, yanı başında duran Rezek yüksek ve karanlık dalgalar üzerinde yitik ışıkların oradan oraya sürüklendiği Moldau ırmağını göstererek, "Bakın orada Vyschehrad,* Libuscha'nın** eski şatosu, orada da

* IX. yy.'da yapılmış, ilk İslav kalesi, hükümdarların oturduğu şatonun bulunduğu kale. (Çev. n.)

** Çek anaerkil döneminde yaşamış efsanevi kadın hükümdar; Prag'ın kurucusu olarak kabul edilir. (Çev. n.)

Hradschin, arkamızda ise Teyn Kilisesi, bunların hepsi de kutsal yerlerdir. Beyler dönüp dolaşıp ileri sürdükleri gibi geçmişe sığınmak istiyorlarsa, neden *bu* geçmiş'e kaçıp sığınmazlar? Ne diye bize Doğu'dan, Haçlı Seferleri'nden ve karanlık ortaçağdan söz ederler? Bunu bir sanatçı sorunu olarak gösteriyorlar. Ben de hayır diyorum, bu bir gönül sorunudur. O uzak şeylere aşinalık duymaları, yakınlarındaki aşina şeylerin ise kendilerine bir şey söylememesi rastlantı değildir. Sözün kısası, bizlere yabancı insanlar bunlar. Halk ise eski, hantal geleneğine endişe ve kaygıyla bağlı kalıyor; öyle bir gelenek ki, üzerine o kadar titrenmesine karşın torundan toruna giderek sararıp soluyor, dolayısıyla halk yurdunun hayat dolu zenginliklerinden artık fazla bir şey bilmiyor. Ayrıca, bu büyük beyler toplumun önüne düşerek onu geçmişten devir aldığı kutsal mirasın yanına çekip götürmeyi, yeni ve açık seçik sözlerle ilgili mirasın eski değerinden ve kutsanmış vakarından bahsetmeyi alçaltıcı bir uğraş sayıyorlar."

Gözlerini dikmiş kaldırım taşlarına bakan Bohusch, adeta kendini zorlayarak usulcacık, ikide bir ufak öksürüklerle konuşmasına ara vererek, "Haklısınız, Bay Rezek." dedi. "Haklı olduğunuza kuşku yok. Bu söylediklerinizi bütün inceliğiyle anlayıp kavrayacak durumda değilim, söylediklerinizi o kadar basit şeyler değil çünkü. Ama haklı olmaya gelince, haklısınız. Bazen benim de aklımdan geçmedi değil. Neden falan şeyin resmini yapıyorlar da filan şeyin yapmıyorlar diye sordum kendi kendime. Neden bunu yazıyorlar da şunu yazmıyorlar diye düşündüm. Ama

izninizle belirteyim ki, yazarların Hradschin'den ve Teyn'den söz açmayışlarının sakıncası yok bence, bir sakıncası yok. Diyeceğim, bakınız ben Prag anacığımı avcumun içi gibi bilirim, evet, oysa bir yazar çıkıp da bana ondan söz etmemiştir. Gereken şey, bu kilise ve şatolar arasında büyümüş olmaktır. Böylelerinin, Tanrı biliyor ya, kendileri için konuşacak birine gereksinimleri yoktur, kendileri konuşur onların. Yeter ki, söylediklerine kulak vermesini bilelim. Oh, ne öyküler bilir onlar, ne öyküler, azizim! Bir ara size bunlardan birkaçını anlatayım, olur mu? Ya da en iyisi, annem anlatsın da dinleyin!"

Rezek, sabırsızlandığını bildiren bir hareket yaptı. Hemen bunu fark eden Bohusch bir an duraklar gibi oldu, ardından, "Bağışlayın, doğrusu söylemek istediğim bir şey de... Evet, Hradschin konusunda yazılacak bir şey yok. Ama geçmişe karıştığı söylenemeyecek şeylere gelince... Bu sokaklar örneğin, bu insanlar, hele kentin arkasında uzanan kırlar ve oralarda yaşayan halk. Bunları elbet siz de görmüşsünüzdür. Bir kır, biliyor musunuz, uçsuz bucaksız bir kır, kasvetli ve bozbulanık. Ve onun arkasında çöken akşam. Ve o ıssızlık, topu topu birkaç çiçek, birkaç insan ve iki büklüm ağaçlar, iki büklüm insanlar sonra. Ya da işte taşrada Smichov* arkasındaki bir taş ocağı. Grilikler içinde kel tepelerden küçük çakıl taşları molozların yığıldığı çukura yuvarlanır. Nasıl da yankılanır sesleri yuvarlanırken. Evet, onların çıkardığı sesin de bir ezgiden geri kalır yanı yoktur; aşağıda ise işçiler oturmuş, bütün gün gri taşları yontar, küçük

* Prag'ın batısına düşen en eski banliyö. (Çev. n.)

küçük, güzel güzel, cilalı küpçüklere dönüştürür onları; gözlerindeki bağa gözlükler arkasından güneşe bakar, ama güneşi bulanık görürler. Gençler, bazen her şeyi unutup usulcacık bir ezgi tutturur, öyle coşkulu bir şey değil, Allah saklasın, işin ritmine uyan sıradan bir ezgi işte: 'Kde domov muj'* ya da ona benzer bir şey. Oradakiler kulak verip dinler ezgiyi. Ama fazla uzun sürmez, çakıl tozlarının büyük tehlikesi delikanlının aklına gelir birden, tozların akciğerleri için zararlı olduğu aklına gelir. Eh, o da yine keser sesini. Ama –bağışlayın–" Ufak tefek Bohusch, çaresizlikle etrafına bakındı, derken kendini toparladı yeniden. Öğrenci Rezek'in ciddi ciddi ve dikkatle kendisini süzdüğünü fark etmişti. Bunu bir zafer işareti gibi algıladı ve öncekinden daha büyük bir özgüvenle sürdürdü konuşmasını: "Ayrıca, şunu söylemek istemiştim sadece: Ne diye bunu resme geçirmezler sanki, ne diye? Niçin böyle bir şeyi kaleme almazlar? Bu Çeklere özgü bir şeydir çünkü ve öylesine hüzün dolu ki!"

Rezek, Bohusch 'un söylediklerini yalnızca başıyla onayladı. "Halkın pek mahzun olduğuna inanıyor musunuz?" diye sordu ardından. Bohusch düşündü. diye yanıtladı duraksayarak. "Aslında halkı fazla tanıyorum diyemem, çünkü kentten fazla uzaklaştığım yoktur pek. Ama yine de inanıyorum öyle olduğuna."

"Neden?"

"Neden mi? Tanrım, bilir miyim? Anne ve babalar mahzun; çocuklar da öyle ve öyle de kalıyorlar hep.

* Nerede benim yurdum. (Çev. n.)

Yürüyüp koşacak duruma gelmeleriyle çarmıha gerilmiş İsa'yı kollarında tutan Nepomuk'u* kapı önünde görmeleri bir oluyor. Sonra, köydeki göl kıyısında yetişip yaşlı, soğuk ve sessiz güneşte öylesine erkenden yorgun düşen günebakanlar. Bu manzara gönlünü nasıl şenlendirir insanların? Ve böyle olunca nefret ve kini o kadar erkenden öğreniyorlar ki! Dört bir yanda Almanlar yaşıyor ve Almanlara ister istemez hınç besliyorlar. Lütfen söyler misiniz, Bay Rezek, ne diye bütün bunlar? Kin ve nefret onların içini öylesine karartıyor ki! Bırakalım Almanları diledikleri gibi davransın. Nasıl olsa ülkemizi tanıdıkları yok, bu yüzden de onu asla elimizden alamazlar. Sınır bölgelerinde kuşkusuz büyük büyük ormanlar ve dağlar var, Almanlar iyice yerleşmişler buralara, öyle değil mi? Ama bu orman ve dağlar doğrusu ülkemizin yalnızca çevresinde yer alıyor. Ortada kalan ne varsa, pek çok kır, çayır ve ırmak, bizim yurdumuzdur, bizimdir hepsi, nasıl bizler her şeyimizle onunsak."

"Köleler olarak." diye söze karıştı Rezek, aşağılayıcı bir tonla.

"Böyle demeyiniz lütfen! Köle olarak değil. Çocuklar olarak. Belki tümüyle kabul görmemiş, miras hakkına tamamen kavuşamamış çocuklar olarak –şimdilik–. Ama yine de gerçek yasal çocuklar olarak. Bunu siz de hissediyorsunuz herhalde. Kendiniz söylediniz, bu halkın gencecik, sağlıklı bir halk olduğunu. O

* *Johannes von Nepomuk:* Prag başpiskoposu vekili; 1393'te Kral Wenzel IV tarafından Moldar ırmağında boğduruldu. 1729'da ermişler arasına alındı. 1681'de Kare Köprüse'nde adına bir heykel dikildi. (Çev. n.)

zaman güçlü de olacaktır elbet bu halk ve kimseye boyun eğmeyecektir. Belki içlerinden biri ya da öbürü zincire vurulmuştur bugün. Ama hep böyle kalmayacak. Biliyorum, yaşlılardan biri 'Kölelik Ezgileri'* yazdı. Ama haksız bu bakımdan. Halkımızın içindeki dürüst kimseler taşıdıkları zincirlerle ortalığı velveleye vermez. Kesinlikle yapmaz bunu. Hatta yürürken, sevgili toprak ana perişan durumunu fark etmesin diye zincirlerini dikkatle tutup yukarı kaldırmaya çalışır. Böyle insanlardır işte dürüst olanlarımız."

Tam o anda Köprü Sokağı'na gelmişlerdi. Yayaların yoğun kalabalığı içinden ite kaka ilerlediler, karşılarına ilk çıkan dar bir yan sokağa saptılar hemen. Rezek, karşılaştıkları ilk fenerin ışığında, bir hayli şaşırmış, yanındaki dostuna baktı; başını salladı, adeta dudaklarında bir şeyi ezer gibi yaparak, "Konuşmasını iyi biliyorsunuz siz, Bohusch." dedi.

"İltifat ediyorsunuz." diye yanıtladı Bohusch; nerdeyse dünyalar kendisinin olmuştu.

"Hayır, ciddi söylüyorum. Ancak şunu belirtmeden duramayacağım: Hani Almanlar konusunda... Akıllı davranırsanız, bu halk sizin yardımınıza bir kez daha gereksinim duyacaktır."

"Nasıl, nasıl?" diye sordu Bohusch; korku ve şaşkınlığından gülecek oldu. Ama Rezek dudaklarını sımsıkı birbirine bastırmıştı, çok ciddi görünüyor ve susuyordu. Bunun üzerine büyük bir endişe kapladı kambur Bohusch'un içini, Rezek'e iyice sokulup fısıltıyla,

* Kölelik Ezgileri (Pisne Otraka, 1895); Svatopluk Cech tarafından yazıldı. (Çev. n.)

"Konuştuklarım sadece kafamdan geçirdiğim şeyler." dedi. "Doğru söylüyorum. Bilmem ki! Belki de başka türlüdür durum. Ne diyebilirim. Benim hakkımda kötü düşünmeyiniz, Bay Rezek!" Ansızın mutsuzluğa kapılan Bohusch, "Bakın Bay Rezek..." dedi, "Zavallının biriyim ben. Ne kadar zavallı olduğumu bilseniz! Öğleden önceleri yazı işleri bürosunda yazıları temize çekmeye çalışır, akşamları da annemin yanında geçiririm hep. Çok yaşlandı kendisi, artık gözleri hemen hiç görmüyor. Her günüm böyle geçiyor işte. Pazarları da benim Frantischka'yla buluştuk mu, nerede oyalanırız biliyor musunuz? Malvinska Gömütlüğü'nde, yeşil yeşil haçların bulunduğu yerde. Biri ötekinin benzeri haçlar. Her taraf çocuk mezarlarıyla dolu, terekeden ufacık tabelalar üzerinde sadece bir isim: Küçük Karel ya da Küçük Maria ve yanı başında bir dua. İşte böyle bir yerdir Malvinska Gömütlüğü. Biz de işte pazarları orada geçiririz. 'Burada biz bizeyiz. Milatschka'* der, benim Frantischka. Ben de, 'Evet Frantischka, biz bizeyiz,' diye yanıtlarım. Oysa bilirim ki, ölüler ortasındayız. Ama ne sakıncası var? Ölülerle aramızda her zaman bir başka şey bulur çünkü, bazen ilkbahar, bazen kar. Ah, bilseniz ne zavallı biriyim ben!"

Rezek, "Böyle söylemeyin, böyle söylemeyin." diyerek Bohusch'u yatıştırmaya çalıştı. Bohusch'un çatı katındaki iki odada yaşlı annesiyle kaldığı evin önüne gelmişlerdi. Rezek acele eder gibiydi. "Bana kızmadınız ya?" dedi Bohusch adeta bir rica tonuyla. Rezek, "Neden kızayım ki?" diye yanıtladı. Ardından

* Sevgilim. (Çev. n.)

aceleyle, "İyi geceler! Yarın sizi kahvede görürüm nasıl olsa." diyerek Bohusch'tan ayrıldı.

"Evet, yarın, belki –yarın pazar, ama olsun, pazar günleri benim Frantischka'yla– evet, iyi geceler."

Birkaç adım uzaklaştıktan sonra ansızın geriye döndü Rezek. Tedirgin elini Bohusch'un omzuna koydu, sözcükleri fazla vurgulamaksızın büyük bir aceleyle ekledi:

"Doğrusu beni meraklandırdınız, Bohusch, başardınız bunu. Bana bir ara sizin şu dehlizi göstermek istemez misiniz?"

"Dehliz mi?"

"Öff, biliyorsunuz işte, deliği yani."

"Neden olmasın, madem istiyorsunuz, elbette."

"Güzel. Öyleyse hemen yapın bunu. Ne zaman uygun sizce?"

"Ne zaman dilerseniz."

"Yarın sabah örneğin?"

"Yarın sabah."

Ve ardından buluşma saatini belirlediler.

* * *

Bohusch'un pazar sabahı bir konuğunu Hieronymus Sokağı'ndaki eski, karanlık evin bodrumuna indirdiğinin kimse farkına varmadı. Bodruma inerlerken öylesine ihtiyatla davranmışlardı ki, adeta uyuyan birini uyandırmaktan çekinir gibiydiler. İlkin deliğin önündeki odunları bir yana kaldırdılar, sonra hiç konuşmayan Rezek elinde fenerle sürüne sürüne de-

likten içeri girdi. Bohusch oracıkta dikiliyor, Rezek'in peşinden bakıyordu. Delik bir süre aydınlık kaldı, sonra kenarlarındaki ışıktan yollar silindi, daha sonra da deliğin siyah çerçevesi içinde birkaç ışık yansıması sağa solu uçuştu, duvarlara çarparak kanatlarını yaraladı, uçsuz bucaksız karanlık ortasında cansız serilip kaldı sonunda. Kulak kabartmış dehlizden içerisini dinliyordu Bohusch. Rezek'in ayak seslerinin yankıları giderek uzaklara kayıyordu. Ansızın bir korku düştü içine, ne diye Rezek bunu yapıyor sanki diye düşündü. Derken dehlizden gelen sesler sustu. Bunun üzerine Bohusch delikten içeri bağırmaya başladı. Sesi bir tuhaf çıkıyor, gırtlağında hissedip giderek şiddetlenen kalp atışlarını da beraberinde taşıyordu. "Dikkatli olun, Bay Rezek! Rezek! Daha ileri gitmeyin! Ne yapıyorsunuz kuzum? Sakın, sakın! Daha ileri gitmeniz doğru değil? Dönün gelin, dönün buraya, gelin! Beni duyuyor musunuz? Aman Tanrım, neredesiniz, Bay Rezek? Aptallık etmeyiniz. Bilinmez çünkü..." Birden fenerin ışığı olduğu gibi üzerine düştü. Bu öylesine ansızın gerçekleşmişti ki, Bohusch içindeki korku ve dehşetten bir süre sıyrılamadı, nefes nefese şaşkınlığı içinde yeterince komik görünüyordu. Rezek, bir solukta bitivermişti yanında, ama Bohusch'u pek fark etmez görünüyordu. Koyu gözlerinde ansızın belli bir kıvanç parıltısı belirdi, ama çok sürmeyip söndü parıltı, yüzüne yine her çizgiyi taşlaştıran o katı soğukluk gelip yuvalandı. Sonunda, "Ee?" diye sordu Bohusch feneri Rezek'in elinden alarak; ışığı hemen yanıbaşında görmek, ona kesinlikle sahip olmak istemişti. Rezek, birden gözüne pek saf,

nerdeyse biraz gülünç biri gibi görünmüştü; hele korkusundan bütün zaman delikten içeri değil de, onun tam karşısında bir yere seslendiğini anlayınca, ruhundaki bunaltıcı sıkıntı eridi, teneke gibi tın tın öten ele avuca sığmaz bir kahkahayla vücudundan aşağı akıp gitti. Her şeye neşeli gözüyle bakabileceği bir hava esmeye başladı içinde. Sıska öğrenci Rezek'in odunları yine o gizli dehlizin önüne yığmasını, bir ara bunu yaparken bir ağırlık ve yücelik içinde davranmasını olağanüstü eğlendirici buldu. Bodrumdan çıkarlarken, Rezek'ten kendisiyle yukarıya gelmesini rica etti. Hem annesi de kuşkusuz evdeydi henüz; pişman olmaz, ondan güzel güzel öyküler dinleyebilir, ayrıca bir kadehçik Gilka (evet, böyle nefis şeyler bulunurdu işte Bohusch'ta) içebilirdi belki. Rezek kısaca özür diledi: Bir an önce görülmesi gereken işler onu bekliyordu, ama bir başka sefer gelebilirdi. Öte yandan bodrumu da pek ilginç bulmuştu doğrusu ve zahmeti için Bohusch'a tekrar tekrar teşekkür etti. Bohusch ağır bir düş kırıklığına uğramıştı, oysa şu an Rezek'e bir şeyler anlatmayı ne çok isterdi. Ama Rezek, Bohusch'un isteğini yerine getirmeye yanaşmadı, şöylece selam verip ayrıldı oradan. Kambur dostunun merdivenlerden paldır küldür, hızlı hızlı çıkıp sesini iyice yükselterek yukarıda birine 'Günaydın!' dediğini işitti. Köprü Sokağı'ndan acele acele yukarı çıkmaya koyuldu. Aylaklar arasında işi başından aşkın biri gibi dikkati çekiyordu. Siyah giysiler içinde, ince uzun boylu Rezek, pazar günü ışıl ışıl elbiselerle yavaş yavaş yürüyerek Niklas Kilisesi'ne doğru akın edenler arasından bir an önce uzaklaşmaya ça-

lıştı. Ağırbaşlı kalabalık arasında çok geçmeden o zavallı vücut yapısıyla Kral Bohusch göründü. Semttekilerden pek çoğu kendisini tanıyor, Allah bilir nasıl bir nedenle okul yıllarından beri taşıdığı eğlenceli lakabı biliyordu. Haylaz gençler, siyah yabanlık giysisiyle arkadan çok daha yuvarlak ve çirkin görünen Bohusch'un peşinden kikirdeyerek "Kral Bohusch!" diye seslendiler. Bohusch bu seslenişlerden hiç rahatsızlık duymadı, bir süre kalabalıkla sürüklenip gitti, ama sonra dönüp gülümsemeyi dudaklarından eksik etmeyerek Eski Kent yolunu tuttu. Birine rastlasam da ne kadar sivri köşeleri içerirse içersin, hayatın genelde üzerine toz kondurulamayacak harikulade bir şey sayılacağını, Çeklerin yurtsever, olağanüstü bir halk, Prag'ın da eşsiz bir kent –"Buyrun, şu Rudolfinum'a bakın bir!" diyecekti–, bir benzeri daha gösterilemeyecek bir kent olduğunu bu kişiye anlatmak için can atıyordu. Böyle bir kişiyi en çok Ferdinand Sokağı ve geniş kaldırımlarında pek modern Praglılar'ın pazar öğlelerini geçirdiği Graben'de* bulabilirdi, isterse Machal ya da Pátek olsun birine rastlayabileceği umuduyla o yöne yöneldi. Kafasından tam bu düşünceleri geçirirken Pátek'e rastladı. Modern öykü yazarı hemen önünde yürüyordu. Açık gri renkte gıcır gıcır bir giysi vardı sırtında; bu giysiyle adeta biraz buruk ilkbaharın üzerine kol kanat germekteydi. Yürürken giysinin belirgin ütü çizgileri hiç kırışmadan kalıyor, ayaklarında zarafetle taşıdığı ışıl ışıl rugan ayakkabılarına kadar kusursuz bir şekilde uzanıyordu. Arkasından yetişen Bohusch'un kendisine ses-

* Prag'da bir gezi yeri. (Çev. n.)

lendiğini işiten Pátek, eldiverili elini (*Café au lait*, 6 3/4)* bir kayıtsızlıkla başındaki alçak silindirin kenarına götürdü, halinden bir söyleşiye pek istekli görülmediği anlaşılıyordu. Ama Bohusch aradığı birini ele geçirdiğine öylesine sevinmişti ki, sıkılganlığını unutup bir davet beklemeden Pátek'in yanında, onunla birlikte yürümeye başladı. Arada rasgele bir sözcük çıktı Pátek'in ağzından, daha doğrusu sözcük ağzından yere düştü; Pátek, ufak tefek dostunun bu paha biçilmez kırıntıları havada kapıp kapmadığını pek umursamadı. Bohusch'a gelince, sürekli konuşuyor, zaman zaman yüksek perdeden gülüşlerle konuşmasına biraz ara veriyordu. El atmadığı bir konu yoktu. Hepsi pek başarılı sayılamayacak esprileri sağda solda yürüyenlerin ilgisini çekiyor ya da kızgınlığını uyandırıyordu, dört bir yana selamlar yollayan kibar ve genç Pátek ise genelde bir baltaya sap olamamış bu proleterle yan yana görülmekten bayağı hoşnutsuzluk duymaktaydı. İlk köşe başına geldiklerinde yolun öbür yakasında yakın bir dostunu görmüş gibi yapan Pátek bir süre gözlerini kırpıştırarak karşıya bakıp anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı, daha Bohusch neler olup bittiğini anlamaya kalmadan hoplaya zıplaya yanından uzaklaştı. Yürümeye devam eden Bohusch beş, on adım sonra yeniden durdu, gözleri yolun karşısındaki kalabalık içinde kaçak dostunu aradı, Pátek tek başınaydı. Bohusch'un yayvan yüzündeki tebessüm birden kayboldu, yanından kendisine hafifçecik dokunarak geçen birine aşağılayıcı bir söz söyledi; geriye dönüp sağına soluna omuz vurarak

* Sütlü kahve. (Çev. n.)

kalabalığı bir burgu gibi oyup geçti; güneş görmeyen, ıssız bir yan sokağa saptı. Gözleri yaşarmıştı. Bir süre atölyesine uğrayıp Schileder'i ziyaret düşüncesiyle oyalandı. Ne zaman gitse, Schileder hoş karşılıyordu kendisini. Ressam dostunun o anda işi olsa bile, Bohusch eline bir albüm alıyor, atölyenin beğendiği bir köşesine çekilip saatlerce albümdeki resimlere bakıyor, gözleriyle duvarlardaki yüksek rafları izliyordu; kornişlerle şuncacık bağdaşmayacak alabildiğine serüvensi bir hava içinde duran, yıllanmış yoğun toz örtüler altında birbiriyle güzel güzel geçinen araç ve gereçler durmaktaydı. Kendisini göz altında hissetmeksizin bu atölyede sık sık saatler geçirmişti Bohusch. Ne zaman atölyenin bir yerinde buruşmuş bir kadife ya da ışıl ışıl renkli bir ipek parçası keşfetse, gözlerini bir daha ondan ayıramamış, ressam dostu da her seferinde kumaş parçasını tutup kendisine armağan etmişti. Bohusch da sabırsızlıktan çatlayarak her seferinde eve koşup dört merdiveni apar topar tırmanmış, üzerinde kadife ya da ipek kumaşla kendini aynanın önüne dar atmıştı. Evet, zavallı Bohusch kuşkusuz sırtındaki iyice eskiyip yıpranmış giysiye hayli berbat, beş para etmez pazarlık giysi gözüyle bakıyordu, daha çocukken olağanüstü, görkemli giysilerle insanlar arasında gezip dolaşmayı özlemişti hep. Sırf kırmızı koro gömleğini üzerine geçirsin diye kilisede Kuddas ayininide* çömezlik yapmış, pırıl pırıl üniformaya kavuşabilmek için ileride en iyisi asker olmayı hayalinde yaşatmıştı. Ama bütün bunlar çok

* Hz. İsa'nın havarileriyle yediği son yemeği anmak üzere Hıristiyanlarda bir kap içinde ekmek ve şarabın kutsandığı tören. (Çev. n.)

gerilerde kalmıştı; en büyük bayramlarda bile üzerindeki siyah, havı dökülmüş giysiden başkasını sırtına geçirmeyi umduğu yoktu artık. Tek beklentisi, Frantischka'sının kendisiyle evlenmeye karar vermesiydi. O zaman düğün için hiç duraksamadan kendine yeni bir giysi diktirecek ve giysinin geniş bir kadife yakası olacaktı. Babasının işlemeli yeleği de o günü bekliyordu. Bohusch yeleği terziye verip kendi üzerine göre yaptıracaktı; o gün gelsindi yeter ki. Daha önceden gereksiz yere para harcamak istemiyordu. Peki, ama özlediği o gün çıkıp gelecek miydi? Önceki pazar Bohusch sevgilisi Frantischka'yı boşuna beklemişti. Ya bugün de gelmezse Frantischka?

Usta bahçıvan ellerinin titizlikle süslendiği heybetli mermer anıtların yer almadığı yoksul insanların gömütlüklerinde şöyledir durum: O masumiyetiyle bahar gömütlükten içeri ayak atar, parmaklıklı paslı kapının gıcırtısı işittiği son sestir. Nerede bulunduğunu sezmez. Ama arkalarındaki geniş alanda yaşam denizinin dalgalandığı sessiz duvarlar arasında ellerini kavuşturmuş ona dua eden, kilden yapılmış pırıl pırıl küçük melekçikler vardır. Ona değil de kime dua edecektir melekçikler? Ayrıca gencecik ve ürkek rüzgârlar için sanki bir ödül olarak üzerlerinde sağa sola canları istediği kadar ileriye uzanabilecekleri böyle bir haçtan, hele bu haç yüksekse, daha iyi bir destek yoktur. Ve rahatına diyecek olmadığı böyle bir yerde ilkbahar başka her yerdekinden daha çabuk gelişip büyür. En azından ufak tefek, siyahlar içindeki vücuduyla Bohusch, çuha çiçekleriyle gelincik kalabalığı içinde adeta kaybolmuştu; üstündeki henüz

yapraklanmadan çiçeklenmiş bir ağaçta pusu kurmuş rüzgâr zaman zaman Bohusch'un kucağına bir çiçek yolluyor, narin dallarını öyle maskaraca sallıyordu ki, yalnızlık içindeki Bohusch'u sanki bir saniye sonra tepeden tırnağa çiçeğe gömmeye niyetlenmiştir. Ama kambur Bohusch bugünkü keyifsiz haliyle onu anlayacak durumda değildi. Suratını asmış, çiçekleri giysisinin siyah yenlerinden uzaklaştırıyor, gözleri güneşli pazar günü üzerinden atlayıp bir başka, bambaşka günden içeri bakıyordu. Bu da yine bir gömütlükte geçirilmiş bir gündü. Yaklaşık üç yıl önce. Siyah giysileriyle birkaç kişi açılmış bir mezarın başında dikilmiş duruyordu. Uzun sakallarıyla ya da sinekkaydı tıraşlı yüzleriyle, dudaklarında genel olarak matem ve duygulanmışlık belirtisi sayılan buruşuklar, kavalyece bir kibarlık içinde erkekler, öte yanda ellerinde mendillerle fazla önem taşımayan kadınlar ve bu ağırbaşlı topluluğun ortasında ufak, biçare, ak saçlı bir kadın. Kadın acılara gömülmüştü, acı tümüyle avcuna almıştı kadını; biçare vücudunun her çırpınışına, boğuk sesinin her yakarışına el koymuştu. Bu yüzden çevresindeki her şeyi unutmuş, oğlu zavallı Bohusch bile aklından çıkıp gitmişti. Ve Bohusch buna bir şaşırmıştı ki! Annesini o zamana kadar hiç daha böyle görmemişti. Bohusch'un halinde asla bir olağanüstülük yoktu, tek düşündüğü şey, babasının nasıl olup da tabutun içine sığabildiğiydi. Tabut fazla büyük görünmemişti gözüne ve belki babası bu yüzden içinde *öyle* tuhaf yatmak zorunda kalmıştı. Babası dizlerini biraz yukarı kaldırmış olarak canlanıyordu hayalinde. Bir ara kuşkusuz o hiç işitil-

medik düşünce aklına gelip bacaklarımı uzatayım dedi mi, sarı sandığın hiç şüphe yok ya aşağıya ya da yukarıya bel vereceğini düşünmüştü Bohusch. Kafası böyle düşüncelerle dolup taşarak cenaze alayı dönüş yolunu tutana kadar bekledi. Ama duyduğu acıyla sürekli hıçkıran annesinin gözünün kendisini hâlâ görmediğini fark edince, büsbütün korktu. Çünkü zavallı ufak tefek kadının belki ilk iki yıl dışında kırk yıllık evlilik hayatında kavga gürültüye katlanamayan kocasından çekindiği için ağlamayı göze alamadığına ve şimdi farkında olmaksızın kavuştuğu belli bir özgürlüğün rahatlatıcı keyfini yaşayarak zamanında yapamadığının acısını şimdi akıttığı gözyaşlarıyla yıl yıl çıkarmaya çalıştığına nasıl akıl erdirebilirdi ki! Ve kırk yıllık gözyaşları öyle bir solukta akıtılacak gibi değildi. Şaşırıp kalan Bohusch, oradakilerin birinden ötekisine bakıp duruyordu. Ölen kişinin törene katılan dostları ve yoldaşları birer birer Bohusch'un önünden yürüyüp geçti; aralarındaki pek nazik kişiler bir şey söylemeden Bohusch'un elini sıktı, her seferinde de annesinin gözleri yaşla doldu. Prensin özel uşağı yabancı – düzgün bir Almanca'yla, "Hiç de öyle yaşlı biri değildi babanız." dedi Bohusch'un elini sıkarken. Bununla ölmüş kapıcı babasının kendisinden, yani Prens Hazretlerinin İngiliz uşağından sadece iki yaş büyük olduğunu vurgulamak istemişti. Her el sıkış Bohusch'un ürkekliğini daha da artırmış, doğrusu olağanüstü bir şeylerin gerçekleşmiş olması gerektiğini ancak şimdi aklından geçirmeye başlamıştı. O zaman cenazeye katılanların kaskatı resmiliğinden korkarak kafilenin birkaç adım gerisinden yürümeye

koyulmuştu. Birden kendisine doğru iki kolun uzandığını fark ederek başını kaldırdı; genç, sarışın bir kız alnından öptü Bohusch'u. Serincecik dudakları vardı, bunu hissetti Bohusch, daha da hoşuna giden bir şey de kızın ağlamayışıydı. Yalnızca üzgün, pek üzgün bir ifade seçiliyordu gözlerinde. Bohusch kızın gözlerini görünce, karanlık bir ormanı düşünmekten kendini alamadı. Korkunç bir şeyi değil, yalnızca karanlık bir ormanı. Ve orman içinde yaşanabilirdi. Böylece bu üzgün gözlere, Frantischka'sının gözlerine hemen ısındı. Öte yandan kızı kimse tanımıyordu, cenaze töreninde arasında ismini bilen yoktu, o da işte dışarıdan cenaze alayına katılıp gelmişti. Gömütlüğün kapısında, solgun parmakları arasında tesbihler tutan iki kadın dikiliyordu. "Selam sana ey..." ilahisini on yedinci kez okurlarken, Bohusch yeni arkadaşıyla el ele tutuşarak kadınların önünden geçti; ilahilerine ara veren kadınlardan biri sırıtarak, "Şu kamburun yanındaki kız yok mu, ölen adamın sevgilisiydi." dedi. Ve bir ıslığı andıran kikirdemeleri yavaş yavaş on sekizinci "Selam sana ey..." ilahisine dönüştü. Ne var ki, Bohusch söylenenleri işitmemişti. Gözünü çevirip yeniden yanındaki sarışın kıza baktı; kız, elini okşayarak alnında gezdirip de, "Sen öyle iyi kalpli, öyle iyi kalpli birisin ki!" deyince, elini tutup öpmeden duramadı, yüreği hızlı hızlı çarptı bu arada; sırtında buz gibi bir şeylerin gezindiğini hissetti, kafasının içinde her şeyin bir gümbürtüyle çatırdayıp yıkıldığını duydu, ellerini sımsıkı birbirine geçirmişti, acıdan bağıracak oldu, derken bağırmayı bırakıp fısıldadı sadece: "Sen benim canım sevgilimsin, öyle de-

ğil mi?" Kız güldü, yüksek sesle gülerek başını salladı; gözleri o sevimli hüzünle doluydu. Ama bu olay çok gerilerde kalmıştı. Malvinski Gömütlüğü'nde çiçeklenmiş ağacın altında oturan Bohusch, şimdi Frantischka'ya yine aynı soruyu yöneltmeyi ne çok isterdi. Oysa gözlerini dikmiş akşamın kırmızı yüzüne bakıyor ve biliyordu ki, Frantischka artık gelmeyecekti. Bu konuda en ufak bir umut yoktu içinde, öyleyken tümsekler ve haçlar arasında oturup kaldı, yanında yöresindeki yatan pek çok insan gibi aynı hakla gömütlüğü kendine yurt edinmek isteğiyle adeta büyülenmişti. Ne yapması gerekiyordu bunun için? Tanrım, gözleri oradaki kuleleri, çatıları, yukarılardan aşağı dökülen bayırı usulcacık koyuvermeli, gökyüzüne, akşamın ilk yıldızına veda etmeli ve ruhunun derinliklerindeki bir şey bir kez daha nefes aldıktan sonra Frantischka deyip susmalıydı.

Hepsi bu kadar. Peki, çok mu zordu bu? Zordu demek; çünkü Bohusch doğrulup kalktı, tekerlek izleriyle araba yolundan aşağı inerek geniş ana caddeye çıktı. Işıl ışıl titreşen gri bir sis, yol üzerine bastırıp alev alev yanan fenerlerin aydınlığını adeta havada yakalıyor, dolayısıyla ışıktan birazı olsun gezmeye çıkmış kalabalıklar üzerine dökülemiyordu; insanlar Bohusch'un ancak iki adım ötesinde adeta bir sonsuzluk içinden şekillenip çıkıyor, onun hemen arkasında yine bir hiçlikten içeri gömülüp kayboluyorlardı. Bohusch ruhunun derinliklerindeki içgüdüye uyup başını kaldırmaksızın durmadan yürüse, yorgun bir beygirin sessiz ahırında soluğu aldığı gibi, buzların sürüklenmesinden beri deli dolu akıp duran Mol-

dau Irmağı'nda soluğu alırdı. Ama Bohusch *başını kaldırdı.* Çevresini saran sis giderek büyüyen güçlü bir sesle kendisiyle konuşmaya başlamış, daha önce veda etmek istediği kuleler o görkemli Ave Maria seslerini yükseltmişti. Sanki yukarılarda, çatılar üstünde, dışa kapalı kıvrımların, büklümlerin ardında büyük bir şenlik kutlanıyordu. Ve ansızın yukarılara uzanan ruhu, Bohusch'un önüne geçmesine fırsat kalmadan havadaki gizemli şenlik içinde çözülüp kayboldu. Zavallı Bohusch oracıkta durup ruhunun peşinden baktı. Sekiz gün sonra Paskalya pazarı olduğunu düşünmeden edemedi, sevinçle doldu gönlü, gülümseyerek annesine dönüp geldi ve bütün bir akşam annesine öylesine komik şeyler anlatıp durdu ki, yaşlı kadın gülmekten kırıldı, başı döndü. Bu durumda Bohusch'un sevgilisi Frantischka'yla ileride evlendiklerinin düşünü görmesi şaşılacak şey miydi? En küçük ayrıntılarına kadar her şeyi görmüştü düşünde, nişanlısının kulaklarından kan damlaları gibi sarkan mor renkli küpelere kadar en küçük ayrıntıları. Ve hiçbir aksaklıkla karşılaşılmamış, nikâh töreni büyük kubbeli St. Niklas Kilisesi'nde gerçekleşmiş ve kilisenin rahibi Bohusch'u hemen tanımıştı. Buraya kadar her şey iyi güzeldi, ışıl ışıl bir gün gibiydi. Ama birden pek tuhaf bir olay olmuştu. Genç, oh, gencecik bir kız mihrabın önünde Bohusch'un yanı başında diz çöken nişanlısını kucaklayıp haykırmıştı: "Onu asla bırakmam sana! Onu öyle seviyorum ki!" Bunu avazı çıktığı kadar bağırarak söylemişti, oysa dikkat buyurulsun, koskoca, vakur St. Niklas Kilisesi'nde bulunuyorlardı. Doğal olarak damat adayı Bohusch (hani

(gerçekten de koyu kırmızı kadife yakasıyla gıcır gıcır bir giysi vardı sırtında) kendisini seven bu genç kıza daha bir dikkatle bakmıştı. Carla'ydı bu, Frantischka'nın küçük kızkardeşi Carla; Bohusch şöylece tanıyordu kendisini, onun verdiği bu rahatsızlığa iyice içerledi. Ama daha bir yakından bakınca sarışın kızın üzerindeki rahibe giysisini fark etti; birden öyle sevindi ki, sıçrayarak uyandı. Yatakta oturup da kendini toparlayıncaya kadar bir süre geçti aradan. Derken Yeşil Perşembe'ye* daha kaç gün kaldığını hesapladı, bunun yalnızca üç gün olduğu sonucuna varınca gülümsedi ve bu gülümsemeyle artık düş falan görmeden sabaha kadar uyudu.

***

Önündeki alanı kesip geçen cılız ağaçlıklı yola karşın Prag'daki kral şatosunun çok soylu bir görünüşü vardı. Barok kapıların parmaklıkları arkasında yorulmak bilmeyen nöbetçinin bir ileri bir geri salınıp durduğu büyük ve beyaz ön avlusuyla eski kral şatosunun geniş cephesi, insan üzerinde alabildiğine görkemli bir izlenim bırakıyordu. Prens von Schwarzenberg'in baba ocağı şatoyla biraz sıkıcı bir diğer yapı adeta sürekli bir reverans durumunda insanı karşılıyor, şatonun sağında ise başpiskoposun yeni boyanmış sarayı kendisine yaranmak isteyen bir tavırla yanına kadar sokulmuş yüksek rütbeli din adamlarıyla ve piskoposların küçük konutlarına adeta göz kulak oluyordu. Şatonun yanında, şatoya çıkan merdivenle

* VII. yy. sonuna doğru Son Yemek'in ayin olarak Hıristiyanlarca kilise kapsamına alınmasını anımsama günü olarak kutlanan Paskalya öncesindeki perşembe günü. (Çev. n.)

dik Spron Sokağı'nın açıldığı köşede kalmış bir boşluk vardır; burada Laurenzi Tepesi ve Belvedere arasına sıkışmış olarak Prag kenti, mimarinin bu zengin ve devcileyin destanı eşsiz panoramik manzaralarıyla yer alır. Işıkla ve yaşamla dolup taşarak Hradschin'in gözleri önünde yayılıp serilir, kentin eski dizelerine boyuna bir yüceliği içeren pırıl pırıl yenileri eklenir. Bir yanı bu aydınlık manzarayla sınırlanmış görünen yapı ev dizisinin öbür ucunda yoksul, tek katlı bir bina durur; elleri gözlerinin önünde, her Allah'ın günü durur oracıkta, yanı başındaki ihtişama düpedüz gözlerini kapar. Bütün o çevredeki çocuklar ürkek bir ürpertiyle binanın vakur suskunluğu önünden geçip gider, ona ilişkin kendilerine biri bir şey anlatmaya görsün, bütün gece uyku girmez gözlerine ya da solgun yüzlü rahibelerin acayip işlere kalkıştığı korkulu düşler görürler. Kuşkusuz, bu, körpe hayal güçlerini kanatlarla donatmaktan geri kalmayacak, hep bu acımasız duvarlar arasında suskun ölümlerini yaşayan Banabiter'lerin kendi aralarında da tek bir söz konuşmadığını ve birinin ötekinin gözünde bulduğu kadarcık güneşi bile birbirlerine sunmalarına izin verilmediğini görüp anlayacaklardır; rahibeler ürkek dualarla bölünen geceleri ancak tahtalardan çatılmış tabutlarda geride bırakacaklar, sonunda hepsi –fazla bir zaman da geçmeyecekti bunun için– karanlık duvarlar içinde baharın asla yanına sokulamayacağı alabildiğine derin bir toprak parçasına gömüleceklerdi. Barnabas çilecilerince kurulmuş bu kardeşlik tarikatının soyu çoktan kurumuştur. Son iki mensubunun yarı kırılıp dökülmüş kafatasları Santa Maria

delle Victoria'ın unutulmuş katakomplarındaki mermerden bir mihrap üzerinde durmakta, çürüyüşün dualara yer vermeyen dinginliğinin keyfini sürmektedir. Ne var ki, rahibeler çilelere katlanmada çok dayanıklıdır. Yaklaşık on beş yıl önce kapı rezelerinin paslı huzuruna son kez darbe vurulmuş, civardaki ak saçlı insanların pek güvenilemeyecek belleklerine dayanarak dediklerine göre, henüz yaşayan yedi rahibenin yanına bir sekizincisi katılmıştı; ama ilgili söylentiler oldukça tutarsız tahminlerdi sadece. Ne var ki, henüz çiçeği burnunda yeni kurbanı getiren araba içine bir göz atan genç ve keskin görüşlü başka kimseler de vardı ki, bunların yeminle belirttiğine bakılırsa, dile gelmeyecek güzellik ve soylulukta bir kızdı bu kurban ve seyrek rastlanır bir letafet örneği böyle bir kızın manastırların en korkuncunda sararıp solmasına göz yummak günahtı doğrusu. Söz konusu kişilerin anlattığı daha başka şeyler de vardı; ama söylenenlerden bazısı, kızın bu erken yaşta hayata veda etmesine yol açmış olabilecek nedenlere ilişkin dedikoduydu; bu nedenler konusunda hayli romantik büyük öyküler uyduruluyor, öykülerde birbirinden alabildiğine değişik hançerler Bengal ateşlerinde şimşek şimşek çakıyor, dadılardan dinlenen tüm masallardaki birbirinden alabildiğine şeytan prensler, bu varsayımları yaşam olanağıyla besliyordu. Kuşkusuz yaşamdan böyle bir el çekişin gerisinde gürültülü ve korkunç bir olayın bulunması gerekeceği kesinlikle bilinmekteydi. Ama ve arka planda belki de içten içe yaşanan bir acının, alabildiğine duyarlı kişilerin ruhunu, dorukları ve uçurumları içeren yaşantıla-

rın artık geride kaldığına, bundan böyle küçük çukurlar ve gülünç tepeciklerle engin bir düzlük içinden bir yolculuğun başlayacağına ilişkin sezgisel bir kesinlikle dolduran derin ve sessiz düş kırıklıklarından birinin yer alabileceği her zamanki gibi unutuluyordu. Güzel ve yorgun kız, Bohusch'un da çocukken oyunlar oynadığı Sporner Sokağı'ndaki yüksek ve karanlık prens şatosundan geliyordu. Kapalı bir araba içinde prenses Aglaja'nın yalnızlık içindeki yeni evine götürülüşü, o zamanlar bir yeniyetme Bohusch'un hayatında önemli bir olaydı. Aslında o tarihte prensesin nasıl göründüğünü asla gözleri önünde canlandıramıyordu Bohusch; belleğindeki prensese ilişkin görüntü, onun altın gülüşünün yolunu şaşırmış bir kırlangıç gibi sarayın vakur hollerinden kanat çırpa çırpa gelerek, dehşete kapılan İngiliz mürebbiyeye inat, hışırtılı parkın özgür enginliklerinde kaybolduğu günlere ilişkindi. Sporner Sokağı'nda iki çocuk birbiriyle hayli sık karşılaşıyor, gevezelik edip şakalaşıyor, üzerlerindeki baskıdan, yani Aglaja mürebbiyesinden, Bohusch da o sessiz, vefakâr hüznünden kurtulan çocuklar gibi birbirini kovalıyordu. Söz konusu dönemi, kapıcının oğlunun bu arada büyüyüp bir hanımefendi olmuş oyun arkadaşını görmediği yıllar izlemiş, dolayısıyla, Bohusch anılarında prenses Aglaja'nın yaşamdan el çektiği tarihi çocukluğun şenlikli saatlerinin yanıbaşına götürüp koyuyor, en parlak günün bir an gelip alabildiğine koyu bir geceye, en zengin bir yazın doğrudan doğruya iç karartıcı bir kış gününe dönüşeceğine inanıyordu. Zenginlere ve ayrıcalıklı kişilere adeta yazgının dost gözüyle bakıp yalnız-

ca zavallı kişilere düşmanlık ve kinle yaklaştığı görüşünü, acımasızlığı kendisini korkutan bu görüşü kafasından uzaklaştırmasına yol açan önemli bir olay niteliği taşımıştı prenses Aglaja'nın manastıra girişi. Koca bir önyargılar yumağı ansızın elinden çıkıp gitmiş, bir dünya görüşü, bir inanç armağan olarak kendisine sunulmuştu; Bohusch'un içinde yeşerip olgunlaşacak tohumlardı bunlar; daha yürekli biri olaydı, belki söz konusu tohumlar içinde kalmayacak dışarı taşabilirdi. Ama güçlü bir vücuttan özgürce ve görkemle büyüyüp dışarı taşarak eylemlere dönüşen her şey zavallı kambur Bohusch'da renkli, tuhaf düşler, ürkek coşkular kılığına bürünmüş, bunlar giderek küçülen bir dünyanın dışına çıkamayarak prenses Aglaja'nın hayalinin çevresinde ince bir halecik olup çıkmıştı. Çaresizlik içindeki şükran duygusu söz konusu hayali o kadar uzun süre süsleyip durmuştu ki, nihayet bir zamanlar gülen, sevimli çocuk solgun yüzlü gizli bir sevgiliye, sevgili de Bakire Meryem'e çok benzeyen ve kendini tümüyle Bohusch'un seyrek isteklerini dinlemeye ve onun yorulmak bilmeyen hayal gücünün kendisine yakıştırdığı bütün üstün özellikleri sabırla kabule adayan çok saygın bir azizeye dönüşmüştü. Bütün dünya için ulaşılmazlığına karşın ermişinin yine de yaşıyor oluşu ve ebedi duvarlar içine tek mücevher olarak yanında götürmüş olması gereken çocukluğunun sırdaş kişisi diye kendisini bilme öbür inanç sahiplerine göre ne büyük bir üstünlükle donatıyordu. Bohusch'un Frantischka'yı sevgilisi yapması, söz konusu ilişkide en ufak bir sarsıntıya yol açmamıştı; çünkü o tarihte Aglaja'nın tanrılaşma

süreci öylesine ilerlemişti ki, nurlanmış vücudu bütün küçük dürtülerin ve bunaltıcı düşlerin üstünde bir yeri elinde bulundurmaktaydı. Bohusch yılda yalnız bir kez, o da Barnabiter Manastırı Kilisesi'nin bütün ziyaretçilere kapısını açtığı Yeşil Perşembe günü kendini ermişi Aglaja'ya adıyordu. Bu küçük, karanlık ve oldukça gösterişsiz kilise, ana mihrabın arkasında manastırdan bir duvarla tamamen ayrılmıştır; duvarın arkasında tarikat mensubu rahibeler resmi ayinlere katılırlar. Hıristiyanlığın Çile Cuması'nın* arifesinde, yalnızca o gün rahibelerin sesleri duvar içinden usulcacık sızıp gelir, kilisede ibadet eden birkaç kişi üzerine uzak bir yakınma gibi çöker. Derken küçük cemaat kulak kabartır, ürküp nefesini tutar, ürperir; mihrap başındaki rahip dualarına ara verir, çömez oğlanlar gözlerini korkuyla ibadet mahallinin karanlık köşelerine çevirir ve kilisenin duvarlarındaki karanlık resimler uykularından uyanır. Birden çömezin elindeki tiz sesli çıngırak bozar büyüyü. Duvardaki resimler yeniden ölüm uykusuna yatar, rahip elindeki kadehin üzerine eğilir ve ibadet için kiliseye gelenler oturdukları sıralarda kımıldanır, hızlı hızlı burunlarını temizleyip fısıldaşırlar: "Ses o kadar zayıf geliyor ki! Hâlâ sekiz kişiler mi acaba?" Ardından omuzlar silkilir, göğüs geçirilip sümkürülür yeniden.

Bu Yeşil Perşembe'de de yine böyleydi durum. Bohusch en önde diz çökmüş, ermişi Aglaja'nın çağrılarını bekliyordu; sesinin tonunu unutmamıştı ve koro halinde söylenip uzaktan gelen ilahide ermişinin sesini ötekilerden ayırt edebileceğine her zaman

* Paskalya öncesindeki haftanın (çile haftası) cuma günü. (Çev. n.)

kesinlikle inanıyordu. Onun ezgisini havada kapıyor, solmuş bir kumaştan ipek bir iplik alır gibi koronun bütününden çözüp alıyordu. Adeta onun ezgisini herkesten önce yakalıyor, korodaki diğer sesleri kilisede kulak kabartmış dinleyen ötekilere yolluyordu. Ama bugün daha başta anladı, ermişi yoktu koroda. Kapıldığı dehşet ne kadar yadsımak isterse istesin, biliyordu, yoktu ermişi. İyice abandı ileriye doğru, içindeki korku duvar arkasından gelen en küçük bir sesi pusuda gözledi ve gırtlağına sarıldı hemen, ama her defasında daha bir kesin anladı ki, ermişi koroda yoktu. Ve sonunda sınırsız bir endişeye kapılarak ellerini ileriye, daha ileriye uzattı, bütün parmak uçlarıyla kulak verip dinledi, ermişi yoktu. Birden bir çığlık koptu, çömezin çıngırak sesine denk geldi çığlık, yalnızca bir çığlık, ardından Tanrı'sı kendisinden yüz çevirmiş biri gibi sıranın üzerine yığılıp kaldı Bohusch.

***

Bohusch'taki büyük değişikliği fark eden ilk kişi Ressam Schileder oldu. Değişikliğin nereden kaynaklanabileceğini şöylece bir düşündüyse de kestiremedi bir türlü. Karısı Mathilde de işin içinden çıkamadı. Bunun üzerine kendilerini şaşırtan değişikliği unutup gittiler. Derken Paskalya Pazarı'ndan kısa süre sonra bir öğle öncesi Pátek atölyeden içeri girerek, "Edepsizlik!" diye haykırdı. Fırça ve paletini elinden bırakan Schileder, başından şapkasını çıkarmaksızın atölyede bir aşağı bir yukarı gidip gelen sinirlenmiş dostuna baktı. "Günaydın! Ne oldu sana böyle?" diye sordu. Ne var ki, öykü yazarı Pátek birkaç kez daha "Edepsizlik!" diye yineledi, ancak daha sonra durup

o kusursuz silindir şapkasını bir albüm yığını üzerine büyük bir dikkatle koyacak oldu. Ama ilkin albüm yığınına dokundurduğu eldivenli işaret parmağını sanki yanan bir sobaya değdirmiş gibi hemen geri çekti. Acınacak bir çaresizlikle şapkayı elinde dengeleyerek bir avcundan öbürüne aktarırken sitemli sitemli ressam dostuna baktı. "Senin burada da her yer toz toprak içinde." dedi duraksayarak, "İnsan üzerinden bir şeyi çıkarıp bir yere koyamıyor." Sonunda kendini emniyette hissederek bir sandalyeye çöktü. Hayli tutarsız bir şekilde anlatmaya başladı: National'dan geliyordu; arkadaşlarla oturmuş, pek çok şey üzerinde konuşmuşlardı. Sözünü yarıda keserek, "Bir sigaran var mı?" diye sordu Schileder'e ve Schileder bu istediğini karşıladıktan sonra devam etti: Pek çok şey üzerinde konuşmuşlardı işte. Ve o kişi –demek istediği bir baltaya sap olamamış o proleter– öylesine dikkati çekecek şekilde ve aceleyle konuşmalara katılmıştı ki, Pátek sonunda bu küstah herife hiç unutamayacağı bir ders vermekten kendini alamamıştı. "Konyağın yok mu?" diye sordu Pátek konuşmasının bu meraklı yerinde. Konyak kadehini alıp kafasına dikti. Kollarını havaya kaldırıp pencereye yaklaştı, yüzünü gözünü çarpıtarak sürdürdü konuşmasını, "Biliyor musun herifin kalkıştığı küstahlığı? İtiraz etti söylenenlere. Daha önce duydun mu böyle bir şey? İtiraz etti. Bu kadarla yetinmeyerek hakarete yeltendi, benim gibi birine hakaret etmek küstahlığında bulundu." Ressam Schileder, "Ne söyledi peki?" diye sordu. "Bilmiyorum." diye yanıtladı Pátek. Schileder'in hayretle kendisine baktığını görünce çarçabuk, biraz

afallamış ekledi: "Ne yani, böyle saçmalıkları aklımda tutacak kadar vaktim olduğunu mu sanıyorsun? Onun hesabına utandım sadece ya da işte öyle bir duyguya kapıldım. Bir gerçek varsa, düşün, kalkmış hakaret ediyor bana. Böle biri karşısında nasıl utanç duymaz insan?" Soylu öykü yazarı, kısa bir süre daha ateş püskürdükten sonra Schileder'in çalışmalarıyla ilgilenmeye koyuldu, şu ya da bu resme göz gezdirdi, yüzleri duvara dönük oracıkta duran değişik çerçeveleri işaret parmağıyla başparmağı arasında dikkatle tutarak havaya kaldırdı. Pátek'in davranışını babacan bir tavırla hoş karşılayan Schileder, çok geçmeden genç dostunun keyfinden ağzı kulaklarına vararak veda edip gitmesine şaşmadı. Pátek'in hep yaptığı şeydi bu. Az çok etkileyici kısa bir sahne sergileyerek canını sıkan bir olayla hesaplaşır, işi çözüme kavuşturup rafa kaldırır, kendi ifadesiyle atlayıp geçerdi üzerinden. Ama söz konusu tutumu, 'büyük galip' Pátek'i, Bohusch olayını, aynı öğle öncesinde beş kez daha, her defasında da kendisi için daha elverişli bir perspektiften yaklaşarak yinelemesini önleyememişti. Modern bir operet şarkıcısının odasında dile getirilen beşinci versiyon, olumlu ilkesini anlatıcının kendi modern şahsında sergilediği ikicil bir dünya felsefesinin zarif bir anlatımını içermişti. Ve sonunda herkesin kendi deneyimlerine ve kısmen Pátek'in sağda solda söylediklerine dayanarak öğrendiği şey gerçek bir özden yoksun değildi: Bohusch, eski Bohusch olmaktan çıkmıştı. Sevgilisi ve ermiş Aglaja'sı Bohusch'u terk etmişti. Bohusch her ikisine de kendinden pek çok şey verdiğini, geride ona çok

az şey kaldığını anlamıştı. Bu son kalan servetini hiç el sürmeden götürüp Moldau Irmağı'na mı atsa daha iyi ederdi, yoksa elinde kalmış sermaye hayatın büyük bankasına kârlı bir şekilde yatırabileceği kadar büyük müydü, bu konuda karara varmak için birkaç saat kendi kendisiyle savaştı, kafa yordu. Düşünüp taşınırken ansızın aklına gelen bir söz, kesin bir karara varmasını sağladı. Rezek o unutulmayacak akşam demişti ki: "Halk ileride belki size bir kez daha gereksinim duyacaktır." Ayrıca şunu da söylemişti Rezek: "Aklınızı başınıza toplayın yeter ki!" Şimdi ise Bohusch, her zamankinden çok aklı başında olduğuna yemin edebilirdi. Sonra, eskisinden daha da cesur hissediyordu kendini. Kafasından pek çok şey geçiriyor, düşündüklerini fırsat buldukça biraz modası geçmiş, uzun ve süslü cümlelerle dile getiriyor, böyle durumlarda kendi anlattıklarını kendisi dikkatle dinleyen birine dönüşüyordu. Ancak pek seyrek olarak, adeta unutkanlıktan, çekingen ve suskun biri olup çıkmaktaydı; eski Bohusch'un çığırtkanlıktan uzak altın düşüncelerle bir hayalet gibi karşısında dikilerek kendisinden eski günlerinin sessiz hüznüne geri dönmesini istediği anlarda korkuya kapılıyor, ama yine de metanetini kaybetmiyordu. Bütün gününü kahvede ve yollarda geçiriyor, ezgiler mırıldanıyor, ıslık çalıyor, bunu gören herkes dönüp ona bakıyordu. Bazen vitrinler önünde durarak kendi çirkinliğinin tedirgin yansısından başka bir şeyi seyretmiyordu. Her Allah'ın günü gerçekleşmeyecek bir şeyin yolunu gözlüyordu adeta. Nerdeyse içgüdüsel olarak bir an önce Rezek'le yüz yüze gelmeye bakıyor, san-

ki yaşanan *olayın* kendisi için nasıl bir sonuç doğuracağını *onun* ağzından duymak istiyordu. Ancak, Rezek hiçbir yerde yoktu; bir adres bırakmaksızın oturduğu yerden çıkıp gitmişti. Kahvede de kendisini bir gören olmamıştı. Norinski, "Antika adamın biri şu Rezek." dedi bir ara. Schileder, başını eğerek bunu onayladı. Bohusch ise "Aptalın teki." dedi alay ederek ve o eski, zavallı gülüşüyle güldü, ama oradakilerden hiçbiri bu gülüşüne katılmadı.

Aynı günün akşamı alışılmadık bir şey oldu. Yaşlı annesini de giderek daha çok ihmal eden Bohusch, her zamankinden geç bir saatte eve döndü. Elinde havaya kaldırdığı yanan bir kibrit, merdivenlerden birkaç basamak çıktı. Dolambaçlı holün koyu karanlığını gözleriyle araştırdı. Bodrum kapısı pek kapalı gelmedi kendisine; el yordamıyla ilerlemeye çalıştı, kollayarak açtı kapıyı, seyrek rastlanır bir kararlılıkla merdivenden aşağı indi. Rutubetli karanlıkta tamamen silinip kayboldu; uzaktan gelen yabancı sesler işitti. El yordamıyla soğuk duvarı izleyerek hiç sesini çıkarmadan yürüdü. Dehlize açılan deliğin önüne yığılmış odunlar bir kenara itilmişti. Gizli dehlizde bir parıltı fark edince korkuya kapıldı. Ama bir başka duygu baskın çıkarak onu dehlize yaklaşmaya zorladı. İlkin pek yakından gelen seslere kulak kabarttıysa da, bir şey anlayamadı. Bunun üzerine kendisini de şaşırtan bilinçsiz, ustalıklı bir devinimle delikten içeri girdi, ama deliğin ağzında kalıp ileri sokulmayı göze alamadı. Seçebildiği tek şey, biraz uzağında yerde duran büyük fener oldu; fenerden dökülen doygun bir ışık oracığa serpilmiş ince bir sıvı gibi çini ze-

ının üzerinde yüzüyordu. Bir daire şeklindeki ışık gölünün çevresinde genç erkeklerin, orta yerinde ise genç bir kızın ayakları fark edilmekteydi. Bohusch'un gözleri bu ayaklara tutundu, rengi belirlenemeyen bir giysi üzerinde yavaş yavaş yukarılara tırmandı, loşlukta aydınlık ve canlı iki kız eli algıladı, eller hızlı hızlı devinimlerle Bohusch'un hâlâ anlamını çıkaramadığı seslerin yardımına koşuyordu. Ama elleri anlamıştı Bohusch; bu çılgın ellerin bir şeyi tutmuş sarsıp silktiğini, o genç ve kutsal atılganlığıyla bir haksızlığı yıkıp atmak istediğini ansızın kavramıştı. Derken ellere karşı bir sevgi uyandı içinde. Başını usulcacık kaldırıp bu sevimli ellere ait yüzü aradı. Yüzde güç bela keşfettiği çizgileri boyuna yeniden silip atmaya çalışan kıskanç gözlerle inatçı bir savaşı aceleyle sürdürdü, sonunda zaferle çıktı işin içinden. Carla'yı tanıdı. Ve öylece durup bekledi. Hayret ve hayranlıkla dolu gözleri, karanlığa aldırmayarak genç kızın güzel ve coşkulu yüzünden bir daha ayrılmadı, dudaklarından dökülen sözcükleri uzun bir zaman soğurup aldı içine, nihayet sözcükler kendilerine özgü bir tınıya kavuştu; düşünde işittiği, "Onu öyle seviyorum ki... Onu öyle seviyorum ki!" sözcüklerinden bildiği tınıydı bu. Bunların hepsi bir anda olup bitmişti. Sonraki dakikalarda ise genç kızın sesi, boyuna daha gerilere çekilip alınan birinin sesi gibi giderek hafifledi; daha demin kızın dudaklarından belli bir hedef gözetmeksizin dökülen öylesine renkli ve mağrur sözcükler karanlıktan içeri utanarak, çırılçıplak ve usulcacık sokuluyor, Carla'nın yerde bir nesneye yapışıp kalmış gözleri ağır ağır sönüyordu. Derken bir kıpırdama oldu.

Dehlizdekilerin gözleri Carla'nınkileri izledi, bir saniyecik bir süre Bohusch'un dik dik bakan iri gözleri bütün bakışları üzerine çekti. Yalnızca bir saniye. Derken dehşetle irkildi dehlizdekiler, isyankâr kuleler gibi ayaklandılar, şaşkınlık içinde fısıldaşmalar ve kudurmuşçasına lanet okumalarla dehlizin derinliklerine kaçtılar ve fenerin ışığı sarı bir kedi gibi Bohusch'un yüzüne atladı. Birden uyanıp kendine geldi Bohusch. Titriyordu.

"Rezek!" diye bağırdı.

Rezek, hemen üzerine eğildi Bohusch'un.

"Bohusch! Köpek seni! Bizi mi gözetliyordun?" dedi kulak tırmalayıcı bir sesle.

Bohusch gözlerini devirdi. Rezek'ten korkuyordu.

"Bizi mi gözetliyordur?" diye bir kez daha kükredi Rezek.

Korkusunun derinliklerinden daha gür bir sesle, "Rezek!" dedi Kambur Bohusch yeniden. Bu isimden başka şey de aklına gelmemişti. Daracık dehlizdeki konumu canını acıtıyordu, çaresizlik gözyaşlarına boğulduğunu hissetti. Rezek yardım edip ayağa kaldırdı Bohusch'u. Bohusch, yılgınlığa kapıldığı için hemen pişmanlık duymuştu, kafasında kotardığı planları düşündü; fena halde başarısızlığa uğramış üstünlük duygusuyla, "Her şeyi biliyorum." dedi. (Bununla genç kızın öfkeli iki elini kastetmişti.) "Demek gizlice dinledin konuştuklarımızı." diye yanıtladı Rezek, yeniden tehditkâr bir edayla. Birden Bohusch ürkeklik karışımı bir cesaretle, "Rezek!" dedi. "Ama Rezek! Ne diye öyle davranıyorsunuz bana? Ne diye öyle davra-

nıyorsunuz? Ben de sizin gibi biri değil miyim ha? Ben de bu işi anlarım herhalde, öyle değil mi? Ben de nihayet sizinleyim, bütün kalbimle yanınızdayım sizin." Rezek, acımasız bir merakla Bohusch'a baktı. Bohusch bu içe işleyen, insanın içinde ne varsa keşfedip çıkaran bakışın altında tam bir umutsuzluğa kapıldı. Birkaç kez aynı şeyi yineledikten sonra bir çare geldi aklına. "Ama ben olmasam hiç bulamayacaktınız." dedi. Bununla dehlizi kastediyordu. "Ona ihtiyacınız olacağını biliyordum." Ardından yapmacık bir kurnazlıkla, "Ve ne için ihtiyaç duyacağınızı." diye ekledi vurgulayarak. Rezek, onun söylediklerine inanmıştı. Kısaca karar verip, "Peki, ver şu elini!" dedi. "Ancak kimseye bir şey çıtlatmak yok!" Bohusch, belli bir özgüven duygusuyla kısa parmaklı elini fanatik Rezek'in eline bıraktı; el sıkışı bir onaylamadan, bir vurgulamadan uzaktı. Kendini zaferi kazanan biri olarak görüp koşullar öne sürmeye başladı derken. Uzaklardan alıp getirdi sözü; burada, aşağıda, onların arasında da halk ve özgürlük adına konuşabilecekti. Oh, çok, çok önemli planları vardı. Yeter ki Rezek burada konuşabileceği konusunda ona güvence versindi. "Hay hay!" dedi Rezek. Sonra vurgulayarak yineledi: "Ancak kimseye bir şey çıtlatmak yok!" Bohusch, umursamaz bir edayla başını sallayarak, "Olur!" dedi. "Ama kesin – burada konuşabileceğim?" Rezek, onu boş sözlerle avutarak bodrumun kapısına doğru itip götürdü. Bu kambur adamdan fazla çekindiği yoktu, ondan beklentisi daha da azdı, kısaca onu sıkıcı buluyordu. Merdivenden çıkan Bohusch'u yine geriye çağırdı. Üçüncü kez, "Ancak kim-

seye bir şey çıtlatmak yok." dedi ve sırıtarak kendisine bakan Bohusch'a bir şey uzattı. Bohusch uzatılan şeyi ilkin yakalayacak oldu, derken baktı, Rezek'in sert ve acımasız eliydi bu, yumruk yapılmış elden ince, uzun ve sivri bir bıçak gözdağı vererek öne çıkıyor, fenerin ışığı bıçağın ağzında solmuş kan gibi akıp gidiyordu. Bohusch ne kadar kendini zorladıysa da, yeniden gülümsemenin bir türlü üstesinden gelemedi. Umutsuzlukla yüzünü gözünü çarpıttı ve bir üşüme duygusuyla merdivenleri çıkıp odasına geldi. Sabah yakındı. Bundan böyle hiçbir gece Bohusch'un gözüne uyku girmedi. Gece gündüz Rezek'in kendisini çağırmasını bekliyor, o zaman neler neler konuşacağı üzerinde düşünüp duruyordu. Çok şey konuşacak, öyle çok şey konuşacaktı ki! Kafasında en incelikli şeyler alabildiğine kaba şeylere karışıyordu; bir an zavallı bir yetimin nasıl elinden tutulup hayata kazandırılacağından söz etmesi gerektiği duygusuna kapılıyor, bir an sonra ise aşağıdakilere kilise ve saraylara saldırmalarını tavsiye, hatta emredeceğinden emin bulunuyordu. Evet, en başta kiliselere! Ama öyle ya da böyle, kendisini bu topluluğun odak noktasında yer alan biri, güzel Carla'yla o bir sürü güçlü kuvvetli gencin saygıyla ve körü körüne sözünü dinleyeceği bir hükümdar olarak görüyordu. Kendini hanidir kadri bilinmemiş, ama sonunda söz ve paye sahibi olmuş biri gibi hissediyor, gece ve gündüzün kaynaşarak tekdüze ve gri bir bilinç bulanıklığına dönüştüğü zamanının uçsuz bucaksızlığı içinden yürüyüp gidiyor, gönlü bütün topluluktakilerin dikkatini kişiliğine yöneltmek isteğiyle dolup taşıyor-

du. Vefasız Ermiş Aglaja'sı korkakça davranıp kendini ebedi duvarlarla onun sevgi ve intikamından koruma altına almıştı; ama ününü çok geçmeden kuşkusuz kızkardeşi Carla'nın ağzından işitecek Frantischka'ya kendisi tarafından bağışlanma olanağı sağlamak istiyordu. Frantischka'yı arayıp bulmasının uygun kaçıp kaçmayacağını düşündü, sonunda kendisine layık olmayan sevgilisine iki gecesini ve üç gündüzünü vererek parça parça bir mektup yazdı. Kalem odalarının o pohpohlayıcı, şatafatlı üslubu bu mektubun sayfalarında adeta yabanıl bir havaya bürünmüştü. Harflerin büyük çoğunluğu mektubu yazanın ele avuca sığmaz karikatürleri gibi görünüyor, bu yetmiyormuş gibi alabildiğine acayip giysi ve külahlarıyla adeta onun soytarılıklarını kanıtlıyor, arkadan gelen her biri bir öncekini alaya alıp eğleniyordu. Bohusch, geniş tutulmuş mektubun ilk bölümünde tamamen ortaçağa özgü bir üstünlük havası içinde temiz ve sevecen düşüncelere sahip olduğuna Frantischka'yı inandırmaya çalışıyor, ikinci bölümde tuhaf bir şekilde uzayıp giden çok süslü cümlelerle gizli misyonunun öneminden söz ediyor, üçüncü bölümde ise şöyle yazıyordu: "Görevimin hayli gizliliği ve dile gelmeyecek önemi, büyük bir üzüntüyle belirteyim ki, halkımın özgürlüğe, benim de üne kavuşmama yardım edecek toplantıya katılmanı olanaksız ve erişilmez kılıyor, dolayısıyla seni (bunun için yakın bir tarih belirlenmekteydi) akşam saat altı ya da yedide bana gelmeye davet ediyorum. Geldiğin zaman senin ve annemin önünde, ihanete sapmaksızın, kişilere değil hani, çünkü korkum yok onlardan, muhteşem, yüce

ve haklı davaya ihanet etmeden konuşabileceğim kadar konuşacağım..." Ve bu uzun boylu davetin altına imza atılmış, aşırı zorlanan kalemden imza tesadüfen şöyle dökülmüştü: "Kral Bohusch; mektup Prag'da kaleme alındı." Yazdıklarını bir kez daha okuyan Bohusch gülümsemeden duramadı; mektubun sayfalarını nerdeyse yırtıp atmak üzereydi ki, şöyle düşündü: Hayır! En azından hoş bir şaka olur bu ve böyle olacağı kesin. Mektubu mühürleyip götürerek kendi eliyle kutuya attı. Kutunun içine mektubun düştüğünü işitir işitmez, derin bir nefes aldı.

***

Frantischka mektuba cevap vermemiş, zaten Bohusch da böyle bir şey beklememişti. Geleceğinden emindi Frantischka'nın; adeta süklüm püklüm gelip karşısında değişik bir Bohusch bulacak, yeni durumda onun dostluğuna büyük ve hak edilmemiş bir armağan gözüyle bakacaktı. Bohusch, yavaş yavaş, ağırdan alarak onu affedecek, sonra da kuşkusuz bu kez eskisi gibi Malvinska'ya değil, biz de varız diyebilecekleri başka bir tarafa, Prag'ın o sevilen gezi yerine ya da Yıldız Şatosu'na gideceklerdi. İşte Bohusch artık misyonunu bildiği, yaşamının özünü oluşturan büyük işlerden vakit bulduğu sayılı zamanlarda bütün bunları üzerlerinde fazla durmaksızın kafasından geçiriyordu. Doğrusu yıpratıcıydı yeni misyonu: Çaresizlik yıllarında usul usul düşündüğü o bir sürü önemli şeyi şimdi bir anda topluca kafasından geçirmek, hepsini bir bakışta görüp teker teker dile getirmek. İçinde değişik görüş, anı ve planlar öylesine bir izdiham oluşturuyordu ki, her defasında yanan bir ti-

yatrodan birbirlerinin gözünün yaşına bakmaksızın sürüler halinde dışarı fırlayan çılgına dönmüş insanlar gibi dudaklardan kendilerini paldır küldür dışarı atmaya bakıyordu. Bohusch kaşlarını çatarak, yukarıdan bir edayla, "Acele yok, teker teker!" diye yükseltiyordu sesini. "Her birinize sıra gelecek, merak etmeyin!" Ve işte böylesi durumlarda ansızın kalabalık olduğu gibi kayboluyor, silinip gidiyor, kafasının içi tümüyle boşalıp ıssızlaşan Bohusch bir şey düşünecek, hatta bir şey söyleyecek gücü bulamıyordu. Ancak birkaç fincan sıcak çay içtikten sonradır ki, o renkli kalabalık yeniden boy gösteriyor, sevinip gülmeye başlayan Bohusch'un da sonunda gözleri yaşla doluyordu. Bu arada içindeki huzursuzluk büyüdükçe büyümüştü. Bol bol gazetelere göz gezdiriyor, eski kitapları okuyor, çiziktirdiği o gülünç harflerden yazılarla defterleri dolduruyor, bütün bu uğraş arasında gece olsun gündüz olsun bir kahvede ya da bir kilisede, seyrek olarak evde birkaç dakika tavşan uykusuna yatıyor, çok geçmeden bu uykulardan korkuyla sıçrayıp kalkıyordu.

Sonunda Bohusch'un asıl zaferine katılmalarına izin vermediği annesinin ve Frantischka'nın önünde akşam yapacağına söz verdiği konuşma gününün sabahı çıkageldi. Gece değişik gazinolarda ve koltuk meyhanelerinde geçip gitmişti, bitkin ve uykusuz durumda Bohusch evler boyunca bir gölge gibi sessizce yürüyüp gidiyor, gözlerini bahar sabahının yoğun ve pembe sisine dikmiş aptal aptal, ilgisiz bakıp duruyordu. Fazla kimseye rastladığı yoktu yolda. Barut-hane yakınında, ellerinde kocaman alışveriş fileleri,

gülüp konuşan iki hizmetçiyle karşılaştı, gözleri işte öylesine hayat dolu ve uyanıktı, giysileriyle önlükleri gıcır gıcırdı, yeni olmanın sertliğini taşıyordu. Biraz ileride iki piyade eri geriden yetişip geçti Bohusch'u. Erler, adımları kaldırım üzerinde güm güm öterek yürüyor, üniformalarının düğmeleri güneşin erken ışığına el koyup küstahça Bohusch'un uykulu gözlerinden içeri yansıtıyordu. Derken haylaz bir pastacı çırağı, ıslığını Bohusch'un yüzüne üfledi; peşinden de sesli sesli güldü. Yanından bir polis geçti Bohusch'un; kendi kendine bir ezgi mırıldanıyor, şapkasının tüyleri havada hafifçe uçuşuyordu. Dükkânların kepenkleri gıcırtıyla açılıyor, vitrinlerin camları kendilerini olduğu gibi güneşin eline bırakıyor, beyaz alevler içinde yanıyordu. Bu körpe ve şenlikli diriliş içinden kambur vücuduyla, rengi uçmuş ve perişan, üzerinde buruş buruş bir gömlek ve kirli bir giysi, sürüne sürüne ilerlemeye çalışan Bohusch, bu haliyle burcu burcu kokan çiçek tarhlarının orta yerinde ele geçirilmiş zehirli, suratsız bir kurbağaya benziyordu. Çevresindeki ihtişamın hiç farkında değildi, yalnızca onun kendisini rahatsız ettiğini hissediyordu, belki mevsimlerden bahar, vakitlerden sabah olduğundan bile habersizde. Öte yandan, sabah vakti ilerledikçe, herkeste belli bir telaş, göze çarpıyordu. Her gün aynı saatte konuşmaksızın birbirini selamlayan insanlar yolda duruyor, endişeli ya da şaşırmış bir yüz takınıyor, omuzlarını silkiyor, gelenekselleşmiş belli bir şükran duygusuyla el sıkışıyor, on adım ileride yine başkaları tarafından alıkonuyorlardı. Belli ki herkesle ilgili, herkesi ilgilendiren bir haberi birbirlerine ilet-

mek istiyorlardı. Ferdinand Sokağı'nın köşesinde bir uşak, erkek ve kadın hizmetçilerin oluşturduğu bir çember içinde "Tschek y curir"den belli bir yeri okuyor, az ötede bir kahveden çıkan yaşlıca bir bay yanındakine Almanca şöyle diyordu: "Pek tehlikeli insanlardır. En iyisi bunları..." Bunları ne yapmak gerektiğini Bohusch anlayamamış, konuşan bay, ayaklarında pırıl pırıl iskarpinler, kendinden oldukça emin adımlarla yürüyüp uzaklaşmıştı; yanında kendisinden genç biri vardı, onun her sözünü başını eğerek karşılayıp alabildiğine bir sadakatle onaylıyor, bayla tamamen aynı görüşü paylaştığı görülüyordu. Natinoal Cafe'ye yaklaşan Bohusch bir pencere arkasında oturan Norisnki'yi fark etti; Bohusch'un göremediği yanındaki bazı kişilere o yiğitlik taslayan tavrıyla bir şeyler açıklıyora benziyordu. Bir an duraksadı Bohusch. Derken kahveye girmekten vazgeçerek rıhtımdan aşağı inip eve döndü. Yorulmuştu.

Bu arada Norinski açıklamalarını bitirmişti. Savurgan bir pozla kahvesini içti; fincanda kahve değil, zehir de olabilir, fark etmezdi. Ve büyük büyük laflar ederek, "Benim iyi bir Çek olmadığımı aranızdan hiçbiriniz söyleyemeyecektir." dedi. "Ayrıca, şu sefil Almanları da buna inandırmak için hiçbir fırsatı kaçırmayacağım. Biri çıksın karşıma da göreyim! Bakın aklını nasıl başına getiriyorum! Ama böylesi şeyleri o kadar da büyütmemelisiniz. Bunlar hiç değerindedir. Çocuk oyuncağından farkı yok hepsinin, bana inanabilirsiniz." Ardından doğrulup kalktı Norinski, kahvaltısının hesabını daha sonra ödeyecekti, sağa sola üç aşamalı babacan tokalar armağan ederek başı yuka-

rıda gardıroba yürüdü. Geride kalanlar samimi bir hava içinde birbirine sokuldu; Karás, gazetelerden olaya ilişkin kısa kısa notlar okumaya başladı. Hepsinde de aynı haber yer alıyordu: Bir kadının ihbarı üzerine polis gençlerin, öğrencilerin ve esnaf kalfalarının yer aldığı bir örgütün izini ele geçirmişti; örgüt üyeleri Hieronymus Sokağı'ndaki bir evin bodrumunda gizli gizli toplanıyor, vatana ihanet havası esen konuşmalar yapıyorlardı. Vurgulanması gereken ilginç bir şey de, kızların da söz konusu toplantılara katıldığı söylenmekteydi. Ve Almanca gazeteler bu alçak cani sürüsünün yok edilmesine seviniyorsa da, göz altına alınan suç ortaklarının susmakta diretmesinden dolayı komplonun fikir babasının şimdiye kadar güvenlik güçlerince yakalanamamasına hayıflanıyordu; polisin üstün eğitimi ve keskin görüşlülüğü sayesinde bu kişinin de ele geçirilmesi fazla uzun sürmeyecekti. Ve nihayet Almanca gazetelerde ayrıca belirtildiğine göre, bu genç caniler vatan hainleri üzerinde çoktan beri beklenen örnek ceza uygulanıp acımasız bir sertlikle davranılacağı umulmaktaydı. Bütün bu gazete haberleri National Cafe'de okunmuştu. Bunun üzerine açıkça tepesi atan Schileder, gençlerin cesaretinden ve sadece lafla, güzel güzel sözcüklerle yetinmeyip eyleme geçmek istemelerinden biraz bir şeyler konuştu. Düşüncelerini pek de iyi dile getirememişti; gençlerin davranışını övgüde yeterince ateşli sözler bulamayınca, ürkek bir tavırla sustu. Bir an bütün oradakiler başlarını sallayarak Schileder'i onayladı, mahcup bir sadaka gibi adaletin eline rasgele küçük bir sözcük tutuşturdular. Ama sonunda,

sağlarına sollarına bakıp imrenilecek bir yalnızlık içinde olduklarını görünce, çekinmeden bazı açıklamalarda bulunabilecekleri sonucuna vardılar. Pátek, romanlarda bile yer almaya layık görmediği bu dehliz romantizmini düpedüz mahkûm etti. Olup bitenler konusunda pek kesin bir bilgi sahibi olmayan lirik şair Machal esnedi ve iki esneyiş arasında bütün bu işin kendisine zorbaca, korkunç zorbaca göründüğünü belirtti. Her geçen gün biraz daha kozmopolitleştiğini hisseden Karás, uzunca bir konuşma yaptı, bu sırada âdemelması kuşkular içinde kıvranan bir ağaçkurbağası gibi bir inip bir çıktı. Konuşmasının sonunda, koşullar dikkate alınarak dışa karşı bu genç insanlara yalnızca düşünceleri için kendilerini feda eden kişiler değil, milli bir dava uğrunda canlarını veren insanlar gözüyle bakılması görüşünün ayakta tutulması gerektiğini, ama yeniyetme oğlanların söz konusu hamlıklarını –doğrudan doğruya hamlıklar sözcüğünü kullanmıştı– lanetlemeden duramayacağını da açığa vurdu. Ne de olsa kendileri böyle davranışlara başvurmayacak kadar aydın kişilerdi. Nihayet haklarını böyle yersiz eylemlerden çok hayatta ve politik tiyatrodaki (Karás'ın gazete yazılarında da sürekli el attığı bir sözcüktü bu) büyük milli etkinliklerle koruyabileceklerini biliyorlardı. Karás'ın dağarcığında birkaç alışılmış cümle daha vardı kuşkusuz. Ama Karás ansızın bitirdi konuşmasını. Neden böyle yaptığını kendisi de bilmiyordu. Oradakiler başlarını kaldırınca, karşılarında dikilmiş duran Rezek'i gördüler. Solgun yüzünde koyu gözleri yanıp tutuşan Rezek toka için kendisine uzanan elleri görmezden gel-

di. Belki de Karás'ın son eleştirel sözlerini duymuştu, ama karşılık vermedi, her zamanki yerine sakin sakin oturup çayını içti. Sert elleri hafifçe titremekteydi. Kimse cesaret edip konuşmuyordu. Sonunda Pátek yeni bir kitaptan söz açtı ve oradakiler de kitapla ilgili tartışmaya dalıp gittiler. Genç bir meslektaşlarının yayınlatacağı Maupassant üslubunda noveller söz konusuydu. Ne var ki, finansman ve kitabın basımına ilişkin diğer birtakım konularda bazı pürüzler başgöstermişti; yazara yardım elinin uzatılmasının uygun düşüp düşmeyeceği üzerinde konuşuldu. Güçlü Karás pek yardım taraflısı değildi. Bunun üzerine Pátek hiddetlenerek sesini yükseltti: "Ama rica ederim, millî bir dava bu!"

Buz gibi bir gülümsemeyle doğrulup kalkan Rezek, "Sizler Çek misiniz?" diye bir soru yöneltti oradakilere.

Kimse sesini çıkarmadı, herkes ne diyeceğini bilemeyerek birbirine baktı.

"Sizler Çek misiniz?" diyerek sorusunu yineledi Rezek.

Karás yatıştırıcı bir edayla, "Bu nasıl söz, Rezek? Bırakın bizi kışkırtmayı!" diye yanıtladı.

"Ama olgun kişilersiniz, öyle değil mi?" diye sürdürdü konuşmasını Rezek. "Olgun ve kusursuz kişiler."

"Sarhoş!" diye fısıldadı Machal küçümseyerek.

Rezek ellerini yumruk yaptı, ama tuttu kendini: "Biliyorum, bayağı sarhoşluğa haklı olarak kızmaya alışıksınız, biliyorum. Ama size yalnızca şu kadarını söyleyeyim ki, halk olgun *değildir;* sizler kendinizi o

kadar kusursuz hissediyorsanız, halkın düşmanlarısınız, hainsiniz!"

Pátek, endişeli bir sesle, "Karşınızda bir subay var." diyerek öne çıktı. Rezek yumruğunu Pátek'in yüzüne doğru uzattı, ama bir şey söylemeden önünden geçip salondan çıktı.

Mektubunda belirlediği gibi, Frantischka'yı saat altı ya da yediden önce beklememesi gerekirken, Bohusch saat üçten beri sevgilisinin hâlâ neden çıkıp gelmediğini kendi kendine sorup durmaktaydı. Saat dörde doğru bizzat gidip onu getirecek oldu, ama gururuna yediremeyerek ya da bir başka nedenden istemeye istemeye, duraksayarak vazgeçti bundan. Rahatı kaçtı, elleri arkasında, evin küçük odalarında dolaşmaya başladı; prensin kapıcısı babasının kulübesinden alınarak eve getirilmiş atalardan kalma bir sürü eşya bu dolaşmayı güçleştirmekteydi. Zaman zaman ufak tefek, yaşlı bir kadının oturmuş dikiş diktiği pencere önüne gelip duruyordu.

Sonunda, acıyla kıvranarak, "Anne!" dedi. "Sen git, al getir onu!"

Yaşlı kadın, gözlerindeki kocaman, yuvarlak gözlüğü çıkarıp "olur" der gibi başını salladı. Bir an düşündü: Tabii, tabii, Frantischka'yı alıp getirecekti. Hotozunu çıkarıp bir şapka geçirdi başına, çarpık omuzlarına sarı renkli güzel bir şal attı. "Evin önünden geçiyordum dersin; evet... Aman Tanrım... Evet, evin önünden geçiyordun işte, değil mi? Ne diye tesadüfen evin önünden geçmeyesin? Kuşkusuz evin önünden geçen pek çok insan vardır." Bohusch, kesik ke-

sik güldü. Sabırsızlanarak, "E, söylesene bakayım!" dedi kızgın. "Olabilir mi böyle bir şey?" Bayan Bohusch iyice ürkmüş, başını salladı. "Bak, ilkin o yakındaki kiliseye giderim. Sonra da kiliseye gelmiştim de derim..." Ama henüz duraksar gibiydi. Oğlu Bohusch'un ise çoktan başka şeylere gitmişti aklı. Gözleri yaşlı kadını artık pek fark etmez olmuştu, odada gidip gelirken annesinin önüne gelip durmasına adeta şaşırdı. Annesinin omuzlarına attığı sarı şal ikindi güneşinde dayanılmaz ölçüde gözleri kamaştırıyordu. Ana oğul, ufak tefek, kavruk küskün bu iki varlık, konuşmadan bir süre birbirine baktı. Ardından yaşlı kadın tıpış tıpış kapıya yöneldi, durmadan başını sallıyordu. Birden Bohusch annesine yaklaştı. "Anacığım!" dedi. Sesi hasta bir çocuğun sesi gibi çıkıyordu. Ürkmüş yaşlı kadın anlamıştı; büyüdü bir anda, zenginleşti, anne oldu. İçindeki tüm endişe ve korku sevecenliğe dönüştü; az önce öylesine korumasız ve çaresizken güçlenmişti şimdi, kollarını usulcacık açıp oğluna uzattı. Bohusch için bir yuvaya dönüş gibiydi adeta. İri, ağır, dağınık başını annesinin giysisine dayadı, yanıp duran gözlerini yumdu, annesinin sonsuz, engin sevgi seline gömülüp kayboldu. Derken içinde bir şey ağlamaya başladı. Nasıl başladığını çok iyi işitmişti Bohusch. Ses ruhunun hayli derin bir köşesinden geliyordu, işte öylesine hafifti. Acı da vermiyordu. Ansızın bir merakla gözlerini açtı, sesin nereden geldiğini görmek istiyordu. Ve gördü, kendi içinde ağlayan bir yer yoktu; annesiydi ağlayan. Bunun üzerine gözkapaklarını kapayamaz oldu: Yaşlar birikmiş bekliyordu arkalarında, pek çok gözyaşı. –

Derken bir anda odanın içi büyük bir şenlik havasına bürünmüş, zavallı iki insanın çevresindeki eşyalar şimdiye kadar hiç sahip olmadıkları bir parıltıyla donanmıştı; prens zamanında bile böyle bir parıltıyı yaşamamışlardı kuşkusuz. Soğuk etajerdeki her küçük ibrik, her bardakçık ansızın kendilerine özgü bir aydınlığa kavuşmuş, bununla böbürlenmeye, birer yıldız rolünü oynamaya başlamışlardı. Odanın içi aydınlıkla dolup taşıyordu.

Derken saat çaldı çekine çekine, sanki bunu yaptığına hayıflanır gibi. Yine de beş kez vurdu art arda. Bayan Bohusch gitmeye davrandı.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu annesine Bohusch korkuyla.

"Frantischka'yı alıp geleceğim." Bunun üzerine her şeyi anımsadı Bohusch. Duraksadı birden, sonra neredeyse mahzun bir sesle: "Evet, doğru, Frantischka'yı alıp geleceksin." dedi. Ardından uğurladı annesini.

Bohusch yalnız kalınca, odanın içinde sinirli sinirli tekrar gidip gelmeye başladı; yer yer, ayaküstü şu ya da bu nesneyi düzeltti, masa üzerindeki tozu eliyle süpürüp uzaklaştırdı, ansızın yazı ve kitaplarına çeki düzen vermeye koyuldu. Bu arada iyice terlemişti. Ateş basmış yüzünü aynanın birinde görünce, şaşırmadan edemedi. Omuzlarında annesinin sarı rankteki o göz kamaştıran ipek şalı duruyordu. Komik bir manzaraydı. Gülecek oldu; sonra bunu unutup bilinçsiz, keyifli devinimlerle sırtını şalın yumuşak büklümlerine daha çok gömdü. Kendini yorgun

hissediyordu; oval masayla beraber odanın özellikle orta yerini dolduran sert kanapenin çiçekli minderlerine bütün ağırlığı ve iriliğiyle kendini bıraktı. Düşündü, boyuna düşündü. Zavallı, görkemli kanepe sızlanıp yakındı altında. Birden sıçrayıp kalkarak kanepenin tığla örülmüş örtüsünü belli bir sevecenlikle düzeltti, yanı başındaki sandalyelerin birine oturdu. Bazen çocuksu bir ifadeye bürünen yüzü, kendini zorlayarak düşünmelerin etkisiyle her geçen dakika biraz daha yaşlanmaya başlamıştı; sürünerek ilerleyen ve hastalıklı bir meyveyi oyan bir kurt gibi yer yer oyuklar açan kırışıklıklar yüzü adeta yiyip bitirmişti. Frantischka'yla konuşacaklarının hepsini biliyor muydu Bohusch? Belirsiz bir korku yukarıdan üzerine sarkmış beklemekteydi. Yüksek bir kulede unutulmuş biri gibi kendini işte öylesine terk edilmiş hissediyor, başı dönüyordu. El yordamıyla tutunacak bir yer aradı. Bir an sonra *böyle bir yerde* Frantischka'yı beklemekle ortadaki düzeni, odanın görkemli düzenini bozduğu kuruntusuna kapıldı. Böyle bir şeye kalkıştığı için korktu. Geriye çekildikçe çekildi; odanın bir köşesinde, kapının yanı başında duran yüksek bacaklı sandalyeye bıraktı kendini. Bunun üzerine sakinleşir gibi oldu. Evet, bu iş tamam diye geçirdi içinden, söylenecek her şeyi söyledim; ama biliyordu ki, ağlamıştı sadece ve ağlamak da konuşmaktan bir başka şeydi. Yine de diretti: Her şeyi biliyor, annem her şeyi biliyor. Karşı köşeden usul usul, sinsice kendisine yaklaşan sarı kedinin gözlerine bakarak, sen de deyip tamamladı cümlesini. Işıl ışıl, kahverengi taban tahtaları üzerinde cızırdayan bir pençe sesi işitil-

miyordu. Sarı kedi ses etmeden yanına sokuluyor, büyüdükçe büyüyordu; sessiz, görkemli odayı görmesini olanaksız kılacak kadar büyüyünce, uyudu Bohusch. Uykusunda düş görmüş olacaktı, çünkü bir ara uzaktan gelir gibi bir ses yankılanmıştı kulaklarında: "İşte yapılması gereken şey, Rezek, rica ederim... İşte yapılması gereken şey: Ressam, halkın resmini yapıp ona sen güzelsin demeli!" Birden öne sarktı başı, Bohusch başını zorlukla doğrulttu; "Şair halkın şiirini yazıp ona sen güzelsin demeli!" Bohusch göğüs geçirdi düşünde. "Bütün sorun güzel olmakta çünkü." Birden ağız köşelerinde bir gülümseme yeşerdi, kirlerden arınmış, masum bir gülümseme. Ve gülümseme büyüdü, uyuyan Bohusch'un bütün yüzüne yayıldı ve onu yeniden gençliğine kavuşturdu. Bohusch'un ağzından bir nefes gibi, "Bunu bir daha asla unutmayacağım!" sözleri çıktı. Sonra da gördüğü düş öylesine bir derinlik kazandı ki, artık sözcükler bu derinlikten çıkıp dudaklarına ulaşamaz oldu.

Kapı açıldı birden. Ama Bohusch, hoyratça gırtlağına sarılan Rezek'in hemen burnunun ucunda, "Sustun mu?" diye bağırması üzerine gözlerini açtı ancak. Söylenen sözü yanağında bir ateş gibi hissetti. Elleri var gücüyle savundu kendini. Ama gözlerinde hâlâ neler olup bittiğini açığa vuran bir belirti yoktu. Hâlâ gülümsüyordu gözleri, kendisinden intikam almaya gelmiş korkunç Rezek'e gülümsüyordu. Ama sonunda sönüp gittiler. Sarı şal Bohusch'un omuzlarından zavallı vücudu üzerine kaydı, Bohusch'u ve içindeki sırrı örtüp gizledi altında.

Ewald Tragy

(1898)

I.

Ewald Tragy babasıyla Graben'de* yürüyor. Unutmadan söyleyelim ki, bir pazar ikindisi ve çiçek bayramıdır. Giyilen giysiler yaşanılan mevsimi ele veriyor, yaklaşık eylül başları; eskitilmiş zahmetli bir yaz akşamı henüz. Üzerlerde taşınan bazı tuvaletler için ilk yaz da değil. Bayan Ronay'ın moda yeşili tuvaleti, sonra Bayan Wanka'nın kostümü, Tragy'nin mavi fuları için böyle örneğin. Boynumdaki fular biraz elden geçirilip yenilenecek oldu mu, bir yıl daha gider diye düşünüyor genç Tragy. Karşıdan gelen bir kız gülümsüyor. Soluk pembe krep döşenden bir tuvalet geçirmiş sırtına, ama ellerinde süslü eldivenler var. Peşinden gelen bayların tümü de bir benzin deryasında yüzüyor. Tragy küçümsüyor onları. Zaten bü-

* Prag'da gezi yeri olarak kullanılan bir cadde. (Çev. n.)

tün bu insanlara yukarıdan bakıyor. Yine de biraz modası geçmiş bir terbiyeyle pek nazik selamlıyor kendilerini.

Sadece babası verilen selamları teşekkürle karşıladığında ya da kendisi birine selam verdiğinde kuşkusuz. Tragy'nin tanışları, ahbapları yok. Öyleyken şapkasını başından daha sık çıkarması gerekiyor. Çünkü babası kibar bir adam, saygın biri, deyim yerindeyse kişilik sahibi bir insan, pek aristokrat bir görünümü var, onu selemlayabilmek subay ve memurların göğsünü kabartıyor. Her seferinde yaşlı babası uzun bir suskunluğun içinden "evet" sözcüğünü çıkarıyor ağzından, sonra yücekalplilikle davranıp verilen selama teşekkürle karşılıkta bulunuyor. Yüksek sesle söylenen bu "evet"ler gelip geçenlerde çiçek bayramının karmaşası ortasında müfettiş beyin oğluyla derin ve önemli konuşmalar yaptığı, baba ve oğul arasında seyrek karşılaşılan bir görüş birliğinin var olduğu yanılgısının doğmasına yol açıyor; oysa baba ve oğul Tragy arasındaki konuşmaların içyüzü şöyle:

"Evet!" diyor baba Tragy ve bununla teslimiyet dolu bir selamda kendini açığa vuran ve yaklaşık 'Uslu değil miyim?' anlamına gelen ideal soruyu adeta ödüllendiriyor. "Evet!" diyor Müfettiş Bey, belli bir günahı bağışlar gibi.

Bazen oğul Tragy bu 'evet' sözcüğünü tutup bırakmayarak hemen bir soru takıyor arkasına: "Kimdi bu baba?" Bunun üzerine o zavallı 'evet' sözcüğü peşinde dört vagonlu bir lokomotif gibi yanlış bir hatta beklemeye başlıyor, ne ileri gidebiliyor, ne geri geliyor.

Baba Tragy, son verilen selam üzerine başını çevirip bakıyor, selam verenin kim olduğu konusunda hiçbir fikri yok; ama düşünüyor yürürken; üç adım kadar sonra acınacak bir çaresizlikle "Eveeet!" diyor yeniden.

Bunu fırsat bilip ekliyor; "Şapkan gerçekten çok tozlanmış, Tragy."

"Tozlanmış demek." diyor oğul Tragy tevekkül taşan bir edayla.

Her ikisi de bir an hüzünleniyor.

Beş, on adım sonra tozlu şapka düşüncesi baba ve oğlun kafasında olağanüstü büyüyüp serpiliyor.

"Herkes bize bakıyor, rezalet!" diye geçiriyor içinden baba Tragy ve oğul Tragy başındaki uğursuz şapkanın dışarıdan nasıl göründüğünü ve tozların şapkanın neresinde bulunduğunu kestirmeye çalışıyor; zorluyor kendini. Aklına geliyor derken: Şapkanın kenarlarındaki kıvrımlarda olacak. Ve düşünüyor: "Ama nasıl ulaşılacak oraya? Bunun için özel bir fırça icat edilecek ki..."

Şapkası bütün somutluğuyla gözlerinin önünde canlanıyor. Dehşete kapılıyor ansızın. Babası başından şapkasını düpedüz çekip alıyor, kırmızı eldivenli parmaklarıyla fiskeler vuruyor üzerine. Ewald Tragy bir süre bakıyor yalnızca. Birden hırsla uzanıp babasının titiz ellerinden kaptığı gibi yüz karası keçe şapkayı hırçın ve hoyrat bir tavırla başına geçiriyor. Saçları alev alev yanıp tutuşuyormuş gibi, "Ama baba!" diyor. Ayrıca şunu da söylemek geçiyor içinden:

"On sekizindeyim artık; bu yaşta başımdan şapka-

yı alıyorsun, pazar günü sonra, öğle vakti, herkesin gözü önünde." Ama tek kelime çıkaramıyor ağzından, yutkunuyor; içine atıyor söyleyeceklerini. Kendini aşağılanmış hissediyor, yıkana yıkana büzülüp küçülmüş giysiler gibi tıpkı.

Baba Tragy yolun karşı tarafına geçiyor birden; görkemle, dimdik yürüyor. Bir oğlu yoktur artık. Ve bütün pazar günü akıp gidiyor baba oğul arasında. Ama kalabalık içinde kimse yok ki, her ikisinin baba oğul olduğunu bilmesin; herkes onları birbirinden ayırıp böyle uzaklaştıran acımasız ve hoyrat rastlantıdan dolayı üzülmeden edemiyor. Bir paylaşma duygusu ve anlayışla baba ve oğulla karşılaşmaktan kaçınılıyor; her ikisinin yine yan yana yürümesi üzerine tekrar gülüyor yüzler. Baba ve oğlun yürüyüşünde ve davranışlarında giderek büyüyen bir benzerlik saptamaktan memnunluk duyuluyor; çünkü oğul Tragy önceleri evden ayrılmış, dendiğine göre bir askeri okula gitmişti. Günün birinde, kim bilir neden, pek yabancılaşmış yine dönüp geldi eve. Ama şimdi, "Bir bakın lütfen!" diyor az önce Müfettiş Bey tarafından bir 'evet'le ödüllendirilmiş iyi yürekli, yaşlı bir bey. "Başını biraz yana eğmeye başlamış, babası gibi tıpkı." Ve bu keşfinden ötürü keyfinden gözleri ışıl ışıl parlıyor. Yaşlıca hanımlar da delikanlı Ewald'la ilgilenmekten geri kalmıyor, onu ayaküstü enine boyuna süzüp tartıyor, değerlendiriyorlar: Babası gençliğinde yakışıklı bir erkekti, hâlâ da öyle. Ama oğlu Ewald ona benzemeyecek. Hayır, hayır! Allah bilir kime çekmiş. Belki de annesine. Annesi de nerede ki? Ama boyu bosu iyi bir dansçı olmaya elverişli. Ve

yaşlıca hanımlardan biri pembe bir tuvalet giymiş kızına dönüp, "Bay Tragy'nin selamına karşılık verdin mi, Elly?" diye soruyor.

Ama aslında gereksiz bütün bunlar, yaşlı bayın sevinci ve Elly'nin annesinin akıllıca kaygısı; çünkü babasıyla geniş Graben Caddesi'nden ıssız ve dar Beyler Sokağı'na sapar sapmaz, oh diyerek rahat bir nefes alıyor oğul Tragy:

"Bu son pazar!"

Oldukça yüksek çıkıyor sesi. Öyleyken yaşlı babasının bir cevap vermeye niyeti yok. 'Babamın bu suskunluğu' diye geçiriyor içinden Ewald; kudurmuş kişilerin kapatıldığı bir hücre gibi tıpkı, sağır duvarları öylesine amansızlıkla astarlanmış.

Babayla oğul yürüye yürüye Alman Tiyatrosu'na geliyor. Ve oğul Tragy sabırla yineliyor: "Bu son pazar!"

"Öyle!" diye karşılık veriyor babası kısaca. "Nasihatten anlamayan biri için..." Ardından susuyor. Ekliyor sonra: "Git, kanatlarını yak da gör bakalım insanın kendi ayakları üzerinde durması nasıl bir şeymiş. Benim için sakıncası yok."

"Ama baba!" diyor oğul Tragy biraz sert. "Sanırım, bütün bunları konuşmuştuk."

"Yine de senin gerçekte ne yapmak istediğini bildiğim yok. Senin gibi kimse böyle gözü kapalı kalkıp gitmez bildiğim kadarıyla. Münih'te ne yapacaksın, söyler misin?"

"Çalışacağım." diye cevabı yapıştırıyor oğul Tragy.

"Demek öyle. Burada çalışamazsın sanki."

"Burada." diyor oğul Tragy ve üstünlük taşan bir edayla gülümsüyor.

Baba Tragy hiç istifini bozmuyor. "Neyin eksik burada? Kendine ait bir odan var, evde yiyip içiyorsun, herkes senin iyiliğin için çalışıyor. Ve nihayet tanınıyorsun burada; herkese gereği gibi davrandın mı, belli başlı ailelerin sana kapılarını açmaması için neden yok."

"Boyuna herkes, herkes." diyor oğul Tragy, sesinde aynı alaylı ton. "Sanki bu kadarla iş bitiyor. Başkalarını zerrece umursadığım yok benim." Bu cümleyi kasılarak söylerken şapka olayı geliyor aklına, yalan söylediğini seziyor, bu yüzden vurguluyor bir kez daha: "Başkaları vız gelir bana. Nedir bu başkaları, rica ederim? İnsan mıdırlar acaba?"

Gülümseme sırası yaşlı Bay Tragy'ye gelmiştir; zarif yüzünün bir yerinde kendine özgü bir gülümseme; ağarmış bıyığının altında mı yoksa dudaklarının çevresinde mi, kestirilecek gibi değil.

Hem çok geçmeden yine kayboluyor gülümseme. Ama on sekiz yaşındaki Ewald Tragy'nin olup biteni unutması olanaksız; utanıyor ve utancının önüne iri iri sözler yerleştiriyor. "Zaten sen..." diyor sabırsız eli boşlukta bir daire çizerken, "Anlaşılan yalnızca iki şey biliyorsun, baba: Para ve başkaları. Senin için her şey bunların etrafında dönüyor. İnsanlarını elini eteğini öpeceksin, para için de yerlerde sürüneceksin. Sana göre amaç bu olmalı, öyle değil mi?"

"Senin bu ikisine de ihtiyacın olacak." diye yanıtlıyor baba Tragy. "Hem insanın parası varsa, yerlerde sürünmesi gerekmez."

"Peki, ya yoksa, o zaman..." Oğul Tragy biraz duraksıyor.

"O zaman?" diye soruyor babası ve gelecek cevabı bekliyor.

Oğul Tragy, "Tanrım!" diyor bir umursamazlıkla ve soruyu geriye çeviren bir edayla elini oynatıyor. Yeni bir cümleye başlamak daha uygun görünüyor gözüne. Ama babası ısrar ediyor: "O zaman –" diye tamamlamaya çalışıyor cümleyi kabaca, "– bir serseri olup çıkar insan, güzelim şerefli ismine leke sürer."

Ateş püskürerek, "Ne düşünceleriniz varmış meğer!" diye yanıtlıyor oğul Tragy.

"Ne yaparsın, bizler bugünün insanları değiliz o kadar!" diyor baba Tragy.

Bir zafer edasıyla, "Sorun da burada zaten..." diye yanıtlıyor oğul Tragy. "Başka bir zamanın, çok gerilerde kalmış bir dönemin insanlarısınız, tozlanmış, kurumuş, genel olarak –"

"Bağırma!" diyor baba Tragy emreder gibi; davranışı eskiden subay olduğunu gösteriyor.

"Bağırmaya hakkım var sanıyorum."

"Sus!"

"Neden konuşmayacak mışım?"

"Konuş peki!"

Sözcükler baba Tragy'nin ağzından küçümseyerek çıkıyor. Bu kısa, 'Peki, konuş!' sözü oğul Tragy'nin yüzüne bir şamar gibi iniyor adeta. Ve baba Tragy, görkemli adımlarla dimdik yürüyüp yolun karşısına geçiyor. Yol bomboş olduğundan, baba ve oğul o ka-

dar çabuk bir araya gelemiyorlar. Sanki aralarındaki kızgın, güneşli şose genişledikçe genişliyor. Baba ve oğulun birbirine hiç benzer yanı kalmıyor artık. Baba Tragy'nin yürüyüşü ve tavrı giderek daha bir düzgün ve kusursuz nitelik kazanıyor, ışıl ışıl bir parıltıyı önleri sıra sürükleyip götürüyor çizmeleri. Yolun öbür tarafındaki oğul Tragy'de de bir değişiklik kendini açığa vuruyor, üzerindeki her şey yanarak kömürleşen bir kâğıt parçası gibi kıvrılıp büzülüyor, ayağa kalkıyor. Giysisini ansızın bir sürü kırışıklık kaplıyor, boyunbağı şişip kabarıyor boynunda, başındaki şapkanın kenarı adeta büyüyor. Modaya uygun daracık pardösüsünü kışlık palto gibi dürüp bükmüş, olası bir rüzgâra karşı taşıyor elinde. Adımlarında bir savaş havası esiyor. Altında taş basması 1848 tarihi ya da 'Devrimci' yazısıyla eski bir resim sanki.

Yine de oğul Tragy, zaman zaman çekingen bakışlarla yolun karşı yakasına bakıyor. Yaşlı babasını uzanıp giden ıssız kaldırımda öyle büsbütün terkedilmiş görmekten biraz tedirginlik duyuyor. Babam ne kadar da yalnız diye geçiriyor içinden, sonra ya bir şey gelirse başına diye düşünüyor.

Bundan böyle gözlerini babasından ayırmıyor; gözleriyle eşlik ediyor babasına, zorlanmaktan nerdeyse sızlamaya başlıyor gözleri.

Sonunda baba ve oğul aynı evin önüne gelip duruyorlar. Girişte sesinde bir rica tonuyla, "Baba!" diyor Ewald Tragy. Bir süre bocalıyor, ardından çabuk çabuk konuşmaya başlıyor: "Yakanı kaldırsan iyi olacak baba, her vakit bu saatte soğuk olur merdivenler."

Sesi ürkek çıkıyor ve sonunda bir soru havasına bürünüyor, oysa ağzından çıkan şey, hiç de bir soru değil.

Babası yine cevap vermiyor, buyurgan bir tonla, "Sen boyunbağını düzelt!" diyor.

"Peki, düzelteyim." diyor Ewald aşırı titiz bir edayla. Merdivenleri çıkmaya başlıyorlar, sağlık açısından gerektiği gibi ihtiyatla, dikkatle.

Bir merdiven yukarıda hep Karoline Teyze diye çağrılan, Bayan von Wallach oturuyor; pazar günleri baba ve oğul yemeği Karoline Teyze'de yiyorlar, saat bir buçukta.

Baba ve oğul tam vaktinde geldiler. Öyleyken sofra çoktan kurulmuş bekliyor. Vaktinde sözcüğü bilindiği üzere derecelendirilebilir.

Ewald, holdeki aynanın önünde bir an duraklıyor. 'Son pazar' yüzünü takınıp babasının peşi sıra sarı salondan içeri giriyor.

"Vay vay!"

Salondakiler kendilerini ölçüsüz bir şaşkınlığa kaptırıyorlar; biri öbürsünün şaşırmasına şaşırıyor. Baba oğul Tragy'nin içeri girişi ucuz yoldan bir olay oluyor. Evet, yaşamı zenginleştirmeyi bilmeli; öyle ya da böyle. Büyük bir selamlaşma. Bir yanlışa düşmeden değişik kucaklardan elleri alıp sonra koyvermek için bir dizgicinin ustalığı gerekiyor. Ewald, 'Son pazar' yüzüyle olağanüstü işler başarıyor bugün; babası kızkardeşi Johanna tarafından 'hüsnü kabul' görürken, kendisi üç halanın, dört kuzenin, ayrıca küçük Egon'un ve mürebbiyenin gönlünü fethedi-

yor, öyleyken en ufak bir yorgunluk eseri gösterdiği yok.

Sonunda baba Tragy de amacına ulaşmış görüyor kendini. Derken karşılıklı oturuluyor, açlıktan ölüyor herkes. Ama dört kuzen yemekten önce biraz sohbet edilsin istiyor. Sağda soldaki bir nesneyle, örneğin bir barometreyle, penceredeki açalyalarla kanepe üstünde asılı gravürden bir ödülle ilgili bir söz söyleyecek oluyorlar. Gelgelelim, bütün bu nesneler öylesine kaygan ve kaypak ki, sözcükler doymuş sülükler gibi üzerlerinden patır patır düşüyor yere. Bir suskunluk kaplıyor salonu, ağartılmış bir yumağın uzun iplikleri gibi salonda oturanların yüzlerine sarılıyor. Ve ailenin en yaşlı üyesi, bir binbaşıdan dul kalmış Bayan Eleonare Richter uçsuz bucaksız can sıkıntısını dolayıp bir yumak yapmak ister gibi, kucağında kaskatı duran parmaklarını kımıldatıyor usulcacık. Kadınların, eli boş oturamadıkları o gerilerde kalmış kusursuz çağın insanı olduğu anlaşılıyor.

Ama dul binbaşı hanımının 'genç' diye nitelediği kuşağın mensupları da o an tembel görünmüyor; dört kız yeğen hemen aynı zamanda "Lora?" diye yükseltiyor sesini.

Bu melodik ses üzerine oradakiler sanki ellerine bir armağan tutuşturulmuş gibi gülümsüyor. Ve ev sahibi Karoline Teyze açıyor söyleşiyi:

"Köpek nasıl yapıyor?"

"Hav hav!" diyor dört kız.

Küçük Egon bir köşeden çıkmış gelerek heyecanlı heyecanlı söyleşiye katılıyor.

Ama bu temaya işi bitirilmiş gözüyle bakan evin hanımı yeni bir soru yöneltiyor oradakilere: "Peki, ya kedi?"

Bunun üzerine herkes miyavlamaya başlıyor, karga gibi ötüyor ardından, meliyor, kükrüyor, hangisini becerebiliyor, canı hangisini istiyorsa onu yapıyor. Kimin bu konuda en çok yetenekli sayılacağını kestirmek güç; çünkü yuvarlanan, kayıp giden sesler curcunasının üstünde sadece dul binbaşı hanımının tavuk gibi gıdaklayan sesi duyuluyor ve bu da Karoline Teyze'yi işte öylesine gençleştiriyor.

"Karoline Teyze gıdaklıyor." diyor salondakilerden biri, saygıyı elden bırakmayarak.

Ama bunun üzerinde kimse fazla durmuyor. Seçeneklerin zenginliği büyülüyor herkesi, durmadan atak denemelere girişiliyor; tuhaf şekilde stilize akustik hecelerin oluşturulmasına herkes giderek artan ölçüde katkı yapıyor. Bütün bu bireysel katkılara karşın yine de seslerdeki aile üyelerine özgü ince bir benzerliğin, yüreklerde esen ortak bir temel havanın varlığını sürdürdüğünü görmek duygulandırıyor insanı; ancak bu ortak hava üzerindedir ki, kaygı ve tasadan uzak gerçek bir neşe oluşabilir.

Ansızın gri-yeşil bir muhabbet kuşu kafesinin sarı çubukları arkasında kıpırdanmaya başlıyor ve denebilir ki başını suskun ve düşünceli yana eğişinde nazik bir takdir duygusu açığa vuruyor kendini. Salondakilerin hepsi de bunu böyle algılıyor, seslerini biraz kısıp bir şükran duygusuyla gülümsüyor.

Papağanın yüzünde ise Yahudi bir müzik öğretme-

ninin ifadesi okunuyor ve salondaki öğrencilerinin önünde birkaç kez daha eğiliyor; şurası gerçek ki, Lora eve geldikten sonra ailede herkes eskiden rüyalarında göremeyeceği bir sürü melodik sözcük öğrendi, sözcük dağarcığını önemli ölçüde zenginleştirdi. Papağanın suskun övgüsü karşısında oradakiler bunun bilincine varıyor, koltukları kabarıp içleri gülüyor. Sonunda alabildiğine bir keyifle sofraya oturuyorlar.

Her pazar, Ewald, üçüncü halası Froylayn Auguste gülümseyene kadar bekliyor: "Yemek boş bir kuruntu değil." Bunu güzel bir alışkanlığa uyarak salondakiler ister istemez onaylıyor: "Hayır, değil!"

Genelde ikinci kap yemeğin servisinden sonra olan bir şey bu. Ve Ewald, üçüncüsünün ve daha sonrakilerin neler getireceğini avcunun içi gibi biliyor. Servis sırasında konuşulmuyor fazla; birincisi, yemekte hizmet eden personelden dolayı; ikincisi, önündeki tabakla ikili söyleşi herkesin yeterince vaktini alıyor. Olsa olsa ancak bir şey sorulduğu zaman konuşmasına izin verilen Egon'la sevecen bir ilgi taşan söyleşilerde bulunuluyor, onun karnını iyice doyurması ya da lokmaları iyice çiğnemesi engelleniyor böylece. Dolayısıyla, herkesten önce Egon'un içinde yemekten patlayacak gibi olduğuna ilişkin tatsız bir duygu uyanıyor ve yavaş yavaş yüzü kızaran mürebbiyesine bu mahrem duygusunu açıyor, ötekiler hiç de o kadar sır saklayan kimseler değil. Salondakilerden hiçbiri usulcacık iç geçirmeden tabağını yemekle doldurmuyor. Ve hizmetçinin tatlı kremle salondan içeri girdiğini görünce, herkes yüksek sesle, üzülmüş gibi göğüs geçiriyor. Buz gibi soğuk günah

tek tek herkesin yanına sokuluyor, kim karşı koyabilir? Bay Tragy, Müfettiş Bey, "Sonradan bir soda içersem..." diye geçiriyor içinden ve Froylayn Auguste ev sahibine dönüp soruyor: "Bitter* var mı evde, Karoline?" Karoline Teyze muzip bir gülümsemeyle yanına çekiyor küçük bir komedini; komedin üzerinde pek çok karton ve teneke kutu acayip şekillerdeki şişelerin yanında duruyor. Gülümsüyor herkes, bir eczane kokusu sarıyor ortalığı ve kremşanti bir kez daha sofrada dolaştırılıyor. Ansızın beklenmedik bir olay giriyor araya. Evin en yaşlı kadını, soyun atası gibi uyararak sesini yükseltiyor:

"Peki, sen Ewald?"

Ewald'ın tabağı boş durmakta.

Oradakilerin bakışları da yineliyor soruyu: "Peki, sen?" Ve Karoline Teyze şöyle geçiriyor içinden: Her zamanki gibi kendini aileden bu soyutlayış. Yediğimiz yemekten yarın hepimiz serilip kalacağız. Ama o? Yakışık alır mı bu şimdi?

"Teşekkür ederim." diyor Ewald kısaca ve tabağını önünden biraz itip uzaklaştırıyor. Bunun anlamı: Bu iş tamam, lütfen! Ancak kimse onu anlamak istemiyor. Yeni bir konu ele geçirdikleri için sevinerek Ewald'dan daha fazla bir açıklama koparmaya uğraşıyorlar.

"Sen ağzının tadını bilmiyorsun." diyor içlerinden biri. "Biraz al bakayım şundan!"

"Teşekkür ederim!" diye yineliyor Ewald; dört kuzenini de aynı zamanda mutsuz kılmanın üstesinden geliyor. Sıkıntılı bir hava esmeye başlıyor salonda. So-

* Midede doluluk hissini hafifleten bir çeşit likör. (Çev. n.)

nunda Karoline Teyze, "Büyükanne hep söylerdi..." diyor. "Yenilecek şey... Hayır... Çekilecek çile..."

"Hayır, hayır!" diye düzeltmeye çalışıyor Karoline Teyze kendi kendini. "Çekilecek çileye katlanılacak..."

Ama bu da doğru değil. Dört kuzen ne diyeceklerini bilemiyor.

Baba Tragy başını sallayarak oğluna işaret ediyor: "Kendini göstermenin zamanı. Durma, etkile onları haydi!"

Ewald susuyor. Herkesin kendisinden yardım beklediğinin bilincinde. Son pazarı olduğu için konuşmaya karar veriyor sonunda: "İnsan canının istediği kadar yemeli, katlanabildiği kadar çile çekmeli." sözlerini bir küçümsemeyle fırlatıp atıyor ortaya.

Herkesi kendisine hayran bırakmıştır Ewald; söylediği söz elden ele dolaştırılıyor, gözden geçiriliyor, kafa yoruluyor üzerinde ve derken öylesine eskitiliyor ki, yine tümüyle karanlığa gömülerek masayı dolanıp Ewald'ın kendisine dönüyor. Ewald, onları kansızlık hastası Fransız mürebbiyenin ağzında bırakıyor; olaya bir dil egzersizi gözüyle bakan Fransız mürebbiye küçük Egon'a eğilerek yineliyor: "İnsan canının istediği kadar yemeli..."

Bir süre ailenin manevi odak noktası olarak kalıyor Ewald. Herkes zengin belleğine şaşmadan edemiyor. Derken Karoline Teyze küçümseyen bir edayla dudaklarını büzerek, "Hım!" diyor. "Tabii, insan böyle genç olursa..."

Elbette, diye içlerinden geçiriyor dört kuzen: İnsan böyle genç olursa. Dolayısıyla, on sekiz yaşında-

ki Ewald'ın gönlünde bir duygu beliriyor: "Yine ne oluyor böyle? Galiba pek yakında benim doğumumu kutlayacaklar." Zaten sinirleri üzerinde Ewald'ın. Auguste Teyze'nin iki lokma arasında dişlerinin öyküsünü anlatmaya başlaması –mutluluk ve son– işine geliyor; anlatının en meraklı yerinde teyzesinin alabildiğine açılmış ağzından içeri, "Sanırım, sofrada..." diyor ve Auguste Teyze'nin kendisine şöyle bir yanıt vereceğini umuyor: "Senin daha fazla bize katılman gereksiz, hoşlanmıyorsan sofradan kalkabilirsin." Gelgelelim hepsi de incinmiş ve şaşkın oturuyorlar.

Daha sonra Cántenac'la çeşitli 'yaşasın'lar dile getirildiğinde Ewald, 'şimdi mutlaka biri kadehini kaldıracak, sonra da haydi bakalım Ewald diyecek.' diye geçiriyor zihninden. Ama sofradakiler sırayla birbirinin şerefine içiyor, "Haydi bakalım Ewald!" demek aklına gelmiyor kimsenin.

Derken uzun bir suskunluk giriyor araya. Ewald, kafasından sıkıntılı düşünceler geçirmeye yetecek zaman buluyor; herkesin bakışının umursamazlıkla ya da kötü niyetle kendi üzerinde toplandığını duyumsuyor ansızın ve ürkek jestlerle bu bakışları üzerinden sıyırıp atmaya çalışıyor. Ama her hareketi çevresindeki görünmez ağları daha çok dolaştırıyor birbirine. İlkin içerliyor, çaresizliğe kapılıyor ardından, düşünceleri kafasında bir çember çizip duruyor; çünkü kızgınlık ve sabırsızlıktan dönüp dolaşıp bu çemberde soluğu alıyor; sizlere müthiş bir şey, işitilmedik bir şey söylemeli; şöyle oturaklı bir sözle gözlerinizin canını cehenneme yollamalı ki, bakışlarınız rahat bıraksın beni, evet böyle yapmalı. Ama bir dilek-

ten öteye geçmiyor bu; çünkü onu içinde büyüttükleri bu rahat, bu kepaze gündelik yaşamda kendisinin de sevip hoşlandığı pek çok şey var; anne ve babasının mesleğini aşağılayan, yine de onlardan yavaş yavaş çalıp çırpmasını öğrenen hırsız bir ailenin çocuğuna benziyor.

Ewald tasalar içinde böyle kıvranırken, Auguste Teyze pek kötülük düşünmeyen bir edayla şöyle diyor: "Konuşmalarınızdan hiçbiri oradaki beyefendinin işine gelmiyorsa, kendisi zevkine göre bir konu bulsun, söyleşelim. O zaman hemen görülürdü ki... Ne diyorsun, Ewald?.. Sen nasıl olsa çok gezip dolaşıyorsun, öyle değil mi?"

Söylenileni pek dinlememiş Ewald, başını kaldırıp mahzun gülümsüyor: "Şey, ben..."

Ve sanki uzakta konuşuluyormuş gibi, dört kuzeninin bir hatırlatmada bulunur gibi, "Hani dört mü, beş mi hafta önce bir ara bir şey anlatmaya başlamıştın ya!" dediklerini işitiyor ve anımsamaya çalışıyor. Nazik bir edayla soruyor ardından.

"Nasıl bir şeydi, öğrenebilir miyim?"

Kuzenlerinin dördü de düşünüyor.

Bu arada Karoline Teyze ona dönüyor: "Hâlâ şiir yazıyor musun, Ewald?"

Ewald'ın sararıyor yüzü ve kuzenlerine dönüp, "Aklınıza gelmedi mi?" diye soruyor. Binbaşının dul hanımının hayretle, "Ne? Şiir mi yazıyor?" dediğini işitiyor. Başını sallayan kadın, "Benim zamanımda..." diye ekliyor ardından.

Ama yine de Ewald, beş, altı hafta önce anlatmaya başladığı şeyin ne olduğunu anımsamadan işin peşini bırakmak istemiyor. Bir umut yeşeriyor içinde: 'Bir fırsatını yakalayıp bugün son pazarım olduğunu açıklayabilirim, o zaman rahat bir nefes alır herkes.' Ne var ki, Karoline Teyze birden araya giriyor:

"Şairler her zaman dalgın olur. Sanırım hepimiz de salona geçmeye hazırız." Sonra Ewald'a dönüyor Karoline Teyze: "Nihayet anlatacağın şey bir dahaki pazara kalabilir, öyle değil mi, Ewald?"

Zekice gülümsüyor ardından ve doğrulup kalkıyor. Ewald, idamına karar verilmiş biri gibi hissediyor kendini. Bir duygu, anlaşılan hep 'bir sonraki' pazardan söz edileceğini, her şeyin boşuna olduğunu söylüyor. İçinden bir şey 'boşuna' diye göğüs geçiriyor.

Ama bunu işiten yok artık. Sandalyeler çekiliyor, uzanılıp geriniliyor, berbat bir kaldırım gibi pek çok yutkunmanın üstünden yuvarlanıp giden yağlı, memnun bir sesle 'afiyet olsun' deniyor karşılıklı, birbirlerine tutuşan terli ellerle salona geçiliyor. Önceden nasılsa yine öyle burası. Ne var ki, şimdi aile üyeleri aralıklı oturabiliyor, bir aradalık duygusu yemekten önceki kadar güçlü değil.

Binbaşının dul hanımı, piyanonun önünde bir aşağı bir yukarı gidip geliyor ve gutlu çarpık parmaklarını çıtırdatıp düzeltiyor. Karoline Teyze, "Şaşılacak şey, Bayan Richter bütün parçaları notasız çalabiliyor." diyor.

"Gerçekten mi?" diye soruyor Auguste Teyze hayretle, "Ezberden, öyle mi?"

"Ezberden!" diye vurguluyor dört kuzen ve Bayan Richter'e dönerek, "Lütfen, çalın haydi!" diyorlar.

Bayan Richter uzun bir süre ricalara kulaklarını tıkadımtan sonra bir yüce kalplilikle soruyor: "Ne çalayım istiyorsunuz peki?"

"Mascagni!*" diyor düşlere dalmış dört kuzen. "Şu sıra modern."

"Pekâlâ!" diye yanıtlıyor Bayan Eleonora Richter ve eli tuşlar üzerinde gezinmeye başlıyor.

"Cavalleria?**"

"Evet!" diye yanıtlıyor oradakilerden birkaçı.

"Evet!" diyerek başını sallıyor ev sahibi.

"Eleonore Teyze bütün parçaları notasız çalıyor." diyor Auguste Teyze ve usulcacık uykuya dalıyor. Oradakilerden biri derin bir nefes alarak, "Evet, şaşılacak şey!" diyor.

"Evet!" diyor Bayan Elonore Richter ve tuşları yokluyor parmakları. "Biri ıslıkla yol gösteremez mi bana!"

Müfettiş Bey, ıslıkla eşlik etmeye başlıyor: "Böylece arıyorum şakayı!.. Mikado."

"Tamam!" diyerek gülümsüyor Eleonore Teyze; "Cavalleria."

Ve sanki bununla "kendi gençliği" dile geliyormuş gibi gülümsüyor.

Mikado'yla başlıyor Eleonore Teyze, ardından ken-

* **Mascagni, Pietro** (1863-1945). İtalyan besteci. *Cavalleria Rusticana* adlı bir perdelik operasıyla büyük ün yaptı. (Çev. n.)

** ***Cavalleria Rusticana*** (Köylü Namusu). İlk defa 1890'da, Roma'daki Costanzi tiyatrosunda sahneye kondu. Bir yıl önce yarışma kazanmış olan eser. Mascagni'ye bir anda ün kazandırdı. (Çev. n.)

di kendisiyle alabildiğine barışık, 'Dilenci Öğrenci'yi ve 'Corneville'in Çanları'nı buyur ediyor oradakilere.

Bunun üzerine salondakiler Eleonore Teyze'ye teşekkür ediyor, sonra da öğle uykusuna yatıyorlar. Eleonora Teyze de onları izliyor.

Daha fazla dayanamıyor Ewald, ne pahasına olursa olsun çıkaracak ağzından; sanki Corneville Çanları'nın doğal bir sonucuymuş gibi, "Son pazarım!" diyor.

Bunu mürebbiye Jeanne'dan başkası işitmedi. Kalın halı üzerinde sessizce yürüyerek pencere önüne gelip, Ewald'ın karşısına oturuyor.

Bir süre birbirlerine bakıyorlar.

Derken Fransız mürebbiye usulcacık soruyor: "Est–ce que vous partirez, monsieur?"*

"Evet!" diye yanıtlıyor Ewald Almanca. "Buradan gidiyorum, matmazel." Sözcükleri yayarak, "Buradan gidiyorum." diye yineliyor. Sözcüklerin genişliğinden memnun. Aslında Jeanne'la ilk konuşması bu ve şaşırıyor. Ötekilerin dediği gibi kızın sadece bir mürebbiye olmadığını düşünüyor. 'Ne tuhaf, bunu şimdiye kadar hiç fark etmemiştim.' diye geçiriyor içinden. Önünde eğilmek gereken biri, bir yabancı. Ve kendisi sessizliğini ve gözlemleyen adam rolünü sürdürürken içinden bir şey yabancı kızın önünde derin bir reverans yapıyor; öylesine abartılı bir reverans ki, Jeanne gülümsemekten alamıyor kendini. Edalı bir gülümseyiş; süslü barok harflerle zarif dudaklarının çevresine yayılıyor gülümseyiş; ama gölgeli gözlerdeki hüzne kadar ulaşamıyor; gözler bir ağlayışı geride

* Buradan gidiyor musunuz? (Çev. n.)

bırakmış sanki. Demek bir yerlerde böyle de gülümseniyor, bunu öğreniyor Ewald.

Ve hemen ardından kıza şükran duygusu içeren bir şeyler söylemek gereksinimini duyuyor. Ona ortak yaşanmış bir olayı anımsatmadan edemeyecek adeta: Örneğin, 'dün' diyecek ve bunu söylerken anlayışlı bir yüz takınacak. Gelgelelim ortak hiç, ama hiçbir yaşantıları yoktur. Birden kız süslü Almancasıyla onun şaşkınlığının ortasında soruyor:

"Neden ama? Neden gidiyorsunuz buradan?"

Ewald, dirseklerini dizlerine dayayıp çenesini avuçlarına yatırıyor. "Siz de nihayet evden ayrıldınız." diye yanıtlıyor soruyu. Ve Jeanne vakit geçirmeden Ewald'ı uyarıyor:

"Evinizi özleyeceksiniz!"

"Evet, özleyeceğim!" diye itiraf ediyor Ewald. Böylece birbirlerine meramlarını anlatamadan konuşup duruyorlar.

Derken ikisi de dönüp yüz yüze geliyorlar; çünkü Jeanne usulcacık açıklıyor: "Evden ayrılmak zorundaydım, sekiz kardeşiz evde, siz düşünün artık. Ama büyük bir endişe var içimde." Ardından, "Doğru, buradakilerin hepsi bana iyi davranıyor." diye ürkek ürkek ekliyor. "Peki, siz?"

"Ben mi?" diyor Ewald dalgın. "Ben, öyle mi? Yo, ben evden ayrılmak zorunda değilim, Allah biliyor ya; hatta tersine. Görüyorsunuz işte, benim son pazarım olduğunu burada herkes biliyor. Peki, biri çıkıp da buna uygun bir şey yapıyor mu? Ama olsun." Birden konuşmasına ara vererek, "Ne diye gülümsüyorsunuz?" diye soruyor.

Jeanne duraklıyor ilkin, ardından:

"Siz bir şair misiniz kuzum?" diyor, yüzü pancar gibi kızararak, bir çocuk gibi ürkek.

"Sorun da bu ya, matmazel." diye yanıtlıyor Ewald. "Bilmiyorum. Ama bir yol bilmek de gerekiyor sanırım. Öyle ya da böyle. Burada ise bir açıklığa kavuşmak olanaksız. Kendi kabuğundan dışarı çıkamıyor insan. Bunun için gerekli huzur yok ortada, ne uygun mekân var bunun için ne de perspektif. Bilmem, beni anlıyor musunuz, matmazel?"

"Belki!" diyor Jeanne, başını sallayarak. "Ama bana kalırsa, babanız beyefendinin aslında sevinmesi gerekiyor ve sonra sizin..."

"Annem demek istiyorsunuz. Hım. Evet. Bunu ileri süren bazı kişiler olmadı değil. Biliyor musunuz, annem hasta. Herhalde kulağınıza gelmiştir; her ne kadar burada annemin ismi ağza alınmaktan kaçınılıyorsa da. Annem terk etti babamı. Seyahat edip duruyor. Yolda gereksineceğinden fazla bir şey taşımıyor yanında. Hanidir kendisinden haber aldığım yok, bir yıl var ki yazışmıyoruz. Ama iki istasyon arasında kompartımanda otururken yanındakilere söylüyordur kuşkusuz, 'Benim oğlum bir şair.' diyordur."

Bir süre sustuktan sonra:

"Böyle işte. Sonra da babam. Toz kondurulamayacak biri. Seviyorum kendisini. Ama sağdan soldan ona soruyorlar, oğlunuz ne iş yapıyor diye. Bunun üzerine utanıp sıkılıyor babam, ne cevap vereceğini bilemiyor. Ne diyebilir ki! *Yalnızca* şair? Düpedüz gülünç şey. Böyle bir şey söylese bile – şairlik bir mes-

lek değil ki! Hiçbir şeyi barındırmıyor içinde, toplumun belli bir kesiminde insanın yer almasını sağlamıyor, emekliliği falan yok. Sözün kısası, her türlü ilişkiden yoksun yaşıyor insan.

Bu yüzden şairliğe arka çıkmak şairlikle ilgili hiçbir şeye 'iyi' ve 'âmin' demek doğru değil. Babama, genel olarak buradakilere yazdıklarımdan neden hiçbir şey göstermiyorum, biliyor musunuz? Çünkü benim bu alandaki denemelerimi dikkate alıp değerlendirecek kimse yok aralarında, daha baştan söz konusu çalışmalara burun kıvırarak bakıyor, dolayısıyla, bana da soğuk davranıyorlar. Öte yandan, benim içimde de bir sürü kuşku eksik değil. Doğru söylüyorum. Geceler boyu ellerimi kavuşturup uyanık yatıyorum yatakta, kendimi yiyip bitiriyorum. Bütün bunlara layık mıyım ben?"

Ewald, efkârlanmış susuyor.

Bu arada evdekiler uyanmıştır; ikişer ikişer vist masalarının hazır beklediği bitişikteki odaların yolunu tutuyorlar. Müfettiş Bey'in keyfine diyecek yok. Oğlunun omuzlarına usulcacık vuruyor: "Nasılsın bakayım, delikanlı?"

Gülümsemeye çalışıyor Ewald, babasının elini öpüyor.

'Yok, yok, gitmeyip kalacak.' diye geçiriyor içinden Müfettiş Bey. 'Akıllıca bir davranış olur bu.' Ve ardından ötekilerin peşine takılıyor.

Gülümsemesi yine Ewald'ın aklından çıkıyor hemen ve Jeanne'a dönüp yakınıyor: "Bakın işte, babam böyle davranıyor bana. Öylesine yavaşçacık, zor

kullanarak ya da beni etkilemeye çalışarak değil, hemen yalnızca hatırlatmalara başvurarak, sanki şöyle demek ister gibi: 'Bir zaman ufaktın, senin için her yıl bir Noel ağacı hazırladım, hatırlasana!' Bu da beni pek güçsüz bir konuma sokuyor. Babamın iyiliğinden kaçmak olanaksız, öfkesinin arkasında ise bir uçurum var. Bu uçurumun üzerinden atlayıp karşıya geçecek cesareti ise kendimde bulamıyorum.

Belki de ödlek biriyim. Bana inanabilirsiniz, ödlek ve önemsiz. Hepsinin düşündüğü gibi burada kalsam, uslu ve alçakgönüllü davransam, aynı sefil günü boyuna, boyuna yeniden yaşasam iyi olurdu..."

"Hayır!" diyor Jeanne. "Şimdi işte yalan söylediniz..."

"Doğru, yalan söylüyorum belki. Hani şunu bilin ki, pek sık yalan söyleyen biriyim. Nasıl gerekiyorsa, bazen yukarı, bazen aşağı doğrultuda; ortada *benim* olmam gerekirdi; ama kimi vakit öyle bir duyguya kapılıyorum ki, arada sanki hiçbir şey yok. Örneğin, Auguste Teyze'yi görmeye geliyorum. Evin içi aydınlık, emektar oturma odası da bir rahat ki... Doğruca en güzel koltuğa geçip kuruluyor, bacak bacak üstüne atıyorum. 'Canım Teyze,' diyorum yaklaşık, 'yorgunum, tozlu ayaklarımı senin kanepenin, özellikle o sevimli örtülerinin üzerine koyacağım izninle.' İyi kalpli teyzemin bu şakamdan duyduğu keyifle beni gereksiz yere oyalamasını önlemek için hiç duraksamadan yapıyorum söylediğimi; çünkü ona açıklayacağım daha pek çok şey var. Şunlar örneğin: 'Her şey iyi güzel biliyorum, yasalar var, adetler var ve insan-

lar az çok uyuyor bunlara. Ancak beni bu saygın vatandaşlar arasına katmamalısın teyze! Ben uyacağım yasaları kendim koyarım, kendi kendimin kralıyım, benim üstümde kimse yoktur, hatta Tanrı bile.' Evet, matmazel, yaklaşık böyle söylüyorum. Hırsından teyzemin yüzü al al oluyor, teyzem titremeye başlıyor: 'Ama başkaları sözünü ettiğin kurallara uymasını öğrendi.' Ben, 'Olabilir,' diye yanıtlıyorum umursamazlıkla. 'Sen tek değilsin, senin görüşlerini paylaşanlar için tımarhaneler var, cezaevleri var Allah'a şükür.' Teyzem çoktan ağlamaya başlamıştır, 'Senin gibilerden yüzlerce var.' diyor bana. Bunun üzerine çileden çıkıyorum. 'Hayır!' diye bağırıyorum yüzüne karşı. 'Benim gibi bir başkası yoktur, olmadı da.' Bağırıyor, bağırıyorum; çünkü bağıra bağıra söylediğim bu sözlerle kendimi unutmak istiyorum. Sonunda ansızın görüyorum ki, yabancı bir odada, çaresizlik içindeki bir kadının önünde oturuyor ve rasgele bir rol oynuyorum. Derken mahcup bir tavırla bir gölge gibi sessizce odadan çıkıyor, sokakta seğirtip gözlerimden yaşlar boşanmadan kendimi odamdan içeri atıyorum. Sonra da..." Ewald hızlı hızlı başını sallıyor, bu hareketiyle kafasında kurulup çatılmasını sürdüren düşünceler binasını yıkmak istiyor adeta. Biliyor: 'Sonra kuşkusuz ağlarım.' diye geçiriyor içinden, 'kendimi ele verdim çünkü. Ama böyle bir şeyi nasıl açıklarım, hem niçin? Bu yeni bir ihanet olur.'

Ve aceleyle vurguluyor: "Saçma, matmazel! Gerçekten ağladığıma inanmamalısınız."

Böyle bir yalana başvurduğu için üzüntü duyuyor hemen.

Bir başkasına derdini açmak rahatlatmıştı kendisini, oysa her şeyi yine berbat oldu. 'Durup durup yeniden başlamak doğru değil.' diye düşünüyor ve somurtup susuyor sonunda, Matmazel Jeanne da susuyor.

Bitişik odalardan gelen seslere kulak kabartıyorlar. İskambil kâğıtları, silkilen ağaç dallarından dökülen yağmur taneleri gibi oyun masaları üzerine düşüyor. Zaman zaman büyük bir önemle vurgulanarak söylenen bir söz:

"Karoline Teyze dağıtıyor kâğıtları."

Ya da: "Kim karıyor?"

Ya da: "Koz ispatı."

Ve dört kuzenin kikirdemesi.

Jeanne düşünüyor. Sevimli bir şeyler söylemek istiyor Ewald'a, Almanca bir şeyler. Ama yabancı sözcükleri nasıl bir sıcaklıkla donatacağını bilemiyor, sadece, "Üzülme!" diyor sonunda ve utanıp sıkılıyor.

Ewald gözlerini kaldırıp vakur ve düşünceli bir edayla Jeanne'ın yüzüne bakıyor; saçma bir şey söyledim kuruntusundan onun kesinlikle kurtulmasına kadar gözlerini yüzünden ayırmıyor. Daha sonra kıza hak verir gibi başını sallıyor biraz, büyük bir ciddiyetle Jeanne'ın elini alıp kollayarak iki elinin arasına koyuyor. Bir denemede bulunuyor adeta. Ve kızın elini ne yapacağını bilemiyor, çünkü eli yine koyveriyor, düpedüz bırakıyor yere.

Jeanne, Almanca ikinci cümleyi bulmuştur; bu onun göğsünü kabartıyor: "Nihayet henüz kaybettiğiniz bir şey yok sanırım?"

Ewald, ellerini kucağında kavuşturup pencereden dışarı bakıyor.

Susuyor ikisi de.

"Daha çok gençsiniz." diyerek Ewald'ı ürkek, çekingen avutmaya çalışıyor kız.

"Ne demezsiniz!" Yaşamın kendisi için rafa kaldırılmış olduğuna gerçekten inanmıştır Ewald; hani yaşamın içinden yürüyüp geçmiş değildir, ama işte yaşam kesinlikle çıkıp gitmiştir elinden. Yani bu kez yalan söylemiyor ve üzülmüyor gerçekten. "Genç ha? *Bu* mu genç olmak, rica ederim? Her şeyi kaybettim..."

Derken ara veriyor konuşmasına.

"Tanrı'yı da!" diye ekliyor ardından, bunu söylerken her türlü coşkudan kendini uzak tutmaya çalışıyor. Jeanne gülümsüyor çünkü; dindar bir kız.

Ewald onun bu gülümsemesine anlam veremiyor, incinir gibi oluyor biraz. Ne var ki, doğrulup kalkıyor Jeanne; bir müjde gibi gizemli yankılanan bir sesle Ewald'daki a'yı sonda karanlık, sessiz bir e varmış gibi yanlış vurgulayarak, "Ewald!" diyor, "Bana sorarsanız, her şey herüz önünüzde bekliyor sizi." Bunu söylerken Ewald'ın karşısında öylesine yüce ve görkemli bir duruşu var ki!

Ewald, alnını biraz daha aşağıya eğip övünmek istiyor: 'Çocuk!' Öylesine hüzün karışımı bir üstünlükle, ama hemen ardından içten içe şükran dolu, adeta sevincinden bayram yapmak geliyor içinden. 'Biliyorum.'

Ama ne birini, ne de ötekini yapıyor.

Oyun odasındakilerden biri Ewald'la Jeanne'ın bulunduğu bitişik salonun pek sessizleştiğini fark ediyor. Karoline Teyze kaşlarını çatıp hemen buyurgan sesini yükseltiyor: "Jeanne!" Ev sahibi Karoline Teyze gerçekten tasalanıyor, dört kuzen de onun yardımına koşuyorlar: "Matmazel!"

Birden Ewald'a doğru eğilen Jeanne, soru mu yoksa emir mi olduğu anlaşılmayan bir edayla, "Demek gidiyorsunuz buradan." diyor.

"Evet!" diye yanıtlıyor Ewald aceleyle. Jeanne'ın elini saniyelik bir süre saçlarında hissediyor ve yabancı, genç bir kıza dünyayı gezip dolaşacağını vaat ediyor ve bütün bunların ne tuhaf şeyler olduğunu asla bilmiyor.

II.

Pek inanılacak gibi değil; Ewald tam on dört saat uyuyor. Ve bir otelde, yabancı ve sefil bir yatakta yatıyor; istasyon meydanından sesler geliyor kulağına, sabah saat beşten beri de güneş parıldamakta. Yabancı bir yerdeki ilk düşlerin ne çok önem taşıdığının farkında, öyleyken düş görmeyi unutmuştur. Düşlerde görülsün görülmesin, artık tüm isteklerinin gerçekleşeceğini biliyor ve avutuyor bununla kendini, kof bir uykuyu uzun bir çizgi gibi çekiyor dünkü günün altına. Bu iş tamam. Evet, şimdi? Ve şimdi başlayabilir – yaşam ya da işte sırayla yapılacak şeyler.

Ewald, yastık yorganlar içinde keyifle uzanıp geri-

niyor. Belki bu rahat sıcaklıkla kendini bekleyen olayları karşılamak istiyor. Bir saat daha bekliyorsa da yaşam bir türlü çıkıp gelmiyor yanına. Yataktan kalkıp kendisi yaşamla yüz yüze gelmeye karar veriyor. Böyle olması gerektiğini ilk sabah öğretiyor ona. Öğrendiği şeyden memnunluk duyuyor; bu onu bir eylemle ve bir amaçla donatıp yeni, ışıl ışıl kentin içine çekip götürüyor. İlkin sadece yolların uzun, tramvayların gülünç denecek kadar küçük olduğunu görüyor ve bu iki görüntüden birini ötekisiyle açıklamaya hevesleniyor hemen, bu da onu alabildiğine rahatlatıyor. Her şey ilgilendiriyor Ewald'ı, ama daha çok büyük ve önemli şeylere ilgi duyuyor. Ne var ki, gün ilerledikçe, her şey yağmur olukları karşısında değerini yitiriyor; yağmur olukları karşısında Ewald giderek daha çok düşüncelere dalıyor. Oluklara yapıştırılmış küçük kâğıt parçalarına ve içlerindeki vaatlere gülümsemez oluyor, yazılardaki o tuhaf dile hayret edecek zaman da bulamıyor artık. Harıl harıl çalışarak bunları kendi diline çeviriyor, pek çok isim ve numarayı not ediyor bir kenara.

Sonunda ilk girişimde bulunmaya karar veriyor. Bir evin holünde boyunbağını düzeltiyor ve niyet ediyor: Pek nazikçe konuşacak; diyecek ki, 'Afedersiniz, burada bir bay için boş bir oda varmış sanırım?' Zili çalıp bekliyor, yüksek Almanca'yla ve alçakgönüllü bir vurgulamayla kibar kibar söylüyor niyet ettiği şeyi. Boylu boslu bir kadın, daha Ewald sözünü bitirmeden onu alıp soldaki bir kapıdan içeri sokuyor.

"Hemen diyeyim size, temiz bir odadır. Başka bir şey gerekirse..."

Ve kadın ellerini kalçalarına dayayıp onun kararını bekliyor. Eski, kullanışsız eşyalarla iki pencereli küçük bir oda, şimdiden loşluğa gömülmüş; odayla beraber akla hayale gelmeyen bir sürü başka şey de kiralanıyormuş gibi bir duyguya kapılıyor insan.

Karşısındaki delikanlının ağzını açıp bir şey söylemediğini, karanlık odada etrafına bir bakayım bile demediğini gören kadın duraksayarak ekliyor: "Kahvaltı ayda yirmi mark. Müşterilerimizden hep bu kadar aldık şimdiye kadar." Ewald, 'peki' der gibi birkaç kez başını sallıyor. Bir köşede duran eski yazı masasına yöneliyor ardından; masanın yukarı kaldırılmış geniş yazı tahtasını gözden geçirip gülümsüyor; arka plandaki iki ya da üç gözü çekip açıyor, gülümsüyor yeniden. "Herhalde odada kalacak yazı masası?" diye soruyor ve kesinlikle kararını vermiş, "Tutuyorum odayı." diyor. Derken cep defterinde uzun bir sıra halindeki numaralar geliyor aklına, yapılması gereken bir şey daha varmış gibi hemen ekliyor; "Daha doğrusu yarına kadar düşünmeme izninizi rica edeceğim."

"Tabii, tabii, düşünebilirsiniz."

Ewald iyice belliyor evi ve not defterine kaydediyor: "Bayan Schuster, Finken Sokağı, no.17, arka cephe, zemin kat, yazı masası." Yazı masasının arkasına üç ünlem işareti yerleştiriyor. Başardığı işten pek memnun, o gün başka bir girişimde bulunmayı aklından geçirmiyor.

Ama ertesi sabah erkenden kolları sıvayıp not defterinin kılavuzluğunda işe koyuluyor. Bu da öyle ko-

lay bir iş değil. Ev sahiplerinin uykularını aldığı ve odaların güzelce havalandırıldığı kuşluk vakti gezip dolaşmak biraz şenlendiriyor içini. Gördüğü odaların bütün üstün yanlarını bir bir kaydediyor, falan odada manzaralı bir balkon, filan odada bir kanepe, 23 no'lu evde bir banyo, iki merdiven; ancak odaların hiçbirinde bir yazı masası yok. Baktığı odaların üstün yanlarına karşılık bazı ufak tefek sakıncalarını da not ediyor: 'Küçük çocuklar' ya da 'piyano' ya da 'meyhane'. Giderek kıtlaşıyor notlar ve yazılımlarında bir telaş göze çarpıyor; izlenimleri pek tuhaf şekilde değişip duruyor sürekli. Gözlerinin gücü zayıfladıkça koku alma sinirlerinin duyarlılığı büyüyor. Öğle olduğunda o zamana kadar ihmal edilmiş bu duyu organı öylesine gelişmiştir ki, Ewald dış dünyayı artık sadece onunla algılamaya başlıyor. Evin birinde anladım diye geçiriyor içinden, bu mercimek yemeği kokusu ya da lahana turşusu kokuyor burada. Bir eve geldiğinde çamaşır günüyse, daha eşikte ters yüz ediyor. Gezip dolaşmalarının amacı tümüyle çıkıp gidiyor aklından, gülünç denecek kadar ufak mutfaklardan esip gelen kokunun özelliğini tek tek saptamakla yetinmeye başlıyor. Hızlı hızlı yürürken bazen çocuklara çarpıp deviriyor, ağlatıyor onları, içerlemiş annelerinin gözlerine şükran dolu bir ifadeyle gülümsüyor, evin birinde bir odanın köşesinde gözüne ilişecek suskun yaşlılara derin saygılarını sunuyor.

Sonunda bütün evlerin bütün hollerine karanlık çöküyor, zilini çaldığı her kapıda eti budu yerinde bir kadın çıkıyor karşısına, her gittiği yerde çevresini uluyan çocuklar sarıyor; arka planda hep korkulu, bön

bön bakan zihinsel özürlü bir ihtiyar yüzü çarpıyor gözüne.

Derken soluk soluğa bir kaçış tutturuyor. Biraz toparlandığında kendini pek çok gözü içeren asırlık yazı masasının önünde buluyor, oturup bir mektup yazmaya başlıyor: "Sevgili babacığım! Sana kaldığım evin adresini bildiriyorum. Finken Sokağı, no. 17, Schuster'in kiracısı." Uzun uzun düşündükten sonra mektubun gerisini ertesi gün tamamlamaya karar veriyor.

Ve ileride seyrek kullanıyor yazı masasını. İlk haftalan işte öylesine geçiriyor, bütün gün dışarıda, doğru dürüst bir plan ve programdan yoksun, içinde hep bir duygu: Evet, nedir istediğim aslında? Sergileri geziyor; gördüğü resimler düş kırıklığına uğratıyor kendisini. Münih'in bir rehberini satın alıyor. Kenti dolaşmaktan yorgun düşüyor sonunda, sanki yıllarca burada yaşayacakmış gibi davranıyor, bu da doğrusu kolay değil; pazar günü bir birahanenin bahçesinde dar görüşlü insanlar arasında oturuyor. Sonra yürüyüp barakalann kurulduğu ve atlı karıncaların çalıştığı Ekim Çayın'na geliyor, öğleden sonra da bir paytona atlayıp İngiliz Parkı'nın yolunu tutuyor. Burada geçirdiği bir saat var ki, aklından çıkıp gitmesini istemiyor hiç, şöyle beşle altı arası, yüksek gökyüzünde bulutların biçim ve renklerinin fantastik bir görünüme büründüğü ve İngiliz Parkı'nın arkasında ansızın dağlar gibi boy verdiği bir saat; içinden şöyle geçirmeden duramıyor insan: Yarın bu tepelere çıkmak isterim. Ve yarın oluyor, yağışlı bir gün; sis, uçsuz bucaksız sokakların üstüne yoğun ve ağır çökmüştür. Ve buna benzer yarınlar birbirini izliyor ve yap-

maya niyetlendiği şeyleri çekip alıyor insanın elinden. Ewald, durumun değişmesini bekliyor. Kendi konumunda nasıl davranması gerektiğini sorup öğreneceği kimseyi bilmiyor. Sabahları kahvaltısını getiren ev sahibesiyle birkaç kelimeden fazla bir şey konuştuğu yok, her akşam kont hazretlerinin arabacılığını yapan kocasına rastlayıp pek nazikçe selamlıyor. Bir kızları var; evin sessizliğe gömüldüğü zamanlar duvar arkasından anne diyen sesini işitiyor sık sık. Bir kızın ince sesi. Kız bir şeyler okuyor, bazen bunların şiir dizeleri olduğu sanısı uyanıyor Ewald'da. Bu da onun akşamları artık daha erken eve dönmesine yol açıyor. Çayını içiyor, çalışarak ya da kitap okuyarak gece geç vakitlere kadar uyanık bekliyor. Bitişik odadan kulağına ne zaman sesler gelse gülümsüyor, dolayısıyla yavaş yavaş ısınıyor odasına. Kızla giderek daha çok ilgilenmeye başlıyor, çiçek getiriyor eve; gündüzleri odasının dört duvarından artık saklayacak hiçbir sırrı kalmamış gibi ikide bir bağırarak konuşuyor. Ama ne kadar çaba harcarsa harcasın, çevresindeki nesnelerde soğuk bir şey, itici bir şey varlığını koruyor hep. Akşamları çokluk bir duygu beliriyor içinde! Sanki odasında onun dışında kalan bir başkası daha var. Kendisine aldırmadan bütün eşyaları kullanıyor ve bütün eşyalar da sanki onun emrine hazır bekliyor. Ve bir olay, daha da pekiştiriyor bu duyguyu.

"Tuhaf şey." diyor bir sabah Ewald, Bayan Schuster getirdiği kahveyi oracığa bırakırken, "Masanın bu iki gözü bir türlü açılmıyor. Acaba sizde bir anahtar var mı? Yoksa bir tane yaptırılabilir herhalde?" Ve ar-

dından masanın koyu bir gizlilik içindeki iki gözünü sarsıp silkiyor.

"Bağışlayınız..." diyor Bayan Schuster duraksayarak; uğradığı şaşkınlıktan Yüksek Almanca'yla konuşmaya başlıyor. "Bu iki gözü açamayacağım."

Ewald, başını kaldırıp hayretle kadına bakıyor.

"Size açıklayayım nedenini. Bu odada bir ara bir bey kaldı, zamanla büyük bir maddi sıkıntıya düştü. Kirayı ödemeyince bu masayı bıraktı rehin olarak; masadaki bu iki gözde önemli kâğıtlar var dedi giderken, anahtarı da alıp yanında götürdü..."

"Demek öyle, demek öyle!" diye yanıtlıyor Ewald, ilgisiz bir yüz takınarak. "Çok oldu mu bu olay?"

"Dur bakayım." diyerek düşünmeye başlıyor Bayan Schuster. "Yedi ya da sekiz yıl, evet, evet, o kadar oldu. Hiç haber alamadık kendisinden; ama bakarsınız bir gün çıkıp gelir. Öyle değil mi? Belli olmaz çünkü..."

"Elbette, elbette!" diye yanıtlıyor Ewald şöylece; şapkasını alıp evden çıkıyor.

O günden sonra pencere önüne getirip yerleştirdiği oval kanepe masasında çalışıyor Ewald; ekim ayı ilerliyor çünkü, büyük masa pencerenin camlarına pek yakın durmakta. Değişikliğin pek doğal açıklaması bu.

Masasının yerinin uygunluğu konusunda daha başka nedenler saptıyor. Örneğin, masanın yeni yerinde doğrudan pencereden dışarı bakabiliyor. Dışarıdaki manzara resim gibi tıpkı. Kestanelerin yaprak-

larının sararıp solduğu bu şahane avlu! (Kestane ağaçlarıdır herhalde?) Çok arkalarda mermer bir havuzdan sular akıyor; bir ezgi gibi diğer bütün seslere eşlik edercesine akıyor durmadan. Hatta kaidesinde rölyefe benzer bir şey barındırıyor. Evet, rölyefin neyi canlandırdığını keşke görebilse insan! Yazık, ne kadar çabuk kararıyor hava, hemen lambanın yakılması gerekiyor. Öte yandan, dışarıda hiç rüzgâr esmedi mi şu an olduğu gibi, yapraklar ağaçlardan nasıl ağır ağır dökülüyor, gülünç denecek kadar ağır ağır. Yaprağın biri yoğun ve nemli havada nerdeyse durup odadan içeri bakıyor, içeri bakıyor – yüzler gibi, yüzler gibi tıpkı diye düşünüyor Ewald; sakin sakin, kımıldamadan oturuyor, birinin pencereye yaslandığını, gözlerini dikip içeri baktığını masa başında sesini çıkarmadan izliyor; yüz pencereye öyle yakın ki, camlara bastıran burnu içeri göçüyor, yüz hatları ise genişleyip bir vampirinkini andıran aç gözlü bir manzaraya bürünüyor. Ewald, bakışları tümüyle bir yitiklik içinde, yüzdeki hatların peşine düşüyor, sonunda ansızın içerisini gözetleyen bu yabancı gözlerin içine bir uçuruma dalar gibi dalıyor. Bu da yeniden kendine gelmesini sağlıyor Ewald'ın. Sıçrayıp kalkarak pencereye yaklaşıyor. Pencerenin kolları titreyen elleri karşısında diretiyor biraz ve sonunda açılan pencereden sisler içine uzanıyor, ama yabancı kişi çoktan çekip gitmiştir.

Besbelli dışarının serin havası Ewald'ı yatıştırıyor, çünkü olağandışı hiçbir şey yapmıyor sonradan. Lambayı yakıyor, diğer günlerdeki gibi çayını hazırlıyor; önündeki kitabın kendisini ilgilendirdiği düşünülebilir.

Ama ne tuhafsa kalkıp yatmaya gitmiyor bir türlü. Lamba yana yana sönene kadar bekliyor; saat de bir buçuğa gelip dayanıyor bu arada. Derken mumu yakıyor, şamdanın içinde eriyip tükenene kadar sabırla ona bakıyor. Ve sonunda camlar arkasında ürkek bir aydınlık beliriyor. Kısa bir gece, değil mi? Ewald'ın evden çıkması gerekip gerekmediğini düşündüğü yok. Bu doğal bir şey çünkü. Üzerinde kafa yorduğu tek şey, bunu nasıl söyleyeceği. Üzgünüm Bayan Schuster diyecek ya da doğrusu evinizde kalmaktan memnundum, ama... Ve bu kepaze cümle üzerinde çalışıyor, çalışıyor durmadan.

Ve sabahleyin evden çıkacağını bildirmenin söz konusu olamayacağına, çünkü böyle bir şeyin asla dile getirilemeyeceğine inanıyor. Evde kalıyor böylece. Odaya ister istemez yerleşmesi gerekiyor. Bu odalarda böyledir hep, daha önce içlerinde oturanlar henüz tamamen çıkıp gitmemiştir. Ewald'dan sonra oturacaklar da onun çıkıp gitmesini beklemektedir. Bu durumda uzlaşmacı bir tutum takınmaktan başka yapılacak şey var mı? Ve bu pazar günü karar veriyor, kendisini küçültebildiği kadar küçültüp tanımadığı oda komşularından hiçbirini rahatsız etmemeye çalışacak ve Finken Sokağı'ndaki bu kalabalık kira evinde kiracıların en önemsizi olarak ötekilerle bir arada yaşayacak.

Ve oluyor da. Zararsız birkaç hafta geride kalıyor ve yavaş yavaş kasım ayından içeri yol alınıyor; kısa, kasvetli gündüzler karşılığında akla gelen her şeyin içinde barınabildiği uzun gecelerin bağışlandığı günler başlıyor.

İlkin; şu 'Luitpold'. Küçük, hatırı sayılır bir yer. Mermer masalardan birine oturup bir tomar gazeteyi yanı başına koyuyor, işten göz açamayan biri görünümünü sergiliyor hemen. Derken siyah giysisiyle garson kız geliyor, ayaküstü önündeki fincanı su gibi bir kahveyle dolduruyor; aman Tanrım, o kadar dolduruyor ki, insan içine şeker atmayı göze alamıyor. 'Orta' ya da 'ağır' diyorsun, isteğe ve işarete göre 'orta' ya da 'ağır' kahve getirilip konuyor fincana. Fazladan, o anda akla gelmişse şaka yollu bir şey söyleniyor ve garson kız Minna ya da Bertha bir belirsizlikten içeri yorgun yorgun gülümsüyor, sağ elindeki nikel kahvedenlik ileri geri sallanıyor bu arada.

Bütün bunlar Ewald'ın sadece öbür masalarda gözlemlediği şeylerdir. Kendisi yalnızca bir teşekkürle yetiniyor, gündüzleri pek solgun görünen siyah giysili bu garson kızları sevimsiz buluyor çünkü; yalnızca ona su getiren küçük Betty için üzülüyor. Allah bilir neden kızın hoşuna gidecek bir şey yapmak istediğini duyuyor içinde. Bir defasında Betty'nin eline bahşiş dışında katlanmış küçük bir kâğıt tutuşturuyor, kızın gözlerinin içinin güldüğünü görerek seviniyor, kâğıt parçası bir hayırseverlik kurumunca düzenlenen piyangodan bir bilettir ve bununla 50.000 DM kazanma olasılığı vardır. Ama bir süre sonra bir sütunun arkasından çıkıp gelen Betty'nin yüzünde düş kırıklığı okunuyor, bilet için Ewald'a asla teşekür edeyim demiyor.

Bu küçük olumsuzluklar sandığından daha çok etkiliyor Ewald'ı. Dışlandığı ve bir gülümsemeyle ayaküstü birbiriyle anlaşan bütün bu insanlar arasında adeta uzak bir ülkenin gelenek ve göreneklerini

yaşadığı duygusunu Ewald'da uyandırıyorlar. Onlardan biri olmayı doğrusu ne çok isterdi; vakit vakit insan seli içindekilerden biri olmayı; böyle biri olduğuna da inanası geliyor. Sonunda küçük bir yaşantı, durumda bir değişiklik olmadığını gözleri önüne seriyor: Kendisi bir tarafta, dünya bir tarafta. Bu koşullar altında yaşa yaşayabilirsen.

Tam da bir kimseyle tanışmak gereksinimini duyduğu bu günlerde bir mektup alıyor. Şöyle yazıyor içinde:

"Tesadüfen Münih'te olduğunuzu işittim. Bazı yazılarınızı okumuştum; görüşürsek güzel bir şey olur. Sizde, bende ya da bir başka yerde; size kalmış artık. Görüşmemizi *isterseniz* tabii."

Ve Ewald istemiyor. Mektubun altındaki imzayı biliyor, dergilerden, şiir seçkilerinden hanidir tanıdığı bir isim; bu Wilhelm von Kranz'la bir alıp veremeyeceği yok, asla yok. Ama işte bu kişinin eli kendisine dokunur dokunmaz, bir salyangoz gibi büzülüp kabuğuna çekiliyor. Dün gönlünden geçirdiği şey gerçekleşmeye yüz tutunca, bir tehlikeye dönüşüyor hemen, adeta tozlu ayakkabılarıyla birinin hiç çekinmeden yalnızlığından içeri ayak atmaya kalkmasına işitilmedik bir şey gözüyle bakıyor; öyle bir yalnızlık ki, kendisi bile ayaklarını usulcacık yere basarak dolaşıyor içinde. Bu yüzden, mektubu yanıtlamadığı gibi üçüncü bir yerde görünmekten de titizlikle kaçıyor, evden dışarı çıkmıyor, o zamana kadar sadece sesinden tanıdığı ev sahiplerinin kızını da arada bir gördüğü oluyor böylece

Bir defasında, kendisine kahvaltıyı getiren kıza soruyor:

"Akşamları hep öyle ne okuyorsunuz, Froylayn Sophie?"

"Oh, elime ne geçerse. Evde öyle fazla kitabımız yok da – sizin buradan işitiliyor mu sesim?"

Ewald, abartıya kaçarak, "Kelimesi kelimesine." diye yanıtlıyor.

"Sizi pek mi rahatsız ediyor yoksa?"

Yalnızca, "Hayır!" diyor Ewald. "Rahatsız ettiği yok. Ama okumayı çok seviyorsanız, bendeki kitaplardan size verebilirim. Fazla bir şey değil, ama yine de çok sayılır." Ardından, kıza Goethe'nin eserlerinden birini uzatıyor.

Böylece kızla aralarındaki pek küçük çapta bir ilişki kuruluyor, yine de Ewald'daki bir boşluğu dolduruyor ilişki; ruhunda akıp giden pek çok şey arasında sürekli bir düşünce kimliğiyle varlığını sürdürüyor ve Ewald seve seve dinleniyor bu düşünce içinde. Bir kimseye böyle ödünç kitaplar vermenin nihayet ona bir piyango bileti armağan etmekten farkı yok. Ama bu kez yaptığı şey bir teşekkürle karşılanıyor. Bu da yüzünü güldürmeye yetiyor Ewald'ın.

Öğle sonrasında keyfi yerinde ansızın eve dönüp geliyor; sesler işitiyor odasında. Duraksayıp kulak kabartıyor. Adeta ayak seslerinden kaçan alçak perdeden acele mırıldanılan sözcükler. Derken yayvan, tombul yüzlü genç bir erkek görünüyor kapı önünde; damdan düşer gibi bir ıslık öttürmeye başlıyor hiçbir şeyi umursamaksızın. Ewald, adama odasında ne

aradığını sormak üzereyken Sophie çıkıyor kapıdan; rengi pek soluk, sanki olup bitenler pek doğalmış gibi davranıyor. Titrek bir sesle, "Bu bay – şey – bu bay odanızı görmek istemişti." diyor.

İki genç birbirinin yüzüne bakıyor. Erkek ıslık çalmayı bırakıp selamlıyor Ewald'ı. Nazikçe gülümsüyor bu arada, yüzü yayvan ve silik bir görünüm kazanıyor. Ewald, kafasından çirkin şeyler geçiriyor ister istemez. Yine de erkeğin selamına karşılık veriyor, elini kasketinin kenarına götürüp odasından giriyor içeri.

Ancak bir süre sonra Sophie'nin kapının önünde dikildiğini fark ediyor, işi başından aşkın birine dönüşüyor ansızın, hiç gereği yokken kimi öteberileri alıp bir masadan bir masaya taşıyor, zaman zaman eğilip yerden bir şey alarak kaldırıyor. Ama sonunda odayı –bu tatsız– derleyip toplama işi bitiyor. Artık kıza sorup ne istediğini öğrenebilir belki. Çünkü kız kapının önünde öyle nedensiz dikilip durmuyordur herhalde. Birden aklına geliyor, yüzünü kapıdan bir başka tarafa döndürerek, rasgele bir köşeye doğru sesleniyor: "İçiniz rahat olsun, kimseye bir şey demeyeceğim. Benden duymak istediğiniz buydu sanırım, öyle değil mi? O vakit sorun yok. Ama önümüzdeki ay çıkıyorum odadan, zaten daha önceden niyet etmiştim..."

Sonra masaya oturup yazı yazmaya başlıyor. O kadar dalıyor ki, sanki iki saatten beri yazıp durmaktadır. Oysa Bay von Kranz'a kısa bir mektuptur kaleme aldığı. Yarın kendisi için uygunsa, saat dörtte 'Luitpold'a gelmesini rica ediyor Bay von Kranz'tan. An-

cak adresi yazıp bitirdikten sonra dikkatle etrafı gözden geçiriyor. Görünürde kimseler yok; ayakkabılarını ve giysisini değiştiriyor: Akşam yemeğini dışarıda yiyecek.

***

Bay von Kranz için saat uygun; hangi saat olsa fark etmezdi zaten. Öyle pek fazla meşgul biri değil. Büyük bir şey yazmakta; bir destan ya da destanın ötesinde bir şey, en azından yepyeni, doruklarda gezinen bir yapıt. Buluşmalarının ilk yarım saatinde Bay von Kranz yeni tanışı Ewald'a kesin bir dille açıklıyor bunu. Böyle bir çalışma da, bilindiği gibi sadece esinlere bağlı, ona göre, "Karanlık ortaçağın düşlerini dolduran ve tüm nesneleri altına dönüştürebilen" derin bir coşkunun varlığını gerektiriyor. Bu da elbet gece yarısı ya da önceden bilinmeyen bir zamanda olacak bir şey; öyle ikinde üzeri saat dörtte, bilindiği gibi en sıradan olayların gerçekleştiği bir vakitte değil kuşkusuz. Dolayısıyla, Bay von Kranz'ın şu an işi yok, 'Luitpold'da oturuyor, karşısında da Ewald Tragy. Bay von Kranz çok konuşkan biri, çünkü Ewald pek suskun, Kranz da öyle görülüyor ki, susmasını pek sevmiyor. Susmaya yalnız kişilerin ayrıcalığı gözüyle bakıyor; ama iki, üç kişi bir arada ise doğrusu anlamsız, en azından ilk anda bir anlamdan yoksun buluyor bunu. Karanlık, kavranılmaz şeylerin de gereği yok, hiç değilse hayatta.

Sanatta peki? Oh, sanatta biraz değişik durum. Sanatta nihayet elde simgeler vardır, öyle değil mi? Aydınlık bir arka plan önünde karanlık silüetler? Ör-

tülü imgeler, öyle değil mi? Ama hayatta –simgeler, oh– gülünç şey!

Arada bir, "Evet!" diyor Ewald ve kullanılmamış sayısız evet'i nasıl olup da içinde barındırdığına bir türlü akıl erdiremiyor. Ve iri iri sözlere ve çok aşağılarda bir yerde yaşanan küçük yaşama şaşıyor, çünkü bu ikindi vakti Bay von Kranz'ın tümüyle dünya görüşüyle, kuşbakışı edinilmiş bu görüşle tanışıyor ve şaşmaktan alamıyor kendini. Bay Kranz genç biri; nesnelere olgular ve sansasyonla.a alınyazıları gözüyle bakıyor; Ewald, zaman zaman bütün bu parlak sözlerin birazını not etme gereksinimini duyuyor, çünkü içerdikleri ilişkiler örgüsü engin ve uçsuz bucaksız görünüyor gözüne. Ama Ewald'ı en çok hayrette bırakan şey, bütün söylediklerine Kranz'ın kesinlikle inanmışlığı ve büyük bir rahatlıkla bir düşünceyi öbürünün yanına koyuşu; bir yığın Kolumbus yumurtası; biri dik durmaya yanaşmadı mı, üzerine bir yumruk, dik durmasın isterse.

Bir hüner mi bu, yoksa bir güç mü, kim karar verebilir? Bay von Kranz'ın aklı tamamen konuştuğu şeyde. Bağırarak konuşuyor, belli ki nerede olduğu büsbütün çıkıp gitmiş aklından. Sözleri, yabancı odaların pencerelerini hızla açan bir fırtına gibi tüm söyleşilerden içeri dalıyor, sonunda pes ediyor insan, odasında ne kadar pencere varsa açık bırakıyor. Fırtınaya karşı yapacak pek bir şey yok. Güzel Minna bile fincanlara kahve doldurmayı unutuyor, bir sütuna yaslanıp kulak veriyor konuşulanlara. Ama ne yazık ki, arsız arsız bakıyor bu arada. Ve iri yeşil gözleriyle şair Ewald'ın çakmak çakmak bakışlarını yakalayıp

dizginliyor, küçültüyor onları, önemsiz, beş para etmez duruma sokuyor, sonra da rezilce gülümseyerek kaldırıp yere atıyor.

Bay von Kranz bir an serinkanlılığını kaybediyor. Oturduğu yerde sallanıyor; ama hemen, sanki bu bile isteye yapılmış bir şeymiş gibi davranıyor ve güzel Minna'ya bir sözcük fırlatıyor, yapışkan bir sözcük, çiçekten çok kurbağa. Ardından yine konuya dönüyor, hatta bir dorukta bulunuyor şimdi: "Nietzsche'ye nasıl yenilmedim."

Ne var ki, Ewald Tragy, ansızın onu dinlemez oluyor. Ancak sonradan, Kranz konuşmasını bitirip de durup beklediğinde fark ediyor bunu. Kranz'ın bekleyişiyle demek istediği şu: "Peki, siz? Sizin de bütün bu konuda kendinize özgü görüşünüz vardır umarım. Şimdi de sizin dünya görüşünüzü dinleyelim, lütfen?"

Ewald, o anda bunu kavrayamıyor; anladığı zaman tarifsiz bir şaşkınlığa kaptırıyor kendini. Bütün konuşulanların orta yerinde dikilmiş duruyor, bir ormanın derinliklerinde durur gibi tıpkı. Ağaçların gövdelerini görüyor sadece, gövdeler, hep gövdeler, yukarılarda vakit gece midir, gündüz müdür, pek bildiği yok. Öyleyken saatin tam tamına kaç olduğunu söylemesi isteniyor, dakikasına varıncaya kadar, öyle ki kuşkuya hiç yer kalmasın. Sususuyla Bay Kranz'ı incitmekten çekiniyor Ewald; ama Bay Kranz giderek daha yumuşak, ilgili, neredeyse babacan bir tavır takınıyor. Ve buyurgan bir sesle çarçabuk, "Hesap!" diye sesleniyor. İşte öylesine ince duygulu.

Ne var ki, bunu izleyen günlerde Ewald yeni tanışına kendisinden bir şeyler sunması gerektiğini hissediyor, ona duyduğu sempatiden değil hani, o ikindi vakti samimi konuşmalarından sonra güven konusunda ona borçlu duruma geldiğinden. Ve bir ara İngiliz Parkı'nda gezerlerken –yine ufukta bulut dağlarıyla önceki gibi bir loşluk– doğrudan şöyle diyor: "Hep yapayalnızdım. On yaşımda evden ayrılıp bir askeri okula geldim, beş yüz arkadaşın arasına karıştım. Öyleyken kendimi çok mutsuz hissettim orada –beş yıl boyunca.– Ardından beni alıp bir başka okula yerleştirdiler, sonra yine bir başkasına ve sürüp gitti böyle. Her zaman yalnız kaldım, biliyor musunuz, her zaman."

Hepsi bu kadarsa, diye içinden geçiriyor Bay von Kranz, buna bir çare bulunur. O günden sonra yanından ayrılmıyor Ewald'ın; sabah erken, kuşluk vakti, çokluk gece geç saatlere kadar hep yanında. Ve bunu öylesine bir doğallıkla yapıyor ki, Ewald yalnızlığının kapısını sürgüleyip kapamayı artık göze alamıyor. Kapıları açık odalarda yaşıyor adeta. Ve Bay von Kranz bir gelip bir gidiyor, bir gelip bir gidiyor. Buna da hakkı var, "İkimiz de aynı yazgıyı paylaşıyoruz, sevgili dostum Ewald" diyor. "Beni de evde anlayan yok kuşkusuz. Bana biraz kaçık, aklından zoru olan biri gözüyle bakıyorlar sanki–". Bu fırsatla babasının küçük bir Alman sarayında saray nazırı olduğunu, söz konusu çevrelerde de –besbelli hayli yukarıdan bakıyor bu çevrelere– alışılmış tutucu, soylu görüşlerin savunulduğunu eklemeden duramıyor. Kendisi de zorunlu olarak bir teğmen, dikkat buyurulsun,

muhafız alayında bir teğmen olmasını işte bu görüşlere borçluymuş. Israrla belirttiğine göre, bir yıl sonra muhafız alayından ihtiyat subaylığına dönmesini üst ve astların sevgisine sırt çevirerek gerçekleştirmek az zahmete mal olmamış. Seewies-Kranz Sarayı'ndaki ailesinin yeni meslek seçimine asla, ama asla onay vermediğinden ve kendisine yönelttikleri eleştirilerden söz etmeye kuşkusuz pek gerek görmüyor. Yine de mücadeleyi elden bırakmaya niyeti yokmuş. Tersine, tutup nişanlanmış, evet, basbayağı nişanlanmış, ilanlarla nişanını duyurmuş herkese. Nişanlısı kentin en seçkin ailelerden birinin kızıymış; davranışlarında doğal, kibar, iyi yetiştirilmiş, varlıklı değilse de soylu denebilecek bir kızmış. (Annesi bir kontesmiş, falan filan kişiymiş.) Eh, hiç duraksamadan attığı bu adım adeta özgürlük sevdasının bir kanıtı sayılırmış. Çok sürmeden de evlenecekmiş hani, asıl başarılı adımı da ondan sonra atacakmış. "Kiliseden çıkacağım..." Sarışın bıyığını burmaya başlayan Kranz gülümsüyor.

"Evet!" diyor, kendinden ve Ewald'ın hayretinden son derece memnun, "Darbe diye buna derler, öyle değil mi? Subaylık mesleğine senin olsun diyorum tabii; inandığım görüşler uğruna bu meslekten el çekiyorum. Yasalarını yerine getiremediği bir topluluğun üyesi olması, insanın kendi kendine ihanetinden başka şey değildir."

Bir ara gecenin bir yarısı, 'Kendi kendine ihanet' sözü aklına geliyor Ewald'ın. Bu söz de yine bir mükemmelliği, bir açık seçikliği ve bir zaferi içermekte! Ve o günden sonra Ewald hemen her gece Kranz'la

konuşmalarından rasgele bir yeri anımsıyor hep, bu yerlerin tümü de gözüne aynı derecede kusursuz ve ilginç görünüyor.

Bir sabah, aylardan kasım henüz, Ewald bir dünya görüşüyle uyanıyor uykusundan. Şaka değil. Yadsınması olanaksız. Dünya görüşü ortada. Bütün belirtiler bunu gösteriyor. Dünya görüşünün kime ait olduğunu pek bildiği yok, ama madem onu bir kez kendi içinde bulmuştur, kendisinin sayıyor. Doğal olarak bir dahaki sefer onu yanında taşıyıp götürüyor Luitpold'a. Daha açığa vurmasıyla, bir yığın kişiyle tanışması bir oluyor. Hepsi de bir dosttan farksız, onun şiirlerinden söz ediyorlar, şiirlerini bilmeyen yok, beş dakikada bir kendisine sigara ikram ediyorlar: "Lütfen, buyrun alın bir sigara!" Bir tek omzuna vurup ona sen diye hitap etmeleri kalıyor. Ama sigara içmiyor Ewald, oysa bunun kendi dünya görüşü içinde yer aldığını biliyor, önünde duran sherry gibi tıpkı, akşamı ünlü şantöz Branicka'nın çalıştığı gazinoda geçirme niyeti gibi.

O anda biri Kranz'ın Branicka'yı çok iyi tanıdığını ileri sürüyor. "Nasıl?"

Kranz, omuzlarını kaldırıp bıyıklarını buruyor; birdenbire tepeden tırnağa teğmen kesiliyor, von Kranz olup çıkıyor. Derken oradakilerden biri bir espri savuruyor: "Evet, nişanlısının yanında geçirdiği saatlerden sonra, enerjisini bir yerde boşaltması gerekiyor kuşkusuz." Ve kahkahayı basıyor oradakiler, çünkü hepsi de espriyi enfes buluyor, teknik deyimle 'incelikli' bir espri ve Kranz'ın kendisi de onu öyle niteliyor.

Ewald, bu gençler arasında genel olarak pek rahat hissediyor kendini; hepsinin de fazladan bir isimleri var, oysa birbirinden ayırmak için numaralamak yeterdi onları. Ne var ki, Kranz her günkü arkadaşlarının hakkında pek olumlu düşünmüyor, bunlara kendi kişiliğinin bir çeşit arka planı gözüyle bakıyor. Ewald içlerinden birini sormaya kalksa', yukarıdan bir tavırla şöyle diyor: "O mu? Yetenekli biri sayılıp sayılmayacağına ilişkin henüz bir şey söylenecek gibi değil, belki..." Ve soruyu fırsat bilip 'sanatın işlevleri', 'oyun yazarlığının yazardan teknik beklentileri' ya da 'geleceğin destanı' üzerinde uzun boylu konuşmaya başlıyor.

Bu konularda da kendini pek toy hissediyor Ewald; dolayısıyla dengeli bir tartışma ortaya çıkmıyor, çünkü ancak seyrek olarak bir görüş açıklayabiliyor. Ama başka konulardaki bilgisizliğinden rahatsızlık duymasına karşın, bu konulardaki bilgisizliğine bir kalkan gözüyle bakıyor, sevimli, derin bir şeyi –bunun ne olduğunu canlandıramıyor kafasında– arkasında gizleyip içyüzünü kestiremediği bir tehlikeden kaçırabildiği bir kalkan. Sessiz saatlerin birinde başarıyla kaleme aldığı kimi çalışmayı arkadaşına göstermekten çekiniyor; ancak pek seyrek olarak, ayrımına varmadığı yakınmalı ve alçak bir sesle ona birkaç renksiz dizesini okumakla yetiniyor; ama her seferinde pişmanlık duyuyor ardından; arkadaşının hazırda bekleyen, hayli gürültülü, sağa sola kulak asmayan alkışı karşısında utanç duyuyor. Dizeleri sağlıklı değil, herkesin huzurunda yüksek sesle üzerlerinde konuşulmaması gerekiyor.

Sonra, zaten Ewald'a böyle mahremiyetler için fazla zaman kalmıyor. Birden günlük yaşamında öyle çok uğraş yer almaya başlamıştır ki! Yine de günlerinin boşa geçip gittiği, hiçbir yerde tutunacak dal bulamadığı zamankine göre şimdi işin içinden daha kolay çıkabiliyor. Yapması gereken küçük küçük bir sürü ödev bekliyor kendisini. Kranz'la ve onun çevresindekilerle günlük buluşmaları, gerçek bir anlamdan yoksun sürekli bir oyalanma ve istenilen her yerinde sona erdirilebilecek konuşmalar. Bunlar için gerekli coşku ve tedirginlikten eser yok kendisinde. Hep başkalarına ayak uyduruyor ve insanın kendi istemine hiç iş kalmıyor. Gerçek biricik tehlike hâlâ varlığını hissettirmekte: Yalnızlık – ve herkes bundan bir başkasını koruyup esirgemesini biliyor.

Bay von Kranz'ın her zamankinden daha bir önemle Luitpold'da oturup Ewald'a aşağıdaki açıklamada bulununcaya kadar böyleydi durum:

"Buna erişemediğimiz süre, bir başarıdan söz edilemez. Bize yücelerde dolaşan bir sanat gereklidir, sevgili dostum, binlerce kişi üzerinden aşıp geçecek bir sanat. Ülkeden ülkeye bütün dağlarda alev alev yanan simgeler, çağrı niteliğinde bir sanat, bir sinyal sanatı..."

Arkadan biri, "Saçma!" diyor ve bu sözcük şair Kranz'ın parlak konuşması üstüne ıslak bir sıva gibi düşüyor, altında bırakıyor onu.

'Saçma!' sözcüğü ufak tefek siyah birinin ağzından çıkıyor. Bu biri, sonuna kadar içilmiş bir sigara izmaritinden uzun bir nefes çekiyor; iri ve siyah göz-

leri izmaritin külüyle birlikte için için yanıyor ve yine külle sönüp gidiyor. Sonra kalkıp sakin sakin yürüyüp gidiyor bu biri. Arkasından sinirli sinirli söyleniyor Kranz: "Tabii, Thalmann..."

Ve Ewald'a dönerek ekliyor: "Hödüğün teki. Bir ara onu sigaya çekmek gerekecek. Terbiye nedir bildiği yok, adam yerine konacak biri değil. En iyisi onu hiç önemsememek." Kranz yücelerde dolaşan sanat konusundaki açıklamalarına büyük bir şevkle yeniden koyulacak oluyor. Ancak, karşı koyuyor Ewald ve ısrarla soruyor: "Kim bu Thalmann?"

"Rastgele küçük bir kentten gelmiş bir Yahudi. Romanlar yazıyor sanırım. Buradaki yüzlerce, yüzlerce ne idiğü belirsiz kişilerden biri işte. Bugün gelirler, nereden geldiklerini bilmezsin; iki gün sonra çekip giderler, nereye gittiklerini bilmezsin. Giderler, biraz pislik bırakırlar arkalarında, o kadar. Onların bu jestlerine bakıp sakın aldanmamalısınız, sevgili dostum Tragy."

Bay von Kranz'ın sesi sabırsız bir havaya bürünüyor. Bunun da anlamı şu: "Son kez söylüyorum işte, daha fazla konuşmak gereksiz." Ewald da tümüyle aynı görüşü paylaşıyor, aldanmamaya hazır.

Ama Luitpold'daki buluşup görüşmelerinden yalnızca bir kesit bu ikindi. Arkadaşı Kranz'ın peygamberce coşkulu konuşması üzerine bütün ağırlığıyla düşen o gülünç 'saçma' sözcüğü Ewald'ın bir türlü aklından çıkmıyor, hâlâ düşüşünü sürdüren sözcüğün sesini işitiyor. Bay Kranz'ın her büyük açıklamasından sonra pattadan yere düşüyor sözcük ve Ewald'ın gözleri

önünde geniş omuzları ve külüstür ceketiyle ufak tefek siyah adam durmuş gülümsüyor.

Bir hafta geçiyor aradan, bir akşam adamı tesadüfen bir gazinoda görüyor. Kendisine yaklaşıp selam vermeyi doğal sayıyor. Nedenini Allah bilir. Adam da onun bu davranışına şaşırmış görünmüyor. Soruyor sadece:

"Kranz'la mı geldiniz buraya?"

"Kranz sonradan gelmek istedi."

Biraz sustuktan sonra, "Kranz'ı sempatik bulmuyor musunuz?" diye soruyor Ewald.

Thalmann, parterde birini başıyla selamladıktan sonra şöyle yanıtlıyor soruyu:

"Sempatik mi dediniz. Böyle sözler konuşmayın, canımı sıkıyor."

"Normalde canınız sıkılmaz mı hiç?" Ewald, onun küçümseyen tavrına içerliyor.

"Hayır, vaktim yok bunun için."

"O zaman sizi burada bulmak biraz tuhaf değil mi?"

"Neden?"

"Buraya insan can sıkıntısından gelir sanırım?"

"Başkaları belki, ben değil."

Ewald, diretmesine şaşıyor. Pes etmiyor asla. "O zaman meraktan buraya uğruyorsunuz?"

"Hayır!" diye yanıtlıyor Thalmann ve yürüyüp gidiyor, Ewald da peşinden. "Başka neden peki?"

Thalmann, Ewald'a dönüp, "Acıma duygusundan." diyor.

"Kime acıyorsunuz?"

"Önce size." Ewald'ı geride bırakıp tıpkı Luitpold'daki gibi hiç istifini bozmadan yürüyüp gidiyor. Daha saat on birde dönüp eve geliyor Ewald ve o gece hiç iyi uyuyamıyor. Ertesi gün kar yağmıştır. Buna sevinmeyen yok; beyazlara bürünmüş yollarda karşılaşanlar birbirine gülümsüyor. Ewald, Theresien Caddesi'nin köşesinde Thalmann'a rastlıyor, biraz birlikte yürüyorlar. Uzun süre ikisinin de sesi çıkmıyor, sonunda Ewald başlıyor konuşmaya: "Siz yazı yazıyorsunuz, değil mi?"

"Evet, yazı da yazıyorum, zaman zaman."

"Yazı da ha? Demek bu asıl uğraşınız değil sizin?"

"Hayır."

Susuyorlar.

"Zamanı neyle geçiriyorsunuz peki?"

"Etrafı seyrediyorum."

"Nasıl yani?"

"Seyrediyor, daha başka bazı şeyler yapıyorum ayrıca... Yemek, içmek, uyumak zaman zaman, özel bir şey yaptığım yok."

"Sürekli eğleniyorsunuz diyeceği geliyor insanın."

"Ya, neyle eğleniyormuşum peki?"

"Her şeyle, Tanrı'yla, dünyayla."

Bir yanıt vermeyerek yalnızca gülümsüyor Thalmann: "Peki, siz? Siz herhalde bol bol şiir yazıyorsunuz?"

Ewald kızarıp bozarıyor ve susuyor. Bir şey bulup söyleyemiyor.

Thalmann ise gülümsüyor sadece.

"Şiir yazmaya yüz kızartıcı bir uğraş gözüyle mi bakıyorsunuz?" diye soruyor Ewald, sonunda kendini zorlayarak.

"Hayır! Genel olarak hiçbir şeye belli bir şey gözüyle baktığım yok. Ama gereksiz bir uğraş şiir yazmak. Ancak, benim yukarı çıkmam gerekiyor." Ve kapıda, "Hoşça kalın!" diyor. "Şu eğlenme konusunda haklı olabilirsiniz." diye ekliyor ardından.

Tekrar yalnız kalıyor Ewald. On yaşında, şımartılmış bir çocuk olarak evden, hoyrat ve umursamaz, ayrıldığı zamanı anımsamadan duramıyor; tıpkı o zamanki gibi hissediyor kendini; korkular içinde, çaresiz kalmış, herhangi bir girişimde bulunacak güçten yoksun. Hep aynı durum. Sanki yaşamak için gerekli bir şey eksik kendisinde, önemli organlardan biri, onsuz ileri gidilemeyecek bir organ. Bütün bu yinelenip duran çabalar neye yarıyor?

Adeta uzun bir yoldan yorgun dönüyor eve, ne yapacağını bilemiyor. Eski mektupları ve anıları karıştırıyor, şiirleri, son yazdığı, Bay von Kranz'ın bile bilmediği çığırtkanlıktan alabildiğine uzak şiirler. Gözden geçiriyor hepsini.

Ve yeniden buluyor kendini, yeniden tanıyor, uzun zaman kendi kendisinden uzak yaşamış biri gibi usul usul, adım adım. Ve duyduğu ilk sevinçle oturup Thalmann'a bir mektup döşeniyor. Bir şükran duygusuyla dolup taşıyor mektup. "Çok haklısınız." diye yazıyor, "O kadar yapmacık ve boş şeyler konuştum ki! Şimdi her şeyi görüyor, her şeyi anlıyorum.

Kötü bir düşten uyandırdınız beni. Bunun için size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Yapabileceğim tek şey, bu şiirleri, sahip olduğum bu en değerli ve mahrem nesneleri size yollamak."

Postaya karşı içinde ansızın bir güvensizlik uyandığından, mektup ve şiirleri kendisi alıp Thalmann'ın oturduğu eve götürüyor. Vakit geç; karanlıkta dört merdiveni el yordamıyla çıktıktan sonra Thalmann'ın Giesel Caddesi'ndeki atölyesine ulaşıyor. Thalmann'ı kuzeye bakan kocaman eğik pencere etrafında bir çerçeve gibi duran küçük odada yazı yazarken buluyor. Eski, eğri büğrü bir lamba yanıyor içeride; gecenin hayli ilerlemiş saatinde, ortalarda anlamsız ve dağınık duran pek çok nesneyi birbirinden ayıracak gücü gösteremiyor.

Thalmann, lambayı odaya giren Ewald'ın yüzüne tutuyor. "Oh, siz misiniz?" Ve oturması için kendi iskemlesini gösteriyor.

"Sigara?"

"Hayır, teşekkür ederim."

"Size kahve pişiremeyeceğim. Ocakta ispirto kalmadı. Ama isterseniz, benim kahvemden içebilirsiniz." Kulpsuz, eski bir kupayı ikisinin ortasında bir yere koyuyor.

Kendisi ellerini kavuşturmuş oracıkta dikilmiş duruyor sakin bakışlarla Ewald'ı izleyerek, vurdum duymaz.

Ewald ne diyeceğine karar veremiyor.

"Bana bir şey mi söyleyecektiniz?" Thalmann, kahveden bir yudum alıp elinin tersiyle ağzını siliyor.

Sonunda, "Size bir şey getirdim." demeyi göze alıyor Ewald.

Thalmann, yerinden hiç kımıldamıyor. "Ya? Oraya koyun lütfen. Fırsat bulursam, bir göz atarım. Nedir getirdiğiniz şey?"

"Bir mektup!" diyor Ewald çekine çekine. "Ama belki okursunuz şimdi, lütfen!"

Thalmann, çoktan zarfı hoyrat ve dikkatsiz bir el hareketiyle yırtıp açmıştır. Sigarasını dişleri arasında tutarak şöylece okuyor mektubu. Sigara dumanı arasında gözlerini kırpıştıran Ewald, heyecandan ayağa kalkmış bekliyor. Ama Thalmann'ın solgun yüzünde değişen bir şey yok, sadece sigara dumanı kendisini rahatsız ediyora benziyor. Sonunda başını sallıyor: "Evet ve saire ve saire." Ewald'a dönerek, "İlk fırsatta mektubun içeriğine ilişkin ne düşündüğümü size yazacağım." diyor. "Böyle bir konuda görüşümü sözlü olarak açıklamak istemem." Ardından, bir içişte fincandaki kahveyi bitiriyor.

Ewald yeniden sandalyeye bırakıyor kendini, oturuyor ve gözyaşlarına teslim olsun istemiyor. Gece içinden, kocaman camlar arasından var gücüyle odaya sızan fırtınayı alnında hissediyor.

Konuşmuyor, susuyor ikisi de.

Derken Thalmann soruyor:

"Üşüdünüz mü? Titriyorsunuz da?"

Ewald, başını sallayarak yadsıyor.

Yeniden susuyorlar.

Ara sıra camlar şangırdıyor usulcacık, gizlice, rüz-

gâr dayandı mı sularda sürüklenen buz kitleleri gibi camlara.

Ve sonunda şöyle diyor Ewald: "Ne diye bana böyle davranıyorsunuz?" Hayli rahatsız ve mahzun bir ifade var yüzünde. Thalmann, sigarasını fosur fosur tüttürüyor. "Davranmak mı? Siz buna davranmak mı diyorsunuz? Gerçekten alçakgönüllü biriymişsiniz. Size şu ya da bu şekilde davranmaya asla niyetim olmadığını sanırım yeterince açık seçik göstermeye çalıştım. Karşınızda belli bir tutum takınmamı istiyorsanız, önce o sözlerden vazgeçeceksiniz, o iri iri sözlerden; duymak istemiyorum bunları."

Birden, "Siz de kim oluyorsunuz?" diye bağırıyor Ewald, sıçradığı gibi Thalmann'a yaklaşıyor; o kadar yanına sokuluyor ki, yüzüne vuracak adeta. Öfkesinden titriyor. "Bana ait olan her şeyi ayaklarınızın altında ezme hakkını kim veriyor size?" Ama gözyaşları sesini sarsıp silkiyor, derken, sesine el koyuyor. Ewald'ı gözleri görmeyen güçsüz birine dönüştürüyor, sıkılmış yumruklarının gevşemesine yol açıyor.

Onu usulcacık tutup sandalyesine oturtan Thalmann bekliyor. Bir ara saatine bakarak, "Bırakın şimdi bunu..." diye başlıyor konuşmaya. "Siz evinize dönün, ben de yazmamı sürdüreyim; vakit gece yarısı. Benim kim olduğumu soruyorsunuz: Bir emekçiyim ben, anlıyor musunuz, bu yara bere içindeki ellerle bir zıpçıktı, güzelliği seven, ama bunun için fazlasıyla yoksul biri. Acıma konusu yapılmadığını bilmesi için kendisinden nefret edildiğini hissetmesi gereken biri... Hem saçma şey!"

Ewald, sıcak ve kuru gözlerini kaldırıp lambaya dikiyor. Söndü sönecek diye geçiriyor içinden ve ayağa kalkıp gidiyor. Dar merdivenlerden inerken, Thalmann ışık tutuyor kendisine. Ewald'a öyle görünüyor ki, sanki hiç sonu gelmeyecek merdivenlerin.

***

Ewald hasta. Bu yüzden bir başka eve taşınamıyor, bir ocak tarihine kadar Finken Sokağı'ndaki eski odasında kalıyor. Rahat sayılmayan kanepede uzanıp yatarak sararmış, engin çimenleri ve tepeleriyle bir bahçeyi düşlüyor; kayın ağaçları sessiz sedasız ve gösterişten uzak tırmanıp çıkıyor tepelerden yukarı. Nereye yolculuk? Gökyüzüne. Ve ansızın gökyüzünden başka yerde bir kayın, gencecik, ince bir kayın düşünmeyi alabildiğine komik buluyor. Kuşku yok, yalnızca gökyüzünde büyür kayınlar, kuşku yok! Aşağıda ne işleri var çünkü? O geniş, esmer gövdeleri... Pekâlâ odanın tavanında yıldızların parıldadığı tasarlanabilir o zaman. Ama ansızın soruyor Ewald: "Ne topluyorsunuz öyle Jeanne?" – "Yıldız." Ewald, bir an düşündükten sonra: "İyi ediyorsunuz, Jeanne, çok iyi ediyorsunuz." diyor. Birden bir rahatlık hissediyor bütün vücudunda, sonunda belinde şiddetli bir ağrı bu rahatlığı yok ediyor. Kendimi çok zorladım, bütün bir öğle öncesi çiçek topladım çünkü. Nasıl yapılabilir böyle bir şey? Öğle öncesi mi? Gülünç! İki gün, iki hafta, oh, her Allah'ın günü. Ama işte ağaçlık yoldan Jeanne geliyor, iki yanında kavak ağaçlarıyla o uzun yoldan. Nihayet yaklaştı. 'Gelincik!' diyor Ewald düş kırıklığına uğramış. Gelincik! Kim alıp getirecek! Bir fırtına, bakacaksın hiçbiri kalmayacak. Göreceksiniz. Peki, o zaman? Evet, o zaman?

Ewald ansızın kalkıp oturuyor, bir bahçeye ilişkin belirsiz bir duygu var içinde, anımsamak istiyor: Ne zamandı? Dün mü? Ve içi içini yiyor: Bir yıl önce mi? Ve bunun bir düş olduğu aklına geliyor yavaş yavaş, yalnızca bir düş, yani asla gerçek değil. Bu, ona rahatlık vermiyor bir türlü. Kendi kendisine yüksek sesle soruyor: "Ne zaman görülür düşler?" Alacakaranlıkta kendisini ziyarete gelen Bay Kranz'a, "Yaşam o kadar engin ki!" diyor. "Yine de pek az şey var içinde, sonsuza kadar aynı şey. Bu korkutuyor insanı, korkutuyor ve yoruyor bu geçişler. Çocukken bir ara İtalya'daydım. Fazla bir şey kalmadı belleğimde. Ama taşrada yolda giderken köylünün birine, 'Köye daha ne kadar var?' diye sordunuz mu, 'un' mezzo' ora'* der size. Bir sonraki köylü de aynı şeyi söyler, bir üçüncüsü de; sözleşmişlerdir sanki. Ve bütün gün yol teper, yine de bir türlü köye varamazsınız. Yaşamda da böyle. Ama düşte size çok yakındır her şey. Düşte korkacağınız bir şey yoktur. Aslında bizler düşler için yaratılmışız, yaşam için gereken organlardan yoksunuz. İlle de uçmak isteyen balıklara benziyoruz daha çok. Elden ne gelir?"

Bay von Kranz çok iyi anlıyor söylenenleri ve onaylıyor. "Harika!" diyerek gülüyor, "Gerçekten harika! Bunları dizelere dökmelisiniz, zahmete değecektir. Bunlar tastamam size özgü şeyler!" Çok geçmeden de kalkıp gidiyor Bay Kranz, bu gibi konuşmalar onu sıkıyor ve zamanla daha seyrek görmeye geliyor Ewald'ı. Ewald bundan dolayı ona şükran duyuyor. Gerçekten düşler içinde yaşıyor artık ve rahatsız edil-

* Bir yarım saat. (Çev. n.)

meyi pek istemiyor; çünkü o zaman dışarıdaki gri ve kasvetli güne bakacak, ayrıca bir türlü ısınmak bilmeyen yabancı, rutubetli odaya; oysa şimdi renkler ve şenliklerle öylesine şımartılmış durumda ki! Yalnızca geceler kötü ve korkutucu. Geceleyin çocukluğunun ateş nöbetleriyle geçirilmiş pek çok gecesinden kaynaklanan acılar çıkıp gelerek çullanıyor üzerine, onu halsiz düşürüyor! Kolları ve bacaklarının altı taş; yoklayarak sağda solda gezinen ellerine gri granit doluyor soğuk, sert ve amansız. Yanıp kavrulan zavallı vücudu kayayı oyarak giriyor içine; ayakları bitki kökleri, soğuğu emip alıyor ve soğuk kaskatı damarlarından yukarılara çıkıyor. Ya da şu pencere. Sobanın arkasında, yüksekte bir pencere var. Oh, nasıl anlatırsan anlat, bunun ne korkunç bir pencere olduğunu kimse akıl erdiremez. Sobanın arkasında bir pencere, rica ederim. Pencerenin arkasında daha başka şeylerin bulunduğunu düşünmek tüyler ürpertici, öyle değil mi? Bir oda? Bir salon? Bir bahçe? Kim bilebilir? "Allah vere de yine çıkıp gelmese, Doktor bey."

"Biraz sinirleriniz bozulmuş." diyor doktor ve gülümsüyor. Genel olarak durumdan hayli memnun. "Gereksiz yere telaşlanmamalısınız. Ufak bir ateş nöbeti; üstesinden geleceğiz, merak etmeyin. Sonra, kuvvetli yemekler yiyeceksiniz, unutmayın!"

Yaşlı doktor giderken Ewald arkasından bakıyor, kendini öylesine hasta, bütün kalbiyle hasta hissediyor ki! Sonra, her şey hastalığıyla öylesine uyum içinde ki! Bütün ağırlığıyla camlara yaslanan bu kapalı, kasvetli düş günleri, loşluğun bütün nesnelerin üze-

rini yıllanmış bir toz gibi örttüğü bu oda, mobilyalardan ve koridorlardan, durmadan gelen bu ince, solgun koku.

Ve arada bir yerde çalan kocaman çanlar; daha önce hiç işitmedi bu sesleri. Çanlar çaldıkça ellerini göğsü üzerinde kavuşturup gözlerini kapayarak düşlere dalıyor; baş ve ayak ucunda mumların yandığını görüyor düşünde; sakin, kırmızı alevlerle yedi uzun mum, bu şölensi hüzün içinde çiçekler gibi duruyor.

Ama yaşlı doktorun hakkı var: Ateşi düşüyor, dalıp dalıp gitmelerin arkası kesiliyor birden. Kollarında ve bacaklarında dinlenmişlikten kaynaklanan yeni bir güç sabırsızlıkla kıpırdanmaya başlıyor ve onu nerdeyse kendi istemine karşın yataktan itip uzaklaştırıyor. Bir süre daha hasta rolünü oynuyor, ama zaman gülümserken yakalıyor kendini, bu da başka nedenden değil, sadece bir rastlantının kış gününün yüzünü bir an için güneşe döndürmesinden ve dört bir tarafta bir ışıltı ve parıltının seçilmesinden. Ve bir şeyin belirtisi bu gülümseme.

Henüz açık havaya çıkacak durumda değil, odada oturup bekliyor. Artık her şey gönlünü şenlendirmeye elverişli; dışarıdan gelen her sese gezgin bir şarkıcının sesiymiş gibi kucak açıyor ve şarkıcıdan bir şeyler öykülenmesini bekliyor. Sonra, bir mektup, rastgele bir mektup gelmesini umuyor bir yerden. Ve bir ara Bay Kranz'ın kapısını çalmasını. Ama günler geçiyor. Kar yağmaya başlıyor dışarıda, sesler kalın kar örtüsü içinde yitip gidiyor. Ne bir mektup, ne kendisini görmeye gelen bir ziyaretçi. Ve akşamlar bitmi-

yor bir türlü. Ewald unutulmuş biri gözüyle bakıyor kendisine, farkında olmadan kımıldıyor, bağırıyor, varlığını dışarıdakilere duyurmaya çalışıyor. Eve yazıyor, Bay von Kranz'a, tesadüfen tanıdığı herkese yazıyor. Hatta evden yanında getirip şimdiye kadar yararlanmadığı birkaç tavsiye mektubunu adreslerine postalıyor ve karşılığında alacağı davetlerin yolunu gözlüyor. Hepsi boşuna. Unutulmuş kalakalıyor ortada. İstediği kadar bağırsın, ben buradayım desin, sesinin hiçbir yere ulaştığı yok.

Ve özellikle böylesi günlerde ilgiye olan gereksinimi öylesine büyük ki! İçinde sürekli büyüyüp duruyor bu gereksinim, şiddetli ve kuru bir susuzluğa dönüşüyor, ama susuzluk onu alçaltmıyor, tersine hoyrat ve diretken biri yapıyor. Acaba bütün dünyadan boşuna rica ettiği şeyi, bir kimseden bir hak gibi, her yola başvurarak, karşıdakinin gözünün yaşına bakmadan tahsil edilecek eski bir borç gibi isteyip istemeyeceğini geçiriyor aklından. Ve annesine yazıyor: "Gel, benim olanı ver bana!"

Uzun, uzun bir mektup oluyor yazdığı, gece hayli geç vakitlere kadar yazıp duruyor, giderek daha hızlı bir tempoyla, yanaklarına giderek daha çok ateş basarak. Kendisine karşı bir yükümlülüğün yerine getirilmesini istiyor mektubun başında, sonra farkında olmaksızın kendisine bir lütufta, bir bağışta bulunulmasını rica ediyor, sıcaklık ve sevecenlik istiyor. "Henüz geç değil." diye yazıyor, "Henüz yumuşak durumdayım, ellerinde bir balmumu olabilirim. Al beni, bana bir şekil ver, eksiklerimi tamamla."

Anneliğe bir sesleniş bu; bir kadını hayli aşıp geçen, ilkbaharın şenlenip dert ve tasalardan sıyrıldığı ilk sevgiye yönelen bir çağrı. Mektuptaki sözcükler kimseyi hedef almıyor, kollarını açmış güneşe doğru koşuyor. Dolayısıyla, mektubu yollayacağı bir kimsenin olmadığını, kendisini kimsenin anlayamayacağını, hepsinden az da, ince, uzun, asabi bir kadın olan annesinden anlayış göreceğini Ewald'ın sonunda sezmesi hiç de şaşılacak şey değil. Annem gittiği yabancı yerlerde kendisine 'matmazel' denmesinden gurur duyan biri diye içinden geçiriyor Ewald ve biliyor: Mektubu hiç vakit kaybetmeden yakması gerek.

Bekliyor.

Mektup titreşen küçük alevlerle ağır ağır yanmaya başlıyor.

KUŞAKLAR

(1898)

Odalarımız perşembeleri domates kokar, pazarları kaz kızartması ve her pazartesi evimizde çamaşır yıkanır. İşte hep böyle geçer günler, kırmızı gün, yağlı gün, sabunlu gün. Bunlardan ayrı, cam kapı arkasındaki odada başka günler de vardır; aslında tek bir gün serinlikten, ipekten ve sandal ağacından. Bu odaya ışık süzgeçten geçerek gelir, ince, gümüşsü ve sessizdir. Öbür odalar gibi ne kurum dolar içeri, ne fırtına sızar, ne gürültü, ne de sinekler girer. Oysa öbür odalarla arasında yalnızca bir cam kapı vardır, ama yirmi demir kapıya bedeldir cam kapı ya da uçsuz bucaksız bir köprüdür cam kapı ya da bir ırmak, bir kıyısından öbürüne gidip gelen külüstür bir vapurla. Cam kapılı odaya seyrek girer biri ve koyu loşlukta sağını solunu ancak bir zaman sonra seçebilir: Kanepenin yukarısında altın yaldız çerçevelerde kocaman bir bü-

yükbaba ve bir büyükanne. Uzunlamasına oval portreler; ama ikisi de zahmete katlanarak ellerini kaldırıp resim içinde tutmuştur. Çünkü ellerden yoksun yapılamazdı portreler; ikisi de bu ellerin gerisinde sessiz sedasız ve alçakgönüllü geçirdiler bütün günlerini. Bu eller yaşadılar, çalıştılar, özlediler, tasalandılar, gözü pek ve gençtiler bir vakit, zamanla yorgun düştüler, yaşlanıp kocadılar; ellerin sahipleri ise onların yazgılarını inançlı ve saygılı bir tutumla izlemekle yetindiler. Yüz ifadeleri yaşamın çok uzağında avare avare oturdu, usul usul birbirine benzemekten başka bir şey yapmadı. Kanepenin üstündeki altın yaldızlı çerçeveler içinde iki kardeş gibi görünüyorlar. Ama elleri ansızın siyah yabanlık giysiler önünde durmaya başladı, ele verdi onları. Ellerden biri hoyrat, asabi ve hatır gönül tanımaz, "Hayat böyle işte!" dedi. Ötekisi solgun, ürkek ve sevecen, "Yedi çocuk! Aman Tanrım!" Ve bir defasında yanlarında vakit geçiren bir oğlan, sarışın bir torun işitti konuşmalarını ve düşündü: Bu el, baba gibi ve sert; nasırlı eli kastediyordu bununla. Ve solgun elin önünde: 'Bu el, anne gibi.' diye geçirdi içinden. Eller birbirine öyle benziyordu ki! Ve oğlan büyükbabasıyla büyükannesinin, elleri gibi görünmeyi pek istemediklerini biliyor, bu yüzden seyrek geliyorlar bu salona, parlak ışıkla dolup taşan odalara ve bazen domateslerin kırmızılığını, bazen de çamaşır sodasının ağır havasını içeren günlerin akışına kendilerine uydurmuşlar. Hayat budur çünkü. Ve tüm yaşananlar bir vakit elleri gibi yüz hatlarına yapışıp kalmış büyükbabayla büyükannenin. Birkaç elden başka bir şey değiller, ellerin gerisinde hiçbir şey yok.

Cam kapı arkasında tuhaf düşünceler geliyor insanın aklına. Yüksek, yarı kör aynalar ezberlerine almaları gerekiyormuş gibi yineleyip duruyorlar: Büyükbaba, büyükanne, büyükbaba, büyükanne! Ve örme masa örtüsünün üzerindeki albümlerin içi dolup taşıyor: Büyükbaba, büyükanne, büyükbaba, büyükanne. Ve dik arkalıklı koltuklar büyük bir saygıyla sağda solda dikilmiş duruyorlar. Birbirleriyle yeni tanıştırılmışlar da o anda ilk cümlelerini konuşuyorlar sanki: "Çok memnun oldum!" ya da "Burada çok kalmayı düşünüyor musunuz?" ya da buna benzer nazik sözler. Ve ardından suskunluğa gömülüyorlar ve müzikli saat 'tingiligen' çalmaya başlar başlamaz 'buyur, buyur' diyorlar sanki. Saat o ölgün, minicik sesiyle bir menüet çalıyor. Ezgi, eşyalar üzerinde bir süre kaldıktan sonra salondaki pek çok karanlık aynadan içeri sızıyor ve göllerde gümüş gibi aynalarda dinlenmeye çekiliyorlar.

Bir köşede torun dikilmiş duruyor, van Dyck Usta'nın elinden çıkmış bir resme benziyor tıpkı. Müzikli saatle çalınacak bir ismi olsun isterdi, çünkü ansızın bir duygu uyanıyor gönlünde: Savaşmak ve hastalık değil, tasa ve dertler de, günlük ekmek kaygusu da, çamaşır günü de ve dışarıdaki daracık odalarda bizimle olan diğer şeyler de değil, gerçek hayat. Gerçek hayat bu 'tingiligen' gibidir. Dilerse senden alır ve sana bağışlar dilerse; dilerse seni dilenci yapar, dilerse kral, bazen düşünceli, bazen mahzun yapar, ama korku ya da öfkeyle çarpıtmaz insanın yüzünü, sonra insanın ellerini de –bağışla büyükbaba– seninkiler gibi nasırlaştırıp çirkinleştiremez.

Sarışın oğlanın içinde sadece karanlık bir duyguydu bu. Diğer küçük çocuk düşüncelerinin kurşun askerler gibi önünde dikilip durduğu bir arka plandı bu duygu adeta. Ama yine de oğlanın içinde uyanmıştı ve belki bir gün gelir onu gerçekten yaşardı belki.

Ejderhayı Öldüren Yiğit

(1901)

Ormanlar, kayalıklar, ırmaklar, yollar ve kentlerle bereketli topraklardan oluşan güzel bir ülkeydi. Tanrı tarafından bir kral geçirilmişti başına, çok yaşlı biri, o vakte dek haklarında inanılır şeyler işitilmiş ne kadar kral varsa hepsinden daha yaşlı ve mağrur. Bu kralın bir tek evladı vardı, gençliğinin henüz baharında, içi özlemle dolup taşan, güzellikte bir benzeri daha gösterilemeyecek bir kız. Kral komşu ülkele. de ne kadar hükümdar varsa hepsiyle akrabaydı, ama kızı çocuk sayılırdı henüz, hısım akrabadan adeta yoksun, yalnızlık içinde yaşayıp gidiyordu. Kuşkusuz halim selim ve yumuşak başlı tabiatı, henüz uykusundan uyanmamış albenisinin gücü, masum masum çekip getirmişti ejderhayı ülkeye. Prenses gelişip büyüyerek bir çiçek gibi açtıkça, ejderha da ülke topraklarından içeri giderek daha çok sokulmuş, sonun-

da en güzel kentin önüne gelip korku ve dehşetin ta kendisiymiş gibi oracıktaki bir ormana yerleşmişti; çünkü *güzel* ile *korkunç* arasında gizli saklı ilişkiler bulunur, güler yüzlü yaşam ve her Allah'ın günü burnumuzun ucunda eğleşen ölüm, ikisi de bir yerde tamamlayıp bütünler birbirini.

Hani bununla ejderhanın genç prensese düşmanca niyetler beslediğini söylemek istiyor değiliz; zaten ölümün yaşamın karşıtı olduğunu elini vicdanına koyup namus ve şerefi üzerine ileri sürecek kimse yoktur. Hırsından ateş püsküren koca hayvan güzel prensesi görünce, bir köpek gibi yanı başına uzanıp yatar, belki prensesin alabildiğine sevimli ellerini hayvansı bir teslimiyetle okşamak ister, ama dilinin iğrenç manzarasını düşünerek bundan alıkoyardı kendisini. Ama bu konuda bir denemeye başvurmak doğal olarak düşünülemezdi kuşkusuz; kaldı ki ejderha kendi güç alanı içine kazara giren tüm canlılara amansızca davranıyor, adeta elle tutulup gözle görülen bir ölüm gibi, her ne olursa bu canlı, yakalayıp bırakmıyor, çocukları ve sürüleri de bağışlamıyordu.

Bu felaket ve tehlike karşısında ülkesindeki pek çok delikanlının yiğit birer erkeğe dönüştüğünü görmek, başlangıçta kralı hayli memnun etmiş olmalı. Halkın değişik sınıflarından gelen bu gençler, soylular, ruhban okulu öğrencileri ve uşaklar sanki bilmedikleri uzak bir ülkeye sefere çıkar gibi yola düşüyor, hepsi bir tek saatlik ateşli ve soluk soluğa kahramanlığa soyunuyor, bu bir saat içinde yaşam ve ölümü, umut ve korkuyu, kısaca her şeyi – bir düş görüyormuş gibi yaşıyorlardı. Aradan henüz birkaç hafta geç-

mişti ki, halkının ejderhayla savaşarak can veren bu yürekli evlatlarının hesabını tutmak ve isimlerini bir yere kaydetmek artık kimsenin aklına gelmez olmuştu. Çünkü korkulu günlerde halk kahramanlara alışır; kahramanlar da ele geçmez şeyler olmaktan çıkar. Binlerce insanın içindeki özlem, korku ve açlık seslenir, çağırır bu kahramanları, onlar da felaket zamanlarında bile etkisini göstermekten geri kalmayan o ezeli yasalar uya:ınca gereksinim duyulan bir nesne, örneğin ekmek gibi hemen bitiverirler ortada.

Ne var ki, umutsuzca bir direnişten sonra canlarını feda edenlerin sayısının giderek artması, her ailede oğullardan en seçkininin (üstelik yeniyetme denecek bir yaşta) bu dünyadan göçüp gitmesi üzerine, ülkesindeki ailelerin en büyük oğullarının günün birinde yok olarak kendilerine zamanında koca bulamayacak genç kızların çocuksuz bir dul yaşamını uzun yıllar üstlenmek zorunda kalacağından haklı olarak korkmaya başlayan kral, ülkesinin insanlarına ejderhayla savaşı yasakladı. Felaketin çöreklendiği ülkeden tarifsiz bir dehşete kapılarak kaçan yabancı tüccarlardan gittikleri yerlere bir haber götürmelerini istedi; benzer konumdaki başka kralların da öteden beri sağa sola duyurduklarından farksız bir haberdi bu: Çaresizlik içindeki ülkeyi ölümün pençesinden kurtaracak kimse prensesle evlenebilecek, soylu biri olmuş ya da bir celladın en hayırsız evladı, fark etmeyecekti.

Ve görüldüğü kadarıyla yabancı ülkeler de yiğitlerle dolup taşmaktaydı ve ödülün yüksekliği etkisini göstermekte gecikmemişti. Ne var ki, yabancı diyar-

lardan gelen babayiğitlerin ülkenin kendi yiğitlerinden daha şanslı olmadıkları çok geçmeden anlaşılmış, dışarıdan gelenlerin de ejderhayla savaşta ölmekten başka bir şey gelmemişti ellerinden.

Tam bu sırada kralın kızında bir değişiklik baş gösterdi; şimdiye kadar halkın üzüntüsü ve ülkenin uğradığı felaket karşısında kararan yüreği ejderhanın geberip gitmesi için Tanrı'ya yakaran prenses, bu işi başaracak tanımadığı bahadırla evlendirilmesinin kararlaştırılmasından sonra içindeki naif duyguyla ülkenin başına musallat olmuş canavarın tarafını tutmaya yönelmişti. Ve iş o kadar ileri bir noktaya varmıştı ki, prenses uykusunda gördüğü düşlerin içtenlikli ortamında ejderhanın iyiliği için dualar uydurmaya, ona kol kanat germeleri için kadın ermişlere yakarmaya başlamıştı.

Söz konusu düşlerden utanç duyarak uyandığı bir sabah bir haber çalındı prensesin kulağına, korktu, aklı karıştı. Herkes Allah bilir nereden gelmiş bir cengaverden söz ediyordu; bu kişi ejderhayla boğuşmuşsa da hakkından gelememiş, ama korkunç düşmanının pençelerinden yaralı olarak, kanlar içinde kurtulup balta girmemiş ormanda bir köşeye çekerek gizlenebilmişti. Kendisini saklandığı yerde o demirden soğuk kabuğu içinde buz kesmiş, baygın yatarken bulup bir kulübeye taşımışlar, şimdi de burada, yaraları üstünde kanlı sargılar, ateşler içinde yatıyor, yanıp kavruluyormuş.

Bu haberi işiten genç prenses, üzerinde sadece beyaz ipekten gecelik, yollardan koşa koşa geçip ej-

derhayla boğuşan ölümcül hasta yiğidin yattığı kulübeye gitmek için yüreğinde büyük bir istek duydu. Ne var ki, oda hizmetçileri kendisini giydirip de eşsiz güzellikteki elbisesinin ve üzgün yüzünün sarayın pek çok aynasında bir o yana bir bu yana salındığını görünce, bütün cesareti uçup gitti, böylesine alışılmadık bir işe kalkışmayı göze alamadı. Hatta ağzı sıkı bir hizmetçisini hasta yiğidin yattığı kulübeye yollayıp yaraları için ince, hafif sargı bezleri ve yumuşak merhemler yollamaktan bile çekindi.

Ama bir tedirginlik vardı ruhunda ve bu tedirginlik neredeyse hasta yaptı prensesi. Gece karanlık basar basmaz pencere başında oturuyor, yabancı yiğidin yavaş yavaş can verdiği kulübenin yerini kestirmeye çalışıyordu. Onun ölecek olmasına kesin gözüyle bakıyordu çünkü. Ancak *bir kişi* vardı onu kurtaracak, ama bu kişi de kalkıp onu aramaya çıkamayacak kadar korkaktı. Yaralı yiğidin hayatının kendi elinde olduğu düşüncesi, bundan böyle bir türlü aklından çıkmıyordu prensesin. Bu düşünce kendi kendini suçlayıp durduğu, acı çekerek geçirdiği üçüncü günün sonunda onu tutup gecenin içine, kara, korkunç ve yağmurlu bir bahar gecesinden içeri saldı, prenses sanki karanlık bir odadaymış gibi bu gecenin içinde şaşkın şaşkın dolandı durdu. Aradığı kulübeyi nasıl bulacağını bilmiyordu pek. Ama ardına kadar açık duran bir pencereden, odada yanan ışıktan, bir şey okumayı ya da uyumayı olanaksız kılan uzun ve tuhaf ışıktan kulübeyi güçlük çekmeden keşfetti. Ve ağır ağır yürüyüp geçti önünden, kolu kanadı kırık, çaresiz, yaşamının ilk hüznü içine gömülmüş. Yürü-

dü, hep yürüdü. Yağmur dinmişti; gevşecik bulut kümeleri üzerinde tek başına duran iri iri yıldızlar görülüyordu. Bir bahçede şakıyan bülbül söylediği ezginin ilk dizelerini hâlâ bitirememişti. Bir soru havası içinde dönüp dolaşıp baştan başlıyordu ezgiye. Sesi kocamandı, sessizlik içinden büyük bir güçle doğup çıkmıştı; yuvası dokuz meşe doruğundaki dev bir kuşun sesi gibiydi.

Prenses yaşlı gözlerini yürüdüğü uzun yoldan kaldırınca, bir orman gördü ve ormanın arkasında sabahtan bir dilim. Bu dilimin önünde siyah bir şey belirdi ve anlaşılan yavaş yavaş da yaklaşıyordu. Bir atlı. Prenses hemen oracıktaki karanlık ve yağmurda ıslanmış, bir çalılığa girerek saklandı. Atlı da yavaş yavaş geçip gitti önünden, atı terden siyaha boyanmıştı ve sakırdıyor, kendisi de bütün vücuduyla titriyordu adeta: Zırhının halkaları usulcacık birbirine vuruyor, şangırtılı sesler çıkarıyordu. Başı miğfersiz, elleri çıplaktı, kılıcı ağır ve yorgun, sarkmıştı ellerinden. Prenses yarıdan yüzünü görmüştü atlının; terliydi yüzü, saçları dağılmıştı.

Prenses atlının peşinden baktı uzun uzun. At üzerindeki yiğidin ejderhayı öldürdüğünü anlamıştı. Ve bütün hüznü üzerinden sıyrılıp düştü yere. Bu gece içinde yolunu şaşırıp kaybolmuş biri olmaktan çıkmıştı artık. Bundan böyle at üzerindeki yiğidindi, bütün vücuduyla titreyen bu yabancınındı, oydu artık sahibi, kılıcının bir kız kardeşiydi adeta.

Hemen eve koştu prenses. Evde yiğidin gelmesini bekleyecekti. Kimse farkına varmadan saraydan içe-

ri girip kendi odasına geçti. Ve bir fırsatını bulur bulmaz, oda hizmetçilerini uyandırdı, en güzel giysisini alıp getirmelerini söyledi. Oda hizmetçileri prensesi giydire dursun, kent uyanmış, sevinçten bayram etmeye başlamıştı. Herkes neşeyle coşup bağırıyor, kilise kulelerindeki çanların sesi aceleden adeta birbirleri üzerine kapaklanıyordu. Dışarıdaki gürültüyü işiten prenses anladı birden, ejderhayı öldüren yiğit gelmeyecekti. Onu, kalabalığın şükran dalgalarıyla kuşatılmış, canlandırmaya çalıştı gözlerinin önünde, ama başaramadı. Nerdeyse telaşlandı, yalnızlık içindeki bütün vücuduyla titreyen yiğidin hayalini, kendisini gördüğü haliyle belleğinde tutup alıkoymaya uğraştı. Onun görüntüsünü unutmaması yaşamı için önemliydi adeta. Öte yandan, içinde öylesine bir şenlik havası esiyordu ki, söz konusu yiğidin gelmeyeceğini bilmesine karşın, kendisini giydirip kuşatan oda hizmetçilerinin işini yarıda kesmek istemedi. Islaklığı oluşu oda hizmetçilerini şaşırtan saçlarını zümrütler ve incilerle süsletti. Hazırlanması bitmişti sonunda. Oda hizmetçilerine gülümsedi, benzi biraz soluk, giysisinin epey arkadan gelen kuyruğunun hışırtısını işiterek yürüyüp aynaların önünden geçti.

Ama yaşlı kral yüksek tahtında, vakur ve heybetli oturuyor, şövalyeleri çevresinde dikilmiş duruyordu. Kral yabancı yiğidi, ülkenin bu kurtarıcısını beklemekteydi.

Ne var ki, yabancı yiğit, hayli zaman önce kentten uzaklaşmıştı. Başının üstündeki gökyüzü tarla kuşlarıyla dolup taşmaktaydı. Biri çıkıp da başardığı işe karşılık verilecek ödülü hatırlatsa, belki gülerek dö-

nüp gelirdi. Ama ödül tümüyle çıkıp gitmişti aklından.

Bayan Blaha'nın Hizmetçisi

(1899)

Turnau Demiryolu İşletmesi'nde çalışan Wenzel Blaha ile evli Bayan Blaha birkaç hafta için kalkıp memleketine, köyüne gitmişti. Nimburg dolayında, Bohemya'nın düz ve bataklık bir yöresindeydi köyü, pek yoksul ve önemsiz bir yerdi. Artık kendini bir bakıma şehirli hisseden Bayan Blaha köydeki ufak tefek ve sefil evleri görünce bir hayır işlemek geldi içinden, maddi durumu buna elverişliydi. Tanıdığı bir kadının kapısını çaldı, bir kızı olduğunu biliyordu kadının; ona bir öneride bulundu, kızını alıp şehre götürecek, yanında çalıştıracaktı. Fazla sayılmasa da yine ufak bir maaş ödeyecekti çalışmasına karşılık. Ayrıca kız, şehirde yaşamak, şehirde bir şeyler öğrenmek gibi bir avantaja da sahip olacaktı. Doğrusu kızın şehirde ne öğreneceği konusunda Bayan Blaha'nın kendisinin de açık seçik bir fikri yoktu. Köylü kadın işi ko-

casıyla görüşüp konuştu, gözlerini sürekli kırpıp duran kocası ilkin yere tükürmekten başka bir şey yapmadı. Ama yarım saat sonra tekrar dönüp gelerek sordu karısına: "İyi de, kadın biliyor mu bizim Anna'nın aklından zoru olduğunu?" Bunu söylerken adamın esmer, buruş buruş eli solgun bir kestane yaprağı gibi sağa sola gidip geldi alnının önünde. Kadın hemen, "Deli misin sen!" diye yanıtladı. "Bunu ona açıklayacak değiliz herhalde..."

Böylece Anna, Blaha'ların yanında çalışmaya başladı. Çokluk bütün gün yalnızdı evde. Efendisi Wenzel Blaha gündüzleri bürosundaydı, Bayan Blaha da evlere dikişe gitmekteydi. Ailenin çocuğu da yoktu. Anna, aydınlığa bakan penceresiyle küçük ve karanlık mutfakta oturup laternacının yolunu gözlüyordu. Her Allah'ın günü böyleydi durum. Gün ağarır ağarmaz pencereye abanıp iyice sarkıyor dışarı, rüzgârda saçları başından aşağılara dökülüyordu. Derken içten içe dansetmeye koyuluyordu Anna; dans ede ede sonunda başı dönüyor, yüksek ve kirli duvarlar güvenilir olmaktan çıkıp sallanmaya, birbirlerine doğru yürümeye başlıyordu. Yüreğine bir korku düşecek gibi oldu mu, kalkıp evi bir baştan bir başa arşınlıyor, karanlık ve pis merdivenlerden inip sokağa çıkıyor, buradaki çakır keyif birinin şarkı seslerinin geldiği dumanlı bir meyhanede soluğu alıyordu. Yolda, hiçbirinin eksikliği evde hissedilmeksizin günlerce avluda fink atıp duran çocuklarla karşılaşıyor, çevresini saran çocuklar ne tuhafsa Anna'dan kendilerine hep bir şeyler anlatmasını istiyorlardı. Kimi vakit onun peşine takılıp mutfaktan içeri bile girdikleri oluyordu.

Böyle durumlarda Anna ocağın yanı başına oturuyor, bir boşluk içindeki solgun yüzünü elleriyle kapayıp, "Hele bir düşüneyim!" diyordu. Çocuklar da bir süre sabrediyor, ama Anuşka'nın düşünmesinin bir türlü sonu gelmediğini görüp bu arada mutfağa bir sessizliğin çökmesi ve ortalıkta bir korku havasının esmeye başlaması üzerine daha fazla beklemeyerek kaçıp gidiyorlardı; böylece gönlünde kabaran memleket özlemiyle Anuşka'nın sızlana sızlana ağladığından, ufalıp küçülerek kolu kanadı kırık birine dönüştüğünden haberleri olmuyordu. Anuşka'nın neyi özlediği belli değildi. Kim bilir, belki evlerindeki yediği dayakların eksikliğini çekmekteydi biraz. Ama belki de geçmişte kalmış belirsiz bir şeydi özlediği ya da belki yalnızca düşte yaşanmış bir şeydi. Çocukların kendisinden istedikleri şey, o pek çok düşünüp taşınmaları sonunda yavaş yavaş aklına geldi Anna'nın. İlkin, kırmızı, kırmızı, sonra da bir yığın insan. Ve sonra bir çan, hızlı hızlı çalan bir çan, sonra bir kral – ve bir köylü ve bir kule. Ve konuşmaya başlıyor, "Sevgili kralımız!" diyor köylü... "Evet." diyor kral bunun üzerine, pek mağrur bir sesle. "Biliyorum." diyor. Ve doğrusu, bir kral kral olur da, bir köylünün kendisine söyleyeceği şeyi nasıl bilmez! –

Bundan kısa bir süre sonra, Bayan Blaha, hizmetçisi Anuşka'yı da yanına alıp çarşıya çıktı. Noel'e doğru bir akşam vaktiydi, mağazaların vitrinleri ışıl ışıl parıldıyor, çeşitli öteberilerle dolup taşıyordu. Birden bir oyuncakçı dükkânına ilişti Anuşka'nın gözü, vitrininde daha önce aklına gelen şeylerin hepsini, kralı, köylüyü, kuleyi gördü. Bir sevindi, bir sevindi ki! Kal-

bi yürürken ayaklarının çıkardığı sesten daha hızlı çarpmaya başladı. Ama hemen gözlerini yine başka tarafa çevirdi, vitrin önünde hiç durmadan hanımı Bayan Blaha'nın yanı başında yürümeye devam etti. Kimseye niyetinden bir şey sezdirmemesi gerekiyordu adeta. Böylece kukla tiyatrosu sanki hiç dikkatini çekmemiş gibi gerilerde kaldı, çocuksuz Bayan Blaha da durumun hiç farkına varmamıştı. – Aradan çok geçmedi, izinli olduğu bir pazar günü Anuşka evden çıktı, akşam oldu, dönüp gelmedi eve. Sokak içindeki meyhanede daha önceden gördüğü bir adam Anuşka'ya sokulmuş, onu alıp götürmüştü; götürdüğü yeri pek anımsamıyordu Anuşka. Ona öyle geliyordu ki, sanki aradan bir yıl geçmişti. Yorgun argın, pazartesi sabahı eve dönüp mutfaktan içeri girdiğinde, her şey eskisinden daha soğuk ve gri göründü gözüne. O gün bir çorba kasesini elinden düşürüp kırdı, hanımından bir güzel azar işitti. Hizmetçisinin geceyi dışarıda geçirdiğini Bayan Blaha hiç sezmemişti. Sonradan, yılbaşına doğru dışarıda üç gece daha geçirdi Anuşka. Ondan sonra da evin içinde artık gezip dolaşmaz oldu birden. Yüreğine bir korku düşmüştü, evin kapılarını kilitliyor, laternacı avluya gelip laterna çaldığında bile pencereye yaklaşayım demiyordu.

Böylece kış geçip gitti, solgun ve ürkek bir bahar yüz göstermeye başladı. Evlerin arkalarındaki avlular için özel bir yeri vardır baharın. Evler siyah renkte ve rutubetlidir, hava ise sıklıkla yıkanmış çarşaflar gibi parlaktır. Doğru dürüst silinip temizlenmemiş pencerelerde bir ışıltı titreşir, değişik türden ağır sayılmayacak ne kadar çer çöp varsa rüzgârda dans ede ede

evler önünden geçip gider. Evlerin tümündeki sesler şimdi daha işitilebilir niteliğe bürünmüştür, tabak, çanaklar bir başka türlü şangırdamaya başlar, daha tiz perdeden, daha aydınlık çıkar sesleri. Kaşık, bıçakların gürültüsü de her zamankinden değişiktir.

Tam bu sıradaydı ki Anuşka'nın bir çocuğu oldu. Anuşka hiç beklenmedik bir zamanda kucağında buldu çocuğu. Haftalar boyu karnı şiştikçe şişen, her geçen gün kendini bir öncekinden daha ağır hisseden Anuşka'nın içinden çdcuk fırlayıp çıktı, dünyaya açtı gözlerini. Anuşka nereden kapmıştı onu, Allah bilir. Günlerden pazardı, beyle hanım yataklarından henüz kalkmamıştı. Anuşka, yüzünde hiçbir değişiklik olmaksızın bir süre çocuğa baktı; çocuğun pek kımıldadığı yoktu. Ama ansızın minik göğsünden incecik bir ses yükseldi. Tam bu anda da hanımı Anuşka'yı çağırdı, bitişikteki odada bir yatağın gıcırdadığı duyuldu. Hemen Anuşka, karyolasının yanı başında asılı mavi önlüğünü kaptığı gibi, kuşağını çocuğun küçük boynuna dolayıp sıktı, sonra da mosmor çıkını götürüp bavulundaki eşyaların en altına yerleştirdi. Ardından beyle hanımının odalarına girip perdeleri açtı, sonra mutfağa dönüp kahve pişirmeye koyuldu. Bu olayı izleyen ilk günlerin birinde oturup, şimdiye kadar çalışmasına karşılık kazandığı paraları hesapladı. Hepsi on beş guldendi. Derken kapıyı arkadan kilitleyip bavulunu açtı, ağır ve hareketsiz mavi önlüğü alıp mutfaktaki masanın üzerine koydu. Düğümlerini çözüp açtı önlüğü, içindeki çocuğu bir süre gözden geçirdi, eline bir mezro alıp başından ayaklarına kadar tutarak boyunu ölçtü. Ardından her şeyi eski du-

rumuna sokup aldığı yere koyarak evden çıktı. Ama yazık, kral, köylü ve kule hayli kısaydı çocuğun boyundan. Yine de bunları satın alıp eve getirdi. Ayrıca, başka kuklalar da satın almıştı: Yanaklarında kırmızı kırmızı yuvarlak beneklerle bir prenses, yaşlı bir adam, bir yaşlı adam daha; göğsünü bir haç süslüyordu bu ikinci yaşlı adamın, bir kez o kocaman sakalı dolayısıyla Aziz Nikolaus'a benziyordu. Pek o kadar güzel ve önemli sayılmayacak iki, üç yaşlı adam daha vardı kuklalar arasında. Kuklalar dışında Anuşka, perdeleri inip kalktıkça arkasındaki bahçe bir görünüp bir kaybolan bir sahne de alıp eve getirmişti.

Artık Anuşka'nın yalnızlığını giderecek bir şey vardı elinde. O büyük, güzelim tiyatroyu (ne de olsa on iki gulden ödemişti bunun için) kurup çattı, kendisi de arkasına geçti. Ama bazen perde kalkar kalkmaz, hemen koşup sahne önüne geliyor, arkada görünen bahçeye bakmaya başlıyor, içinde bulunduğu bütün o büyük, gri mutfak bahçedeki ulu ve görkemli ağaçlar gerisinde silinip gidiyordu. Derken eski yerine dönen Anuşka, kuklalardan iki üç tanesini çıkarıyor, kendi kafasına göre onları konuşturmaya başlıyordu. Aslında ortaya tam bir oyunun doğup çıktığı yoktu, her şey kuklalar arasında karşılıklı söyleşilerle sınırlı kalıyordu. Kimi vakit öyle oluyordu ki, iki kukla ansızın, adeta bir korkuya kapılarak birbirleri önünde eğiliyorlardı. Bazen de aynı davranışı her ikisi birden yaşlı adamın önünde sergiliyordu, çünkü yaşlı adam tümüyle tahtadan olduğu için eğilemiyor, dolayısıyla her defasında minnettarlığını devrilip yere yıkılarak açığa vurmaya çalışıyordu.

Anuşka'nın bu oyunlarından çocuklar haber almakta gecikmemiş, komşu çevrelerde ne kadar çocuk varsa ilkin kuşkuyla, giderek daha bir güvenle Bayan Blaha'nın mutfağına dolmaya başlamıştı. Ortalık aydınlanır aydınlanmaz, her biri mutfakta bir köşeye siniyor, hep aynı şeyleri konuşan kuklalardan gözlerini ayırmıyorlardı. Bir ara yanaklarına ateş basan Anuşka, çocuklara dönerek, "Bende bir kukla daha var, ama kocaman." diye açıkladı. Bunun üzerine bir meraktır aldı çocukları. Ne var ki, Anuşka söylediği şeyi yine sonradan unutmuştu. Elindeki bütün kuklaları tutup bahçeye dikti, ayakta durmaya gönlü olmayanları da sahnedeki kulisin iki yanına dayadı. Bu arada çocukların daha önce gördüklerini anımsadığı bir tür palyaço da kocaman ve yuvarlak suratıyla ötekilere katılmıştı. Ama bütün bu ihtişamla daha çok büyülenen çocuklar, o "kocaman" kuklayı kendilerine göstermesi için Anuşka'ya yalvarıp yakarmaya başladılar. Bir an, yalnızca bir an için o "kocaman" kuklayı görmek istiyorlardı.

Bunun üzerine Anuşka arkada duran bavuluna yaklaştı. Hava çoktan kararmaya başlamıştı. Çocuklar ve kuklalar karşılıklı dikilmiş duruyordu çıt çıkarmadan; çocuklar kuklalara, kuklalar çocuklara benziyordu. Ne var ki, palyaçonun adeta müthiş bir şey bekler gibi iri iri açılmış gözlerinden hiç beklenmedik bir anda öylesine büyük bir korku çocukları gelip buldu ki, çocuklar ansızın bağrışarak topluca mutfaktan kaçıp gittiler, biri olsun kalmadı geride.

Derken ellerinde o kocaman, mor kuklayla Anuşka dönüp geldi. Birden titremeye başladı elleri. Ço-

cuklar gittikten sonra mutfağa bir sessizlik çökmüştü ki! Bir ıssızlaşmıştı ki mutfak! Ama Anuşka korkmuyordu. Usulcacık gülerek ayaklarıyla vurup devirdi bütün tiyatroyu, bahçeyi oluşturan incecik tahtaları teker teker kırdı, iki parça etti ayakları altında. Sonra da, mutfağın iyice karanlığa gömülmesi üzerine birer birer bütün kuklaların kafalarını kopardı. Kocaman, mavi kukla da bunların arasındaydı.

Bir Kızın Mektubundan

(1900)

Garda Gölü Kıyısında Riva'dan, Nisan

Herkes gidip yattıktan sonra doğrulup kalktım usulcacık, gidip pencereyi açtım. Evimizdeki bütün pencereler gibi gıcırdamadı, hafifçecik döndü yuvalarında, ellerimden çok önünde birikmiş havanın itmesiyle içe doğru hareket etti. Bir tomurcuk nasıl açılırsa açılıverdi öylece... Kanatları, tomurcuk üzerini örten gösterişsiz, sert yapraklar gibi ayrılmıştı birbirinden, çiçeğin çanak kısmından içeri bakabiliyordum şimdi, sayısız, karanlık yapraklar altında saklı yatan gecenin o çiçeklere benzeyen çanağından içeri bakabiliyordum.

İşte "seyahat" denilen şey, Helene! Bu masal kitabının ne sade bir ismi var; ilk sayfası parmaklarımın

arasında hışırdayıp duruyor, olağanüstü şeylere karşı çocukken duyduğum o korkuyla sayfaları çevirmekte duraksıyorum çünkü. İşte bunun adı "seyahat" yalnızca. Aslında bir başka isim bulunmalıydı bunun için, öyle değil mi Helene? Yardım et de düşüneyim, bir başka isim gelsin aklıma, hayatım! Ya da hiç umulmadık bir anda böyle bir isim ele geçirdim mi, yardım et, en iyisi susup açığa vurmayayım onu, şimdi ya da düşte keşfettim mi böyle bir isim. Nedir şu düş dediğin? Kendi yorgunluğumuzdan başka şey düşünmeyerek evdeki odalarda aylak aylak, ağır ağır dolanıp durduğumuz uzun ikindilerde birbirimize anlattığımız bütün o düşler nedir aslında? Hatta seninkiler bile, canım Helene, görkem ve güzellikte benimkileri haydi haydi gölgede bırakan seninkiler bile burada gündüz vakti bir Noel ağacı izlenimi uyandırmaktan öteye geçmeyecektir, karanlık, yoksul bir Noel ağacı. Bağışla Helene: Ama kendini bu kadar çok düşlere vermen belki iyi bir şey değil. Sabahları çokluk sersem gibi bir kafayla uykudan uyanıyor, bütün bir öğle öncesini gözlerin gerilere çevrilmiş olarak geçiriyorsun. Alnın sararıp solmuş, senin için henüz sönmemiş bir ışık sanki aydınlatıyor bu alnı. Aklın fikrin gördüğün düşlerde, içinde yaşadığın gün için gözlerinde ayrılmış bir yer yok. Ve ellerin (o zarif ellerin!) bir işe koyulduklarında kimselerin dönüp yüzüne bakmadığı öksüz iki kardeş gibi sağda solda deviniyor. Suskun ağzın da soluk, açılmış duruyor biraz, beyaz taştan ağızlar gibi tıpkı, içinden pınarların fışkırdığı bol keseden, ışıl ışıl, akacakları bir kadeh olmasa da korkmadan, çekinmeden. Söz konusu sa-

atlerde senin dudaklarının arasından dökülüyor bu pınarlar. Ve öyle sessiz sedasız, ortalığı velveleye vermeden akan şey de senin yaşamın ve yadırgatıcı baharlarının seni şımarttığı o susuz bahçeleri sularıyla besliyor bu yaşam.

Bana darılma sakın, Helene! Ancak, kendimin de bu durumu ne çok sevdiğimi anladığımdan bu yana düşlerdeki büyük tehlikeyi seziyorum. Duyularımızın yüzünü bugünden bir başka yöne çevirerek yaşadık hep, Helene. Annelerimizi gözümüz pek görmedi ve babalarımızın kırk yıldaki bir sevecenliği bize kadar ulaşamadı. Odamın duvarlarının rengini söylememi istersen, bilmiyorum derim. Lütfen git bize, boş odadan gir bak ve sonra yaz bana ne renk olduklarını. Biz, bütün duvarlara saydam gözüyle baktık. Meğer nasıl bir yanılgı içinde büyümüşüz bu duvarlar arasında. Önceki gün tuhaf bir şey yaşadım. Aydınlık, sıcak öğle saatleri bağlar arasındaki taşlı yollar ışıl ışıldır burada, göz kamaştırırlar, hele in cinin top oynadığı bu günlerde. Taş duvarlar arasında yürür de yürürsün, boyun kadar da vardır yükseklikleri duvarların, senin boyundan da aşağı değillerdir. Yolun beyaz tozlarına bakmaktan gözlerin yorgun düşüp bir mahmurluk çöker üzerine, duvara yaslanırsın. Ne var ki, duvarlar da gözleri kamaştırmaktan geri kalmaz. Ama tepedeki dimdik güneş yol üzerine düşer, geride aydınlık izi kalır sadece. Sonra, üzerlerindeki kaplama çatlayıp kabardığından engebeli ve buruş buruştur yollar, renkleri daha sıcak bir tondadır, gözler tutunabilir onlara. Kimi yerleri bir kırmızımsılığı içerir, sanırsın ki bir Meryem Ana Çiçeğinin boyası çık-

mıştır buralara. Çatlaklar arasından fışkırmış küçük, ince ve uzun otların gölgeleri önlerine düşmüştür, halıları andıran bu gölgeler üzerinde ilerleyerek bakışlar ulaşır onlara. Ama aralıkların kendileri hepsinden daha karanlıktır, içleri kadehler gibi ağızlarına kadar karanlıkla doludur. Derken bir aralıktan ötekisine atlamaya başlar gözlerin, içmediği bir kadeh kalsın istemez. Ne var ki, bir de bakarsın o koyu siyahlık gerilere kaçmıştır, sanki bir dalga gibi küçük kadehler içinden yürüyüp gitmiştir – ve boşalmış durur şimdi kadehler, gri renkteki sığ diplerini artık görebilirsin. Çıtır çıtır sesler çıkaran hayvancıklar karanlığı kendileriyle alıp götürmüştür: Onu fazla gürültülü bir hareketinle ürkütüp elinden kaçırmışsındır. Çünkü (ancak sonradan farkına vardım bunun) gözlerim dönüp dolaşıp nerede karar kıldı biliyor musun: Gözlerde. Binlerce bakıp duran gözde. Her aralıkta ufak bir kertenkele uyanık bekliyordu ve bana bakan gözler aralıklardaki siyah rengi oluşturmuştu. Binlerce kertenkele bakmış, görmüştü beni.

Ve biliyor musun ne düşünüyorum: Bütün duvarlar öyledir. Yalnızca duvarlar mı, bütün nesneler! Bir hafiflik kazandıklarında ister yukarılarda bir yerlere fırlatalım onu, ister ateşten bir yük gibi yere bırakalım, her seferinde bir göz açılır, tutup yakalar onu – ve öncekinden daha parlar bir bakışa dönüştürüp bize geri yollar. Bizler bu yeni bakışla bakmayı sürdürür, bizlere en yakın nesneye yöneltir onu, karşılığında daha güzel bir bakış elde ederiz. Bu da büyük bir mutluluk değil midir sence? Ve ne kadar çok nesneye bakarsak, karşılığında o kadar şahane bakışlara

kavuşuruz, çünkü her bakış bir öncekinden daha görkemlidir. Oh, Helene, pek çok göze bakmaktan alıkoyalım kendimizi, olmaz mı!

Ama bir gözün bulunmadığı yere de bakmamak gerektiğini bilmem anlıyor musun şimdi? Çevremizde gözlerimizi içecek kör düşmanların olduğunu biliyor musun? Tüm bakışlardan yoksun kalana ve boş göz kapaklarımızla ortalıkta dolaşana kadar işin peşini bırakmayacak düşmanların... Gözlerini düşlerin dudaklarından çekip al, Helene! Nesnelere yönelt onları, güneşe yönelt, iyi kalpli insanlara ayrıca; yönelt ki gözlerin yeniden bakışlarla dolsun... Sevgili Helene! Keşke yanımda olsaydın şimdi! Keşke annen ve baban seni bizim yanımızda bıraksalardı da, bendeki değişikliği görebilseydin! Gözlerimde binlerce göz var şimdi. Gözlerimin içine bakabilseydin her şeyi anlar, sen de bir solukta benim gibi ileri bir aşamaya ulaşırdın. Ve tutup öperdin beni. Ve ağlardın. Şimdi benim ağladığım gibi; bu saatte gülüşüm fazla güncel, fazla çocuksu ve en başta fazla gürültülü çünkü.

Senin...

İçten Refakat
(1898)

Anne pencere önünde oturmuş, nakış işliyor. Dün işledi, bugün işledi, yarın da işleyecek. İşlemediği gün yok. Masa örtüsünün daha ancak yarısı bitti, öyleyken çoktan sarardı, soldu rengi. Ortada acele etmeyi gerektiren hiçbir şey bulunmuyor çünkü, ne bir şenlik bekliyor kapıda, ne başka bir şey. Elleri ikide bir düşlere dalıyor ve ellerine bakıp düşünüyor anne: Nasıl işin içinden çıkacak bu eller. Beklentiyle dolup taşıyor annenin, bu sarışın kadının içi. Ama elleri yorgun düşmüş, yolun ortasında kalakalmışlar. Bu gidişle ne olur ki! Bilemedin yeniden ayağa kalkıp sürüne sürüne yol alırlar sarı kanaviçe boyunca. Rıhtımdaki gemileri ırmaktan yukarı çekip götüren beygirlerden farklı yanları yok. Oysa gemilerin kendi başlarına özgürlük içinde pek çok ırmağı aşmaları, tüm denizlere ulaşmaları gerekir aslında.

Ne var ki, gözlerinin öyle bağlı olması Bayan Beate'yi içten içe bir sevindiriyor ki! Gözlerini odada sa-

ğa sola gezdirmekten hoşlanmıyor, oysa zengin ve rahat bir oda, eylül güneşiyle sıcacık.

Oğlu içeri girdiğinde de gözlerini kaldırıp bakmıyor anne. Oğlu on sekizinde, sarışın, saz benizli. Ağzındaki sert ifade sürekli bir yakarış okunan gözleriyle çelişki oluşturuyor. O da ikisi arasındaki çekişmeye dalıp gitmişe benziyor gerilimden uzak, bir alışkanlığa uyarak adeta. Bazen kızmakta kendini haklı görüyor, bazen ürküp çekinmekte. Bu arada giderek büyüyor içindeki güvensizlik. Kim var yardımına koşacak?

Babasının vakti yok, annesi dersen onun kendisi yardıma muhtaç adeta. Kaçıp kendisine sığınılacak biri değil annesi, görmeden önünden geçip gidebilir insan, kapladığı yer hiç de fazla denemez ve bir genç kız görünümünü koruyarak ihtiyarlayıp kocayacak.

Yani annesiyle bir şey konuşması olanaksız.

Ve delikanlı yeniden kapıya yürüyor.

"Hoşça kal!" diyor annesine ve umursamaz görünmeye çalışıyor.

Annesi irkiliyor ansızın ve bir gelinlik elbise gibi ruhunu açıp yayıyor: Burcu burcu kokan bir geçmiş. Ama on sekiz yaşındaki biri bundan ne anlar? Oğlan o kocaman pazar ikindisi adımlarıyla üzerinden geçip gidiyor bu geçmişin, güzelce cilalanmış parkeler ayaklarının altında gıcırdıyor. Serbestim artık, serbestim artık... Yürüyüp uzaklaşıyor böylece. Derken merdivenlerden geliyor ayak sesleri. Sanki adımları evden uzaklaşmıyor da dönmüş geri geliyor, ancak şimdi daha yavaş, dikkafalılıktan uzak. Ve Bayan Beate duygulanıyor birden, sanki oğlu Miroslav hayli za-

man önce olduğu gibi yine odada bulunuyormuş da karşısında oturuyormuş gibi yapıyor.

"Miro!" diyor bir düşten seslenir gibi ve ağzından çıkan öbür sözcükleri usul usul elindeki kanaviçe üzerine serpiyor, sanki ileride bunlardan arabeskler oluşturacak.

"Saydım ben, Miro." diyor. "Bugün beşinci pazar. Peki, onun ruhundan içeri bakabildin mi sonunda ya da o seninkinden içeri? – Daha önce dört kez nasıl olduysa, bugün de öyle olacak. İlkin yine o sokak senin, bu sokak benim dolaşıp duracaksınız, çocuklar gibi şen, coşkulu. Derken gözleriniz soracak birbirine: Ne zaman? İkiniz de bileceksiniz ki, burada değil. Bahçeli bir gazinoda sessiz bir köşecik vardır – belki. Ve keyifli keyifli, uçarı adımlarla böyle bir yer aramaya başlayacaksınız. Ve o pek çok dolu masalar arasında insanların birbirlerini kaybetmesi işten değildir, bu yüzden siz de sessiz bir köşe ararken iyice birbirinize sokulacaksınız. Derken arkanızdan biri bir şey söyleyecek, takılacaktır size. Siz de o zaman birbirinizden yine ayrılacak, uzun süre yine yan yana yürüyeceksiniz; birbirinize yeniden kavuştuğunuzda, bakacaksınız buhurdanlıktan sarı soluk buhurların tüttüğü bir kilisedesiniz. Ve soracaksınız birbirinize: Ne zaman?

İkinizin içinde de aynı his uyanacak: Burada, bu soğuk ve kasvetli yerde değil. Yeniden yollara, şoselere vuracaksınız. Rüzgâr bazen arkanızdan esecek, bazen karşınızdan ve konuştuğunuz sözcükleri parıltılarından soyup alacaktır. Durmadan soracaksınız birbirinize: "Anlamadım?" – "Bir şey mi dedin?" Ve

yürüdüğünüz ağaçlıklı yolun sonu gelmeyecek bir türlü. Ve yolun yarısında duraksayacaksınız ağladı ağlayacak: Ne zaman?

Burada değil!

Birbirinden nefret eden iki kişi gibi yan yana yola koyulacaksınız yeniden – bir hedeften yoksun. Her birinizin bir evi, bir ailesi vardır, içten içe, çok uzak bir şeyi düşünür gibi aklınızdan geçireceksiniz bunu.

Derken yanındaki kız parmaklıklı küçük bir kapıyı itip açmıştır çoktan ve senden önce ufak bir bahçeden içeri girmiştir. Ama sen gireyim mi, girmeyeyim mi diye duraksarsın. Burasının bir gömütlük olduğunu söylemek istemezsin ona. Ama sonunda söylemeden de duramaz, içindeki bir şey ne olursa olsun deyip açığa vurur bunu: Bir gömütlük burası. Yanındaki kız başını sallar, onaylar sadece. Bu, onun çoktan bildiği şeydir.

Ve ansızın ikiniz de pek doğal görürsünüz bulunduğunuz yerin bir gömütlük olduğunu, çünkü yorgunluktan canınız çıkmıştır, bütün istediğiniz bir yerde rahatçacık biraz oturabilmektir.

Ama göz açıp kapamadan akşam olur.

Gömütlükteki tümsekler arasında bir şey gezinmeye başlamıştır, dönüp dolaşıp geçer yanınızdan. Bunun ne olduğunu birbirinize sormayı gereksiz görürsünüz. Rüzgârdır mutlaka, başka ne olacak diye geçirirsiniz içinizden.

İkinizin de başı yerdedir hep, kentte çalacak bir saatin sesini beklersiniz, çünkü o zaman rahatlıkla evlerinizin yolunu tutabilirsiniz. O zaman başka bir

şeye ayıracak vaktiniz kalmaz artık. Evin karanlık kapısında belki bir kez daha – nefes nefese: Ne zaman?

Burada değil. – Ve korku, veda edip ayrılış.

Herhalde böyledir, Miro?

Hayır, daha da beter bundan. Bir kimsenin sizi birlikte görmüş olabileceği korkusu ve akşam geç kalmadan eve dönme telaşı da gelip katılır bunlara. Sonra, yorgunluk ve çektiğiniz zahmetten ikinizin de birbirinize sunacağınız armağanın ayrımına varamayışınızın tehlikesi. Umutsuzluk içinde kaba, sabırsız ellerinizi birbirinize uzatmanız ayrıca, çünkü ruhlarınız hiçbir yerde birbirine kavuşamamıştır – – – ve böylece son bulur gezinti.

Senin eve geldiğini gördüm mü, bütün bunların böyle olduğunu anlıyorum, Miro. Ve dikkatle lambayı kısıyorum.

"Camı islenmiş lambanın." diyorum babana. Baban yan yan bana bakıyor, gazetesini okumak istiyor çünkü. Ancak sen yattıktan sonra lambanın fitilini açıyorum yeniden. Baban da gazetesini okuyor. –

Baban olmasaydı, Miro! Bir pazar günü bütün odaları baştan aşağı beyaz çiçeklerle süsler, evden çıkıp giderdim. Sizin içkili gazinoların bahçelerine gitmenize, kiliseleri dolaşmanıza, rüzgârın kol gezdiği yollarda vakit geçirmenize göz yummaz, böyle yapardım bir ara. Benim için ne fark eder? Ben rahat rahat gömütlükte de vakit geçirebilirim. Ne korkacağım, gömütlük korkutmaz beni. Anlıyor musun, Miro?

Derken Bayan Beate tekrar söküyor işlediği bir yeri. Koca bir bordür mahvoldu. Yarım saat uğraştıktan

sonra hatalı yeri buluyor ve yeniden koyuluyor işe, sabrını hiç yitirmeden.

Bir şey daha düşlüyor Bayan Beate sadece: "Peki, beni sevebilecek mi, ne diyorsun, Miro?"

Sonra işlediği örtü üzerine eğiyor başını, uzun zaman da öyle kalıyor. Baba odaya girip, "Gözlerini mahvedeceksin!" diyene kadar.

Bunun üzerine Bayan Beate, "Demek saat sekiz olmuş." diye geçiriyor içinden. "Babada dakika şaşmaz çünkü."

Ve gerçekten de gözleri kan çanağına dönmüş, benzi de solmuştur annenin, akşam yemeği için sofraya çıkarılan soğuk yiyeceklerden bir lokma bir şey alıp yemeyi canı istemez. Kocasının kendisine yönelttiği bakışları yolda yakalar ve yatıştırmaya çalışır onları.

Bütün gücünü harcar böylece ve bütün istemini.

Nihayet saat dokuz buçukta bırakır işi. Bunun üzerine eline aldığı gazeteden içeri sesini yükseltir baba: "Oğlan nerde kaldı?"

Soru üzerine usulcacık ayağa kalkıyor Bayan Beate. Sahanlıkta beklemeye koyuluyor, bir çeyrek bekliyor, ardından bir çeyrek, sonra bir çeyrek daha.

Derken seğirtiyor aşağı, bir çift ağır ve suçlu adımları karşılamaya koşuyor.

Yavaş yavaş, yavaş yavaş Miro'yla çıkmaya başlıyor merdivenleri.

Miro, buna şaşıramayacak kadar üzgün ve ürektir. Ve kısa bir süre, sanki ikisi de dışarıdan gelmişe benziyor.

ALBRECHT OSTERMANN

(FRAGMAN)

(1900/01)

17 Eylül günü akşam saat dokuz sularında Bay Albrecht Ostermann biraz uyuşmuş bir vücutla sofradan kalktı (az önce akşam yemeği yemişlerdi). Karısına, "Ben biraz çıkıp dolaşacağım." dedi.

Oysa Bayan Klementine, kocasının her gün bu saatte yaptığı gibi kendisine akşam gazetesinden biraz bir şeyler okumasının beklemişti. Ama Bay Ostermann yineledi: "Evet, gerçekten bugün biraz çıkıp dolaşmak istiyor canım..." Böyle bir şeyle karısı Klementine on altı ya da on yedi yıllık evlilik yaşamlarında ilk kez karşılaşıyordu; yine de ağzından, "Ama Albrecht..." sözcükleri çıktı sadece, çünkü kocasının yapmaya niyetlendiği bir şeye asla karşı çıkmayan bir kadındı.

Kocasının pardösüsünü yeniden sırtına geçirdiğini görünce, sürdürdü konuşmasını: "Daha şimdi geldin kahveden..."

"Haklısın sevgili Klementine, az önce kahvedeydim. Ama olsun. Biraz çıkıp dolaşmak, hareket etmek istiyorum, yoksa yine uyuyamam gece." Buna karşı ne söylenebilirdi. Sadece, "Ama şimdiye kadar hiç yaptığın bir şey değildi bu." diyebildi karısı.

"Çok doğru Klementine'ciğim, şimdiye kadar asla yapmadım böyle bir şey. Ama bu, hiç yapmayacağım anlamına gelmez. Aklıma esti işte, biraz çıkıp dolaşayım dedim, ruhumda böyle bir heves uyanıverdi ansızın. Neden bu heves içimde kalsın? Neden bir defacık da bir istisna yer almasın yaşamımda? Ağaçlıklı yolda biraz yürüyeceğim anlayacağın. Şu sıra tenhadır yol, hava da biraz serinlemiştir orada. Haydi hoşça kal, Klementine'ciğim!" Bay Ostermann karısına sol yanağını uzattı, karısı da adeta bir alışkanlığa uyarak nemli ve dolgun dudaklarıyla bu yanağa bir öpücük kondurdu.

Kapıya varmışken bir kez daha arkasına döndü Bay Ostermann. "Beni bekleme sen, daha önce gidip yatabilirsin, düzenin bozulmasın. Ben oyunbozanın biriyim, bir kaçağım anlayacağın, bu yakışıksız davranışımla senin rahatını bozmak istemem." Bir şaka havasında söylediği bu sözlerin ardından gülümsedi Bay Ostermann, erkenden yaşlanmış ince uzun yüzü için gülümseme kolay olmadı. Birden dönüp gelerek yeniden masaya yaklaştı, tıpkı önceki gibi sol yanağını bir kez daha nemli bir öpücük konduran rahatına düşkün karısı Klementine'nin önünde acemice eğildi. Bu veda merasiminin tekrarlanmasının özel bir anlam içerdiği söylenemez hani. Bay Ostermann, evlilik yaşamında böyle ayrıntılı bir resmiyeti alışkanlık edin-

mişti; bunu evlilikte uyulması gereken bir görgü kuralı sayıyor, kılı kırk yaran bir titizlikle söz konusu kurala uygun davranmaya çalışıyordu. Evden yarım saat gibi bir süre çıkacak olsa, beş, altı kez veda ediyordu karısına, çünkü ancak evden çıkıp gitmeden önceki son vedaya eksiksiz bir veda gözüyle bakıyordu.

Merdivenden inerken 900 DM gibi yüklü bir parayı yanında taşıdığı aklına geldi birden; oysa bugün vade doluyor, paranın yerine ulaştırılması gerekiyordu. Parayı evde bırakmak için tam dönmek üzereydi ki, yeniden odaya girip kendisini karısının yanında bulunca, kararsızlıktan, rahata kapılmaktan ya da daha başka akla yakın bazı nedenlerden dolayı bir daha sokağa çıkamayacağını düşündü. Ama sokağa çıkmadan da yapamayacaktı. Hem üzerinde parayla bir yarım saat yolda gezip dolaşmak nihayet o kadar da tehlikeli sayılmazdı. Dolayısıyla, Bay Ostermann evden çıkıp gitmekte bir sakınca görmedi.

Bayan Klementine pencere önünde durmuş, kocası Bay Ostermann'ın peşinden bakıyordu. Hafif hafif adımlar atıp bastonuyla oynayarak yavaş yavaş karanlığa gömülen evler boyunca yürüyen kocası, ağaçlıklı yola çıkan dar bir yan sokağa sapıp gözden kayboldu sonunda. Bayan Klementine biraz tedirgindi. Şimdiye kadar onsuz, tek başına herhangi bir şeye kalkışmamış kocası Albrecht, şimdi durup dururken, ortada yeterli bir neden olmaksızın böyle bir yürüyüşe çıkmaya karar vermişti. Yine de kocasına karşı herhangi bir güvensizlik duyduğu yoktu. Biliyordu, bir kusur bulunulacak gibi değildi kocasına, bugüne kadar kendisine alabildiğine dürüst davranmıştı; yıl-

lardan beri tek bir tutkusu olmuştu; evlilik yaşamlarını pırıl pırıl durumda tutmak, bir ayna gibi adeta, nesnelerin konturlarını yansıtmasa da lekesiz yüzünde güneşin görüntüsünün hiç eksik olmayıp her zaman göz kamaştırdığı madeni bir ayna gibi tıpkı. Ancak evlilik yaşamlarının başında, çocuk sahibi olmayı umdukları o günlerde arada bazı anlaşmazlıklar başgöstermemiş değildi; evde fazladan bir oda durup durmuştu hep ve öylesine sessiz ve boştu ki, o kadar olurdu. İşte Bayan Klementine birkaç yıl beklemiş, sonra da burayı geniş bir banyoya dönüştürmüştü. O zamandan beri de kendisi ve kocası sırayla burada banyo yapmanın nimetinden yararlanıyor, odanın önceleri nasıl bir işlev görmek üzere boş bırakıldığını hiç hatırlarına getirmiyorlardı.

Evliliklerinin başında Bayan Klementine deneyimli bir hekime görünmüş, bir türlü çocuğu olmadığını süklüm püklüm açıklamıştı. Hekimin tavsiyesine uyarak ilkin birkaç kaplıca dolaşmışsa da yararını görememişti. Derken hekimin dikkati bu kez kocası Bay Ostermann'ın üzerinde toplanmış ve sonunda çocuklarının olmayışından kocasını sorumlu görüp kadını hayli şaşırtmıştı. Hekim Bay Ostermann'a da durumu açıklamış, bu açıklamayla kendisini ne kadar korkuttuğundan hiç haberi olmamıştı. Ne var ki, Bay Ostermann'ın mahcup üzüntüsünü giderecek bir teselli kaynağı kendini göstermekte gecikmemişti. Söz konusu olayın ardından Bayan Klementine tombulluk karışımı bir olgunluğa kavuşmuş, bundan böyle çocuksuz bedeninin tüm güzelliklerinden kendisi için yararlanmış, olgunlaşıp bir form kazanmış

vücudu, zenginleşmiş, kocası da adeta bir duygulanmışlıkla söz konusu zenginliğin keyfini çıkarmaya başlamıştı.

Bu durumda Bayan Klementine'nin kendisini hiçbir şeyden yoksun bırakması gerekmediğinden ve o güzelim banyo odasında herhangi bir şekilde gururu incinmemiş bedenine akla gelen tüm nimetlerden yararlanmayı çok görmediğinden, kocasına eksik yanını hissettirmeye hiç kalkmadı; tersine, vücudunun tüm albenisini konuşturmasına izin vererek kocasının duygularını sürekli uyanık tutmaya baktı. Bunun sonucunda da bir tehlikeyle karşı karşıya kalmış evlilikleri rengini yitirmediği gibi, bir sevdalanmışlıktan bir ötekisine sıçrayıp daha da zenginleşerek bir dinginlik kazanmıştı. Bay Ostermann için karısının bu akıllıca davranışı ahlaki açıdan önem taşıyor, o işitilmedik sefahat alemleriyle geçirdiği gençlik yaşamına lanetler savuruyordu. Bazen, moralini güçlendirmek ister gibi hiçbir yerinde leke içermeyen şimdiki ak pak evliliğini, daha önceki o bulanık yaşamıyla karşılaştırdığı oluyordu. Söz konusu dönemde, erkekliğe henüz ayak attığı yıllarda dört, beş kez doğru yoldan sapmıştı ve şimdi geriye bakınca bunların düşsel görüntüler gibi birbirine sarılıp dolandığını görüyordu. Artık kendisini öylesine arınmış hissediyordu ki, ne zaman karısının Hans ve Arthur ismindeki iki genç yeğeni kendilerine ziyarete gelse, halinden memnun bir yüzle onlara hep şöyle diyordu: "Sevgili çocuklar, şu sıra hayli kritik bir yaşta bulunuyorsunuz. Dört bir yanda sizin her şeyden habersiz erginliğinizi gözüne kestirmiş ayartılar pusuda bekliyor. Sevgi denen şey-

den söz ediyorum anlayacağınız. Çünkü gerçek sevginin ne olduğunu ancak evlilikte anlıyor insan, haksız yere bu yüce isimleri taşıyan duygu ve ilişkiler, şairin çok yerinde söylediği gibi, elinde şahane çiçeklerle insanın karşısında duran, ama ayakları sağlam ve sağlıklı toprağa basmayıp düpedüz bir bataklığın dalgalı siyah sularına uzanmış yatan, çiçeklerden birine açgözlülükle el uzatanı sessiz ve yiyip yutan varlıklara benzer." Bay Albrecht Ostermann, bu güzel benzetmeyi uzun zaman önce tanınmamış bir kitapta okuduğunu sanıyor, dolayısıyla, asla "şairin söylediği gibi" demeden söz konusu benzetmeye başvurmuyordu. Çünkü seçkin bir kişinin sözlerini kendi sözleriymişçesine dile getirmek gibi bir tutumun çok uzağında bir insandı.

Bay Ostermann sokağın köşesinde gözden kaybolur kaybolmaz, Bayan Klementine hole bir mumla kibrit koydu, kocasının terliklerini ve onun her gün kullanageldiği değişik türden ufak tefek bazı şeyleri hazırlayıp bıraktı oracığa. Sonra bütün odalardaki ışıkları titizlikle söndürüp kocasıyla paylaştıkları yatak odasına çekildi, çünkü erkenden yatmayı seven biriydi, buna vücudunun rahatını sağlayacak bir neden gözüyle bakıyordu. Yatakta bir saat kadar uyumadan bekleyip uzaktan gelen seslere kulak kabarttı. Derken gecenin sıcaklığına yenik düşerek uyudu. Biliyordu ki, kocası Albrecht en geç yarım saat sonra dönünce, onu tatlı bir dille uyandıracaktı. Gel gelelim, Bay Albrecht Ostermann dönmedi eve, ne yarım saat sonra, ne bütün gece, ne de başka zaman.

Güvenlik güçleri kayıplara karışmış Bay Oster-

mann'ı aramaya koyulduysa da, ortadan yitip gidişinin nedeni bir türlü açıklığa kavuşturulamadı.

Oysa her şey pek basit bir şekilde, ancak biraz ansızın olup bitmişti.

•

17 Eylül gecesi saat 9'u çeyrek geçe tek başına "ağaçlıklı yol"da yürümekte olan orta yaşlı adam, kendisine bir kadının seslendiğini işitti. İlkin hiç aldırmadıysa da, yanından kadının hiç ayrılmadığını gördü. Ansızın durdu ve kadının kendisine ilettiği bir haber üzerine, "Nasıl?" diye karşılık verdi. Kadın ince, narin bir şeydi, boyu adamın boyundan hayli kısaydı. Adam, kıvırcık ve sarışın saçlarının örttüğü yüzünü iyice görebilmek için başını kadına doğru biraz eğmek zorunda kalmıştı. Çünkü önemli olan, her şeyden önce kadının yüzünü görebilmekti. Tam fenerin altında kadın adamın gözlerinin içine bakıp başını salladı: "Evet, evet – – – benim işte! Senin Kathi?"

"Hangi Kathi?"

"Şu teyzenizin yanında çalışan Kathi. Siz de tatile teyzenizin yanına gelmiştiniz hani."

"Tatil mi?" Adam, hanidir tam bir bağımsızlık içinde yaşıyordu. Dolayısıyla, kadının bu sözü biraz yadırgattı kendisiniz.

"Oh, yirmi iki yıl var. O zamanlar beyefendi gencecikti henüz Liebenau'a geldiğinde, teyzesi Bayan Albot'un yanına." Adam durdu olduğu yerde. "Liebenau'da..." Derken değişik şeyler geldi aklına; yamuk, sivri başlığıyla kulakları ağır işiten, asık suratlı, yaşlı teyzesini anımsadı; sonradan bu teyzesinden pembe

bir asma lamba, üzerinde oturulamayacak kadar kırık dökük bir koltuk ve Rafael Morgenhensch'in elinden çıkmış bir "Son Yemek" gravürü miras kalmıştı kendisine. "Son Yemek" evde akşam yediği yemeği aklına getirdi, yemek de bir mutfağı hatırlattı. Teyzesinin evinde kaldığı odanın hemen bitişiğindeydi mutfak, teyzesinin odalarının hayli uzağındaydı. Birden göğüs geçirerek, "Evet, evet, Kathi!" dedi.

"Hele şükür, hatırladınız sonunda." diye karşılık verdi yanı başındaki kadın gülerek. "Eh, artık aramızda neler geçtiğini de hatırlamışsınızdır sanırım?"

Kısa bir susuşun ardından, "Evet, şey, diyeceğim... Hani gençlikte... Eh, nasılsınız bakayım, Froylayn Sophie?"

"Froylaynmış!" diye yanıtladı kadın alaylı alaylı. "Durumum iyi olsa şimdi ne diye gelecektim size..."

"İyi değil mi?"

"Değil tabii. Yaklaşık on sekiz yıl var ki, çocukla bir başıma mücadele ettim, ayakta kalmaya çalıştım, ama artık büyüdü çocuk, bir sürü şey gerekiyor..."

"Bir çocuğunuz mu var? Demek evlisiniz?"

Kathi adeta laf olsun diye, "Evet." dedi, "Bugün yine dönüyorum geldiğim yere anlayacağınız. Birkenfeld'de oturuyorum. Trenle buraya iki saat."

"Peki, şehre bir iş için mi geldiniz?"

"İş mi!" diyerek güldü sarışın kadın adamın yüzüne bakarak.

"Hoşsunuz doğrusu. İş ha! Siz beyefendiyle görülecek bir iş, evet..."

Asla gafil avlanmamaya çalışan adam gülümsedi. "Sevgili Kathi, gerçekten kalkıp bana geldinizse, ben de gücüm yettiği kadar ufak bir yardımda bulunmak isterim seve seve..."

"Evet, nasıl anlatsam, öyle sefil durumdayız ki!"

"Tabii, tabii. Çoktan beri bu durumda yaşadınız, böyle sefil durumda. Öyle demiştiniz sanırım?-"

"Teyzeniz Bayan Albot beni evinden kovdu kovalı."

"Kovdu mu dediniz? Ne zaman oldu bu, Froylayn Kathi?"

"Siz Liebenau'dan ayrıldıktan altı hafta sonraydı. Çocuk yüzünden. Sanırım çocuğun kimden olduğunu tahmin edersiniz artık."

Adam ciddi ciddi düşündükten sonra, "Hayır." diye yanıtladı. "Bakın, o zamanlar Liebenau'da kim vardı, çıkaramadım. Eve gelip giden bir adam aklıma gelmedi. Benim teyzecik kömürcünün ya da sütçünün bile izin vermezdi içeri..."

"Ama beyefendi biraz düşünsünler hele!"

Bunun üzerine adam gerçekten düşünüp taşındı.

"Eh, herhalde beyefendinin kendisinden başkası olmasa gerek bu kişi."

Derken adam bir süre boş gözlerle önüne baktı. Ama sonra kendini hiç zorlamadan, her türlü kuşkudan uzak gülmeye başladı.

"Evet, evet, Kathi. Neden olmasın..."

"Ama ben çok ciddiyim, acaba beyefendi unuttular mı?"

"Neyi?"

"Mutfağa, yanıma çıkıp geldiğini?"

"Evet, evet... Söylemiştim ya, gençlikte kuşkusuz olur böyle şeyler."

"Zavallı bir kızı gebe bırakmak, öyle mi?"

Gülmesine son veren adam, "Hayır, hayır, Kathi." dedi serinkanlılıkla.

"Ne yani? Beyefendinin kendisi yapmadı mı bu işi?" diye yanıtladı sarışın kadın hırslanarak.

"Yo, yo, ne yazık ki bendim seninle yatan. Ama olsun. Böyle bir sonuç doğuramaz bu, asla doğuramaz. Adeta imkânsız böyle bir şey. Size söyleyeyim bakın, Froylayn Kathi, böyle bir şeyin düpedüz olanaksızlığını doktor açıkladı bana, benim asla bir çocuk sahibi.."

"Bunu size ne zaman söyledi doktor?"

Âşık
(1898/99)

Hermann Holzer yarım saatten beri ince, uzun odasında bir aşağı, bir yukarı gidip geliyor ve konuşuyor. Emektar öğrenci kanepesine uzanmış Ernst Bang da yine yarım saattir ona bakıyor. Zaman zaman başını biraz kaldırıyor, bakışlarını Hermann Holzer'in konuştuğu sözler üstünden aşırarak ilerilere yollamak istiyor adeta, çünkü bu sözler kendisini fazla ilgilendirmiyor. Sanki bir tepeye tırmanan adımlarla hep aynı güzergâh üzerinde bir ileri, bir geri seğirten geniş bedenli, sarışın ve şen dostunun kendisi belli ki daha önemli görünüyor ona. İçinden dostuna seslenmek geliyor: Bir ara dur da şöyle iyice şu çenene, şu ağzına bakayım!

Tabii seslendiği falan yok. Ama yine de Hermann Holzer bir ara duruyor olduğu yerde, dar pencerenin önünde kendini toparlıyor, karanlık sırtıyla gökyüzü-

nün önünü kapıyor, evlerin bacalarını ve tümüyle pazar ikindisini görünmez duruma sokuyor. Oda kararıyor arkasında. Ve, "Allah belasını versin bütün bu sınavın!" diyor. "Sanırım şimdiden sinirlerim ayağa kalkmış durumda. Sizlerle rekabete başlıyorum, sevgili dostum Bang. Ayağınızı denk alın; bir kez sinirlerim ayağa kalkmasın, yapacağım işi hakkıyla yaparım ben – her şey gibi. O zaman sizlerin cücelerden farkınız kalmaz karşımda." Ve öyle çabuk arkasına dönüyor ki, gülmesiyle bir kucak aydınlığı çekip getiriyor dumanlı tavanararasına.

Bang, adeta korkmuş, kanepede doğrulup oturuyor. Modaya uygun giyinmiş, hayli ince ve uzun biri. İlkin sol, sonra da sağ elini gözden geçiriyor yavaş yavaş. Sanki yıllar sonra yeniden karşılaşmışlar gibi şevk ve gayretle.

Holzer tekrar gidip gelmeye başlıyor odada. "Holms'lardaki özel dersin bana verilmesi umudu var mı, bu konuda da bugün tarafıma bir cevap iletilmesi gerekiyor. Pek çok şey buna bakıyor çünkü. Bu ek gelir olmadan evlenmeyi aklımdan geçiremem."

Bang, sesli sesli hareket ediyor kanepede. Holzer, beklentiyle dönüp ona bakıyor. Ama dalgın, "Evet, kuşkusuz..." sözlerinden başka bir şey işitemeyerek odada gidip gelmesini ve konuşmasını sürdürüyor: "Bana sorarsan, ancak o zaman huzura kavuşabilirim. Ancak o zaman akıllıca bir çalışmaya soyunabilir insan. Hiçbir şeyi umursamayacağım kadar geçim işi sağlama alındı mı, o zaman." Sessizlik. "Tabii kent dışında bir yerde oturacağız..."

O anda yine pencere önüne gelip duruyor.

Bang'ın hassas dudakları bir sözcüğe karşı savunuyor kendini. Derken sözcük dudaklarından içine sıçrıyor ve genç insanı fırlatıp ayağa kaldırıyor. Bang ilkin çaresizlikle bekliyor, ardından dostuna doğru birkaç adım atıyor. Holzer'in yanına geldiğinde, "Dinle!" diyor dostu.

Kasvetli bir Islav halk ezgisi aydınlıktan duman gibi yükselip çıkıyor yukarı. Sanki parmakları üzerinde dikilmiş de yukarıdan, evlerin çatılarıyla kuleleri üstünden belli bir yere bakıyor.

Bang, farkında olmadan başını kaldırıp gözlerini yumuyor. "Biliyor musun ne bu?" diyor Holzer gülerek.

Sessizlik. Derken önüne bakıp düşlere dalıyor dostu Bang: "Yurtsama duygusu..."

Holzer, sarsıp silkiyor dostunu. "Aşağıda taşradan gelmiş suratsız bir kız bulaşık yıkıyor. Ne zaman bunu yapsa bir ezgi mırıldanır hep, bu aptalca, uçuk sesiyle hep de aynı ezgiyi söyler. Her gün öğleden sonra üç buçukta. Bak, bak – (elindeki saati dostuna gösteriyor) dakika şaşmıyor, öyle değil mi? Günün her vakti burada belli bir saatle belirlenmiştir. Hani saatimi rahatlıkla götürüp rehine bırakabilirdim: Laternacı, zerzevatçı, eskiler toplayan kadın. İşte benim saatlerin isimleri. Bu durumda gel ders çalış! Üstelik karşıya bakınca göz göze geleceğin biri olsun. Baksana şuna, güzel, değil mi?"

Hermann Holzer eliyle bol keseden birkaç öpücük yolluyor karşıya, memnun memnun gülümsemesinden öpücüklerin yerlerine ulaştığı, avluya düşmediği çıkarı-

labilir. Sonra pencereden ayrılıp odaya dönüyor Holzer. "Onun için evlenmeye bakacaksın – bir an önce!"

Bang, dostunun sözünü yadsıyan bir hareket yapıyor.

Hermann Holzer'in gözünden kaçmıyor bu, bir an Bang'a baktıktan sonra uzanıp masadan sigara alıyor.

"Sen de ister misin, Bang?"

"Hayır, teşekkür ederim."

Ve Holzer büyük bir rahatlıkla bir sigara ateşliyor. Sanki havadaki bir yazıyı silip atmak istercesine kullanılmış kibriti elinde sağa sola hızlı hızlı sallarken, "Sen ne diyorsun?" diye soruyor.

Bang, pencereden dışarıya bakıyor. Alttaki ufak ön dişleriyle sarışın bıyığını çiğniyor.

Sessizlik.

Herman Holzer yeniden odada bir aşağı, bir yukarı gidip gelmeye koyuluyor; öte yandan inanılmaz bir çabuklukla tüttürüyor sigarasını. Birden duruyor olduğu yerde, sesi sigara dumanını bir burgu gibi delip geçiyor: "Renk ver, renk, sevgili dostum Bang! Kırmızı ya da yeşil? Nen var senin söyler misin?"

Ernst Bang dostuna yaklaşıyor. Holzer'in sakin, yuvarlak omzunda gülünç denecek kadar narin görünüyor eli. Ayakkabılarına bakıyor, özellikle sol ayağındakine ve şöyle diyor: "Eminim, beni yanlış anlamayacaksın, Hermann..."

Holzer huzursuzlanıyor: "Bu resmiyet de ne oluyor? Çıkar şu ağzındaki baklayı! Aman Tanrım, kimsenin katili değilim ben... Durma konuş haydi!"

Bang gözlerini kaldırıyor, hüzün bayağı ağırlaştırmış gözlerini.

"Katili olduğum biri mi var yoksa?" Holzer gülüyor.

Bunun üzerine Bang pencereye doğru yürüyor. O sefil, yurtsama ezgisi yeniden dolduruyor odayı. O küçük, ürkek ezginin ortasına Bang yavaş yavaş serpiyor sözlerini. "Bana darılma, ama Holzer, sen... üzüyorsun... onu." Sessizlik.

Hermann, ağzından sigarayı alarak masanın kenarına usulcacık koyuyor. İnce duman dimdik yükseliyor odanın ortasında. Her ikisi de farkına varmadan gözleriyle dumanın bu sere serpe ve görkemli hareketini izliyor. Derken Holzer bir sandalyeyi tutup havaya kaldırmaya çalışıyor. Ve ansızın elinden bırakıyor sonra, çıkan gürültü içinde bağırıyor:

"Sen aklını kaçırdın galiba?"

"İzin ver, serinkanlılıkla konuşalım bu konuyu, lütfen..."

Bang'ın sesi titriyor biraz.

Ama Holzer sakinleşmiş olmaktan henüz bir hayli uzak. "Demek ben... üzüyorum... onu." diye tekrarlıyor sözcüklerin üzerine basa basa, onları ezberlemek ister gibi adeta.

Dönüp dolaşıp yeniden başlıyor: "Demek ben..."

"Hermann." diyor Bang bir rica tonuyla.

"Demek ben..." Ve birden gülmeye başlıyor Holzer, ölçü sınır tanımayan bir gülüş. Evin dört bir yanında yankılanıyor. Sonunda gülmesi sona erip güçlükle, adeta son nefesiyle, "Bana açıklarsın herhalde bununla ne demek istediğini?" diyor.

Bang bu anı beklemiştir. Usulcacık, ama adeta iyi bir hazırlığın ardından başlıyor konuşmaya. Gözlerini göremiyor Hermann Holzer. "Helene'yle nasıl tanıştığını hatırlıyorsundur sanırım. Bende, o eğlenceli akşamların birinde benim evde olmuştu tanışman. Diyeceğim, siz ikiniz için eğlenceliydi, ama benimle Helene için bir vedaydı, bir veda partisi de diyebilirsin buna. Ama... Anlayacağın hüzün karışımı bir parti en azından. Sen fakına varmadın bunun. – Biliyorum. İkiniz de bir şeyin farkına varacak durumda değildiniz. Hep öyledir zaten. Yaşam öyle hızlı..."

Holzer, sabırsızlandığını bildiren bir hareket yapıyor.

"Dur bir dakika, Hermann! O akşamdan söz etmem gerekli. O akşam..." Bang birkaç adım yaklaşıyor dostuna, Holzer'in tedirgin bakışlarını yakalamaya çalışıyor.

"Bana hiç sormadın aslında Helene ile aramda..." Holzer konuya girmekten kaçınıyor. "Doğrusu beni hiç ilgilendirmeyen bir şey bu."

Bang gülümsüyor. "Olabilir. Yine de anlatmaya devam edeceğim ben..."

Holzer kendini kanepenin üzerine atıyor, kanepenin yayları gıcırdıyor. Gıcırtılı ses bir süre kaybolmadan kalıyor havada.

Bang yeniden sol ayağındaki ayakkabıya bakıyor ve anlatıyor bir yandan:

"Diyeceğim, akşam hepinizi benim evime çağırmıştım bir çeşit nişanlanmayı kutlayacaktık..."

Kanepenin yayları huzursuzlanıyor.

"Beni Helene'ye bağlayan şeyin sadece bir arkadaşlıktan fazla bir şey olduğunu anlamıştım çünkü. Gönlüme danıştım ve karar verdim sonunda, onunla evlenecektim. Ailemin önüme çıkaracakları engelleri görmüyor değildim. Atacağım böyle bir adımla kariyerime biraz zarar vereceğimin farkındaydım. Üzerlerinde düşünüp taşındıktan sonra bunların evlenmem için bir engel oluşturamayacakları kanısına vardım. Gel gelelim, son anda, sen bana gelmeden yarım saat önce..."

Derken kanepenin minderinde bir sarsıntı oluyor.

Bang o tarafa bakıyor, ama Holzer sakin sakin oturuyordu yerinde. Bang cümlesini tamamlıyor: "Hiç beklemediğim bir engel başgösterdi."

Susuş. "Evet işte ve siz geldiğinizde çoktan fark etmiştim bu engeli – ve Helene..."

Birden Holzer doğrulup oturuyor kanepede, pusuda bekleyen gözlerini ayakta durmuş konuşan dostuna çeviriyor: "Nişan önerini geriye mi çevirdi?"

"Şey." diyor Bang bir belirsizlikle, söylediklerine bir şey eklemek ister gibi. Belki pencere açılsa iyi olacak, kısa bir süre için sadece diye geçiriyor içinden.

Bu arada karanlık her iki dostun üzerine çökmüştür. Derken Bang bir sigara alıyor masadan ve bu kez kendisi odada bir aşağı, bir yukarı gidip gelmeye başlıyor. Ama Hermann'ınkinden tamamen değişik, belli bir beklenti içinde, salınarak bir gidiş geliş bu. Besbelli kendini hayli rahatlamış hissediyor, çünkü sonradan bir önemsemezlikle, "Eylül! Ne kadar da çabuk

kararmaya başlıyor hava!" sözleri dökülüyor ağzından.

Gerçekten de hava kararmıştır iyice. Holzer'in başını elleri arasında almış, kanepenin bir kenarında oturduğu güçlükle seçilebiliyor ancak. Holzer konumunu değiştirmeye hiç kalkmıyor, bu yüzden sözcükler bir soru edasıyla hayli boğuk çıkıyor ağzından: "Anlamadığım bir şey var, bütün bunlar ne bakımdan ilgilendiriyor beni? Benden ne yapmamı istiyorsun?"

Ernst Bang duruyor olduğu yerde. Holzer'in sorusunu izleyen sessizlik bütün ağırlığıyla iki dostun üzerine çöküyor.

Holzer ellerini yüzünden çekip alarak haykırıyor: "Helene'yi üzeceğim öyle mi? Peki, neden?"

"Sakin ol, sakin ol!" diyerek onu yatıştırmaya çalışıyor Bang.

Ama Holzer sıçrayıp ayağa kalkıyor. Düşte eli ayağı tutmaz duruma gelmiş biri gibi davranmaya başlıyor ansızın. Kollarını uzatıp eklem yerlerini kontrol ederek kendi sesini kulağıyla duymak istiyor:

"Peki neden?"

"Bir baksana Helene'ye, Hermann!" diyor Bang bir rica tonuyla, kendisi de biraz heyecanlanmış. "Rengi ne kadar soluk. Göreceksin, hasta yapacaksın onu. Ona eziyet ediyorsun."

Bunun üzerine elini dostu Bang'ın omzuna koyuyor Holzer. Konuştukça elleri ağırlaşıyor: "Ne dediğini bilmiyorsun sen, Bang. Helene için elimden geleni yapıyorum, anladın mı! Ne mümkünse yapıyorum. Yapma-

dığım tek şey varsa, boş boş konuşmak. O da zaten benden istemiyor böyle bir şeyi. Bu durumda nasıl eziyet ediyormuşum ona bakayım?"

Bang, dostunun bu sözlerine nasıl karşılık vereceğini bilemiyor.

Holzer, yavaş yavaş sürdürüyor konuşmasını: "Bizler arkadaşız – kısaca. Başka türlü davranmam da yakışık almaz. Son günlerde çalışmalarım yüzünden kendisini bazen ihmal etmişimdir elbet. Ama çocuğu olup kendisi de işi gücüyle ilgilenmeye başlar başlamaz, o da beni ihmal edecektir bazen. Öyledir bu." Sessizlik.

Bang sigarasını söndürmüştür. Resmi siyah ceketinin düğmelerini ilikliyor tedirgin elleriyle. Derken Holzer'in sesi yeniden işitiliyor. Giderek sakinleşiyor ses, giderek daha bir üstünlük havasına bürünüyor.

"Bana sorarsan, hiç kötü gördüğüm yok Helene'yi. Bu mevsimde bütün kızlar böyledir. Zamanla düzelir. Bundan emin olabilirsin." Sessizlik. "Ama sizin tarzınız bu: Ne pahasına olursa olsun, sansasyon yaratmak. Sizler serinkanlı olamazsınız asla. İnsan kendini hep bir trapez sanatçısı karşısında sanıyor. Trapezdeki kişi bir an sonra düşüp de can verecek mi diye bekleyip duruyor. Dönüp dolaşıp sizin duygusallıklarızın ağına kapılmamak elde değil."

"Belki durum gerçekten o kadar basit değil." Bang'ın ağzından neredeyse bir ıslık gibi çıkıyor bu sözler.

"Tabii, siz basit olmasını *istemiyorsunuz* çünkü."

"Bırak şu istemek lafını!" diye cevaplıyor Bang.

"İstemek de istemek!" Bakışları ne varsa hepsinin üzerinden aşıp bir sonsuzluktan içeri uzanıyor.

"Güzel, o zaman kendimizi yine mutlu hissedebiliriz pekâlâ." Holzer'in neredeyse yüzü gülüyor şimdi. Lambayı yakıp dostu Bang'ın önünde eğiliyor:

"İzninizle haşmetmaap: İsmim Holzer. Sözlük anlamıyla yaklaşmak gerekiyor bu isme. Senin anlayacağın rahmetli babam da 'eski Holzer'* idi. Köye inecek olursan, oradakilerden öğrenebilirsin nasıl biri olduğunu. Köylülerden büyük çoğunluğu anımsayacaktır eski orman işçisini. Benim de, sanırım babamdan bir şeyler var kanımda. Eğilip bükülmez, meşe gibi sağlam bir şey..."

Lambanın göz kamaştıran sarı ışığı rahatsız ediyor Bang'ı. "Eh, ben gidiyorum artık."

Holzer gülüyor. "Nasıl istersen. Ama Tanrı aşkına, şu verdiğin derste eksik bir taraf kalmaması için, sence bu durumda ne yapmam gerekiyor, gitmeden söyleyiver bana!"

Bang, hiçbir şeyi umursamaz bir hareket yapıyor.

"Konuş haydi, bütün kültür senin arkanda, düşün!" Gitmekte duraksayan dostunun elinden şapkasını kapıyor, sesindeki tonu değiştirerek onun gönlünü almak istiyor.

"Gerçekten Ernst. İki dost olarak konuşalım seninle. Sen bana düşündüklerini söyledin, pek tuhaf şeyler olmalarına karşın yine de minnettarım sana bunun için. Kuşku yok, yanında bana vereceğin bir

* Orman işçisi. (Çev. n.)

akıl da getirmişsindir. Tehlikeli hastalığa karşı bir ilaç. Sizler, siz modern insanlar, hepiniz de doktorsunuz çünkü."

Bang gülümsemeye çalışıyor.

"Merak ediyorum doğrusu, Ernst. Ne yapmam gerekiyor. Ne söylemeliyim?"

Bunun üzerine Bang yeniden ciddi bir yüz takınıyor. Birkaç adım dönüp gelerek acele acele, "Söylemek mi?" diyor. "Hıım. Sanırım, senin yapacağın şey, sadece söylenenlere kulak verip *dinlemek*..."

Hermann da gülmeyi bırakıyor artık. "Seni anlamıyorum..."

"Evet – Helene ne olursa olsun, içindekileri dışarı vurmadan rahat edemeyen biridir." Sessizlik. "Kim bilir, belki Helene'nin sana söylemek istediği bir şey vardır... daha... önceden..." Sessizlik.

"Ya." diyor Holzer bunun üzerine kestirip atarak ve dostunu kapıya kadar geçiriyor. Tam bu anda içeri giren Helene her ikisiyle yüz yüze geliyor.

Ernst Bang'ı görür görmez, "Oh." diyor. Holzer'e gelince, gülüyor: "Bir sürpriz ha? Eski dostlar?"

"Evet–" diyor Helene, Bang'ın önünden geçip odadan içeri giriyor.

Hermann'ın aklına bir fikir geliyor, apansızın besbelli. "Henüz biraz daha vaktin vardır herhalde?" Doğrusu bir soru için fazlasıyla kesin sözler. Farkına varmadan olduğu yerde duruyor Bang. Hermann'ın Helene'yi nasıl elinden tutup lambanın aydınlık ışık çemberi içine çekip götürdüğünü görüyor, pek zor-

baca buluyor bu davranışını. Derken Hermann'ın, "Soluk mu? Rengin soluk mu?" diye sorduğunu işitiyor Helene'ye.

"Lambadan kaynaklanıyordur belki. Böyle olumsuz bir ışıkta. Ama sen kendini iyi hissediyorsun, öyle değil mi?" Sessizlik.

"Çünkü bu bayın dediğine bakarsan..."

Helene odadan kaçıp gitmek ister gibi bir hareket yapıyor. Ernst Bang ansızın kendini olup bitenlerin dışında yalnızca bir izleyici gibi hissediyor. Rahat rahat oturup bundan sonra olacakları izlemek, hiçbir şeyi kaçırmamak istiyor.

"Bu bay diyor ki, seni üzüyor muşum?" Sessizlik.

Ernst Bang, çok sürüncemeli bir sahne bu diye geçiriyor içinden. Daha hareketli, lütfen!

Sessizlik. Sonra yüksek sesle yöneltilen bir soru: "Doğru mu bu?"

Sarsıla sarsıla bir ağlayış.

Ernst Bang iki adım atıyor, oyun bitti gibi bir duygu var içinde. Gidebilir artık. Bundan sonra bir şey olacağı yok. Ama yanılıyor; bir şey daha kalmış meğer: Holzer'in o kocaman kahkahası. Ve sonra ağzından çıkan sözler: "Çocuklar gibisiniz. Gerçek çocuklardan farkınız yok. İkinizin de. Sen Helene ve sen oradaki bay. Allah'tan ki şimdi burada bir arada bulunuyoruz, yoksa her biriniz de duygusal bir işe kalkışırdınız. Yüzünüzden anlaşılıyor bu. Bir aradayız ve bir arada da *kalacağız* bugün ve bir şey kutlayacağız, kutlayacak bir şey buluruz nasıl olsa."

Sessizlik. Helene şöylece kuruladığı gözleriyle Hermann'a doğru eğilip ona bir şey söylüyor. O anda söylenileni anlamıyor Hermann. Ama sonra gülmeye başlıyor: "İkimiz yalnız mı? Allah korusun! Çoçukluk bu. Tersine, şimdi diyeceklerimi Ernst de işitmeli. Şu şapkanı koyar mısın bir kenara, azizim."

Bang oralı olmayınca, ekliyor Holzer: "*Rica* edeceğim." Bu da para etmeyince, son bir çareye başvuruyor: "Ama Helene de istiyor bunu, öyle değil mi Helene?"

Küçük, renksiz bir "evet" çevresinde oluşan bir sessizlik.

Ernst Bang ağır ağır yaklaşıyor. İnanılmayacak derecede yorgun bir hali var. Holzer, ışık böyle kötü olunca diye geçiriyor içinden, lamba lamba değil ki diye düşünüp rahatlamaya çalışıyor.

Derken Helene'yi çekip kucağına oturtuyor ve şakalaşıyor onunla: "Söyle bakayım, küçük hanım, beni seviyor musun?" Bunun üzerine ufak tefek, sarışın kız Holzer'in boynuna sarılıyor. Öyle sıkıca bir sarılış ki, şaşırtıyor Hermann'ı. Bir süre Helene'nin ağladığını seziyor Hermann. Ama gözlerinden akıttığı öyle derinden gelen yaşlar olamaz, çünkü narin yüzünü tutup yukarı kaldırdığında, şimdiye kadar onda gördüğünü anımsamadığı ışıl ışıl bir mutluluğun esintisini hissediyor.

Bang birden pencereye gidip duruyor, evlerin bacalarını saymaya başlıyor. Ne olursa olsun dışarı çıkması, dışarıda oyalanması gerektiğini hissetmekte; öyleyken konuşulanları kelime kelime dinlemeyi sürdürüyor.

"Az kaldı artık, ondan sonra kurtulduk demektir. Bugün Holms'lardan haber gelsin, sınavdan sonra evleniriz hemen." Sessizlik.

"Evlenmek istiyorsun değil mi?"

Mutlu bir gülüş.

"O zaman bugünden kutlarız geleceği."

Sessizlik.

"Sen de kutlamaya katılacaksın, değil mi Bang?" Ama Bang'tan gelecek yanıtı beklemiyor asla. "Bir şeyi daha kutlarız, doğru." diyor. "Senin şu kültürü, Bang. Üç modern insanız biz, ön yargılardan uzak üç insan, öyle değil mi? – Böylece ilan ediyoruz: Geçmiş diye bir şey yok artık bizler için. Geçmişi düpedüz yoksuyoruz."

Bang pencereden ayrılıp Holzer'le Helene'nin yanına geliyor hemen, adeta bir şeyi elden gitmeden kurtarmak istiyor.

"Kim geçmişten söz ederse, yalancının biridir o. Anlaştık mı?" Helene'nin yüzü sapsarı kesilmiştir.

Hermann, farkına varmıyor bunun. O anda kapının zili çalıyor ve kapıyı açmak için koşuyor Hermann: Holms'lardan bir haber gelmiş olabilir. Helene kapıda yetişiyor ona. Dudakları yanıp tutuşuyor. Son bir deneme.

Ama Holzer elleriyle kulaklarını kapıyor ve yüksek sesle gülüyor.

Bunun üzerine Helene bırakıyor onu, bırakıyor – ve yavaş yavaş lambanın yanına dönüyor, alabildiğine sakin.

Bang masanın öbür başında durmakta; lamba ikisinin arasında tuhaf bir ses çıkararak yanıyor.

Bir ara mahzun ve çaresiz bakışlarla Bang'a kayıyor gözleri Helene'nin. Ve Ernst Bang omuzlarını kaldırıyor biraz, farkına varılmayacak gibi.

Hepsi bu kadar.

RAINER MARIA RILKE
Yaşamöyküsü

ÇOCUKLUK VE İLKGENÇLİK YILLARI
(1875-1896)

Prag'da doğar Rilke, Heinrich Sokağı 19 no.'lu evde bir cumartesiye rastlayan 4 Ocak 1875 tarihinde dünyaya gözlerini açar. St. Heinrich Kilisesi'nde vaftiz edilerek René Karl Johann Josef Maria isimlerini alır. Kız kardeşi kendisi doğmadan bir yıl önce küçük yaşta ölmüştür, dolayısıyla Rilke ailenin tek çocuğu olarak kalır. Babası Josef Rilke orta dereceli bir memurdur. Tertemiz bir sicille geçen on yıllık hizmet süresine karşın bir türlü subaylığa terfi ettirilmeyişi, ayrıca boynundaki bir rahatsızlık nedeniyle askerlik mesleğinden ayrılmış, Prag'da avukatlık yapan ağabeyinin, yeni kurulmuş Turnu-Kralup-Prag Demiryolu ortaklığında kendisi için bulduğu murakıplık işinde çalışmaya başlamıştır. Eskiden kalmış kimi belgeler, Rilke'nin babası tarafından Kärnten eyaletinde yaşamış çok eski soylu bir aileden geldiğini göstermektedir. İleride durumu araştırıp açıklığa kavuşturmayı kendine iş edinen Rilke, ailenin izini Kuzey Bohemya'ya kadar izlemeyi başarır, Aussig yakınındaki Türmitz kentinde bir belge geçirir ele; belgede çiftçilikle uğraşan bir atasının ismi geçmektedir.

Anne tarafından dedesi Carl Entz (1820-1895) ve Kinzelberger doğumlu Caroline Entz (1828-1927).

Rilke'nin annesi Phia (Sophie) de babası gibi Prag'da doğar. Prag'ın yerlisi bir ailenin çocuğudur; Bohemya Tasarruf Sandığı yönetim kurulu üyelerinden Carl Entz'tir babası; kızlık adı Kinzelberger olan eşi Caroline'yi ve Sophie de içinde olmak üzere dört çocuğunu Herrengasse'deki 8 no.'lu evde sıkıntı yüzü göstermeden yaşatmıştır. Rilke'nin babası 1906 yılında ölür, yetmişini doldurmamıştır henüz, bir süre sonra da yazar, annesini ve anneannesini kaybeder.

Rilke'nin anne ve babası 24 Mayıs 1873'de evlenmiştir. Aynı yıl ailenin toplum içindeki saygınlığı hayli artmış, son olarak eyalet avukatlığı ve noterler odası başkanlığı yapan amca Jaroslav'a, Rilke Ritter von Rüliken adıyla babadan oğula geçen soyluluk payesi verilmiştir. Amca Jaroslav'ın gösterdiği ilgi aileyi ayakta tutar, yaşam boyu ozana uzanmış yardım ellerinden birini oluşturur.

Rilke'nin babası Josef Rilke, (1838-1906) ve annesi Sophie (Phia) Entz (1851-1931).

René Rilke 1880.

Piaristler Okulu öğrencisi 1882.

İlk çocukluk döneminden kalma resimler sarı bukleli saçlarla adeta kızlara özgü narin yapılı biri olarak gösterir Rilke'yi; okul çağında çekilmiş fotoğraflardaysa canlı bir özgüven duygusu kendini açığa vurur. Babasıyla ilişkisi üstüne 6.1.1923'de Muzot'tan Kontes Margot Sizzo'ya yolladığı bir mektupta şöyle yazar Rilke: *"Anımsıyorum da, babamla birbirimizi anlayıp karşılıklı birbirimizin değerini teslim etmek hiç de kolay olmazdı bazen; böylesi durumlarda bile doğrusu onu ne çok severdim. Sık sık öyle olurdu ki, ya bir gün babam aramızdan ayrılıverirse diye ansızın bir düşünce geçerdi zihnimden; o zaman aklım karışır, yüreğim sanki parçalanmış gibi çarpmaya başlardı."*

Oysa annesiyle ilişkisi büsbütün değişiktir Rilke'nin, acılarla çarpıtılmış bir ilişkidir bu; gerek üstesinden gelemeyerek yarıda bıraktığı ve sonradan hep nefretle andığı askeri okuldaki öğrencilik yıllarını, gerek annesine karşı içinde öylesine geniş boyutlara varan soğukluğu yaşam boyu bir yük gibi sırtında taşır. Huzursuzluk içindeki annesini bir ziyaretin ardından Münih'te savaş yıllarının şaşkınlığı içinde yazılmış 14 Ekim 1915 tarihli şiir, annesine karşı ilişkisindeki o umutsuz çaresizliği dile getirir:

"Gördün mü, annem yıkıyor beni / Taş taş alıp üstüme koydum / Küçük bir ev kurdum, tam bitti işim / Gördün mü, annem geliyor şimdi / Geliyor annem, yıkıyor evimi, gördün mü..."

1882 yılında Piaristler'in yönettiği *Deutsche Volkssehule*'ye (Alman İlkokulu) yazılır Rilke; ilkokul-

St. Pölten'de, askeri okul öğrencisi.

da zorunlu dil Bohemce'dir; beri yandan Fransızca öğrenir annesinden. Derslerde üstün başarı gösterir, okula gidemediği günler hayli fazladır, yaz tatillerini annesiyle Kuzey Bohemya'da geçirir. 1884 yılında ilk kez yazdığı bir şiiri evlilik yıldönümlerinde anne ve babasına okur; bunun üzerine annesi ve babası, ilerideki bayram ve seyranlarda oğulları Rilke'den her seferinde böyle şiir şöleni beklerler. Ürkek ve çekingen ilk şiir denemeleri, 1888 yılında rahat bir akış izlemeye başlar ve bundan böyle herhangi bir aksamayla karşılaşmaksızın sürüp gider aralıksız.

René Rilke söz konusu tarihte St. Pölten'deki askeri ortaokulun bir öğrencisidir; amcası Jaroslav, iki yıl önce bu okul için yeğenine bir burs sağlamıştır. Anne ve babanın evliliği, kasvetli günlük yaşamın zor ve sıkışık koşullarına dayanamayarak un ufak olmuştur sonunda. Anne ve baba, Prag'da ilkin ayrı konutlarda yaşamaya başlar; daha sonra anne Viyana'ya taşınır, yaşamının büyük bir bölümünü gezilere çıkarak geçirir. Anne ve babasının evliliğinin yıkılması karşısında on yaşındaki Rilke, babasının bir zaman boşuna çalışıp bir türlü elde edemediği rütbeye kavuşmak, yani subay olmak için askeri okula yazılmayı kabullenir. St. Pölten'de ortaokulun alt bölümünü bitirdikten sonra Eylül 1890'dan Nisan 1891'e kadar altı ay Moravya-Weisskirchen'de askeri ortaokulun üst bölümünde okur. Gerek bedensel, gerek ruhsal bakımdan kendisini alabildiğine yoran askeri okul yaşamına karşı yıllar boyu içinde biriken başkaldırı burada iyice yoğunluk kazanır; babasının iznini alarak okuldan ayrılmak için başvurur, sağlık durumunun

elverişsizliği dolayısıyla 3 Haziran 1891'de okulla resmen ilişkisini keser.

Askeri okulda geçen beş yılın varlığında ne büyük yıkıma yol açtığını, çok geçmeden kaleme aldığı mektuplarla kimi yazılarında acı acı dile getirir Rilke. Askeri okuldaki yaşantılarını "askerlik romanı" adı altında sanatsal açıdan ele almayı kendisi için kaçınılmaz bir görev bilir, böyle bir romanı yazma düşüncesini 1898'den başlayarak ileri yaşlara dek kafasında yaşatırsa da tasarı gerçekleşmeden kalır, roman bir türlü kaleme alınamaz. Söz konusu döneme ilişkin kaleme alınan yapıtlar sadece 1894'te Velhagen ve Klasing'in basmaya yanaşmadığı, dolayısıyla yayınlanmadan kalan *Pierre Dumont* ile 1899'da kaleme alınıp Maximilian Harden'in 1903'de *Zukunft* dergisinde yayınladığı *Turnstunde* (Beden Eğitimi Dersi) öyküsüdür.

Her şeye karşın subay olma düşüncesini ileride bir kez daha kafasından geçirir Rilke, 1891'de Linz'e taşınır; buradaki ticaret akademisinde üç yıllık bir kurs görecek, daha sonra vereceği olgunluk sınavıyla subay olma hakkını kazanabilecektir; ancak on altı yaşında özgürlük ve bağımsızlık yolunda attığı bu ilk adım sonuçsuz kalır. Bir yandan okuldaki derslerde başarı gösterirken, öte yandan not defterlerini şiirle doldurur ve kendini aralıksız okumaya verir; ama yine de bir boşluk duygusu kemirip durur içini. Bir kızla flört eder, notlarından birinde öfkeyle söz açar bu olaydan, Prag'a dönme istek ve zorunluluğunu duyar, Nisan 1892'de akademiden ayrılır.

Amcası Jaroslav'ın büyük bir cömertlikle yaptığı yardımlar, apayrı bir geleceğin kapısını aralar Rilke'ye; Prag'da özel ders alarak üç yıl içinde lise bitirme sınavlarına hazırlanıp ardından hukuk öğrenimi görmesi ve oğullarının hepsi ölmüş amcasının hukuk bürosunun başına geçmesi planlanır. Wassergasse 15 BI'de oturan halası Gabriele Kutschera'nın yanında yatıp kalkar; öğrenimi bitinceye kadar amcasından ayda 200 Gulden tutarında burs şeklinde bir yardım alacaktır; ne var ki, amcasının 1892 yılında ölmesiyle yine eski bağımsızlığına kavuşturur. Amcasının vasiyetinde ön görülen 200 Guldenlik yardım ile babasından aldığı aylık para, 1901/2 yılına kadar yaşaması için yeterli ve güvenilir temeli sağlar kendisine.

Liseyi dışarıdan bitirme girişimi başarıyla sonuçlanır, 9.7.1895'de Prag'da Graben Lisesi'nde olgunluk sınavını pek iyi dereceyle verir. Yeğeni Giesela'nın arkadaşı Valarie von David-Rhonfeld'le tanışır. Artistik yetenek sahibi Bayan Rhonfeld'le gerek okul ödevleri, gerek yazdığı şiirler üzerinde hiç çekinmeden coşkuyla tartışıp konuşur; öte yandan, kendisine karşı duyduğu hayranlık dolu sevgiyi şiirlerinde dile getirir. Bayan Rhonfeld sayesinde gerekli dayanma gücüne kavuşur. 1894'de Strassburg'a tek başına yayınlanmış ilk küçük kitap olan *Yaşam ve Şarkılar*'ı (Leben und Lieder) yeğeninin arkadaşına adar.

Kış yarıyılında dinleyici olarak Alman Carl-Ferdinand Üniversitesi'nin felsefe bölümüne yazılır. Yaz yarıyılında ise hukuk fakültesine kaydolur. Sanat tarihi, felsefe, tarih, Alman edebiyatı okur; edebiyat profesörü August Sauer'den sürekli destek ve teşvik gö-

Emil Orlik'in karikatürü, 1896.

rür. Valerie von David-Rhonfeld'e veda edip ayrılmakta güçlük çekmez. Üniversitedeki arkadaşlarla düşüp kalkmaz pek; o zamana kadar tek başına sürdürdüğü çalışmalarla kendine iyi kötü bir isim yapmıştır; bundan böyle edebiyatçılar, sanatkârlar ve tiyatrocularla görüşüp konuşmak ister. Bohemya Alman Sanatçı ve Yazarlar Derneği *Concordia* üyelerinden, "hüsnü kabul" görür. Bohemya Alman Plastik Sanatçılar Derneği'nde şiir ve novellerini okur, bu arada Emil Orlik'in keskin karakaleminin okuna hedef olmaktan kendini kurtaramaz.

Henüz yirmi yaşındadır Rilke; yapıtlarını öylesine bir kolaylıkla kaleme alır ki, şaşmamak elde değildir.

Her yıl Noel'de yeni bir şiir kitabı hazırdır, *Yaşam ve Şarkılar'ı* 1895'te *Larenopfer* (Larlar'a Adak) izler; ancak o yıllarda gerçekten tanıma fırsatı bulduğu "çok kuleli Prag" kentinin panoramasını çizer kitapta. *Larenopfer'i Traumgekrönt* (1896) ve *Advend* (1897) adındaki yapıtlar kovalar. Rilke'nin kendisi, şiirleri, düzyazıları, çiziktirmeleri, psikolojik oyunları ve kitap konuşmalarının yirmi değişik yerde yayınlandığını söyler bir yerde. Oyun alanındaki çalışmaları 1900 yılına dek sürer, içlerinden sekizi bugün elimizde bulunan oyunlardan *Im Frühfrost* (Erken Don) ile *Jetzt und in der Stunde unseres Absterbens* (Şimdi ve Ölüm Saatimizde) 1887 ve 1898 yıllarında sahneye konur. Çok sayıdaki öyküler de yüzyıl sonuna dek neredeyse tümüyle yazılıp bitirilir. *Am Leben hin* (Yaşam Boyunca) *ve Zwei Prager Geschichten* (İki Prag Öyküsü) adındaki kitaplar, Ludwig Ganghover'in salık verdiği Stuttgart'taki Bonz Yayınevi'nde 1898 ve 1899 yıllarında çıkar. 1900 Noel'inde ise *Vom lieben Gott und Anderes* (Aziz Tanrı Üstüne ve Başka Yazıları) Insel Yayınevi'nce yayınlanır, bunu Berlin'deki Axel Juncker Yayınevi tarafından basılan *Die Letzten* (Sonuncular) öyküsü izler. Ayrıca sağda solda dağınık pek çok yapıtı basılır ozanın, pek çok yapıtı yayınevinin arşivlerinde yitip gider.

Bütün bu işlerin yanı sıra yoğun bir yazışmayı sürdürür Rilke. Böyle bir yazışmaya yol açan başlıca neden, çıkardığı *Wegwarten-dem Volke geschenkt* adındaki bir dergidir. Tiyatro işleri için Dresden'e, Macaristan Krallığı'nın bininci kuruluş yıldönümü şenliklerine katılmak için Budapeşte'ye gider. Tatillerini Salz-

kammergut'ta geçirir hep. 1897'den 1901'e kadar ilkyaz geldi mi, mevsimin bir ayını Gardesee (Garda Gölü) kıyısındaki Arco kentinde yaşayan annesine ayırır, gidip ziyaret eder kendisini, bu işi hiç aksatmaz. Derken Venedik (Venedik'teki antik tiyatro), ardından Floransa kapılarını açar ozana. Edebiyat tutkusu, Rilke'yi tüm güçlerini seferber etmeye zorlar. Bunda, geleceği bakımından önemli rol oynayan, ama artık çekiciliğini yitirmiş subaylık mesleğinin yerini, yazarlık mesleğinin de alabileceğini kanıtlama isteğinin hatta zorlamasının da payı vardır.

Bu pek yoğun çalışmaların telaşı içinde üniversite öğrenimine gereken zaman ayrılamaz; hele 1896 kış yarıyılı için Prag'dan Münih'e taşınan ozanın, burada Lou Andreas-Salomé ile tanışması söz konusu öğrenimi iyice aksatır.

Lou Andreas-Salomé, 1861-1937. Petersburg'ta bir Rus generalinin kızı olarak doğdu. Nietzsche'nin öğrencisi ve dostu. 1887'de İran dili ve edebiyatı uzmanı Friedrich Carl Andreas ile evlendi. 1912'de Sigmund Freud'un öğrencisi olarak psikanalize yöneldi. 1897 Mayısı'ndaki karılaşmalarından sonra Rilke'nin yaşamında önemli bir yer tuttu.

ÜNİVERSİTE YILLARI
(1896-1900)

Münih'e taşınması, Rilke'yi o 'bir sürü düşmanlık ve sahtelikler" kenti Prag'ın bunaltıcı taşra havasından çözüp alır kuşkusuz, ona geniş bir yaşam alanının kapılarını açar. Ne var ki, Münih'te geçirilen kışın getirdiği tüm yenilikler, sağladığı tüm avantajlar, öğrenim olanağı, edinilen yeni dostlar, ki Wilhelm von Scholz, Jacob Wassermann, müzisyen Oscar Fried de bunlar arasındadır, 36 yaşındaki Lou Andreas-Salomé'nin yanında önemlerini yitirir. Ozanın yaşamı üzerinde kesin söz sahibi olur Bayan Salomé; Rilke kendisine kayıtsız şartsız bir güven besler; gerçi yollar, çok geçmeden ayrılır birbirinden, ama sonraki yıllarda da Rilke içine düştüğü bütün ciddi bunalımlarda ona başvurur, ondan akıl rica eder, yardım bekler, tanıştıkları andan başlayarak yaşamının hiç de rahat denemeyecek son günlerine dek hiçbir sözcükle dile getirilemeyecek kadar ona bağlı hisseder kendini.

Lou Andreas-Salomé yalnızca birkaç ay için, yani geçici bir süre Berlin'deki evinden ayrılıp Münih'e taşınır. Rilke 1896 Mayısı'nın başında ilk kez görür Ba-

yan Salomé'yi, onunla küçük bir köy olan Wolfratshausen'a gider. Dinlenir burada, fırtınalı birkaç mutlu yaz haftası geçirir. 1 Ekim'de Münih'ten ayrılır; Bayan Salomé'nin peşine takılıp dört yıl gibi bir süre yaşayacağı Berlin'e gelir. Berlin'in bir kenar semtinde, ormana yakın bir yerde kalır ilkin, son olarak Schmargendorf'ta Andreas çiftine yakın bir eve taşınır. Dr. Carl Andreas, Berlin Üniversitesi'nin oryantalistik bölümünde Acem dili ve edebiyatı rektörüdür ve 1903 yılında aldığı bir çağrıya uyup ordinaryus profesör olarak Göttingen'e gider.

Rilke, Mayıs 1897.

Ozanın adını René'den Rilke'ye çevirir Bayan Salomé; Rilke de söz konusu değişikliği hemen benimser, Lou ile bir arada yaşaması kendisi için her bakımdan yeni bir başlangıç oluşturur. Sabahları çiğden ıslak otlar üzerinde yalınayak yürümeler, evde gereksinim duyulan odunları kırmalar, yiyeceği yemekleri vejeteryan yöntemine göre sade bir şekilde hazırlamalar önemle üzerinde durduğu uğraşlardır. Bütün bu uğraşlar gururla doldurur içini. Alkol, kahve, baharat gibi nesnelerden el çeker, bir başka gözle bakar yaşama.

Rilke'nin Lou Andreas-Salomé'nin yanındaki en büyük yaşantısı, en önemli olay, kadının yurdu Rusya'yı gidip görmesi olur. Daha Rusya'ya ayak atar atmaz, kendi memleketi gibi algılar burasını. Biri 1899 paskalyasında, öbürü 1900 Mayısı'ndan, ağustos ayına dek olmak üzere Bayan Salomé ile bu ülkeye yaptıkları her iki geziyi yurda, yuvaya bir dönüş gibi duyumsar. 1926'da Leonid Pasternak'a, "Eski Rusya bir daha silinip gitmemek üzere varlığımın temel duvarları arasında kök saldı." diye açıklar. Moskova'da genç Rilke'nin birden çok portre eskizini yapan Pasternak üzerinde bir "Rus aydını" izlenimi bırakır. Leonid Pasternak'ın on yaşındaki oğlu Boris'in belleğinde, "boylu boslu Salomé'nin yanı başında koyu renk Tirol atkısıyla" Rilke'nin görüntüsü bir daha silinmemek üzere yer eder. İçlerinden çoğunu Andreas çiftinin aracılığıyla Berlin'de tanıdığı Stefan Georg, Carl Hauptmann ve Gerhardt Hauptmann kardeşler, üniversitedeki hocası Georg Simmel, yayınevi sahibi Fischer çifti gibi ünlü kişilerden daha fazla, Rusya'nın insanları etkiler Rilke'yi; bunlar arasında işçiler, köy-

Soldan sağa: Münihli mimar August Endeil, Rus yazar Akim L'vonic Volynskij, Frida von Bülow, Rilke ve Lou Andreas-Salomé.

lüler ve uzaktaki küçük bir Volga köyünde yaşayan taşra şairi Spiridon Drozzin gibi sanatçılar vardır. Rilke'nin her iki geziye ilişkin en önemli yaşantılarını, Moskova'daki çeşitli kişileri ziyaret etmesi ve Yasnaya Polyana malikânesine uzanarak insanda derin bir saygı uyandıran Leo Tolstoy'u, "yanına hep bir oğul gibi varılan bu ak pak ihtiyarı" görmesi oluşturur. Bir ara Volga'dan yukarılara doğru çıkar ozan, Saratov'dan Yaroslavl'a gider, yolda karşılaştığı Rus topraklarının başka yerlerdekinden daha görkemli görünümü enikonu etkiler Rilke'yi. Moskova'da geçirdikleri paskalya gecesinde, Rus dindarlığındaki derinliğe tanık olur, daha sonra Kiev'deki mağara manastırlarında hepsinden güçlü biçimde bulur aynı derinliği.

Münih'te, yazlık bir ev (soldan sağa): Prof. Andreas, August Endell, Rilke ve Lou Andreas Salomé.

Rus konukseverliğini, yazar Tolstoy ile uzaktan akraba Kont Nikolay Tolstoy'un evinde enine boyuna yaşar. Berlin'de sanat tarihi derslerinin yanı sıra Rusça derslerine de devam etmiş, ama Rusça'yı daha çok kendi başına çalışarak öğrenmiştir. Moskova ve Petersburg'da müzeleri, galerileri ve kitaplıkları dolaşır; Rus ressamları üstüne yazmayı tasarladığı denemeler için gereken malzemeyi toplayabilmek için Lou Andreas ile birlikte Rus edebiyatı, Rus tarihi ve Rus sanatı tarihi incelemelerine verir kendini. Rus ressamları arasında özellikle Kramskoy'a, İvanov'a ve Levitan'a hayranlık duyar. 1899-1900 kışında Rusça'dan çeviriler yapmaya koyulur, Çehov'un *Martı*'sını ve Dostoyevski'nin *Yoksullar*'ının kimi bölümlerini Alman-

ca'ya aktarır; taşra şairi Drozzin'ın şiirlerini ve bazı yapıtlarını Almanca'ya çevirir. 1900 Kasım sonu ve Aralık ayının başında Lou Andreas-Salomé için altı şiir yazar. Annesine yolladığı bir mektupta açıkladığına göre, o zamanki planı, gerek çağdaş, gerek eski Rus sanatını Almanya'da tanıtmak, sergiler açıp denemeler yazarak sanat tarihine ilişkin yapıtları Almanca'ya

Rilke Moskova'da. Leonid Pasternak'ın kurşunkalemle yaptığı bu resim, anlaşıldığı kadarıyla Rilke'nin ölümünden sonra yapılmış portresi için model oluşturmuştur.

kazandırmak, dolayısıyla kendine bir gelecek sağlamaktır. Ne var ki, tasarılarından hiçbiri gerçekleşmez; 1903/1904 kışında Roma'da "sırtında eski bir Rus geceliği" *Igor Şarkısı*'nı (Igor-Lied) tamamlarsa da, söz konusu yapıt daha başka pek çokları gibi sağlığında yayınlanmaz. Ozanın sonradan kısaca 'cep defteri' diye nitelediği ve evde, yolculukta, derste, kahvede, nerede olursa olsun yanından ayırmadığı "eskiz defterleri" yeni çalışmalarla dolar sürekli; daha Roma'da Rusça şiirlerin yanı sıra Fransızca yazılmış tek tük şiirler de defterlerde yer almaya başlar. 1899 yılında bir kasım gecesi *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Otto Rilke*'yi ve yine kasım sonuna doğru on gün içinde *Märchen vom Lieben Gott** kitabındaki öyküleri kaleme alır. Büyük Rusya gezisinin ilk ürünü olarak 1899 Eylül/Ekim ayında iki hafta gibi kısa bir sürede *Buch vom mönchischen Leben* (Keşiş Yaşamı Üstüne) müsvette halinde yazılıp bitirilir. Bunu *Stunden-Buch*'un (Dualar Kitabı) birinci bölümü izler. 1898'de çıkarılması planlanıp *Dir zur Feier* adını taşıyacak ve Lou'ya yazdığı aşk şiirlerini içerecek olan kitap onun isteği üzerine basılmadan kalır. 1899'da yayınlanıp desenini Heinrich Vogeler'in yaptığı *Mir zur Feier* adında şiir kitabına Rilke asıl yapıtı diye bakmış, sonunda da değerli görüp Insel Yayınevi'nce ikinci kez yayınlanmasına izin verdiği yapıt, 1909'da *Die weisse Fürstin* (Beyaz Prenses) ismiyle çıkmıştır.

* *Tanrı'dan Öyküler* ismiyle Cem Yayınevi'nce 2001 Martı'nda yayımlandı. (Çev. n.)

Leo N. Tolstoy, 1828-1910. 1899 Paskalyası'nda Rilke yazarı Leonid Pasternak'ın tavsiyesine uyarak Andreas çiftiyle Moskova'da ziyaret etti.

WORPSWEDE WESTERWEDE
(1900-1902)

Petersburg'dan döndükten hemen sonra, 1898'de Floransa'da tanıdığı Vogeler'in çağrısını teşekkürle kabul eden Rilke, Ağustos ayında onun Worpswede'deki evi Barkenhoff'a gider. Bataklık geniş arazi, kendilerini bir ağırbaşlılık ve dinginlikle sanatlarına vermiş çalışan ressamlar ve onların canlı bir doğayla kuşatılmış gösterişsiz yaşamları karşısında kısa bir süre için bir güven ortamında duyumsar kendini. Vogeler'in yanı sıra peyzajcı Otto Modersohn, o günlerde Paris'ten memleketi Bremen'e dönmüş kadın ressam Paula Becker ile heykeltıraş Bayan Clara Westhoff yazar Rilke'ye karşı içtenlik dolu bir ilgi gösterir. Hepsi gençtir, hepsi çıktıkları yolun henüz başındadır; dolayısıyla Rilke, Berlin'deki gelişim süreçlerini geride bırakmış sanatçılar çevresinden çıkıp, bu süreci henüz yaşayanların çevresine ayak atar; ömrünün sonuna dek bir türlü yakasını bırakmayan ve "Ah acemilik sonu gelmedik" dizesinde kendini açığa vuran yaşam duygusuyla kendini söz konusu kişilerden hep biri diye görür.

Worpswede'den bir türlü ayrılamaz; 28 Nisan

Rilke'nin 1926 İlkbaharı'nda Paris'te Paula Modersohn-Becker tarafından yapılmaya başlanıp bitirilmeden kalmış portresi.

1901'de Bremen'li bir iş adamının kızı olan 22 yaşındaki Clara Westhoff ile evlenir; daha önce Katolik kilisesinden çıkmıştır Rilke. Eşiyle komşu kent Westerwede'de bir köy evine yerleşir, atölye olarak kullanılmaya elverişli bir salonu vardır evin. Clara burada kendini yontu çalışmalarına verir, yaptığı yontular arasında kocasının da bir büstü yer alır. Rilke, Westerwede'de bundan sonraki ilk şiir kitabı *Das Buch der Bilder* için gerekli malzemeyi toplar. Stundenbuch'un (Dualar Kitabı), ikinci bölümü olan *Das Buch von der (İmgeler Kitabı), Pilgerfahrt* (Hac Kitabı), sonbaharda iki hafta gibi bir sürede yazılıp bitirilir. Noel'den kısa bir zaman önce 12 Aralık'ta kızı Ruth dünyaya gelir ve başka da çocuğu olmaz. Artık güvenilir ellerde bulunduğu duygusu öylesine bir güçle içine yerleşir ki, *Berlin-Residenztheater*'de sahnelenen *Das tägliche Leben* (Günlük Yaşam) adındaki oyununun başarı sağlamadığı haberi bile keyfini kaçırmaz. Oyunun Hamburg'ta da sahneye konması planlanmışken, Berlin'deki başarısızlık üzerine bundan dönülür.

Küçük kızı Ruth'la (1901-1972) Clara Rilke.

1902 yılı Rilke için pek ürkütücü bir haberle başlar: Yükseköğrenim yapmaktan vazgeçtiği gerekçesiyle Prag'daki akrabaları, ödemeyi üstlendikleri bursu ödemeyi durdururlar. Telaşa kapılan Rilke, umutsuzluk içinde dört bir yandaki eşine dostuna mektuplar yazar, bir derginin yazı işlerinde belli bir ücret karşılığı iş bulmaya, ailesini geçindirmek için gereken maddi kaynağı ele geçirmeye çalışır. Ama çabaları sonuç vermez. Üç beş kuruş kazanç sağlayacak kimi uğraşlar bulur kendine. *Bremen Tageblatt* (Bremen Günlük Gazetesi) için denemeler çiziktirir, kitap tanıtma yazıları kaleme alır. Derin bir vukufla yaklaşıp okurlara tanıttığı kitaplar arasında Thomas Mann'ın *Buddenbrooks*'u, Fr. Fuchs'un *Peter Michel*'i, Hesse'nin ve H. Bang'ın bazı kitapları, Ellen Key'in *Das Jahrhundert des Kindes* (Çocuğun Yüzyılı) adındaki yapıtı da vardır. Velhagen ve Klasing Yayınevi, Worpswede'li sanatçılar üstüne bir yazı hazırlamasını ister Rilke'den; haziranda 'Worpswede" adındaki manüskri yayınevine teslim edilir. Breslau'lı sanat tarihçisi Richard, kendisinin hazırlayıp Berlin-Bard Yayınevi'nde çıkan sanat kitapları dizisi için Rilke'ye, Rodin üstüne bir kitap ısmarlar. Kitabın hazırlanması bir süre Paris'te kalmayı gerektirmektedir. Öneriyi kabul eder Rilke, kasım ve aralık aylarında Paris'te yazıp bitirdiği pek kapsamlı sayılamayacak kitabı karısına adar. Öte yandan, karısından ayrılma kararını daha ağustos ayında vermiştir; yeni yazdığı *Die Letzten* (Sonuncular) adındaki öykü kitabıyla titizlikle hazırlanıp umutla baskıya verilmiş *İmgeler Kitabı*'ndan (Buch der Bilder) eline pek bir para geçme-

yişi Rilke'yi böyle bir karar almaya zorlamıştır. Bu yıllardaki tek gelir kaynağı, kitaplarının satışlarından payına düşen paradır, ki, bu da çok az bir şeydir. Küçük Ruth'u, eşi Clara'nın anne ve babası yanına alır; kız, çocukluğunu anneannesinin ve dedesinin yanında geçirir. Ailesinden para yardımı gören eşi Clara da Rilke'nin ardından kalkıp Paris'e gelir; Rodin'in yanında sanat çalışmalarını sürdürür.

İmgeler Kitabı
(Das Buch der Bilder, 1902)

Yunan Orpheus rölyefinin Roma kopyası. Rilke Louvre Müzesi'nde (1902/03) ve Napoli'deki Museo Nazionale'de rölyefi hayranlıkla seyretmişti.

GEZİ YILLARI VE YENİ DOSTLAR
(1902-1907)

1902 yılının sonunda Rilke, yaşamının akışını belirleyecek karar arifesindedir. Ekmek parası kazanmak için işe koyulması durumunda kalemiyle sanatsal çalışmaları sürdüremeyeceğini deneyimleri ortaya koymuştur. Bir bezginlik çöker üzerine, iç dünyası giderek suskunluğa gömülür; bu dünyanın yavaş yavaş can çekiştiğini duyumsar. Karar verir, "kendi öz çalışmasını" sürdürecek, omuzlarına yüklenmiş artistik görevin gereğini yerine getirip bundan böyle yalnızca söz konusu görevin sesine kulak verecektir. Öte yandan, yaptığı seçim, bünyesinde derin bir iç çatışmasını barındırır, yaşam ile çalışma arasında bir çatışmadır bu ve Rilke'nin ilerideki yaşamı üzerine gölgeleri düşer. Üstelik gelecek yılların konusu da ilgili çatışmada saklıdır, uğrunda her şeyini gözden çıkardığı artistik gücün giderek körleneceği gibi insanın elini kolunu bağlayan dehşet de yine aynı çatışmanın kapsamında yer alır. Doğrusu Rilke'ninkinden daha yürekli bir kararın seyrek alındığı görülmüştür edebiyat tarihinde. Böyle bir karar ozan için bir kez "yollara düşmek", kendisine kapılarını açmak iste-

yenlerin konukseverliklerini kabullenmek demektir. Artık ne Westerwede'de, ne başka bir yerde, ne kendisi, ne küçük nüfuslu ailesi için bir kez daha bir yuva kurabilecektir. Karısı Clara, Worpswede'de kiraladığı atölyeyi elinde bulundurduğu süre, her Noel'de gidip onun yanında kalır. Birkaç kez gribe yakalanır Paris'te, sonunda dayanamayarak 1902 Nisanı'nda Viareggio'ya kaçar; burada göçük altında kalmış Ben'inin gözlerini bir yol aralayışından yararlanıp, *Dualar Kitabı*'nın *Von der Armuth und vom Tode* (Yoksulluk ve Ölüm Üstüne) adındaki üçüncü ve son bölümünü kaleme alır. Yoksulluğun sınırında yaşar; büyük kent Paris'in sefaletine ne zor katlandığını, Lou Andreas-Salomé'ye yolladığı uzun bir mektupta anlatır enine boyuna. Yoksulluktan duyulan dehşet, ilerde *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nın mayasına karışacaktır.

Yoksulluk ve tedirginlik dolu meşakkatli yılların bundan sonraki ilk durakları 1903/1904 kışında Roma, 1904 yazıyla kış başında İsveç olur. Bunu 1905 yaz yarıyılında Berlin'de Simmel'in yanında yükseköğreniminin tamamlanmasına yönelik bir girişim izlerse de başarısız kalır. Derken Kontes Schwerin'in çevresindeki dostlar grubu kucak açar ozana; Rilke, yazı Kontes'in Friedelhausen'de orman içindeki sarayında geçirir. Rodin ile dostluk kurar ve bu dostluk onu yeniden Paris'e çekip götürür; yaşam yolu bir süre aydınlanır. Ancak 1906'dan başlayarak eşin dostun yardımıyla yavaş yavaş kök salar Paris'te. Paris, gelecekte en verimli çalışmaların yapıldığı yer olur; ozan burada ustalık aşamasına ulaşır.

Heykeltraş Auguste Rodin, 1840-1917. Rilke, Rodin üstüne bir monografi hazırlamak için aldığı sipariş üzerine Westerweder'den ayrılarak, Eylül 1902'de Paris'e gelir. Clara Rilke yazarla evlenmeden önce Rodin'in öğrencisi olmuştur.

İlerideki gelişimiyle ilgili olarak Rodin'in verdiği öğüde uyup Roma'ya giden karısı Clara'ya eşlik eder. Gerek karısı, gerek kendisi için sanatçı bursları elde etmeyi deneyip çokluk da başarı sağlar. Villa Strohl-Fern'in büyük bahçesinde Clara'nın yanı sıra Rilke'ye de sanatsal çalışmalarını sürdüreceği bir yer ayrılır. Rilke, burada 1904 Şubatı'nın ilk günlerinde *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nın kaleme almaya koyulur, Lou Andreas-Salomé'ye yolladığı 15.4.1904 tarihli bir mektupta şöyle yazar:

"Birden gördüm ki, artık eskiden çok daha fazla şey algılayabilen bakışım gibi çalışma yöntemim de değişmiş, sanırım bundan böyle bir kitabı on günde ya da on gecede yazmak gibi bir şey söz konusu olamayacak, her yazacağım şey için uzun ve sayısız zamanlar gereksineceğim."

Söz konusu yapıt üzerindeki çalışmalar ancak 1910 yılında tamamlanır.

Yaratıcı uğraşlarının Avrupa kıtasındaki ilk yankısı İsveç'ten gelir; İsveçli pedagog ve yazar Bayan Ellen Key, genç "Österrikisken Diktare" (Avusturyalı Yazar) konusunda bir deneme kaleme alır; ozanın titizlikle yanıtladığı sorulara dayanarak 1904 Nisanı'nda Lund, Göteborg ve Kopenhagen gibi kentleri dolaşıp Rilke ve yapıtları üstüne konuşmalar yapar. Bir anne gibi sevecen ve yardımsever bu kadın dostuna, Roma yazının sıcağından duyduğu ürküntüyü açıklar Rilke. Onun aracılığıyla Schonen'deki Borgebygard çiftliğinde yazı geçirmeye davet edilir, yeni tanıştığı Göteborg'lu dostlarından kolay kolay ayrılamaz, kış ortalarına dek uzanır çiftlikte kalışı. Jacobsen'in yaşadığı kent ve hayali genç Danimarkalı M. L. Brigge'nin memleketi Kopenhagen'ı görünce, hayranlıktan ne yapacağını bilemez; Jacobsen'i ve Kierkegaard'ı özgün dilinden okuyabilmek için Danca'yı öğrenir ve Borgby'de Kierkegaard'ın o sıra yeniden basılmış *Nişanlıya Mektuplar*'ını Almanca'ya çevirir, ama çeviri yayınlanmaz. İskandinavya'yı ve İskandinavya'nın iyi yürekli cana yakın insanlarını dost edinir kendine, hepsini de başı sıkıştıkça yardımlarına sığınabileceği

Rilke ve eşi Roma'da, Şubat 1904.

Rilke Dresden dolayında 1905 yılında "Weisser Hirsch" isimli sanatoryumda. Riga'dan Anna Schewitz-Hellmann'ın çizimi.

güvenilir kişiler bilir. Bu döneme ilişkin olup "ruhunun çok derinlerine işleyen" yaşantılardan kimisi *Malte Laurids Brigge'de* yazıya dökülür.

1905 Mayısı'nda Worpswede'de *Dualar Kitabı*'nın redaksiyonu üzerinde çalışır. Müsveddelerden bir bölümünün Göttingen'de Lou Andreas-Salomé'nin koruması altında bulunması, her ikisinin yeniden görüşmesini sağlar, 1901'den sonra tekrar görüşmeleridir bu. 1905 Noel'inde basılıp yayınlanan şiir kitabı, Insel Yayınevi'yle sürekli bir ilişkinin kurulmasına yol açar; bundan böyle ilerideki yapıtlarının aynı yayınevinde çıkmasına kesin gözüyle bakar Rilke, yayınevi sahibi Dr. Kippenberg'in bizzat işe el atmasıyla ozanın çeşitli yayınevleriyle dağınık ilişkileri giderek düzene girer; Dr. Kippenberg, gerektikçe para ödeyip değişik yayınevleriyle yapılan anlaşmaların yükümlülüğünden kurtarır Rilke'yi, sonunda ozanın yapıtlarından en büyük bölümü Insel Yayınevi'nde toplanır.

Dualar Kitabı ilk büyük başarıyı sağlar; hele Karl v.d. Heydt'in Prusya yıllıklarında kitabı tanıtmaya yönelik yayınlanan yazıların Rilke'ye şimdiye kadarkinden değişik yeni bir okur çevresinin kapılarını açması, söz konusu başarıyı iyice pekiştirir. Bir bankacı ve yazar olan K.v.d. Heydt, genç ozanı Kontes Luise Schwerin'in Friedelhausen'deki şatosunda konuklar arasında tanımış, yıllar yılı candan yardım ve ilgisini kendisinden esirgememiştir. Ayrıca Rilke, Berlin Üniversitesi'nde geçirdiği kısır haftalarda kafasında biriken pek çok soruyu, Friedelhausen'de Kontes'in damadı olan değerli doğa bilgini ve filozof Jacob von

Uexküll'ün önünde açığa vurur, gerek karşılıklı söyleşiler, gerek birlikte kitap karıştırmalarla bunları çözümlemeye çalışır. Yaz gecelerinin birinde, şatodakilerin önünde *Malte Laurids Birigge'nin Notları'ndan Christine Brahes*'le ilgili adındaki bölümü okur. "On ikisinde, bilemedin on üçünde vardım o zaman..."

1905 Eylülü'nden 1906 Mayısı'na kadar Rilke, Meudon-Val-Fleury'de kendisine bir evladıymış gibi kapısını açan Auguste Rodin'in evinde kalır. İki sanatçı dostluk havası içinde oturup bir anlaşma yaparlar: Rilke, özel sekreteriymiş gibi Rodin'in yanında çalışıp onun yazışmalarını yürütecek, buna karşılık sanat çalışmaları için kendisine boş zaman tanınacak, öte yandan Rodin'in yapıtlarını konu alan, Konferans gezisine çıkabilecektir. Üstlendiği işin gereği olarak sonradan ikide bir Paris'e gelir Rilke, Rodin ile görüşür. Aldığı iki yüz Frang tutarındaki aylık ücret kendisini derin bir mutluluğa boğar, hastalıktan bir türlü baş kaldıramayan babasının para yardımını bundan böyle gereksinmez.

Rodin'in büyük yapıtları, sanatçının bıkıp usanmadan sürdürdüğü yaratıcı çalışma, o uyarıcı "il faut travailler toujours"* sözleri Rilke'nin çalışma yöntemine damgasını vurur, onu ustalık aşamasına yüceltir. 29.9.1905'de eşi Clara'ya yazdığı bir mektupta şu satırlar yer alır:

"Onun yanında benliğimden içeri akan güçlerin çağıltısını duyuyorum, şimdiye dek varlığından hiç haberim olmayan bir yaşam sevinci, bir yaşam gü-

* Her zaman çalışmalı. (Çev. n.)

cü gelip ruhuma yerleşiyor. Öyle bir sevinç ki, eşine rastlanacak gibi değil..."

Ama yine de Rilke'nin yaşamındaki bu dönem kesin bir fiyaskoyla sone ermiş, ekmeğini kazanma uğrundaki her türlü çabanın yaratıcı çalışmalarına ket vurduğunu ozan bir kez daha anlamıştır. Nisan ayında, *"Bundan böyle sabretmekten başka şey yaptığım yok."* diye yazar.

Rodin'in ise, 1906'da babasını kaybedip çıktığı ikinci konferans gezisinden Paris'e geç dönen Rilke'yi sert şekilde suçlayarak mektupların yığılıp kaldığını, yanıtlandırılmalarına onun eski titizliği gösteremediğini, hatta bunların bazen yanıtlandırılmasında keyfi bir takım davranışlara başvurduğunu söyler. Suskun bir üzüntü içinde Meudon'dan ayrılır Rilke, ama bahçe içindeki sessiz evceğizi bırakıp Paris'teki otellerden birinin daracık bir odasına tıkılması rahat bir soluk almasını engellemez, yeniden özgürlüğüne kavuştuğunu ona duyumsatır.

Yığınla iş beklemektedir kendisini. *Dualar Kitabı*, tirajı eskisinden hayli yüksek ikinci baskı yapar.Daha önce bir dergide yayınlanmaktan öteye gitmemiş *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Chiristoph Rilke* (Bayraktar Christoph Rilke'nin Aşk ve Ölüm Şarkısı) şimdi ayrı bir kitap olarak çıkarsa da, pek kimsenin dikkatini çekmez.

Henüz Rilke'nin kazandığı para Paris'te uzunca süre kalmasına yetecek gibi değildir, ancak K.v.d. Heydt'in maddi yardımlarıyla birkaç ay gibi bir zaman daha kalabilir kentte. Daha önce bir Flaman gezisin-

de kendisine eşlik eden karısı Clara ve kızı Ruth ile yeniden Friedelhausen'ın yolunu tutar. Derken Capri'ye gelmesi için yapılan çağrıyı kabul eder; 1906/1907 kışını Capri'de, Villa Discopli'de geçirir; ev sahibi, bu arada kendisi ölmüş bulunan Kontes Luise Schwerin'in kız kardeşi Bayan Alice Faehndrich'tir. Capri kışında yazılan şiirlerden birçoğu, ertesi yaz Paris'te Insel Yayınevi için hazırlanıp Karl v.d. Heydt'e adanan *Neue Gedichte* (Yeni Şiirler) kitabına alınır. Rilke'nin en ünlü şiirlerinden biri olan "*Denizin şarkısı. Denizin dinmeyen esintisi/Geceleyin meltem...*" ilk kez Villa Discopli'deki konuk defterine yazılır. "*İl faut travailler toujours*" sözlerini kendisine ilke edinen Rilke, bir İngiliz annenin kızı Bayan Alice Faehndrich'in yardımıyla İngiliz kadın şairlerden Elizabeth Barrett-Browning'in bir sonesini Almanca'ya aktarır; Insel Yayınevi'nde *Sonette nach dem Portugisischen* adı altında çıkan sone, Rilke'nin ilk büyük şiir çevirisi olarak kalır.

USTALIK YILLARI VE BÜYÜK GEZİLER (1907-1914)

Berlinli yayıncı S. Ficher'in bol keseden bağışı ve Insel Yayınevi'nden düzenli sağlanan gelir sayesinde Rilke, sağda soldaki konukluklardan sonunda sıyrılıp alır kendini, bundan böyle Paris'te sakin ve güven içinde çalışacak olanağa kavuşur. Otel yaşamına veda eder, 1908'den başlayarak Rue de Varenne'deki eskiden kalma güzelim Biron sarayında yatıp kalkmaya başlar. Saraydaki odalara hayranlıktan kendini alamayan Rodin de çok geçmeden atölyesiyle gelip aynı yere yerleşir. *Neuer Gedichte anderer Teil* (Yeni Şiirlerin Öbür Bölümü) kitabını *"A mon grand ami Auguste Rodin"* (Benim büyük dostum Auguste Rodin'e) ithafıyla donatan ozan, Rodin'e karşı bir zaman yaptığı vefasızlığı böylece gidermeye çalışır. Tüm münzevi yaşamına karşın giderek Fransız dostlarla sarılır çevresi. Emile Verhaeren, André Gide, Romain Rolland, Charles Vildrac konuşup görüştüğü kişiler arasındadır. Fransız sanatçılarının her yıl yapıtlarının sergilendiği Güz Galerisi'nde 1907'de Paul Cézanne'ın tablolarıyla tanışır. Sergiyi daha ilk gezişinde, "Tüm gerçekler onun tarafında" diye açıklar

Rilke Hôtel Biron'da, Rodin'den ödünç alınmış masanın başında.

ve 10.10 1907'de eşi Clara'ya yolladığı mektupta şu satırlara yer verir: "Gene bugün iki saat sergideki tabloları seyretmekle geçirdim; böyle yapmam nedense yararlı benim için, bunu hissediyorum." Rilke'nin Paris'i Louvre'un, Jardin de Plantes'in (Botanik Bahçesi) ve Luxemburg'un Paris'idir; Rilke için Paris operalar, tiyatrolar, konserlerden değil, sokaklar ve insanlardan oluşur.

Rilke için çalışmak demektir Paris; Tanrı vergisi esinlerden, insanın kendisinin davet edip yazıya geçirdiği esinlere geçiş demektir: *"Başka yerde görmek ile çalışmak ne kadar değişiktir birbirinden... Oysa burada her ikisi de sanki birbirinin aynı."* Bütün bunların dışında Paris, "mutlak yalnızlık" anlamına gelir Rilke için. "Bir karanlık oda gibi ışık sızdırmayacak biçimde kapatılmış kapı ve pencerenin" sözü edilir

Abelone, Abelone Abelone.

Ich weiß nie vorzusehen, wie das war, wenn die mich anschaute. [illegible] Gesicht trägt, gleichsam wie etwas nicht Befestigtes, [illegible] Zurückgezogenheit. [illegible]

Auf, ob das Klima [illegible] schuld sei? Ob es nicht mildere gewesen ist in Ulsgaard damals, vor all unserer Armut? Ob die einzelnen Rosen nicht länger blühn jetzt im Park, bis in den Dezember hinein? –

Ich will nicht erzählen von dir, Abelone. Nicht deshalb weil wir [illegible] einander täuschten: weil die kleinen Lichter, nicht damals, [illegible] nie angefaßt haben und [illegible]; alle Frauen [illegible]. Man will nicht den Tagen nur Unwahrheit [illegible].

[illegible]

Es gibt Tage, die sind, Abelone, Merkwürdige. Ich bin mir ein, du bist da. [illegible]. Alle Tage sind. Kommen [illegible] langsam vorübergegangen. Aber [illegible] will zurück und noch einmal alle zugleich. Wie wenig sie sind. Nicht? Es ist traurig. Abschiednehmen. Es ist [illegible] Diese ovale blonde Insel, [illegible] im zurückgehaltenen rosigen Grund, der blühnig ist und voll Kleinem, und mit [illegible] Tieren bemoost. Nur dort, in [illegible] Regen [illegible] die Insel ein bißchen auf, als ob sie [illegible] Gewordnes sei. Es trägt immer einen Gedanken, einen Traum in unbestimmter Form, aber immer denselben. Zumeilen ist eine kleine Figur neben [illegible]

Malte Laurids Brigge'nin manüskrilerinden bir sayfa.

Solda: Paul Cézanne, 1839-1906. Portre Cézanne'ın kendisi tarafından yapılmıştır. Sağda: Emile Verhaeren, 1855-1916. Rilke, şairin "Ölüler" şiirini Almanca'ya çevirdi.

bir yerde; bir başka yerde, *"Tekdüze bir şaşmazlıkla günleri bir makara gibi sağmak. Çalışmakla geçen bir gün bitiyor, çalışmakla geçecek bir gün başlıyor."* diye not düşülür. İşte bu tür gerilimler içinde 1907 yazında *Yeni Şiirler* bitirilir, Rodin monografisinin ikinci bölümü de yazılıp aradan çıkarılır. Müsveddeleri 1908'de İnsel Yayınevi'ne yollanan Yeni *Şiirlerin Öbür Bölümü*'nde nesnel bir söyleyişin büyük bir başarıyla uygulandığı görülür. 1908 Kasım başında *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nın "o hayli yüz güldürücü ve sağlıklı" ilerleme süreci kesintiye uğrar, beklenmedik bir anda ozanın ruhunda bir rüzgâr eser, iki requim (ağıt) yazılıp çıkar ortaya. Bunlardan biri bir yıl önce ölen Bayan Ressam Paula Modersohn Becker'e, ötekisi "yazgısı ve ölümü" Rilke'yi hayli etkileyen genç şair Kont Wolf von Kalckreuth'a adanır.

Solda: Lirik şair Comtesse Anna de Noailles, 1876-1933. Rilke, şairi prenses Marie von Thurn ve Taxis aracılığıyla şahsen tanıdı. Sağda: André Gide, 1869-1951. Rilke'nin Fransız dostları arasında Almanca bilen tek kişiydi.

1909 yılı Ocak ayının son günlerinde *Malte Laurids Brigge* üzerindeki çalışmalar tamamlanır; Rilke, iyice yorgun düşmüştür. Çeşitli izlenimlerin, yaşantıların, görülmüş, okunmuş şeylerin cenderesinde ezilip suyu çıkarılmıştır. İlk kez 1097 Kasımı'nda daha bir yakından gezilip görülen Venedik, Orange'daki Roma Zafer Kapısı, Arles'deki Graberstrasse, Avignon'daki taştan bir dağ gibi yükselen papa sarayı, unutulmaz Provence'de 1909'da yapılan ilkyaz ve güz gezisi, sonra Paris, Paris'in hastaneleri, yoksulları, hastaları; bütün bunlar çeşitli sorunların eşliğinde *Malte Laurids Brigge*'nin potasına girmiş, orada erimiştir. Ama yine de bir eşik kalmış, bir türlü aşılamamıştır. Askeri okulda geçen beş yıllık dönem romanda bir türlü değerlendirilememiş, bu döneme açılan kapı

bir türlü aralanamamıştır. Öbür yıllarla asla ölçülemeyecek yoğunlukta dört çalışma yılı; işte Paris'in taşıdığı anlam budur.

Alabildiğine geniş boyutlu düzyazı çalışmalarını "iki ırmağın kavşak noktası" diye niteler Rilke. Bu çalışmalar kendisini sanki ölü bir kıyıya sürüklemiş, onu eli boş geride bırakmıştır. *Malte*'sinin Avrupası gözlerini dikmiş, bön bön kendisine bakmaktadır. Rilke başka bir kıtaya, büsbütün yabancı bir çevreye kapağı atıp izini kaybettirmek için güçlü bir istek duyar; istek öylesine amansızlıkla üzerine çullanır ki, 1910 Kasımı'nda – 1910 yazında Insel Yayınevi, *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'nı yayınlamıştır – bir davet üzerine bir gezi grubuyla Kuzey Afrika'ya gider. Cezayir, Biskra, El Kantara kendisine Arap dünyasının kapılarını açar. Arapça öğrenir Rilke, Kuran'ı aslından okumaya başlar. Kartaca'yı, Trablusgarb'ı, Tunus'u ve beyaz surların bir çember gibi kuşatıp içinde o ünlü caminin yer alıdığı Kairuan'ı dolaşır. Napoli'de kısa bir moladan sonra "Bu yeni ve görkemli yabancı diyarlarda çıkılan gezi" onu alıp Mısır'a götürür. "Ramses" ismindeki geminin güvertesinde Kahire'den kalkarak bir Nil yolculuğuna çıkar; Memfis, Luksor, Karnak, Krallar Vadisi'yle Teb ve Edfu üzerinden Assuan'a gelir; Nil'de gördüğü bir kayık, mehtabın Karnak'ta aydınlattığı bir sütun, henüz yarı kumlar altında yatan Sfenks gibi yer ve yapıtlar derinden belleğine nakşolur. Görüp yaşadıklarından yorgun düşmüş, şubatta gezi grubundan ayrılır; bir süre Heloun'daki dostlarının yanında kaldıktan sonra 1911 Nisanı'nda Venedik üzerinden Paris'e döner.

Ama içine düştüğü bunalımı atlatamamıştır Rilke, umarsızlığı sürüp gider, yeniden dostlarının yardımına sığınır. 1911 Eylülü'nde kızı Ruth ile Münih'e taşınan eşi Clara, "boşanma isteğinde" bulunur; karı koca oturup "çok dost bir hava içinde" görüşür, karara varırlar: Ayrılacaklardır. Ama sonradan yine vazgeçer-

Rilke, 1910/11 kışını gezilerle geçirir. İlkin Cezayir'e ve Biskra Vahası'na, daha sonra Tunus'a ve Kairouan'a gider.

ler. Birinci Dünya Savaşı kendisini adeta bir tutukevine tıkmadan, maddi ve manevi olanaklarının elverdiği ölçüde eski Avrupa'nın genişlik ve ferahlığının keyfini çıkarır Rilke. İlerde de Paris kendisi için hem bir barınak, hem bir yüz karası niteliğini korur. Bu dönemde yazılıp hepsinden çok sahip çıkabileceği yapıtlardan, tek tük çalışmalar dışında pek bir şey yayınlatmaya bir türlü karar veremez, alabildiğine cömert konukseverliklerin yardımıyla "kuraklık yıllarını" geride bırakmaya çalışır. Anton Kippenberg ile eşi Katharina'nın, ayrıca Prenses Marie Thurn'un ve Prenses Taxis Hohenlohe'nin kollayıcı dostluğu bundan böyle yaşamının sağlam bir dayanağını oluşturur. Anton Kippenberg ve eşi sayesinde Goethe'yi ve Goethe'nin Weimar'ını tanır. *Dualar Kitabı*'nı ve daha önceki kitaplarını okumaktan mutluluk duyan örneğin Ellen Key gibi pek çok okur, *Yeni Şiirler*'den bu yana yapıtlarındaki biçim değişikliğinden dolayı ozandan yüz çevirmiş, ona yabancılaşmıştır. 1.10.1905'te Paris'ten eşi Clara'ya yolladığı bir mektupta şöyle yazar Rilke: *"Artistik gözlem... Dehşet uyandıran ve salt tiksinti veren nesnelerde bile varolan'ı görmek..."* Yitirdiği okurlarına karşılık Rudolf Kassner'i, Hofmannsthal'ı, Graf Kessler'i tanır. Taxis Hohenlohe'nin evine girip çıkan konuklarla dostluklar kurar, Bay ve Bayan Kippenberg gibi yeni ahbaplar edinir. Prenses Taxis, Bohemya'da Lautschin adındaki malikanesinde, Triest civarında kayalıklar üzerindeki Duino şatosunda, Venedik'te Valmara'nın evinde haftalar, hatta aylar boyu konuk eder, ağırlar kendisini. Duino şatosunda bir süre Rilke'yle kalan Prenses 1911 Ocağı'nda onu

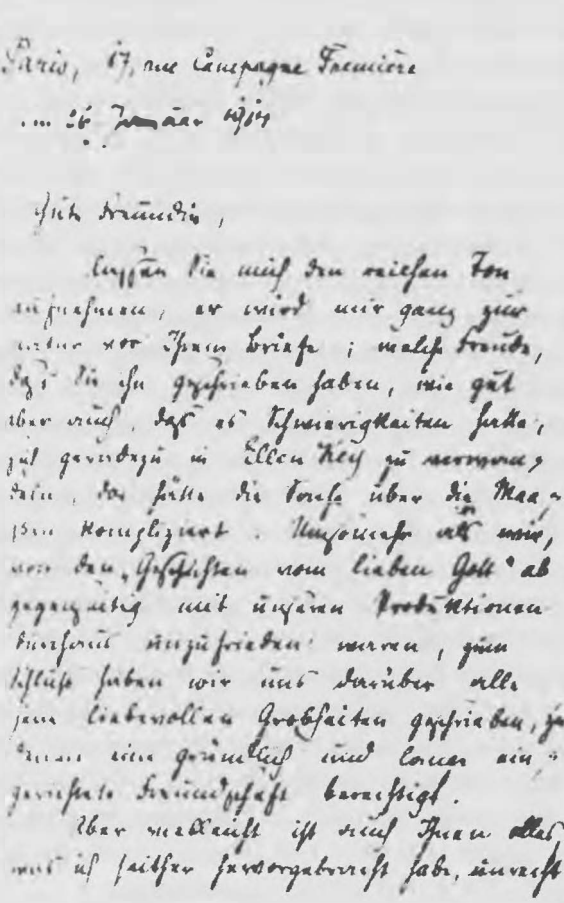
Triest dolayındaki Duino Şatosu. Prenses Taxis'e ait olan şatoda Rilke 1911/12 kışını geçirir. Duino Ağıtları'nın ilk ikisi ocak ayında burada yazılmış.

yalnız bırakıp gider. Gereksinimleri çevresindekiler tarafından dostça karşılanan ozan, dış dünyayla ilişkisi kesilmiş, tam bir yalnızlık içinde şatoda yaşar; içinden gelen zorlayıcı bir dürtüye uyarak 1912 Aralığı'nda *Duino Ağıtları*'ndan ilk ikisini yazıp çıkarır. 1908 yılında da yine arada esen bir rüzgâr *Marienleben* (Meryem'in Yaşamı) şiirlerini kendisine armağan eder. Rilke herkesten saklar ağıtları; Prenses Taxis dışında ağıtların yazıldığını bilen, Lou Andreas-Salomé, Rudolf Kassner ve Hofmannsthal dışında topu topu üç, beş kişi vardır; yayınlanmak üzere yalnızca *Das Marienleben* çıkarılır elden.

İlkbaharda Venedik'e giderek Prenses Taxis'in evinde kalır. Yazın tiyatroların birinde bir iş bulup, büyük trajedi oyuncusu Elonora Duse'yi yeniden tiyatroya kazandırmaya çalışır, ama çabaları sonuç

vermez. 1912'de kalkıp İspanya'ya doğru yola düşer; Greco'nun Toledo'su gizli bir güçle onu kendisine çağırmıştır; Toledo'da ağıt perileriyle yeniden karşılaşacağını umar ve umduğuna da kavuşur. Ağıt konusundaki çalışmalar adım adım ilerlemeye başlar. 1913 güzünün bitimine doğru Paris'te üçüncü bir ağıtın yazımı tamamlanır, kışı Roma'da geçiren Rilke altıncı ağıttan büyücek bir bölümü kaleme alır burada. Cep defterleri İspanya'da – Cordoba'ya ve Sevilla'ya da kısa ziyaretlerde bulunmuştur ozan – büyük şiirlerle, dile gelebilirlik sınırının zorlanıp hayli ilerlere kaydırıldığı düzyazı notlarıyla dolup taşmaya başlamıştır. Ama bütün bu çalışmaları bir suskunluk duvarıyla kuşatır Rilke, kendisinden yazı istenmeye görsün bir şey yazamamaktan yakınır hep. *Insel Yıllığı* ile Kurt Wolff'un *Ak Sayfalar*'ında (Die weissen Blätter) İspanya'daki çalışmalarından ancak tek tük örnekler yayınlanır. Bunu telafi için çeviriler sunar okurlarına; 1911'de Maurice de Guérin'den *Der Kentauer*'ı, 1912'de *Die Liebe der Magdalena. Ein französischer Sermon*'ı 1913'de *Portugisiesche Briefe. Die Briefe der Marianne Alcoforado'yu* (Portekiz Mektupları. Marianne Alcoforado'nun Mektupları) çevirir. Ancak, mektuplar Rahibe Alcoforado'nun kendisi tarafından yazılmamış, 1628-1685 yılları arasında yaşayan Gabriel-Joseph de Lavergne'nin kaleminden çıkmıştır. Çevirileri, 1914'te André Gide'in *Der verlorene Sohn* (Müsrif Oğul) adlı kitabı izler. 1917'de Lyon'lu Louize Labé'nin yirmi dört sonesi yayınlanır. Ama savaş yıllarında Mikelanj'ı örnek alıp yazdığı soneleri bir bütün olarak elden çıkarmaya yanaşmaz.

Savaş kopana kadar Paris, Rilke'nin yaşadığı yer olarak kalır, 1913 ilkbaharında İspanya'dan yine Paris'e dönen ozan, aynı yılın ilk yazında Paris'ten yola çıkarak Karaormanlar'daki Bad Roppoldsau'a gelir,

Rilke'nin, Benvenuta diye hitap ettiği, ama tanımadığı kadına şubat sonuna kadar yolladığı günce tarzındaki mektuplardan ilki.

bir süre dinlenir burada, daha sonra Göttingen'e giderek Lou Andreas-Salomé'yi, Leipzig ve Weimar'a uğrayarak Bay ve Bayan Kippenberg'i ziyaret eder. Ardından Berlin'e uğrar; sık sık müzeleri dolaşıp Mısır "mucizelerini", Amenophis IV ile kocasının mumyalarını hayranlıkla seyreder. Derken Münih'e geçer, Lou Andreas-Salomé ile Freud da psikanaliz kongresi için buraya gelmiştir. Ekim başında Hellerau'a giderek Claudel'in bir oyununu izler. Burada Franz Werfel ile tanışır. Werfel'de "genç şairi" ve kendisinden sonraki sanatçı kuşağını görür gibi olur. Daha 1914 Şubatı'nın sonunda yeniden ayrılır Paris'ten, genç müzisyen Magda von Hatting'in peşine takılıp Berlin'e gelir. Magda von Hatting'in yanında hem çalışıp, hem hayatın tadını çıkarabileceğini umarsa da umudu boşa çıkar. Bu düş kırıklığı Rilke'yi yormuş, yaşamayı bir türlü beceremeyişi onu bezginliğe sürüklemiştir: 19 Temmuz'da Campagne-Première caddesindeki 17 no.'lu evinin kapısını kapayıp yola düşer; ilkin Lou Andreas-Salomé'yi, ardından Kippenberg'leri ziyaret edip, geleceği konusunda kendileriyle görüşüp konuşur. Amacı yarıda bıraktığı yüksek öğrenimini sürdürmektir, tıp okumak ister, hem doktor, hem şair Hans Carossa'yı geçirir aklından, genellikle doğabilimleri öğrenimi yapacaktır. Bayan Lou ve Kippenberg'ler ile konuşmalarında Egiptoloji* üzerinde de durulmamış değildir. Avrupa'yı düşman kamplara bölüp kıtanın birlik ve bütünlüğünü parçalayan savaş kopar kopmaz Leipzig'ten Münih'e geçer; eşi Clara ile kızı Ruth burada yaşamaktadır.

* Eski Mısır'ın dil ve kültürünün bilimsel olarak incelenip araştırılması. (Çev. n.)

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI
(1914-1919)

Başlangıçta, ama yalnızca birkaç gün için kendini ortak bir yazgının avcunda hisseder Rilke, diğer insanlarla bir özdeşleşme içinde yaşar, "savaş tanrısının" dikilip ayağa kalktığını görür adeta. Ne var ki, aradan birkaç hafta geçer geçmez, nereye baksa insanların başına çullanan isimsiz felaketten, katıksız fiyaskodan, Avrupa'yı yıkıma sürükleyen, burada yaşayan gençleri yiyip tutan önüne geçilmez dehşetten başka bir şey seçemez. 1910'da çıktığı konferans gezisinden beri bu gençlerle bir araya gelmiştir. Kendisine gösterilen sıcak ilgi ve saygıdan duygulanır, böylesine bir "hüsnü kabul" kendisini bekleyen buzlaşma tehlikesini silip atar. Hölderlin araştırmacısı Norbert von Hellingarth'ın genç yaşta cepheye yollanması yüreğini kaygıyla doldurur; onun, dostları için bastırdığı son çalışmasını elinin altından eksik etmez, boş sayfalarına kendi dizelerini yazar. Söz konusu çalışmada şöyle denmektedir Hölderlin için:

"İşte yüce bir lirik yapıt duruyor önümüzde, şimdiye dek görülmedik bir zenginliği ve görkemi içeriyor." (Irschenhausen/Isar, 5.9.1914.)

Hellingarth, Marwitz, Seckendorff, "tabloları aramızdan birkaçı için olay yaratan" Franz Marc savaştan sağ çıkmaz. Bu yetmiyormuş gibi, uğradığı büyük bir kayıp fena halde sarsar Rilke'yi: Paris'te oturduğu evin kirasını ödeyememiş, evdeki kâğıt, kitap, mektup, bir kısım mobilya, ayrıca giysileri olduğu gibi açık arttırmaya çıkarılarak satılmıştır. André Gide sayesinde kurtarılan manüskrilerinin bir bölümüne ancak savaştan uzun süre sonra yeniden kavuşur. Kendisi gibi vatansız denebilecek biri için normal olduğu üzere Münih'te pansiyon ve otel odalarında yaşar, arada bir eskisi gibi şu ya da bu kişinin konuğu olur. Örneğin, 1915 yazını Picasso'nun *Les Saltimbanques* adındaki nefis tablosunun karşısına yerleştirilmiş bir çalışma masasında geçirir; kendisini ağırlayan kişi Bayan Hertha König'tir bu kez; masada çalışırken yitirdiği Paris sevdiği her şeyiyle her Allah'ın günü gözleri önünde canlanır. 1915 Kasım sonunda askere alınır, Avusturya ordusunda hizmet görür, 1916 yılına kadar her zamankinden koyu bir yalnızlık içinde yaşar, umutsuzlukla savaşır, *"askerliğin o kalın gri kumaşı kirden pastan arınmış gözlerini örtmüştür"* çünkü; hem öyle bir zamanda ki, çalışma temposu tam hızlanmış, ağıtlar üzerindeki uğraşıları *Dördüncü Ağıt*'ın yazılmasıyla meyvesini vermiştir.

İyice bitkin düşmüştür Rilke. Hoffmannsthal'ın yaşadığı Viyana-Rodaun'da özgürlüğe yeniden alışmaya çalışır; silahlı kısa bir eğitimden sonra Viyana arşivinde beş aylık tekdüze bir çalışmayı geride bırakır. Ölümcül bir yorgunluğun üzerine çullandığı bu günlerde, Loulon Albert – Lassard portresini yapmak is-

Rilke savaş yılları boyunca Münih'ten ayrılmadı. Değişik ülkeleri gezip dolaşmak yerine, pek çok insanla görüşüp konuştu.

ter, Rilke de gönülsüz razı olur. Daha önce 1906'da Paris'te iken Paula Modersohn Becker'e de bir ara modellik yapmış, ama daha sonra bundan ansızın vazgeçince çalışma yarıda kalmıştır. Ama bu kez bayan dostuna çok önceden verdiği sözden caymak istemez. Ne tuhaftır ki, Rilke'nin öbür portresi ölümünden sonra, İsveçli genç heykeltraş Fritz Huf tarafından yapılan büstü ise askere alınmadan hemen önce, yani 1915 Ocağı'nda tamamlanır; Rilke bu sırada Berlin'deki nüfuzlu tanıdıklarına ve koruyucularına başvurarak askere alınma emrini iptal ettirmek için uğraşıp durmuşsa da tüm çabaları sonuçsuz kalmıştır. Heykeltıraş Huf, dört seansta Rilke'nin belirleyici tüm özelliklerini, yaptığı büste aktarmasını başarır. Her iki portrede göze çarpan o karakteristik kendine dönüş, içe yöneliş, dışa kapıları kapayış portrelerin yapıldığı sırada ozanın içinde yaşadığı ruh durumundan kaynaklanır. Eşi Clara Rilke'nin 1901 ve 1905 yılları arasında yaptığı büstler de, içe gömülmüş, düşüncelerde yitik bir ozanı karşımıza çıkarır; ama portrelerin adeta donmuş kişisi değildir bu. 1916 yazının sonunda Rilke Münih'e döner. Askere alınmadan önce, savaşa karşın Münih'te sürdürülen sanatsal etkinliklerle yakından ilgilenir. Savaş aleyhinde düzenlenen forumlarda pek çok kişinin yanı sıra Heinrich Mann'ı dinler, Alfred Schuller "çok okumuşluğuna" ve "Roma imparatorluğu konusundaki sezgisel vukufuna" dayanarak küçük bir çevrede yaptığı konuşmalarda "dünyayı açıklama" girişiminde bulunur. Rilke, garip bir biçimde coşkulu ve hamarat dinleyiciler arasında kendini hem "cezbedilmiş, hem soyutlanmış"

Die vierte Elegie

O Leiden Lebens, o wann mündlich[2]
wir sind nicht einig. Sind nicht wie die Tag,
nöpel nachhaltig. Überfall und fall,
so drängen wir uns plötzlich wieder auf
und fallen ein aufs spitzenfundene Beil.
Glück und verdorren ist uns zugleich bewußt.
Und irgendwo gehn Löwen noch und wissen,
solang sie fernab sind, von keiner Ohnmacht.

Uns aber, wo wir einmal meinen ganz,
ist schon der Andern Aufgesang süßbar. Feindschaft
ist uns das Nächste. Unser Liebender
muß immerfort an Rändern, uns im andern,
die süß verfließen Weite, Jagd und Heimweh.
Da wird für einen Augenblicklang Feindschaft
ein Grund von Gegenteil barriert, mühsam,
daß wir sie fassen; denn man ist fast deutlich
mit uns. Wir kennen den Tumult
des Blutes nicht, nur man ist formt von außen.

Münih'te 1915 Eylülü'nün 21. ve 25. günleri arasında kaleme alınmış Dördüncü Ağıt'ın manüskrisi.

hissettiğini, 8.3.1916'da Prenses Taxis'e yazdığı bir mektupta dile getirir. Ama 1918'de Leipzig'ten kalkarak Dresden'e gitmesini ve burada konuşacak olan Schuler'i dinlemesini ısrarla ister Katharina Kippenberg'ten.

Tiyatroya giderek Strindberg ve Büchner'in oyunlarını büyük bir ilgiyle izler, sanat galerilerini dolaşır, Franz Marc, Klee ve Picasso'yu yeniden keşfeder. Askerlik dönüşü elden geldiğince dışa kapalı bir yaşam sürer, çalışmalarının gerektirdiği yalnızlığı kurmaya çalışır.

Bohemya, İsviçre ve İsveç'e çağrılırsa da tüm çağrıları geri çevirir. Sadece yazın birkaç hafta Bayan Koenig'in Vestfalya'daki malikânesinde kalır, bunu izleyen 1917 güzünü ve kış başlangıcını Berlin'de geçirir, Münih'teki uyuşukluğunu biraz sıyırıp atar üzerinden. Politika bakımından çevresinin düşüncelerine katılmaz, bu konuda giderek büyüyen bir suskunluğa gömülür. 30 Mart 1918'de Prenses Taxis'e yolladığı bir mektupta şöyle yazar:

"Çevrelerinde aşina oldukları bir nesne bulamayan insan ve hayvanların nasıl kuruyup gittiklerini anlıyorum şimdi. Yaşadığımız bu çarpık dönemde aşinası olduğumuz ne kaldı?.. Anılarımın canına okuyor bu zaman, içinde yaşadığım hal'i bana zehir ediyor... Nasıl gazete ağzıyla söyleşiler yapıldığını görünce, kendi ağzından çıkan sözlere karşı bir tiksinti, bir dehşettir sarıyor insanın ruhunu."

Kasım devrimi patlak verdiğinde, binlerce insanla beraber Rilke de çeşitli toplantılara katılır; 7.1.1918'de Clara Rilke'ye şöyle yazar:

"... Biradan, dumandan ve dinleyicilerden oluşan bir sis... Kimse onun farkında değildi; öylesine önemliydiler, öylesine somut nitelik taşıyorlardı ki, nihayet sırası gelmiş nesneler dile getirilebilmektedi. *Ne kasım devriminden sonra Avusturya monarşisinin çöküşünden* –tamamen Avusturya topraklarında yaşayıp burayı kendime yurt edinmem, düşünebileceğim ve yapabileceğim bir şey değil'- *ne de Alman imparatorluğunun yıkılışından üzüntü duyuyordu. Yeni devlet biçiminin, devlet yapısının ve devleti taşıyacak yeni güçlerin değişik bir Avrupa'nın doğmasını sağlayacağına inanmaya çalışmaktaydı.*"

Rilke, Nyon'da Kontes Mary Dobrcensky'nin konuğu.

İSVİÇRE YILLARI
(1919-1926)

1919'da Rilke Zürih'e çağrılır; Hottingen-Kitap Kulübü üyeleri güz sonunda düzenlenecek gecelerin birinde yapıtlarından bir seçmeyi okuması için davet ederler ozanı. Rilke daveti kabul eder, Münih'te kaldığı son ayları Lou Andreas-Salomé ile birlikte geçirir hep, Mayıs 1918'de taşındığı küçük evinde yazdığı ağıtlardan parçaları kendisine okur. Zürih'e gitmeden bitmiş ya da yarım kalmış ne kadar ağıt varsa, bir müsveddesini ona verir.

11 Haziran'da ayrılır Almanya'dan; geride bıraktığı dostları, hatta kendisi bunun kısa bir ayrılık olacağını sanır. Ama artık Almanya'ya dönmeyecektir.

İsviçre'ye ayak attığı andan başlayarak yazacağı ağıtlar için sürekli bir yer arar kendine, ağıt çalışmalarının bitirilmesini varlığının temel öğesi görür, çalışmaların yarım kalmışlığını "yüreğinde bir yara" gibi duyumsar. Ama İsviçre'de de savaşın yol açtığı birtakım can sıkıcı durumlarla boğuşur sürekli. Ülkeye dışarıdan gelenlere ancak sınırlı bir oturma izni verilmektedir. Avusturya pasaportu yitirmiştir geçerliğini; sağlık raporları, Prag'da doğup büyüdüğü için alabil-

diği yeni bir Çek pasaportu Rilke'nin yardımına koşar. Derken Alman parasının değer kaybetmesi sonucu Rilke ülkeden atılma tehlikesiyle yüz yüze gelir; üstelik, 1914'ten sonra kente yerleşmiş yabancılar arasında sayıldığından Münih'te oturma hakkını da yitirir.

Bir yerde şükranla sözünü ettiği "İsviçre'nin olağanüstü konukseverliği" kendisini elinden tutup amacına ulaştırır; bu konuksever dostlarını Rilke, kasım ayı içinde Zürih'in ardından St. Gallen'de, Luzern'de, Basel'de, Bern'de ve Winterthur'da düzenlenen okuma akşamlarında edinmiştir. Zürih Gölü'nün kıyısındaki Meilen kentinde yaşayan Bayan Nany Wunderly –Volkart ile arasındaki dostluk, ayrıca İsviçre'de kurduğu yeni ahbaplıklar hepsinden çok içtenlik taşır, yardımcı olur kendisine; Bayan Volkart, Winterthur'lu Reinhardt'ların kuzenidir; ona yazılan mektuplar, Rilke'nin yaşamının son yıllarını bir günce gibi göz önüne serer.

Sağa sola tedirgin koşuşmalar ve sürekli değişikliklerle ilk iki yıl geçip gider İsviçre'de, Cenevre ile Bern Rilke'nin en sevdiği kentlerdir, kendisine Paris'i anımsatan aydınlık Cenova'da ressam Baladine Kolossowska'ya rastlar, Paris'ten tanıdığı bir kadındır Klossowska, Pierre ve Baltusz adlarındaki iki oğluyla İsviçre'de tıpkı kendisi gibi sallantılı bir durumda yaşar. Daha sonra İsviçre'den Berlin'e, oradan da Paris'e dönen Bayan Klossowska ile arasındaki ilişkiyi ileride de sürdürür Rilke, 1923'te André Gide'in çok yetenekli bir çocuk olan Pierre'e arka çıkmasını sağlar; 1920'da Baltusz'un sokaktan gelip bir süre sonra yine gözden kaybolan bir kediye ilişkin "Mitsou.

Quarante İmages" adındaki sulu boya resim koleksiyonuna bir önsöz yazar; kitap 1920'de basılır Zürih'te, Baltusz henüz on iki yaşındadır.

Rilke, Bern ve Basel'de İsviçre tarihiyle karşılaşır, İsviçre halkının geleneğini ve hal'e dirimsellik kazandıran geçmişi bulur, geçmişle ilişki kurmasının kendisi için ne kadar zorunlu nitelik taşıdığını anlar. İsviçre'de kalışının daha başında Soglio'da o yabancılar için pansiyon olarak işletilen Palazzo Salis'i görür görmez, ağıtlarını yazmak için aradığı yerin burası olduğunu anlar hemen, "geçmişle dolup taşan nesnelerin, bahçenin, yaz rüzgârının birbiriyle kavuştuğuna" tanık olur burada. Saraydaki el değmemiş kitaplık, söz konusu mekândaki saklı büyüyü daha da güçlendirir. Tam bir kesintiye uğramış şiir çalışmaları, söz konusu kitaplıkta da ağır aksak ilerlemekten kendini kurtaramaz; ama hayli zengin düşünceler içeren en ilginç düz yazılardan biri bir çırpıda kaleme alınır burada, yazı sonradan "İlk Gürültü" adıyla kitap olarak yayınlanır.

Locarno'da, kendi yağıyla kavrulduğu yoksunluk dolu 1919/20 kışının acısını 1920 güzünden 1921 Mayısı'na kadar Irchel kıyısındaki Schloss Berg'te rahatlık ve güven içinde yaşayarak çıkarır Rilke. Bu barınağı kendisine sağlayan Bayan Wunderly-Volkart'tır; daha önce de Burckhardt-Von der Mühl ailelerinin ilgisi, 1920 ilkyazıyla yazını Bayan Wunderly Volkart'ın Basel yakınındaki Schönenberg malikânesinde geçirmesine olanak vermiştir.

Schönenberg malikânesinde çalışmaları için ge-

Rilke'yi Paris günlerinden tanıyan ressam Baladine Klossowska, 1886-1969, küçük oğlu Baltusz ve Rilke, 1922 yılında Beatenberg'te.

rekli yalnızlığı bulmasına karşın, ağıtların yazılması bir ilk atılımdan sonra yine duraklar; iş ve yaşam arasındaki çatışma, toprak altında kalmış madenlere gereği gibi ulaşılabilmesini önler. Ne var ki, kış sonunda burada Paul Valéry'nin yapıtlarıyla tanışır; 1914 yılında da dostlarının dikkatini Proust'a çeken yine kendisi olmuştur: "*Du côté de chez Swann* (Swanların ülkesinden); yeni bir yazarın önemsenmeye değer eşsiz kitabı." Yirmi yıl süren bir suskunluktan sonra yine sesini işitttirmeye başlayan Valéry'nin ilkin dergilerde okuduğu şiir ve söyleşilerine artistik ve vahiy gözüyle bakar, *Cimetiére Marin*'i (Deniz Gömütlüğü) aslındakine eşdeğer güzellikte Almanca'ya çevirmeyi başarır. –"Biliyordum, kurtulmuştum." Bu andan başlayarak ölene dek Valéry'nin şiirleri bırakmaz yakasını.

Muzot Şatosu'nun çeşmesi. Rilke'nin burada kaldığı sırada eski kulede ne su tesisatı, ne de elektrik vardı.

Rilke, Sierre'de. O zamanki adıyla Hotel Château Bellevue. Sağda Edmond Jaloux (1878-1949) Rilke'nin Muzot'taki yazar arkadaşı.

Bir ara Baladine Klossowska ile Valais'ten içerlere doğru bir gezi yaparlar; Rhone Irmağı'ndan yukarılara çıkar, Sierre'ye kadar uzanırlar. XIII. yy.'dan kalma bir kuleyle, Chateau de Muzot'la karşılaşırlar derken; içinde oturulmak üzere yapılmış bir kuledir bu, boş durmaktadır ve kiralanabilir. Wallis-taş sobalarıyla avlusunda bir tulumbadan başka bir eşyası bulunmaz, gaz lambaları ve şamdanlarla aydınlatılabilir ancak, çekilip çevrilmesi bir kâhya kadının varlığını gerektirir. Köhne yapıyı kış için oturulabilir duruma getirmek üzere sürdürülen umutsuzca çabalar, Bayan Klossowska'nın dinamizmi ve zekâsı sayesinde başarıya ulaşır. 1921 Temmuz sonuna doğru kuleye taşınır Rilke, şimdilik yapılan bir denemedir, Winterthur'lu sanatçı koruyucularından Werner Reinhart kuleyi Rilke için kiralamıştır; sonra da satın alınır kule.

1923 sonbaharında Muzot Şatosu'nun balkonunda.

25.7.1921'de Prenses Taxis'e yollanan bir mektupta şu satırlar yer alır: *"Buradaki topraklarda İspanya ve Provence'in böylesine acayip biçimde iç içe geçtiğini görmek... Bayağı duygulandırdı beni; çünkü savaş öncesi yıllarda İspanya olsun, Provence olsun, başka her şeyden güçlü ve kesin bir sesle benimle konuştuğunu işittim."* Pek sevdiği bu Rhone vadisine

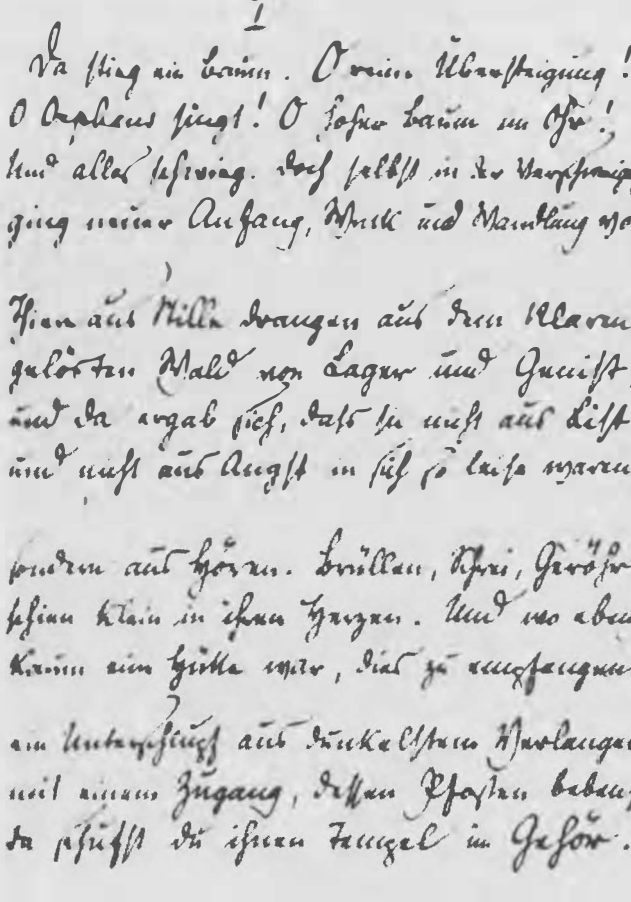
Rilke, Muzot'un bahçesinde, 1925.

karşı içindeki şükran duygularını *Quatrains Valaisans*'ta (Valais Dörtlükleri) dile getirir Rilke. Kendi eliyle hazırladığı Muzot gül bahçesini, ancak 1927'den sonra yayınlanan *Les Roses* (Güller) başlıklı şiirlerde ölümsüzleştirir.

Chateau de Muzot'ta 1921/1922 kışında tam bir yalnızlığa gömülür Rilke, dış dünyayla tüm ilişkisini kesip kendisini okumaya verir, Valéry'nin yazılarını Almanca'ya aktarmaya uğraşır, sonunda açılır kapı, yarım kalmış ağıtların taşlaşmış yüzeylerinde çözülmeler başlar, birden harıl harıl çalışmaya koyulur ozan. 7 Şubat'la 14 Şubat arasında 7 ağıtı yazıp çıkarır ve yapıtı tamamlar tümüyle. 11 Şubat Cumartesi günü akşam saat altıda Prenses Taxis ile Lou Andreas-Salomé'ye bu alabildiğine sevinçli haberi iletir. Prenses Taxis'e yolladığı mektupta şöyle yazar:

"Hele şükür, Prenses, hele şükür ağıtların tamamlandığı haberini sanırım duyurabilirim size; oh ne mutlu, ne mutlu bir gün, bu haberi iletiyorum. On ağıt! Bir tarihte başı Duino'da yazılmış bu son ağıttan, o zaman da son olduğu bilinen bu ağıttan hâlâ titriyor parmaklarım. Demek tüm engelleri aşarak gelebildim buraya kadar. Hepsi de sizin eseriniz, Prenses, sizin olmayıp da kimin olacak! Duino Ağıtları koyacağım yapıtın adını."

9 Şubat Perşembe günü de ağıtların yazılıp bitirildiğini Insel Yayınevi sahibi Prof. Kippenberg ile Bayan Klossowska öğrenir: "Kurtuldum" ve "Marline, je suis sauvé". 14.2.1922'de "pırıl pırıl bir fırtına son-

I

Da stieg ein Baum. O reine Übersteigung!
O Orpheus singt! O hoher Baum im Ohr!
Und alles schwieg. Doch selbst in der Verschweigung
ging neuer Anfang, Wink und Wandlung vor.

Tiere aus Stille drangen aus dem klaren
gelösten Wald von Lager und Gewohnt;
und da ergab sich, daß sie nicht aus List
und nicht aus Angst in sich so leise waren,

sondern aus Hören. Brüllen, Rufe, Getöse
schien klein in ihren Herzen. Und wo eben
kaum eine Hütte war, dich zu empfangen,

aus dunklem Eingang aus verworrenen Umfangen
mit einem Zugang, dessen Pfosten beben,
da schufst du ihnen Tempel im Gehör.

Orpheus'a Soneler'in 2 Şubat 1922'de yazılan birincisi. Rilke, sonelerin manüskrilerini kendisini ziyaret için Muzot'a gelen Katharina Kippenberg'e armağan eder.

weiſſen das ſchreckliche Bild ſeines vereinſamten
Herrn 6. –

Abends führt ſie Ihn zu den Gräbern der Alten
aus dem Klage-Geſellſchaft, dem Tibyllen und
Mann-Gevon.
Haſt aber Nacht, ſo wandelt ſie leiſer, und bald
wendet ſie empor, das über Alles
erhabene Grab-Mal. Brüderlich ſtehen am Nil,
der erhabene Pyramiden — der verſteinerten
Sammer
Antlitz.
Und ſo ſtarren den königlichen Hauch, das für
immer,
ſchweigend, der Menſchen Geſicht
auf die Waage der Herren gelegt.

Nicht erfaßt es ſein Blick, im Traumſtab
ſchwindelnd. Aber ihr Schauen,
hinter dem Schaul-Rand fernher, ſchneidet es die
Hälfte. Und ſie,
ſtreifend im langſamen Abſtreich die Wange
entlang,
jene der reifſten Rundung,

zuletzt weiſt in das weiße
Totengeſicht, über am Boden
aufgeſchlagenes Blatt, den unbeſchreiblichen
Umriß.

rası", Saltimbanques ağıdını sürükleyip getirir beraberinde; on ağıdın içinden karşı dörtlükler çıkarılır, onun yerine beşinci ağıt olarak Saltimbanques (Cambazlar) ağıdı geçirilir. Lou Andreas-Salomé'ye yolladığı bir mektupta şöyle der Rilke: *"Paris'e geldiğim günden beri bir türlü yakamı bırakmayan, bir ödev gibi omuzlarıma yüklenen Saltimbanques de yazılmış oluyor böylece."* Sanırım bu kadarla kalmaz iş, sonelerin yazılışı da ilerler. Henüz yedi ağıtı kaleme almadan, 2 Şubat'ta genç yaşta ölen Wera Quckama-Knoop için bir kitabe yazmaya koyulur. *Sonette an Orpheus* (Orpheus'a Soneler) kapsamına giren 26 sone, 11.2'de yazılıp bitirilir; 29 sone içeren ikinci bölümün yazılmasıyla 23 Şubat'ta yapıt üzerindeki çalışmalar sona erer. 1923 Haziranı'nda Insel Yayınevi *Duino Ağıtları*'nın özel bir baskısını yapar, güzün de genel bir baskısını piyasaya sürer; bundan önce mart ayında *Orpheus'a Soneler* yayınlanmıştır. 1922 başında Prenses'e, temmuz sonunda ise Kippenberg'e Muzot'da yazılmış şiirlerini okur Rilke. Prenses Taxis, 11.6.1922'de ozana yolladığı bir mektupta, *"Geçmiş hesabına bu avuntu, hal*

için bu bayram, gelecek için bu dile gelmez umut" sözleriyle teşekkürde bulunur.

Bu ilginç 1922 Şubatı'nda bitirilmiş bir üçüncü çalışma, Rilke'nin ölümünden sonra geride kalan yapıtları arasında ele geçirilecektir; 10. ve 15. ağıtların yazılış tarihleri arasında kaleme alınmış bir çalışmadır bu, *Verhaeren'de Bir Anı* ismini taşır, daha sonra da Verhaeren'de yazılmış *Genç Bir İşçinin Mektubu* adındaki hayali mektup doğup çıkar ortaya.

1922/23'de Rilke yeniden tam bir yalnızlığa gömülür, büyük bir çalışmaya adar kendini. Valéry'nin 1922 yılında yayınlanmış *Charmes* kitabında yer alan güçlü şiir ve od'ları Almanca söyler, Mart 1922'de çevirdiği şiirleri deri kaplı bir deftere özenle geçirir, 1924 Şubatı'nda manüskriyi Valéry'nin kendisine yollar. Sağlığında yayınlanmış son kitabı Valéry'den yaptığı şiir çevirileridir, 1925 güzünde *Paul Valéry – Şiirler* adıyla Insel Yayınevi'nde kitap olarak çıkar.

Çalışmalar yaşamının sonuna dek bırakmaz Rilke'nin yakasını; 1926 Haziranı büyük *Narziss Fragmanları*'nın "temiz ve sağlam" bir çevirisini başarmanın mutluluğunu duyar, 1926'da her iki söyleşi *Eupalinos* ve *L'ame et la Danse* Almanca'ya çevrilir. Bu düzyazı çalışmalarının üçüncüsü *Tante Berthe'yi* 15 Kasım 1926'da yayınevine yollar ve bu da son manüskri olur, hasta döşeğinde "biraz kendini toparladığı saatlerde" dikte ettirilmiştir.

Gerek kendisi, gerek eşi dostu özellikle ağıtların yazıldığı 1921/1922 kışındaki aşırı yorgunluktan sonra Rilke'nin sağlık durumunda yeniden ciddi bir

kötüleşmenin başgöstereceğinden korkarlar. Ve korktukları başlarına gelir; Rilke hastalanır, çokluk Cenevre Gölü'nün yukarısında Valmont sur Territet'deki sanatoryumlarda geçirilen günler hastalığın iyileşmesini sağlamaz. Her şeyden önce aşırı bitkinlik, tehlikeli mukoza şişmeleri, Rilke'nin kısa süre önce benim *malaise** diye sözünü ettiği tüm belirtiler durumun ciddiyetini ortaya kor. Bir daha sağlığına kavuşamayacağından tasalanır ozan. Ama elli yaşında olmasına karşın yine de dışarıdan bakınca şaşılacak kadar genç görünür. Kendisi de farkındadır bunun, gerçektekinden daha genç görünmenin mutlu yaşantısından söz açar; ikinci bir dili, o ana dek yalnızca bir alıcı kimliğiyle başvurduğu, pratikte yararlandığı Fransızca'yı kullanımda gençliğinin bilincine varır. Fransızca'nın bir sel gibi coşup kabardığını, isimsiz bir yaşamın mekânında kendisini taşımaya başladığını belirtir.

1924 Şubatı'ndan beri Fransızca şiirler üşüşüp durur kafasına, kendiliğinden çıkıp gelirler, *Vergers* (Meyve Bahçeleri) adı altında *Quatrains Valaisans*'larla bir arada 1926'da Paris'te yayınlanır hepsi. Gerek şiirler, gerek ozanın Ocak 1925'ten Ağustos 1925'e kadar uzunca bir süre Paris'te kalışı Almanya'da yurtseverlikle bağdaşmayacak bir davranış görülür, eleştiri konusu yapılır, yadırganır. Kendisine karşı kamuoyunda beslenen bu düşmanlığı "bir kaşık suda fırtına koparmak" diye niteler Rilke.

Acele verilmiş bir kararla Valmont'tan kalkıp gel-

* Rahatsızlık. (Çev. n.)

diği ve büyük bir sevgiyle karşılandığı Paris'te kendisini yeni bir iş bekler: Maurice Betz adında genç bir Fransız yazar, *Malte Laurids Birgge'nin Notları*'nı Fransızca'ya çevirmeye çalışmaktadır.

Daha önce *Malte*'yi Danca'ya çeviren Bayan Inga Junghanns ile Lehçe'ye çeviren Withold Hulewicz'in çeviriye ilişkin sorunlarını büyük bir incelik ve titizlikle çözümlemeye çalışan, karşılaştıkları güçlüklerde gerek mektup, gerek sözle her iki çevirmenin yardımına koşan Rilke, şimdi de büyük bir zevk ve yardımseverlikle her sabah Betz'in odasına gelir; çalışmalar birlikte gözden geçirilerek yer yer düzeltme ve açıklamalara başvurulur. Eski dostlarından Gide ve Wildrac ile görüşür ozan. Valéry ile görüşüp konuşmaları ise her iki sanatçının da dilediğinden seyrek gerçekleşir; akademi üyeliğine getirilmesi Valéry'nin hayli vaktini almaktadır. Dostunun 1924 Nisanı'nda kısa bir süre için Muzot'a gelerek kendisini ziyaret edişi, unutulmaz bir anı olarak belleğinde kalır Rilke'nin. Ve 13.9.1926'da Leman Gölü'nün kıyısında dostuyla geçirecekleri nefis bir veda günü yine ileride kendisini beklemektedir. Sonradan üzgün bir edayla, *"Rilke ne kadar da neşeli, ne kadar da sağlıklı görünüyordu"*, diye yazacaktır Valéry. Her iki oğluyla yine Paris'te yaşayan Bayan Klossowska'nın evinde *Vergers* için seçilecek şiirler görüşülür, *Les Fenétres* adı altında bir küme şiir belirlenir bunun için, Rilke'nin söz konusu motif üstüne on kadar şiiri Baladine'in on gravürüne eşlik eder. Ama bu küçük cilt de ozanın ancak ölümünden sonra yayınlanır.

Rilke nasıl ansızın Paris'e taşınmışsa, yine öyle an-

Rilke Valmont'ta, Şubat 1926. Sanatoryum Leman Gölü'nün yukarısında bulunuyordu.

Rilke'nin cep defterine yazdığı son yazı.

Charles Vildrac (1882-1971) Resim: Gaston Thiesson.

Rilke, 1925'te Paris'te. Fotoğraf: Henri Martinie.

sızın ayrılır bu kentten; hiçbir çalışma, hiçbir oyalanma felaket çemberini kıramamıştır. 27 Ekim 1925'te Muzot'ta vasiyetnamesini kaleme alır, mezarına dikilecek taşı ve taşa yazılacak kitabeyi belirler, "evrakı metrukesi"ni İsviçreli dostlarına emanet eder ve yakındaki Raron kentinin yüksekteki gömütlüğünde toprağa verilmesi isteğinde bulunur. 4 Aralık'ta Muzot'un yalnızlığında 50. doğum gününü kutlar. Berlin Sanatlar Akademisi üyeliğine getirilmek istenirse de çağrıyı bir teşekkürle geri çevirir. Bunun dışında da herhangi bir ödüllendirilmeye konu yapılmaz.

Ozanı en çok sevindiren, Fransız dostlarının kendisi için çıkardığı *Cahiers bu mois* dergisinin *Reconnaissance à Rilke* (Rilke'ye Şükran) başlığını taşıyan özel sayısı olur, Valéry'nin yazısı en başta yer alır içinde. 1926 yılının Ağustos ayında eline geçen derginin 24/24 no.'lu sayısı ozanın ruhunu minnet ve derin bir mutluluk duygusuyla doldurur.

1926 yazında Bad Ragaz'da birkaç hafta dinlenir Rilke, dinlenme kendisine iyi gelir, morali biraz düzelir gibi olur. Prenses Taxis de aynı yere dinlenmeye gelmiştir. Rilke, Zürihli dostlarla karşılaşır Bad Ragaz'da. Ragaz'a bu üçüncü gelişidir; kimi Rus sanatçılarıyla tanışıp dostluklar kurması, yüreğini derin bir kıvançla doldurur.

Bad Ragaz'daki dinlenmeyi, Cenevre Gölü'nün kıyısında Lozan kentinde dostlarla birarada geçen güneşli ve hareketli günler izler. Gölün karşı kıyısındaki Thonon'da ise Valéry kalmaktadır. Rilke, ansızın verdiği bir kararla bir Rus bayanı sekreter alır yanına,

onunla birlikte Muzot'a doğru yola koyulur. Valéry'nin söyleşilerini harıl harıl çevirmeye başlar, yüksek ateş ve katlanılmaz ağrılara dayanamayarak Valmont'ta kalmış, burada boşuna iyileşeceğini ummuştur. 30 Kasım'da yeniden ayak basar Valmont'a, bu kez hastalığına lösemi tanısı konmuştur. 29 Aralık'ta dünyaya gözlerini kapar. Bayan Wunderly Volkart, son günlerinde ozanın başucunda görmek istediği ve yanına çağırttığı tek kişi olur. 13 Aralık'ta Lou-Andreas Salomé'ye o sınırsız acılarla dolu durumunda yazdığı bir mektupta adeta yakararak sorar:

"Nereden almalı cesareti?.. Bu yılın şu son günlerinde bir hava esiyor, kötü tehlikeli bir hava."

2 Ocak 1927'de sadık dostları tarafından alınıp götürülen Rilke, Raron gömütlüğünde toprağa verilir.

Ozanla yayımcı arasındaki bir anlaşma uyarınca sonbaharda altı cilt olarak çıkan *Toplu Yapıtlar* Fransızca şiirler dışında tutulmuştur- sanatçının ölümünden sonra geride bıraktığı yapıtların ancak çok ufak bir parçasını oluşturur. Sağda solda dağınık halde bulunan, ayrıca sanatçının ölümünden sonra geride kalan 1906-1926 arasında yazılmış şiirler, 1953'de ilk kez yaklaşık 700 sayfalık bir ciltte toplanır.

Hölderlin'in yayınlanmamış şiirlerinin çokluğu, güzelliklerle dolu fragmanların bolluğu karşısında bir vakit şöyle yazmıştır Rilke:

"Bütün bunlar, bu sonsuz güzellikler içte duyulup yaşanmış, sözcüklerle dile getirilmiş ol-

sun, mümkün mü? Ve bunlara gereksinim duymadan yaşayabilsin insanlar, mümkün mü? Bu nerelere, bu kimlere israf edilmiş ozanlar."

Ingeborg Schnack

Rilke'nin mezar taşı. Bu taşta yer alan arma ve kitabeyi Rilke 27 Ekim 1925 tarihli vasiyetnamesinde saptamıştı.

Bir odanın köşesinde bir kılıç duruyor, gövdesinin çelik yüzüne güneşin şavkı vurmuş, pembemsi pembemsi ışıldıyordu. Derken kasılarak çevresine bir göz gezdirdi kılıç. Gördü ki odada bulunan her şey kendi parıltısından beslenip geçiniyordu. Her şey mi? Ama yo! Şuradaki masanın üzerinde bir mürekkep hokkasına miskin miskin yaslanmış bir kalem duruyor, onun çakmak çakmak görkemi karışısında boyun eğmeyi şuncacık aklına getirmiyordu. İşte buna içerledi kılıç...

Kalem ve Kılıç, çoğu kaynakta "Alman şairi" olarak nitelendirilen Rainer Maria Rilke'nin ülkemizde pek bilinmeyen bir yönünü yansıtıyor: Öykü yazarlığını. Şaşılacak kadar 'derin', ancak en az o kadar da 'yalın' olan bu öyküler, 'nev'i şahsına münhasır' birinin elini neye değdirse 'biricik' kıldığını gösteriyor.

Rilke'den şiir tadında öyküler...

ISBN 975-468-398-0
9 789754 683981
SAY YAYINLARI